

IKINYARWANDA

IGITABO CY'UMWARIMU

Umwaka wa gatatu - Amashuri yisumbuye

Experimental version

Kigali, 2022

© 2022 Urwego rw'Igihugu rushinzwe Uburezi bw'Ibanze,

Iki gitabo ni umutungo wa Leta y' u Rwanda

***Uburenganzira bw'umuhanzi w'ibikubiye muri iki gitabo bufitwe n'Urwego rw'Igihugu
rushinzwe Uburezi bw'Ibanze (REB)***

Ijambo ry'ibanze

Mwarimu murezi,

Iki gitabo cy'umwarimu mu mwaka wa gatatu w'amashuri yisumbuye ni wowe kigenewe kugira ngo kigufashe nk'imwe mu mfashanyigisho uzakenera. Cyanditswe hakurikijwe imbonezamasomo iha umunyeshuri uruhare runini mu myigire ye nk'uko bisabwa mu nteganyanyigisho nshya yateguwe n'Urwego rw'Igihugu Rushinzwe Uburezi bw'Ibanze mu Rwanda (REB) muri 2015 ishyira mu bikorwa intego ndetse n'ibyifuzo by'Igihugu cyanecyane mu byerekeranye no gushimangira ubunyarwanda hashyirwa mu bikorwa imyigire n'imyigishirize ishingiyeye ku bushobozi bw'umunyeshuri.

Iki gitabo kizagufasha kuyobora abanyeshuri kugira ngo bashobore gushungura uko bikwiye ibitekerezo bumvise cyangwa basomye, bagaragaza ko basobanukiwe n'ubutumwa mu buryo bukurikira:

- Kuvuga badategwa, batanga ibitekerezo bigaragaza uko bumva ibintu kandi batanga ingingo zishyigikira cyangwa zivuguruza ibitekerezo by'abandi ku nsanganyamatsiko zinyuranye.
- Gusoma badategwa inyandiko zinyuranye, inkuru zishingiye ku biriho cyangwa ibihimbano, no kumva insanganyamatsiko z'ingenzi, ibitekerezo, ibyabaye, abavugwa mu nkuru n'uturango tw'ururimi twakoreshejwe.
- Kwandika ibitekerezo byabo ku buryo bufututse.
- Guhanga imyandiko irambuye ku nsanganyamatsiko zatoranyijwe bakurikiranya neza ibitekerezo kandi bigana ingeri zinyuranye z'ubuvanganzo.
- Gusesengura no gutandukanya imyandiko, kumva imiterere y'ururimi no gukoresha uko bikwiye ubwoko bunyuranye bw'amagambo mu nteruro.

Iki gitabo k'Ikinyarwanda kigabanyijwemo imitwe ikenda ikubiyemo insanganyamatsiko zivuga ku Uburinganire n'ubwuzuzanye, k'ubuzima, kubungabunga umuco nyarwanda, ibidukikije, ibyiza bitatse U Rwanda, Uuco w'amahoro, Itumanaho, Ubufatanye n'gukorera hamwe, Uburezi n'uburere.

Iki gitabo gihera ku ngingo zishingiye kuri izo nsanganyamatsiko kikagenda kerekana amasomo akurikizwa kugira ngo umwarimu ayobore abanyeshuri mu kwigama amasomo ateganywa n'integanyanyigisho. Ayo masomo yigishwa ahereye ku mwandiko ugaragaramo ingingo zisabwa mu nteganyanyigisho. Ayo masomo ni yo afasha umwarimu kuyobora abanyeshuri mu kumva no gusesengura imyandiko, ndetse no kwigama ikibonezamvugo n'ubuvanganzo buteganyijwe mu nteganyanyigisho. Nyuma ya buri kigwa nanyuma ya buri

mutwe hari imyitoto n'ibisubizo byayo bigufasha gusuzuma uko intego z'isomo zagezweho n'intera abanyeshuri bagezeho. Usibye ubushobozi rusange bugamijwe mu isomo ry'Ikinyarwanda mu mwaka wa gatanu, iki gitabo kizagufasha kugeza ku banyeshuri ubundi bushobozi bukenewe mu buzima, nko kwikemurira ibibazo, guhanga udushya, gukora ubushakashatsi, gusabana, kugirana ubufatanye n'abandi, ndetse no kwiyigisha bo ubwabo no guhora bihugura. Ubu bushobozi bugenda bugaragazwa n'imyitoto cyangwa ibikorwa abanyeshuri bakora.

Muri iki gitabo, hari imbonerahamwe ifasha umwarimu kumenya ibigwa n'amasomo ari muri buri mutwe.

Ibisobanuro by'amagambo ashobora gukomerera abanyeshuri byashyizwe mu gice cyo gusoma no gusobanura umwandiko. Hanateganijwe kandi urutonde rw'ayo magambo ku mpera y'igitabo aho atondetse akurikije itonde ry'inyuguti z'Ikinyarwanda kugira ngo bigufashe kubona vuba ijamba wifuza.

Iki gitabo ni ingenzi cyane ku mwarimu kuko kimwerekana uko yakwigisha amasomo y'Ikinyarwanda yifashishije igitabo cy'umunyeshuri. Gikangurira umwarimu kwita ku banyeshuri bese hibandwa ku bafite ibibazo byihariye mu myigire kugira ngo bajyane n'abandi.

Nubwo imyitoto yatanze mu gitabo cy'umunyeshuri igiye igira ibisubizo muri iki gitabo, ibyo bisubizo si byo kamara; ahubwo ni urugero umwarimu yakwifashisha. Ikindi kandi, iyo myitoto nubwo twayiguteguriye dushingiye ku bikorwa umunyeshuri asabwa gukora biri mu nteganyanyigisho, umwarimu ashobora kubategurira indi ariko ijyanye n'intego z'isomo ndetse n'ibikorwa by'umunyeshuri bigaragazwa n'integanyanyigisho.

Muri make, turizera ko iki gitabo kizagufasha kwigisha neza Ikinyarwanda mu mwaka wa gatatu w'amashuri yisumbuye no kugikundisha abanyeshuri kugira ngo barusheho kumenya ubukungu bw'umuco nyarwanda.

Dr. MBARUSHIMANA Nelson
Umuyobozi Mukuru wa REB

GUSHIMIRA

Ndashimira mbikuye ku mutima abantu bose bagize uruhare mu itegurwa ry'iyi nteganyanyigisho. Ntabwo iyi nteganyanyigisho yashoboraga gukorwa uko bikwiye iyo hatabaho uruhare rw'abafatanyabikorwa banyuranye mu burezi ndetse n'abaterankunga. Nejejwe no gushima ubufatanye n'ubwitange batugaragarije.

Mbere na mbere ndashimira inzego nkuru zishinzwe uburezi mu Rwanda zakurikiranaye hafi umurimo wo kuvugurura integanyanyigisho no kuyihuza n'Iteka rya Minisitiri n° 002/MINEDUC/2021 ryo ku wa 20/10/2021 rishyiraho integanyanyigisho mu mashuri y'uburezi bw'ibanze bw'inyigisho rusange, mbonezamwuga n'iz'imyuga n'ubumenyi ngiro.

Ndashimira kandi abarimu bigisha mu mashuri abanza n'ayisumbuye bitanze batiziganye kugira ngo iyi nteganyanyigisho ishobore gusubirwamo. Iyi nteganyanyigisho ni umusaruro w'ubufatanye n'ubwitange bya buri wese mu bitabiriye iki gikorwa.

MURUNGI Joan

Umuyobozi w'Ishami ry'Integanyanyigisho n'Imfashanyigisho muri REB

Intangiriro

Abanyeshuri biga neza iyo bagira uruhare mu myigire yabo kandi badafata mu mutwe gusa ahubwo bagira ibikorwa bakora. Imbonezamasomo muri iki gitabo igusaba guha abanyeshuri uruhare runini mu myigire yabo. Ikuyobora mu kwigisha udafata umunyeshuri nk'aho ari icupa ririmo ubusa ugomba gutsindagiramo ubumenyi. Igusaba kandi guhera ku byo umunyeshuri azi byo mu buzima abamo, ukamufasha kuvumbura ibindi atari azi.

Nubwo gukorera mu matsinda bifite akamaro ni ngombwa no kwita kuri buri munyeshuri kugira ngo umukosore mu mivugire ye, imisomere ye ndetse n'imyandikire ye. Mu myigishirize y'Ikinyarwanda, iki gitabo kigusaba guhera ku mfashanyigisho zifatika, zifite aho zihuriye n'umuco, amateka, ibidukikije n'imibereho y'Abanyarwanda kandi zijyanye n'ikigero cy'abanyeshuri. Kigenda kikwereka zimwe mu ngero z'izo mfashanyigisho zifatika. Ubu buryo bw'imyigishirize busaba umunyeshuri uruhare

runini rwo kwitoza kumva, kuvuga, gusoma, kwandika, gutekereza, gushyira mu gaciro no kwerekana imbamutima ze ashize amanga.

Imiterere y'iki gitabo n'imikoreshereze yacyo.

a) Imbonerahamwe igararagaza ibikubiye muri buri mutwe n'ubushobozi bw'ingenzi buteganyijwe kugerwaho.

Iyo mbonerahamwe itanga ishusho y'igitabo n'ibigikubiyemo. Igararagaza buri mutwe n'ibiwukubiyemo, n'imyitozo igomba gukorwa kuri buri kigwa kugira ngo umunyeshuri agende yiyubakamo ubushobozi uko atera intambwe n'uko ava ku mutwe ajya ku wundi. Iki gitabo kigabanyijemo imitwe itandatu kandi buri mutwe ufite umubare w'amasomo agomba kwigwa. Muri iki gitabo tukwereka uburyo wakwigisha isomo ku rindi, hashingiwe ku ngingo ziteganyijwe zisabwa mu ntegananyigisho.

Izo ntera ni izi zikurikira:

1. Igice cya mbere: Gusoma n'inyunguramagambo

1.1. Ibikorwa by'umunyeshuri

Muri iki gice ni ho abanyeshuri basoma umwandiko, bagasobanura amagambo atari asobanukiwe, bagakora umwitozo w'inyunguramagambo. Imbonezamasomo muri iki gice cyo gusoma no gusobanura umwandiko, umwarimu ayiyobora mu byiciro bitatu: intangiriro, gusoma umwandiko bucece no gusomera mu matsinda bagerageza gushaka ibisobanuro by'amagambo badasobanukiwe.

1.2. Intangiriro

Muri iki kiciro k'intangiriro, umwarimu ahera ku mashusho ajyanye n'umwandiko agasaba abanyeshuri kuyitegereza akayababazaho ibibazo by'ivumburamatsiko byerekeza ku mwandiko bagiye gusoma. Bitewe n'uko imyandiko yose iba idafite amashusho, umwarimu ashobora no guhera ku kaganiro cyangwa ku bibazo byo mu buzima busanzwe byerekeza ku nsanganyamatsiko ikubiye muri uwo mwandiko cyangwa se akifashisha izindi mfashanyigisho zifatika bitewe n'umwandiko bagiye gusoma. Iyo birangiye aboneraho kubwira abanyeshuri kobagiye gusoma umwandiko, inkuru, indirimbo cyangwa umuvugo ujyanye n'ibibazo mvumburamatsiko.

1.3. Gusoma

Iki kiciro cyo gusoma gikorwa mu byiciro bibiri ari byo: gusoma bucece no gusoma baranguruye

1.3.1. Gusoma bucece

Umwarimu asaba abanyeshuri gusoma umwandiko bucece akagenda agenzura uko bikorwa. Abasaba no kugenda bandika amagambo batumva neza kugira ngo baze kuyasobanura nyuma. Ubu buryo bwo gusoma ni ingenzi ku munyeshuri kuko bumutegura kuza gusoma neza aranguruye adategwa. Iyo barangije gusoma bucece ababaza ibibazo byo gusuzuma ko basomye. Ibyo bibazo abibabaza yabanje kubasaba kubumba ibitabo byabo. Ni ibibazo byoroheje bidasaba ibitekerezo byimbitse. Gusoma bucece bikorwa buri gihe iyo abanyeshuri bagiye gusoma bwa mbere umwandiko mushya.

1.3.2. Gusoma baranguruye

Muri iki gitabo, imbonezamasomo ijyanye no gusoma baranguruye, igusaba kubwira abanyeshuri gusoma baranguruye badategwa, bagaragaza isesekaza banubahiriza utwatuzo n'iyitsa. Umunyeshuri umwe asoma igika kimwe mugenzi we akamwakira ku gika gikurikiyeho bityobityo. Umwarimu asabwa kugenda akosora abanyeshuri aho badasoma neza. Mu gihe ashakisha umunyeshuri usoma agenda anagenzura ubukesha bw'abanyeshuri mu kwitabira gusoma. Ni ngombwa gukora ku buryo buri munyeshuri agira umwanya wo gusoma, ari abitabira gutera urutoki cyangwa abatabyitabira. Iyo umwandiko urangiye bese batabashije gusoma ubutaha abatasomye ni bo aheraho kugira ngo buri wese ashobore gusoma. Iyo umwarimu abona ko hari abanyeshuri bakijijinganya mu gusoma akora uko ashoboye kugira ngo na bo bashobore gusoma neza bumvikanisha ibitekerezo byabo batajijinganya. Agomba kandi kubibandaho kugira ngo agenzure niba bagenda batera intambwe.

1.4. Gukorera mu matsinda

Iyo gusoma baranguruye birangiye, umwarimu asaba abanyeshuri gukorera mu matsinda. Amatsinda meza ni amatsinda atarengeje abanyeshuri batanu. Ayo matsinda kandi ntagomba

kuba ari amwe buri gihe. Agomba kuba arimo abanyeshuri batandukanye; abahungu n'abakobwa, ab'intege nke n'abafata vuba ibyo bigishwa. Iyo abanyeshuri bakorera mu matsinda bishakamo umuyobozi w'itsinda wandika ibyo bumvikanyeho mu matsinda akaba ari na we uza kubigaragariza abandi. Uwo kandi ntagomba guhora ari umwe umwarimu abafasha guhinduranya abayobozi b'amatsinda ku buryo buri munyeshuri bimugeraho. Iyo bari mu matsinda umwarimu azenzura imikorere yabo abakeneye ubufasha akabubaha.

1.5. Ibikorera mu matsinda

1.5.1. Inyunguramagambo

Mu matsinda abanyeshuri bongera gusoma umwandiko bakagerageza gushakisha ibisobanuro by'amagambo badasobanukiwe banditse. Babishakisha bahereye ku bivugwa mu mwandiko, byabananira bakifashisha inkoranyamagambo n'urutonde rw'amagambo ruri mu gitabo cy'umunyeshuri mu gice cyo kwiyungura amagambo. Muri icyo gihe, umwarimu akomeza gukurikirana ibikorera mu matsinda, ndetse abanyeshuri bakaba bamubaza ibibazo ku byo batumva neza cyangwa bakamugisha inama. Icyo gikorwa gikurikirwa no guhuriza hamwe ibyavuye mu matsinda ku kibaho. Bitangwa n'abanyeshuri, umwarimu akabafasha kubinonosora. Iyo hari amagambo batashoboye kubonera inyito umwarimu abatoza gukoresha inkoranyamagambo bashakisha ibyo bisobanuro byaba ngombwa akabunganira.

1.5.2 Umwitozo w'inyunguramagambo

Iyo abanyeshuri barangije kubona ibisobanuro by'amagambo badasobanukiwe, umwarimu abasaba kongera kujya mu matsinda kugira ngo bakore imyitozo y'inyunguramagambo iteganijwe mu gitabo cy'umunyeshuri. Iyo igihe cyateganijwe kigeze bongera guhuriza hamwe ibisubizo bayobowe n'umwarimu.

2. Igice cya kabiri : Gusoma no kumva umwandiko

Imbonezamasomo iri muri iki gitabo iteganya uburyo bubiri bwo gusubiza ibibazo byo kumva umwandiko.

Uburyo bwa mbere ni uko umwarimu agabanya ibibazo mu matsinda anyuranye amatsinda nk'abirirabiri akagenda akora ibibazo runaka bitewe n'umubare wabyo.

Ubundi buryo ni uko buri tsinda risubiza ibibazo byose byo kumva umwandiko. Iyo igihe umwarimu yabahaye kirangiye umuyobozi w'itsinda agaragaza ibisubizo byakorewe mu itsinda rye. Uko bamurika ibyakorewe mu matsinda Umuyobozi w'itsinda ajya imbere akandika cyangwa akavuga ibyo bakoreye mu itsinda ryabo. Igisubizo gitanzwe n'itsinda rya mbere iyo kinonosowe cyandikwa ku kibaho. Amatsinda afite ibibazo bimwe ntabwo ari ngombwa ko yose ajya kugaragaza ibisubizo ahubwo iryabanje ni ryo rimurika noneho irindi rigafatanywa n'abandi kugira ubugororangingo ritanga kuri icyo gisubizo iyo bibaye ngombwa. Nko ku nyunguramagambo, amagambo yasobanuwe n'itsinda ryabanje andi matsinda ntiyongera kuyagarukaho ahubwo asobanura amagambo atanzwe n'itsinda ryabanje. Ni ukuvuga ko igisubizo cyatanzwe n'itsinda kigakorera ubugororangingo andi matsinda

atagisubiraho. Ubu kandi ni na bwo buryo bukoreshwa no mu yindi myitozo yo mu zindi ntera, ikorewa mu matsinda.

3. Igice cya gatatu: Kwitoza gusoma

Kwitoza gusoma bikorwa harebwa imisomere ya buri munyeshuri ukwe. Bisaba rero ko buri munyeshuri ahabwa umwanya wo gusoma, akayoborwa kandi agakosorwa mu buryo bwo gusoma adategwa, atagemura amagambo, yubariza utwatumaze n'iyitsa, asesekaza. Uyu mwitozo ugomba kwibandwaho cyane mu gihembwe cya mbere cy'umwaka wa gatandatu, kugira ngo ubushobozi bwo gusoma bwagezweho mu myaka itatu ibanza bushimangirwe. Mu gihe bigaragaye ko abanyeshuri bose bamaze kubikeneka, uyu mwitozo wagenda uza rimwe na rimwe, kandi umwarimu akibanda cyane ku bagifite ingorane mu gusoma uko bikwiye.

4. Igice cya kane: Gusoma no gusesengura umwandiko

Gusesengura umwandiko mu mwaka wa gatandatu w'amashuri abanza, byibanda cyanecyane ku kugaragaza ingingo z'ingenzi zigize umwandiko ari na zo baheraho bakora inshamake yawo haba mu mvugo cyangwa mu nyandiko. Nyamara bagomba no kumenya imiterere ya buri mwandiko mu yo biga, bakamenya ibice by'ingenzi biwugize n'uturango twawo.

5. Igice cya gatanu: Ubumenyi ngiro

Kuri buri bwoko bw'umwandiko bize, abanyeshuri bakwiye guhambwa imyitozo y'ubumenyi ngiro itandukanye hashingiwe ku bikorwa biteganyijwe mu nteganyanyigisho. Hagenda hasimburana ibikorwa bikurikira: guhanga, gukina, gusoma umwandiko, kungurana ibitekerezo, gukora inshamake... Abanyeshuri bahabwa umukoro bakazagaruka barawukoze hanyuma bagahabwa umwanya wo gusangiza bagenzi babo ibyo bakoze.

6. Igice cya gatandatu: Ikibonezamvugo

Ikibonezamvugo giteganyijwe muri iyi nteganyanyigisho, mu rwego rwo gufasha umunyeshuri kumenya amahame agenderaho anozza imvugo n'inyandiko bye. Ariko rero bigomba kumvikana neza ko amategeko y' ikibonezamvugo atagomba gufatwa mu mutwe nk'amasengesho, ahubwo agomba gutahurwa n'abanyeshuri ubwabo bahereye ku mwandiko cyangwa interuro yakoreshejwemo.

7. Isuzuma

Amasuzuma agomba gukorwa kenshi haba mu gutanga isomo, cyangwa kubaza abanyeshuri ibyo baheruka kwiga, ndetse no kubabaza icyo bungutse nyuma ya buri somo. Ku buryo bw'umwihariko, hateganyijwe isuzuma rusange risoza buri mutwe, kugira ngo umwarimu asuzume niba koko abanyeshuri bageze ku bushobozi bwa ngombwa buteganyijwe. Iyo bigaragaye ko ibyo bitagezweho, umwarimu agomba

guteganya indi myitoto nshimangirabushobozi ya ngombwa, kugira ngo adakomereza ku bindi kandi ibibanziriza batarabikeneka.

8. Uburyo bwo kwimakaza insanganyamatsiko nsanganyamasomo

Muri iki gitabo insanganyamatsiko nsanganyamasomo ntizirengagijwe. Zibandwaho mu myitoto inyuranye yo kujya impaka no kungurana ibitekerezo cyane ko n'abateguye integanyanyigisho bari bazishingiyeho mu kugena insanganyamatsiko za buri mutwe.

9. Uburyo bwihariye bwo kwita ku myigire y'abanyeshuri

Iki gitabo cyanditse ku buryo gifasha umwarimu gufasha umunyeshuri mu buryo bwihariye kugira ngo atere imbere mu kunguka amagambo, mu gusoma no mu kwandika. Mu rwego rwo kugira ngo yiyungure amagambo, iki gitabo kibimufashamo by'umwihariko kubera ko gikubiyemo imyitoto n'ibisubizo bituma umunyeshuri yiyungura amagambo nk'imyitoto yo kuzuzanya amagambo mu nteruro, guhuza amagambo n'ibisobanuro byayo akoresheje akambi, gushakisha amagambo mu kinyatuzi, gukoresha amashusho agaragaza ibyo asoma, kugaragaza neza amagambo yabugenewe atsindagirwa no kwirinda gukoresha amagambo menshi atamenyerewe.

Muri iki gitabo kandi harimo imyitoto ifasha umunyeshuri kumva ibyo asoma n'ibyo asabwa gukora kuko abanza guhabwa urugero rw'ibyo asabwa gusubiza, guhuza amafoto n'amagambo... Byongeye kandi iki gitabo giteguwe ku buryo hagenda hakoreshwamo uburyo bw'imbonezamasomo bunyuranye; gukorera mu matsinda manini y'abanyeshuri nka bane, gukorera mu matsinda ya babiribabiri, gukora umuntu ku giti ke, gukora ubushakashatsi mu nzu y'isomero, gukora ubushakashatsi kuri murandasi, gukorera hamwe ishuri ryose...

IGICE CYA GATATU: IMYIGISHIRIZE YA BURI MUTWE

UMUTWE WA MBERE: UBURINGANIRE N'UBWUZUZANYE.

I.1 Ubushobozi bw'ingenzi bugamijwe:

- Gusesengura umwandiko ku nsanganyamatsiko y'uburinganire n'ubwuzuzanye;
- Kujya impaka ku nsanganyamatsiko y'uburinganire n'ubwuzuzanye;
- Gusesengura amazina akomoka ku nshinga;
- Gusesengura amazina y'urusobe.

I.2 Ibyo umunyeshuri asanzwe azi

- Akamaro k'uburinganire n'ubwuzuzanye (ibyo bize mu mwaka wa kabiri w' amashuri yisumbuye).
 - Inshoza y' ikeshamvugo (ibyo bize mu mwaka wa kabiri w' amashuri yisumbuye).
 - imikoreshereze y' utwatuzo.
- Gutondagura inshinga yubahiriza ibihe bikuru byazo.

I.3 Igikorwa cy'umwinjizo

Umwarimu aha abanyeshuri igikorwa kibinjiza mu nsanganyamatsiko y'umutwe.

Urugero rw'igikorwa:

Uburinganire n'ubwuzuzanye mu Rwanda bumaze gutera imbere. Sobanura mu magambo yawe bwite uburyo uburinganire n'ubwuzuzanye mu muryango bwateye imbere utanga ingero zifatika.

Umwarimu atega amatwi ibitekerezo bitandukanye abanyeshuri batanga ku buriringanire n'ubwuzuzanye mu muryango akabafasha kunoza ibisubizo.

Urugero rw'ibisubizo:

- Nta mirimo ikigenewe umuntu uyu n'uyu mu bagize umuryango;
- Ikandamizwa n'ihohoterwa byarakendereye mu muryango nyarwanda;
- Abagize umuryango basigaye bajya inama ku bijyanye n'imikoreshereze y'umutungo, ubuzima bw'imyororokere n'ibindi.

I.4. Amasomo ari mu mutwe wa mbere n'igihe yagenewe

Umutwe wa mbere: Uburinganire n'ubwuzuzanye		Umubare w'amasomo: 24
Amasomo	Intego rusange	Umubare w'amasomo
Umwandiko: uburinganire n'ubwuzuzanye hagati y' abashakanye		
Isomo rya mbere: Gusoma no gusobanura umwandiko.	- Gusoma umwandiko no gusobanura amagambo atari asobanukiwe. - Gukoresha neza mu mvugo no mu nyandiko amagambo yungutse.	Isomo 1
Isomo rya kabiri: Gusoma no kumva umwandiko.	Gusubiza ibibazo byo kumva umwandiko.	Isomo 1
Isomo rya gatatu: Gusoma no gusesengura umwandiko.	Gusubiza ibibazo byo gusesengura umwandiko.	Isomo 1
Isomo rya kane: Umwitozo w'ubumenyi ngiro: kungurana ibitekerezo.	Gutanga ibitekerezo bihamye ashize amanga ku nsanganyamatsiko bahawe.	Isomo 1
Ikiganiro mpaka		
Isomo rya gatanu: Inshoza, intego n' abagize ikiganiro mpaka	- Gusobanura uko bategura ikiganiro mpaka n'amabwiriza akigenga.	Amasomo 2
Isomo rya gatandatu: Gukora ikiganiro mpaka	- Kujya impaka ashyigikira cyangwa avuguruza igitekerezo kiri mu nsanganyamatsiko.	Isomo 1
Umwandiko: Uburinganire n'ubwuzuzanye mu miyoborere.		
Isomo rya karindwi: Gusoma no gusobanura umwandiko.	- Gusoma umwandiko no gusobanura amagambo atari asobanukiwe. - Gukoresha neza mu mvugo no mu nyandiko amagambo yungutse.	Isomo 1

Isomo rya munani: Gusoma no kumva umwandiko.	Gusubiza ibibazo byo kumva umwandiko.	Isomo 1
Isomo rya kenda: Gusoma no gusesengura umwandiko.	Gusubiza ibibazo byo gusesengura umwandiko.	Isomo 1
Isomo rya cumi: Umwitozo w'ubumenyi ngiro: kungurana ibitekerezo.	Gutanga ibitekerezo bihamye ashize amanga ku nsanganyamatsiko bahawe.	Isomo 1
Ikomorazina mvanshinga		
Isomo rya cumi na rimwe: Inshoza y' ikomorazina mvanshinga.	Kugaragaza inshoza y' ikomorazina mvanshinga.	Isomo 1
Isomo rya cumi na kabiri: Uburyo bw' ikomorazina mvanshinga.	Kugaragaza inzira z' ikomorazina mvanshinga.	Amasomo 2
Isomo rya cumi na gatatu: Intego y' amazina akomoka ku nshinga n' amategeko y' igenamajwi.	- Gusesengura amazina akomoka ku nshinga. - Gukoresha amazina akomoka ku nshinga mu nteruro.	Isomo 1
Amazina y' urusobe.		
Isomo rya cumi na kane: Inshoza n' uturango tw' amazina y' urusobe.	- Kugaragaza inshoza y' izina ry' urusobe. - Kugaragaza ibiranga amazina y' urusobe.	Amasomo 2
Isomo rya cumi na gatanu: Amoko y' amazina y' urusobe.	- Kugaragaza amoko anyuranye y' amazina y' urusobe. - Gusesengura amazina y' urusobe no kuyakoresha mu nteruro.	Amasomo 2
Isomo rya cumi na gatandatu: Intego y' amazina y' urusobe.	Kugaragaza intego n' amategeko y' igenamajwi by' amazina y' urusobe.	Isomo 1
Isuzuma risoza umutwe wa mbere		Amasomo 2
Imyitozo nzamurabushobozi na nyagurabushobozi		Amasomo 1

1.4.1. Umwandiko: Uburinganire n' ubwuzuzanye hagati y' abashakanye

Isomo rya mbere: Gusoma no gusobanura umwandiko

Intego zihariye
Nyuma y'iri somo umunyeshuri araba ashobora: - Gusoma umwandiko yahawe yubahiriza utwatuzo n'isesekaza. - Gusoma no gusobanura amagambo atari asobanukiwe ari mu mwandiko no kuyakoresha neza mu mvugo no mu nyandiko.
Imfashanyigisho: Igitabo cy'umunyeshuri, igitabo cy'umwarimu, imfashanyigisho z'iyumvabona, amashusho inkoranyamagambo n'ibindi.

I. Intangiriro

Umwarimu asaba abanyeshuri kwitegereza amashusho ajyanye n'umwandiko "Uburinganire n' ubwuzuzanye hagati y'abashakanye" bagiye gusoma akababazaho ibibazo bituma bavumbura insanganyamatsiko iri mu mwandiko.

Urugero rw'ibibazo yabaza n'ibisubizo:

a) Mwitgereje iyi shusho murabonaho iki?

Umugabo uri guteka n'umugore umuzaniye ibindi bitekwa n'abana babiri bari kwiga.

b) Hari ubwo wabonye umugabo uteka?

Yego. Bamwe bashobora kuvuga mu ngo z'iwabo cyangwa n'ahandi nko mu buriro n'amahoteri.

c) Uhereye kuri aya mashusho ubonye, gerageza kuvumbura ibivugwa mu mwandiko ugiye gusoma.

Ibisubizo biraza kuba binyuranye bitewe n'uko abana bagenda bagerageza gutahura insanganyamatsiko

II. Uko isomo ryigishwa

1. Gusoma bucece

Saba abanyeshuri gusoma umwandiko bucece badahwihwisa hanyuma ubabaze ibibazo byo kugenzura ko basomye.

Urugero rw'ibibazo n'ibisubizo:

a) Uyu mwandiko uravuga ku biki?

Uravuga ku buringanire n'ubwuzuzanye mu muryango.

b) Ni iki uvuga ku mirimo hagati y'umugabo n'umugore?

Uravuga ko kera hari imirimo yari igenewe abagabo n'indi yari igenewe abagore ariko ko ubu byahindutse, bese baruzuzanya.

c) Ibyo uyu mwandiko uvuga ni ko bimeze mu ngo iwanyu aho muba?

Bamwe ni ko biri abandi baragerageza naho abandi si ko bimeze rwose

2. Gusoma baranguruye

Somera abanyeshuri by'intangarugero ugaragaza isesekaza hanyuma ubasabe gusoma baranguruye basimburana. Genda ubakosora aho basoma nabi kandi wita ku banyeshuri bafite ibibazo byihariye. Fasha buri wese bitewe n'ibibazo afite.

3. Gusobanura amagambo

Shyira abanyeshuri mu matsinda. Saba abanyeshuri gukora igikorwa kijyanye n'inyunguramagambo kiri mu gitabo cyabo ubahe n'igihe cyo kugikora. Gendagenda mu matsinda ureba ko abanyeshuri basobanukiwe ibyo bagomba gukora kandi utanga ubufasha aho bukenewe.

Igikorwa

Soma umwandiko "Uburinganire n'ubwuzuzanye hagati y' abashakanye" ushakemo amagambo udasobanukiwe hanyuma uyasobanure wifashishije inkoranya cyangwa inyito afite mu mwandiko usubize n'ibibazo by'inyunguramagambo byatanzwe.

Igihe wabahaye kirangiye, saba abanyeshuri kumurika ibyo bakoze. Fatanya n'abagize amatsinda kunoza no kuzuza ibisubizo byatanzwe hanyuma ibisubizo by'ingenzi byandikwe ku kibaho, abanyeshuri bese babyandike mu makayi yabo.

Urugero rw'ibibazo n'ibisubizo byanogejwe:

Gusobanura amagambo

Sobanura amagambo akurikira yakoreshejwe mu mwandiko:

1. a) **Akarande:** Ibintu bimaze igihe kirekire cyane, byamenyerewe.
 - b) **Igenamigambi:** Gahunda y'itegurwa ry'ibikorwa abantu biyemeza kuzagenderaho mu gihe bihaye.
 - c) **Umucakara:** Umuntu ukora imirimo y'uburetwa, ivunanye cyane kandi nta gihembo.
 - d) **Akari aha kajya he?:** Ikintu cyananiranye, kidashobotse.
 - e) **Kwibombarika:** Kwitwararika, gucisha make n'iyo waba utabishaka kugira ngo hatabaho intonganya.
 - f) **Kokama:** Gucengera mu muntu ku buryo bidapfa kumuvamo (ubundi iyi mvugo ikoreshwa ku bintu bibi).
2. **Garagaza ijambo riri mu mwandiko risobanura nk'aya akurikira:**
 - a) Igihe gikwiriye kitaragera: **Imburagihe.**
 - b) Imibereho mibi umuntu abamo igihe kirekire: **Umuruho.**
 - c) Ubwitonzi burimo n'igenzura butuma umuntu adapfa guhubukira ibintu: **Amakenga.**

3. Garagaza amagambo abusanyije inyito n'aya akurikira:

- a) Gutahiriza umugozi umwe ≠ Kudashyigikirana, gutatanya imbaraga.
- b) Ubwitonzi ≠ Ubukubaganyi, ubuhubutsi...
- c) Uburinganire ≠ Ubusumbane Umwitozo wo gukoresha amagambo mu nteruro

Saba abanyeshuri bese gukora umwitozo bifashishije amagambo yakoreshejwe mu mwandiko ariko buri wese akore ku giti ke. Kosorera hamwe n'abanyeshuri umwitozo, ugenda unoza ibisubizo bitanoze.

Urugero rw'umwitozo n'ibisubizo byawo:

1. Himba interuro ngufi kandi ziboneye zirimo nibura rimwerimwe muri aya magambo:

a) **Uburinganire**

Uburinganire ni inkingi y'iterambere.

b) **Ubwuzuzanye**

Ubwuzuzanye mu muryango burakenewe kugira urugo rutere imbere.

c) **Kuzigama**

Kuzigama imyaka bituma mu gihugu hadatera inzara.

2. Uzuzura izi nteruro wifashishije amagambo wungutse mu mwandiko.

a) Iyo watangiye **kuzigama** dukeduke ukiri muto ugira ubukire.

b) Kuraza umwana kugira ngo asinzire ni **ukumubikira**.

Isomo rya kabiri: Gusoma no kumva umwandiko

Intego zihariye

Nyuma y'iri somo umunyeshuri araba ashobora:

Gusoma umwandiko no gusubiza neza ibibazo byawubajijweho.

Imfashanyigisho: Igitabo cy'umunyeshuri, igitabo cy'umwarimu, imfashanyigisho z'iyumvabona, amashusho inkoranyamagambo n'ibindi.

I. Intangiriro

Umwarimu abaza abanyeshuri ibibazo bijyanye n'umwandiko baheruka gusoma akababazaho ibibazo bibinjiza mu isomo ryo kumva umwandiko.

Urugero rw'ibibazo yabaza n'urugero rw'ibisubizo:

1. Uyu mwandiko uravuga ku biki?

Uravuga ku buranganire n'ubwuzuzanye mu muryango.

2. Ni iki uvuga ku mirimo hagati y'umugabo n'umugore?

Uravuga ko kera hari imirimo yari igenewe abagabo n'indi yari igenewe abagore ariko ko ubu byahindutse, bese baruzuzanya.

3. Ibyo uyu mwandiko uvuga ni ko bimeze mu ngo iwanyu aho muba?

Bamwe ni ko biri abandi baragerageza naho abandi si ko bimeze rwose.

II. Uko isomo ryigishwa

Gusoma no kumva umwandiko

Shyira abanyeshuri mu matsinda. Bahe igihe cyo kongera gusoma umwandiko uri mu gitabo cyabo no gusubiza ibibazo byo kumva umwandiko. Gendagenda mu matsinda ureba uko abanyeshuri bakora icyo gikorwa.

Igikorwa

Soma umwandiko “Uburinganire n’ubwuzuzanye hagati y’ abashakanye” maze usubize ibibazo byawubajijweho.

Igihe wabahaye kirangiye, saba abanyeshuri kumurika ibyo bakoze. Fatanya n'abagize amatsinda kunoza no kuzuzanya bisubizo byatanze hanyuma ibisubizo by'ingenzi byandikwe ku kibaho, abanyeshuri bese babyandike mu makayi yabo.

Urugero rw'ibibazo n'ibisubizo byo kumva umwandiko:

a) Ni iki kigaragaza ko umwana yatoye umuco wo kuzigama?

Umwana watoye umuco wo kuzigama, ntasesagura ibyo afite n'ibyo mu rugo ntapfusha ubusa amakayi yaguriwe cyangwa ngo yake ababyeyi amafaranga arenze ayo akeneye kandi iyo asaguye ntagenda ibidateganyijwe, ahubwo arayabika kugira ngo azamugoboke ikindi gihe.

b) Ni hehe agaciro k'umugore kagaragarira mu Rwanda rwo hambere?

Ubu kagaragarira he? Kera agaciro k'umugore kagaragariraga mu rugo gusa. Ubu kagaragarira mu buzima bwose bw'Igihugu. Ni ukuvuga mu rugo no hanze yarwo: mu mirimo inyuranye, mu buyobozi, mu nzego zifata ibyemezo n'ahandi.

c) Vuga nibura ikiza kimwe cyo kuvuka ku babyeyi bashyira hamwe.

Umwana uvutse ku babyeyi bashyira hamwe, akurana umuco wo gusabana na bagenzi be yubahiriza ihame ry'uburinganire n'ubwuzuzanye mu mirimo inyuranye, akura yubaha bagenzi be, akurana umuco wo kujya no kugisha inama ndetse n'umuco wo kuzigama...

d) Ngo gushyira hamwe kw'abashakanye bituma iterambere rikataza.

Sobanura.

Yego kuko buri wese akubita hirya no hino bagahuriza hamwe ibyo bagezeho maze bagakorera hamwe igenamigambi ribaganisha ku iterambere. Ntawupfusha ubusa muri bombi.

e) Leta y'u Rwanda yakoze iki mu gushimangira ihame ry'uburinganire n'ubwuzuzanye mu muryango?

Yashyizeho amategeko abungabunga ihame ry'uburinganire n'ubwuzuzanye, na yo ubwayo yagize uruhare mu gukora ibikorwa bishimangira iryo hame nko mu mashuri, mu mirimo itandukanye, mu nzego z'ubuyobozi... Yakoze kandi ubukangurambaga bushishikariza abantu kubahiriza iryo hame.

f) Vuga imigani y'imigenurano nibura ibiri yavuzwe mu mwandiko.

Abagiye inama Imana irabasanga.

Umwe arya bihora.

g) Rondora nibura ibintu bitatu bigaragaza ko mu muryango uyu n'uyu bumva neza ihame ry'uburinganire.

Barafashanya kandi bakunganirana mu mirimo yo mu rugo, baja inama yo gucunga umutungo wabo ndetse bakorera igenamigambi hamwe.

Isomo rya gatatu: Gusoma no gusesengura umwandiko

Intego zihariye
Nyuma y'iri somo umunyeshuri araba ashobora: - Kugaragaza ingingo z'ingenzi zikubiye mu mwandiko - Gusobanura ihame ry'uburinganire n'ubwuzuzanye ashingiye ku bivugwa mu mwandiko ndetse abihuza n'ubuzima busanzwe. - Gusubiza ibibazo by'isesengura
Imfashanyigisho: Igitabo cy'umunyeshuri, igitabo cy'umwarimu, imfashanyigisho z'iyumvabona, amashusho, inkoranyamagambo n'ibindi.

I. Intangiriro

Umwarimu abaza abanyeshuri ibibazo bijyanye n'umwandiko baheruka gusoma akababazaho ibibazo bibinjiza mu isomo ryo gusesengura umwandiko.

Urugero rw'ibibazo yabaza n'urugero rw'ibisubizo:

a) Umwandiko duheruka kwiga witwa ngo iki?

Uburinganire n'ubwuzuzanye.

b) Muri rusange uvuga ku biki?

Uvuga ku bijyanye nuko abantu bose mu rugo bagomba kubahana bagafatanya imirimo yose.

c) Wowe iyo witegereje neza ubona ubwuzuzanye bwageza ku ki umuryango?

Ubwuzuzanye bwatuma abagize umuryango bagera ku iterambere ku buryo bwihuse.

II. Uko isomo ryigishwa

Gusoma no gusesengura umwandiko

Shyira abanyeshuri mu matsinda. Bahe igihe cyo kongera gusoma umwandiko uri mu gitabo cyabo no gusubiza ibibazo byo gusesengura umwandiko. Gendagenda mu matsinda ureba uko abanyeshuri bakora icyo gikorwa.

Igikorwa

Soma umwandiko "Uburinganire n'ubwuzuzanye hagati y' abashakanye" maze usubize ibibazo byo gusesengura umwandiko byatanzwe.

Igihe wabahaye kirangiye, saba abanyeshuri kumurika ibyo bakoze. Fatanya n'abagize amatsinda kunoza no kuzuza bisubizo byatanzwe hanyuma ibisubizo by'ingenzi byandikwe ku kibaho, abanyeshuri bose babyandike mu makayi yabo.

Urugero rw'ibibazo n'ibisubizo:

a) Garagaza ingingo z'ingenzi n'iz'ingereka zikubiye muri uyu mwandiko.

Ingingo z'ingenzi:

- Kera mu Rwanda umugore yari nk'umucakara.
- Hari imirimo yari yarahariwe abakobwa.
- Ubu umukobwa n'umuhungu bahabwa uburenganzira bungana.
- Uburinganire n'ubwuzuzanye buteza imbere umuryango n'igihugu muri rusange.

Ingingo z'ingereka:

- Umugore ntiyavuguruzaga umugabo kabone n'iyi umugabo yabaga yibeshye.
- Kera agaciro k'umugore kagarukiraga mu kubyara gusa.
- Umuhungu ni we wagombaga kwiga gusa umukobwa agasigara mu rugo.
- Umukobwa yashoboraga gushyingirwa aho atazi.
- Ubu abagore bajya inama n'abagabo babo.
- Nta vangura mu kazi.
- Abapfakazi ba jenocide bagiye birwanaho.
- Abakobwa bariga bagatsinda neza...

b) Ushingiye ku bivugwa mu mwandiko, garagaza indi mirimo waba uzi cyangwa

wabonye igaragaza uburinganire n'ubwuzuzanye mu muryango. (Abanyeshuri baragaragaza imirimo itandukanye bitewe n'ibyo babonye, umwarimu abafasha kunoza ibisubizo bari butange.)

c) Ese nyuma yo kwiga uyu mwandiko ni iki wumva wungutse ku by'imibereho y'ababana mu muryango?

Abantu babana mu muryango bagomba kunganirana muri byose nta vangura rigaragaye cyangwa ubusumbane hagati y'abagize umuryango. Agasigane kaba mu ngo nyinshi ku

bijyanye n'imirimo gatuma urugo rudatera imbere kubera ko abarugize baba babaye ba nyamwigendaho.

Isomo rya kane: Umwitozo w'ubumenyi ngiro: Kungurana ibitekerezo.

Intego zihariye
Nyuma y'iri somo umunyeshuri araba ashobora: - Gusesengura insanganyamatsiko yatanzwe no kuyunguranaho ibitekerezo mu bwubahane. - Kuvugira mu ruhame ashize amanga, atanga ibitekerezo bye.
Imfashanyigisho: Igitabo cy'umunyeshuri, igitabo cy'umwarimu n'ibindi.

I. Intangiriro

Umwarimu abaza abanyeshuri ibibazo bituma bibuka umwandiko uheruka kwigwa, n'insanganyamatsiko ubumbatiye.

Urugero rw'ibibazo n'ibisubizo:

a) Umwandiko uherutse kwigwa wavugaga ku biki?

Uburyanire n'ubwuzuzanye mu muryango.

b) Nyuma yo kuwusoma mwumvise umugabo n'umugore bagomba kureshya?

Yego umugabo n'umugore bese bareshya.

c) Ese nawe ni ko ubibona?

Iki kibazo bashobora kugiheraho bagatangira kuja impaka

II. Uko isomo ryigishwa

Shyira abanyeshuri mu matsinda, ubasabe gukora igikorwa cyo kungurana ibitekerezo kigaragara mu gitabo cyabo. Basabe kwishakamo umuyobozi w'ikiganiro nyunguranabitekerezo abayobore mu gutanga ibitekerezo.

Igikorwa

Mu matsinda mwungurane ibitekerezo ku nsanganyamatsiko mwahawe, mwubahiriza uko bikorwa, hanyuma muhurize hamwe ibyo mwagezeho mu matsinda.

Insanganyamatsiko:

Bivugwa ko “Imirimo yo mu rugo yose (Kumesera abana, gukubura, guteka, gusana urugo...) umugabo n’umugore bashobora kuyikora ku buryo bungana”. Hari rero abatabyumva gutyo bakavuga ko hari imirimo igenewe abagore n’indi igenewe abagabo. Wowe ubyumva ute?

Gabanya amatsinda ibibazo ku buryo buri cyose kigira abagikoraho.

Mu gihe bungurana ibitekerezo, gendagenda mu ishuri ugenzura ko abanyeshuri bitabira gutanga ibitekerezo kugira ngo abatabyitabira ubibashishikarize n’abakeneye ubufasha abubahe.

Igihe wabahaye kirangiye, saba abahagarariye amatsinda kumurika ibitekerezo byo mu matsinda yabo uze kubafasha gufata umwanzuro ku byo bunguranyeho ibitekerezo wandikwe ku kibaho.

Urugero rw’ ibitekerezo byatangwa:

- Ari abagabo cyangwa abagore bose barashoboye.
- Hari abagabo cyangwa abagore babaho umwe muri bo adahari wenda yaritabye Imana, kandi imirimo yose usigaye arayikora ntakabuza.
- Ahari ubufatanye, abagabo n’abagore basimburana mu mirimo yose.
- Bashobora no kurondora imirimo n’abayikora uko babyumva...

1.4.2. Ikiganiro mpaka

Isomo rya gatanu: Inshoza y’ ikiganiro mpaka

Intego zihariye
Nyuma y’iri somo umunyeshuri araba ashobora: <ul style="list-style-type: none">-Gusobanura inshoza, intego, abagize ikiganiro mpaka n’ inshingano zabo.-Gukora ikiganiro mpaka.- Gutanga no kumvikanisha ibitekerezo bye ashungura ibitekerezo by’abandi.
Imfashanyigisho: Igitabo cy’umunyeshuri, igitabo cy’umwarimu, ibitabo by’ikibonezamvugo n’ibindi.

I. Intangiriro

Umwarimu asaba abanyeshuri gukora igikorwa kiri mu bitabo byabo kijyanye no kujya impaka ku bibazo byabajijwe bityo bakavumbura icyo ikiganiro mpaka ari cyo.

Igikorwa

Urugero rw'ibibazo n'ibisubizo

a) *Iyo abantu batanze ibitekerezo bidahuye ku nsanganyamatsiko imwe batumva kimwe byitwa iki?*

Byitwa kujya impaka.

Birashoboka ko umubyeyi w'umugabo yajyana umwana we kwa muganga umugore agasigara mu rugo atarwaye? Bamwe barabyemeza abandi bakabihakana.

b) *Ese hari imirimo ikwiye guharirwa abahungu n'ikwiriye guharirwa abakobwa? Yaba ari iyihe? Ibisubizo hano byaba bitandukanye.*

c) *Uburyanganire mubona bushoboka? Musobanure igisubizo cyanyu. Mu bisubizo byatanganywe harimo Yego na Oya. Izi ngingo hari abakwemeranywa na zo, abandi na bo bakabona ko ibyavuzwe bidafite ishingiro cyangwa bitakijyanye n'igihe. Nguko uko impaka zivuka. Impaka zivugwa aha ngaha ni ibiganiro bihuza impande ebyiri zitumvikana ku nsanganyamatsiko iba yatanzwe, kandi izo mpaka zikaba zigamije kugera ku mwanzuro runaka.*

II. Uko isomo ryigishwa

Shyira abanyeshuri mu matsinda, ubasabe gutahura inshoza y' ikiganiro mpaka, intego yacyo n'. Bahe igihe cyo gukora icyo gikorwa. Gendagenda mu matsinda ureba ko abanyeshuri basobanukiwe ibyo bagomba gukora kandi utanga ubufasha aho bukenewe.

Igikorwa

Kora ubushakashatsi utahure inshoza, intego y' ikiganiro mpaka, abagize ikiganiro n'inshingano zabo.

Igihe wabahaye kirangiye, saba abanyeshuri kumurika ibyo bakoze. Fatanya n'abagize matsinda kunoza no kuzura bisubizo byatanzwe hanyuma iby'ingenzi byandikwe ku kibaho, abanyeshuri bese babyandike mu makayi yabo.

Ibisubizo byanogejwe:

1. Inshoza n'intego y'ibiganiro mpaka

Ibiganiro mpaka bikorwa n'abantu benshi bagamije kungurana ibitekerezo ku nsanganyamatsiko runaka. Usanga bihuza impande ebyiri z'abantu bamwe bashyigikiye insanganyamatsiko abandi batayishyigikiye. Impaka zivugwa si izo kwiriza umunsi cyangwa iza ngo turwane, si izibyara amacakubiri ahubwo ni impaka zigamije gushakira ikibazo igisubizo runaka no kugera ku mwanzuro wubaka no kugena umurongo ngenderwaho. Ibiganiro mpaka biba bigamije guhuza impande zombi ngo barebe icyo bakumvikanaho

gikwiye gukurikizwa ku mpande zombi. Ibiganiro mpaka bibera mu mashuri byo bituma abanyeshuri baba intyoza mu kuvuga, bakaba imbonera mu gutega amatwi ibivugwa no mu gutanga ingingo zifite ireme. Bibatoza kutarondogora ahubwo bakagusha ku ntego kandi bakamenyera gukurikiranya ingingo bubahiriza inyurabwenge n'injyabihe y'ibivugwa. By'umwihariko, ibiganiro mpaka bitoza abanyeshuri kuvugira mu ruhame.

Abagize ibiganiro mpaka Ibiganiro mpaka bigirwa n'amatsinda atatu hatabariwemo indorerezi. Uruhare rw'izo mpande zose ruba rukenewe mu migendekere myiza y'ikiganiro. Izo mpande zose kandi ni magirirane.

a) Uruhande rushyigikira insanganyamatsiko: Ni itsinda ry'abashyigikiye insanganyamatsiko. Ibitekerezo, ingingo n'ibisobanuro batanga bigomba kutanyuranya n'insanganyamatsiko

b) Uruhande ruhakana insanganyamatsiko: Ni itsinda ry'abantu batemera ibitekerezo n'ingingo bikubiye mu nsanganyamatsiko yatanzwe. Abafata umwanya wo kugira icyo bavuga, bagerageza kuyirwanya. Bagomba ariko kwifashisha ingingo n'ibisobanuro byumvikana ku buryo n'uruhande rwemeza rushobora kuva ku izima cyangwa rukagamburukaho gato.

c) Umuhuza cyangwa umuyobozi w'ikiganiro mpaka: Ni umuntu uba ushinzwe guhuza izo mpande zombi. Ashobora kuba umwe cyangwa benshi. Umubare w'abafasha umuhuza uterwa n'urwego rw'ikiganiro, igihe ibiganiro bizamara ndetse n'intego y'ibiganiro.

Inshingano z'umuhuza

Inshingano z'umuhuza zishobora kuba nyinshi ariko iz'ingenzi ni izi zikurikira:

- Gusobanura insanganyamatsiko.
- Gutanga umurongo ngenderwaho.
- Gutanga umwanya w'amagambo kuri buri ruhande.
- Gufasha mu kumvikanisha impande zombi.
- Kugeza impande zombi ku mwanzuro.
- Gufasha mu kubahiriza igihe.

Ibyo umuhuza agomba kuba yujuje

Umuhuza agomba kuba ari:

- Inararibonye
- Umuhanga mu byo baganiraho.
- Azwiho kwihangana.
- Kuba ashobora kuvuga rikumvikana.
- Kuba azwiho kutabogama.
- Kuba afite igitsure.
- Kuba ari inyangamugayo.

Ingero z'ibiganiro mpaka bishobora kubaho

- Ibiganiro mpaka bibera mu mashuri abanza n'ayisumbuye, umuhuza ashobora kuba ari umuntu umwe ntabamufasha. Impamvu ni uko bimara igihe gito kibarirwa mu masaha.
- Ibiganiro mpaka bitegurwa ku rwego rw'igihugu cyangwa bihuje impande zishyamiranye mu ntambara, umuhuza agira abamufasha. Impamvu ni uko biba bisaba ubumenyi bwinshi bunyuranye nk'amateka, poritiki, ubukungu n'ibindi. Nta muntu rero waba inzobere mu bintu byose.

Indi mpamvu ituma umuhuza agira abamufasha, ni uko bene ibyo biganiro bishobora no gufata igihe kirekire nk'ibyumweru cyangwa amezi.

Abandi bashobora kugira uruhare mu kiganiro mpaka ni:

- **Umwanditsi:** Yandika ibitekerezo biba byagiye bitangwa n'impande zombi ziri kujya impaka ku nsanganyamatsiko yatanzwe.

- **Umucungagihe:** Aba ashinzwe kureba niba abahabwa umwanya wo gutanga ibitekerezo ku mpande zombi bubahiriza igihe bahawe.

Ukirengeje aramuhagarika.

- **Abakemurampaka:** Ni ababa bashinzwe kugaragaza uruhande rwatsinze n'uruhande rwatsinzwe. Iyo ari mu myitozo ibera mu mashuri batanga amanota bakurikije imyitwarire ya buri ruhande.

- **Indorerenzi:** Ni abantu bose baba bakurikiye kandi bateze amatwi impaka zirimo kuba. Abo uretse kumva, ntibagomba kwivanga mu biganiro; nta zindi nshingano baba bafite. icyakora bemerewe kugaragaza amarangamutima ndetse bakaba babaza n'ibibazo, batagize uruhande babangamira.

Isomo rya gatandatu: Uko ikiganiro mpaka gikorwa.

Intego zihariye
Nyuma y'iri somo umunyeshuri araba ashobora: -Gukora ikiganiro mpaka.
Imfashanyigisho: Igitabo cy'umunyeshuri, igitabo cy'umwarimu, ibitabo by'ikibonezamvugo n'ibindi.

I. Intangiriro

Umwarimu abwira abanyeshuri gusoma igice cy'umwandiko bize gikomoza ku mpaka maze akabasaba gukora igikorwa kijyanye n'uko ikiganiro mpaka gikorwa.

Igikorwa

Musome igice cy' umwandiko kiri mu bitabo byanyu maze murebe uko ikiganiro mpaka gikorwa.

Igihe yabahaye kirangiye, abanyeshuri bagaragaza ibyo bakoze, umwarimu agafatanya na bo kunoza no kuzuza ibisubizo bitanzwe.

Urugero rw'ibisubizo:

Muri iki gice cy' umwandiko harimo ingingo zigaragaza uko ikiganiro mpaka gikorwa.

Umwarimu abwira abanyeshuri ko bagiye kwiga gukora ikiganiro mpaka.

II. Uko isomo ryigishwa

Shyira abanyeshuri mu matsinda abiri bakurikije aho bumva babogamiye; ababwira kurambura ibitabo byabo ahari ikibazo kibafasha kujya impaka. Bahe igihe cyo gukora icyo gikorwa. Gendagenda mu matsinda ureba ko abanyeshuri basobanukiwe ibyo bagomba gukora kandi utanga ubufasha aho bukenewe.

Igikorwa

Saba abanyeshuri kwishakamo umuyobozi w'ikiganiro mpaka kuri buri ruhande anatangize ikiganiro akurikije amabwiriza agenga ibiganiro mpaka ku nsanganyamatsiko ihari.

“Ari abahungu cyangwa abakobwa, bese bashobora gukora imirimo yose yo mu rugo nta vangura. Ese hari iyo abahungu bashobora abakobwa ntibabe bayishobora?”

Igihe wabahaye kirangiye, saba abanyeshuri kumurika ibyo bakoze. Fatanya n'abagize amatsinda ubayobbore ndetse ubafashe kunoza ibitekerezo batanga ku nsanganyamatsiko bahisemo.

Ibisubizo byanogejwe:

Nta murimo n'umwe utakorwa n'umuhungu nta n'utakorwa n'umukobwa. Abana b'abahungu n'ab'abakobwa bagomba kwitabira gukora imirimo yose, batayivanguye. Bagomba kubyitabira bakabigira ibyabo.

1.4.3. Umwandiko: Uburinganire n' ubwuzuzanye mu miyoborere

Isomo rya karindwi: Gusoma no gusobanura umwandiko

Intego zihariye
Nyuma y'iri somo umunyeshuri araba ashobora: - Gusoma umwandiko yahawe yubahiriza utwatuzo n'isesekaza. - Gusoma no gusobanura amagambo atari asobanukiwe ari mu mwandiko no kuyakoresha neza mu mvugo no mu nyandiko.
Imfashanyigisho: Igitabo cy'umunyeshuri, igitabo cy'umwarimu, imfashanyigisho z'iyumvabona, amashusho inkoranyamagambo n'ibindi.

I. Intangiriro

Umwarimu asaba abanyeshuri kwitegereza amashusho ajyanye n'umwandiko "Uburinganire n' ubwuzuzanye mu miyoborere" bagiye gusoma akababazaho ibibazo bituma bavumbura insanganyamatsiko iri mu mwandiko.

Urugero rw'ibibazo yabaza n'ibisubizo:

a) Mwitgereje iyi shusho murabonaho iki?

Turabona abantu ibicaye imbere y'ibiro by'umurenge. Turabona n'umugore uri imbere yabo ameze nk'uri kugira icyo ababwira.

b) Murabona abo bantu barimo gukora iki?

Barasa n'abari mu nama.

II. Uko isomo ryigishwa

1. Gusoma bucece

Saba abanyeshuri gusoma umwandiko bucece badahwihwisa hanyuma ubabaze ibibazo byo kugenzura ko basomye.

Urugero rw'ibibazo n'ibisubizo:

a) Uyu mwandiko uvuga ku biki?

Ku by'uburinganire mu Rwanda rwo hambere no mu Rwanda rw'ubu.

b) Ni ibiki bivugwa ku bari n'abategarugori?

Abari n'abategarugori bakunze guhezwa kandi nyamara hari benshi bagaragaje ko bashoboye.

c) Igihugu cyacu haba hari icyo cyakoze mu rwego rwo kwimakaza iterambere ry'umunyarwandakazi?

Igihugu cyacu kimaze kubona ikandamizwa rikorerwa umunyarwandakazi kimakaje ihame ry'uburinganire n'ubwuzuzanye.

c) Ese mu miyoborere y'Igihugu abari n'abategarugori bagaragara?

Yego mu nzego zitandukanye z'ubuyobozi, abari n'abategarugori bagaragara

2. Gusoma baranguruye

Somera abanyeshuri by'intangarugero ugaragaza isesekaza hanyuma ubasabe gusoma baranguruye basimburana. Genda ubakosora aho basoma nabi kandi wita ku banyeshuri bafite ibibazo byihariye. Fasha buri wese bitewe n'ikibazo afite.

3. Gusobanura amagambo

Shyira abanyeshuri mu matsinda. Saba abanyeshuri gukora igikorwa kijyanye n'inyunguramagambo kiri mu gitabo cyabo ubahe n'igihe cyo kugikora. Gendagenda mu matsinda ureba ko abanyeshuri basobanukiwe ibyo bagomba gukora kandi utanga ubufasha aho bukenewe.

Igikorwa

Soma umwandiko "Uburinganire n'ubwuzuzanye mu miyoborere" ushakemo amagambo udasobanukiwe hanyuma uyasobanure wifashishije inkoranya cyangwa inyito afite mu mwandiko usubize n'ibibazo by'inyunguramagambo byatanzwe.

Igihe wabahaye kirangiye, saba abanyeshuri kumurika ibyo bakoze. Fatanya n'abagize amatsinda kunoza no kuzuzanya ibisubizo byatanzwe hanyuma ibisubizo by'ingenzi byandikwe ku kibaho, abanyeshuri bese babyandike mu makayi yabo.

Urugero rw'ibibazo n'ibisubizo byanogejwe:

Gusobanura amagambo

1. Shaka impuzanyito z'amagambo akurikira ugendeye ku mwandiko.

- a) **Kwimakaza:** Guha urubuga ikintu ngo kibeho kimerewe neza.
- b) **Guhezwa:** Kubuzwa uburenganzira aho wari ubwemerewe.
- c) **Ingengamitekereze:** Urusobe rw'ibitekerezo ruba rwarabaye karande, rukayobora abantu runaka bafite icyo bahuriyeho (nk'igihugu, ururimi n'ibindi).
- d) **Intyoza:** Umuntu uzobereye mu gutunganya ibintu ibi n'ibi.
- e) **Ubusembwa:** Inenge zigaragara ku kintu runaka, cyangwa ku muntu.
- f) **Mutima w'urugo:** Umugore wita ku rugo rwe uko bikwiye.
- g) **Uburezi budaheza:** Uburezi bwita ku bana bose: abahungu, n'abakobwa, abakuze n'abakiri bato abafite ubumuga n'abatabufite.

2. Garagaza andi magambo yakoreshejwe mu mwandiko asobanura:

- a) Umukobwa, umwari cyangwa umwangavu: **Nyampinga.**
- b) Umugore cyangwa umutegarugori: **Mutima w'urugo.**
- c) Ubwitonzi bwo kudapfa guhubukira ibyo ubonye: **Amakenga.**

d) Kuja ku butegezi: **Kwima ingoma.**

3. Garagaza imbusane z'aya amagambo akurikira:

- a) Ibibondo ≠ **abantu bakuze, urubyiruko.**
- b) Indashyikirwa ≠ **ikigwari.**
- c) Kwimakaza ≠ **kurwanya.**
- d) Ubujiji ≠ **injijuke, umunyabwenge**

Umwitozo wo gukoresha amagambo mu nteruro

Saba abanyeshuri bese gukoresha neza amagambo bungutse mu nteruro ngufi ziboneye, ariko buri munyeshuri akore ku giti ke.

Umwarimu agenda akosora buri munyeshuri uko yagiye akoresha amagambo mu nteruro.

Kora interuro ngufi kandi ziboneye wifashishije rimwerimwe muri aya magambo akurikira:

- a) **Ibibondo:** Ababyeyi bagomba kwita ku bibondo byabo.
- b) **Amakenga:** Kugira amakenga birinda umuntu gukora amakosa menshi.
- c) **Nyampinga:** Nyampinga w'u Rwanda agomba kumenyekanisha Igihugu mu mahanga.
- d) **Ubwuzuzanye:** Iyo umugabo n'umugore we badafite ubwuzuzanye mu rugo rwabo ntibatara imbere.

Isomo rya munani: Gusoma no kumva umwandiko

Intego zihariye
Nyuma y'iri somo umunyeshuri araba ashobora: Gusoma umwandiko adategwa no gusubiza neza ibibazo byawubajijweho.
Imfashanyigisho: Igitabo cy'umunyeshuri, igitabo cy'umwarimu, imfashanyigisho z'iyumvabona, amashusho inkoranyamagambo n'ibindi.

1. Intangiriro

Umwarimu abaza abanyeshuri ibibazo bijyanye n'umwandiko baheruka gusoma akababazaho ibibazo bibinjiza mu isomo ryo kumva umwandiko.

Urugero rw'ibibazo yabaza n'ibisubizo:

a) Uyu mwandiko uvuga ku biki?

Ku by'uburinganire mu Rwanda rwo hambere no mu Rwanda rw'ubu.

b) Ni ibiki bivugwa ku bari n'abategarugori?

Abari n'abategarugori bakunze guhezwa kandi nyamara hari benshi bagaragaje ko bashoboye.

c) Igihugu cyacu haba hari icyo cyakoze mu rwego rwo kwimakaza iterambere ry'umunyarwandakazi?

Igihugu cyacu kimaze kubona ikandamizwa rikorerwa umunyarwandakazi kimakaje ihame ry'uburinganire n'ubwuzuzanye.

d) Ese mu miyoborere y'Igihugu abari n'abategarugori bagaragara?

Yego mu nzego zitandukanye z'ubuyobozi, abari n'abategarugori bagaragara

2. Uko isomo ryigishwa

Gusoma no kumva umwandiko

Shyira abanyeshuri mu matsinda. Bahe igihe cyo kongera gusoma umwandiko uri mu gitabo cyabo no gusubiza ibibazo byo kumva umwandiko. Gendagenda mu matsinda ureba uko abanyeshuri bakora icyo gikorwa.

Igikorwa

Soma umwandiko "Uburunganire n' ubwuzuzanye mu miyoborere" maze usubize ibibazo byawubajijweho.

Igihe wabahaye kirangiye, saba abanyeshuri kumurika ibyo bakoze. Fatanya n'abagize amatsinda kunoza no kuzuzanya bisubizo byatanzwe hanyuma ibisubizo by'ingenzi byandikwe ku kibaho, abanyeshuri bese babyandike mu makayi yabo.

Urugero rw'ibibazo n'ibisubizo:

Ibibazo byo kumva umwandiko

a) Vuga nibura umugani umwe ugaragaza ko umugore atagiraga ijamba mu ruhame mu gihe cyo hambere. Nta nkokokazi ibika isake ihari.

b) Ni ikihe kintu k'ingenzi kigaragaza ko u Rwanda rushyigikiye bidasubirwaho ihame ry'uburinganire n'ubwuzuzanye?

Leta yashyize mu itegeko nshinga ihame ry'uburinganire rigena nibura mirongo itatu ku ijana by'abagore mu nzego zose z'ubuyobozi.

c) Rondora ingero nibura eshatu zigaragaza uburinganire n'uruhare rw'umugore mu buyobozi bw'Igihugu mu Rwanda rwo hambere. Umugabekazi yari umugore, hariho abasizi b'abagore, hari Nyagakecuru na Nyabingi bategekaga.

d) Ni iki cyavuzwe mu mwandiko kigaragaza ko ubu mu Rwanda hari uburezi budaheza? Bavugamo ko ubu umwana wese ari nk'undi; n'iyi yaba afite ubumuga ariga nk'abandi.

e) Ni ikihe kintu cyavuzwe mu mwandiko cyagereranyijwe n'ubujiji bukomeye? Umubyeyi wavuga ngo ndajyana umwana w'umuhungu ku ishuri uw'umukobwa arorere byaba ari ubujiji kuko bese ni ingirakamaro.

f) Mu Rwanda hashyigikiwe uburezi budaheza umuntu uwo ari we wese. Garagaza amagambo ari mu mwandiko abyemeza. Iyi gahunda igamije kwita ku mwana wese akiga neza kandi ibyo ashaka. Yaba umukobwa cyangwa umuhungu, yaba afite ubumuga cyangwa ubukene agomba gufatwa nka mugenzi we udafite ubusembwa cyangwa uturuka mu muryango wifashije.

g) Mu nzego z'ubuyobozi abagore bahariwe kangahe ku ijana? Abagore bahariwe nibura imyanya mironko itatu ku ijana mu nzego zose z'Igihugu.

Isomo rya kenda: Gusoma no gusesengura umwandiko

Intego zihariye
Nyuma y'iri somo umunyeshuri araba ashobora: <ul style="list-style-type: none">- Kugaragaza ingingo z'ingenzi zikubiye mu mwandiko- Gusobanura ihame ry'uburinganire n'ubwuzuzanye mu miyoborere ashingiye ku bivugwa mu mateka y'u Rwanda.- Gusubiza ibibazo by'isesengura
Imfashanyigisho: Igitabo cy'umunyeshuri, igitabo cy'umwarimu, imfashanyigisho z'iyumvabona, amashusho, inkoranyamagambo n'ibindi.

I. Intangiriro

Umwarimu abaza abanyeshuri ibibazo bijyanye n'umwandiko baheruka gusoma akababazaho ibibazo bibinjiza mu isomo ryo gusesengura umwandiko.

Urugero rw'ibibazo yabaza n'urugero rw'ibisubizo:

a) Umwandiko duheruka kwiga witwa ngo iki?

Witwa "Uburinganire n'ubwuzuzanye mu miyoborere".

b) Muri rusange ni iki kivugwa kidakwiye?

Ikandamizwa ry'abari n'abategarugori n'ihazwa ryabo mu miyoborere.

c) Mu mwandiko hari impinduka zavuzwemo ugereranyije no hambere?

Impinduka zirimo ni izo guha rugari abari n'abategarugori mu miyoborere..

II. Uko isomo ryigishwa

Gusoma no gusesengura umwandiko

Shyira abanyeshuri mu matsinda. Bahe igihe cyo kongera gusoma umwandiko uri mu gitabo cyabo no gusubiza ibibazo byo gusesengura umwandiko. Gendagenda mu matsinda ureba uko abanyeshuri bakora icyo gikorwa.

Igikorwa

Soma umwandiko "Uburinganire n' ubwuzuzanye mu miyoborere" maze usubize ibibazo byo gusesengura umwandiko byatanzwe.

Igihe wabahaye kirangiye, saba abanyeshuri kumurika ibyo bakoze. Fatanya n'abagize amatsinda kunoza no kuzusa bisubizo byatanzwe hanyuma ibisubizo by'ingenzi byandikwe ku kibaho, abanyeshuri bose babyandike mu makayi yabo.

Urugero rw'ibibazo n'ibisubizo:

a) Garagaza ingingo z'ingenzi n'iz'ingereka ziri muri uyu mwandiko.

Ingingo z'ingenzi:

- Ikandamizwa ry'umwari n'umutegarugori ryacengezwaga mu bantu binyuze mu ngengamitekerereze nk'imigni n'izindi mvugo za buri muni.
- Ihezwa rya ba nyampinga ryadindije iterambere.
- Igihugu cyashimangiye ihame ry'uburinganire n'uburezi budaheza.
- Itegeko nshinga rishimangira ihame ry'uburinganire riha abagore nibura 30% mu myanya ifata ibyemezo. Abakobwa bariga neza kandi bagatsinda abandi ni abayobozi kandi bayobora neza.

Ingingo z'ingereka:

- Umugabekazi yagiraga umwanya ukomeye mu miyoborere y'Igihugu ndetse yashoboraga gusimbura cyangwa gutegekera umwami mu gihe bibaye ngombwa.
- Hari abagore babaye ibihangange mu mateka y'u Rwanda: Ndabaga, Nyagakecuru...
- Gahunda z'uburezi budaheza ku bahungu no ku bakobwa.

b) Sobanura ihame ry'uburinganire n'ubwuzuzanye ugendeye ku mwandiko.

Abagabo n'abagore baruzuzanya mu nzego z'imiyoborere.

Kudindiza umugore kwaba ari ugupfukirana ibitekerezo byakubaka Igihugu kandi bagaragaza uruhare rutari ruto.

Uburezi budaheza na bwo buha amahirwe angana abahungu n'abakobwa baba bafite ubumuga cyangwa batabufite.

Leta yahariye abagore imyanya igera kuri 30% mu nzego zose z'ubuyobozi.

a) Garagaza mu mwandiko ingingo zigaragaza umuco n'izigaragaza amateka. (Ibyakorwaga mu butegetsi mu Rwanda rwo hambere)

Mu muco w'Abanyarwanda hariyeho hagaragaramo ingengamitekerereze idaha umugore agaciro akwiye. Ibyo bigaragarira mu migenurano bacaga. Mu mashuri hari amasomo yaharirwaga abahungu, ariko ubu ntibikibaho. Umugabekazi yashoboraga gutegekera umwami mu gihe akiri muto atarima ingoma. Mu mateka hariho abagore babaye abasizi nka Nyirarumaga. Mu mateka hari abagore bagaragaje ubutwari budasanzwe nka Ndabaga.

b) Mu buzima bwacu bwa buri munsu ubona kubahiriza uburinganire n’ubwuzuzanye bifite akahe kamaro mu nzego z’ubuyobozi?

Kubahiriza uburinganire n’ubwuzuzanye mu nzego z’ubuyobozi bifite akamaro kenshi, kuko bituma hagerwa kuri byinshi cyane ko nta mpano cyangwa bitekerezo biba bigipfukiranwe. Iri hame kuryubahiriza kandi bituma Igihugu cyacu kiza imbere mu ruhando mpuzamahanga.

Isomo rya cumi: Umwitozo w’ubumenyi ngiro: Kungurana ibitekerezo.

Intego zihariye
Nyuma y’iri somo umunyeshuri araba ashobora: - Gusesengura insanganyamatsiko yahawe no kuyunguranaho ibitekerezo mu bwubahane. - Kuvugira mu ruhamwe ashize amanga, atanga ibitekerezo bye.
Imfashanyigisho: Igitabo cy’umunyeshuri, igitabo cy’umwarimu n’ibindi.

I. Intangiriro

Umwarimu abaza abanyeshuri ibibazo bituma bibuka umwandiko uheruka kwigwa, n’insanganyamatsiko ubumbatiye.

Urugero rw’ibibazo n’ibisubizo:

a) Ni uwuye mwandiko uherutse kwigwa?

Uburinganire n’ubwuzuzanye mu miyoborere.

b) Havugwamo iki?

Havugwamo uko kera hari abagore bagiye bigaragaza mu buyobozi ariko ari mbarwa none ubu muri iki gihe abagore bose bahawe ijambo).

II. Uko isomo ryigishwa

Shyira abanyeshuri mu matsinda, ubasabe gukora igikorwa cyo kungurana ibitekerezo kigaragara mu gitabo cyabo. Basabe kwishakamo umuyobozi w’ikiganiro nyunguranabitekerezo abayobore mu gutanga ibitekerezo.

Igikorwa

Mu matsinda mwungurane ibitekerezo ku nsanganyamatsiko mwahawe, mwubahiriza uko bikorwa, hanyuma muhurize hamwe ibyo mwagezeho mu matsinda.

Insanganyamatsiko:

“Kutubahiriza ihame ry’uburinganire n’ubwuzuzanye hagati y’ibitsina byombi byadindiza iterambere ry’umuryango n’iry’Igihugu muri rusange.”

Mu gihe bungurana ibitekerezo, gendagenda mu ishuri ugenzura ko abanyeshuri bitabira gutanga ibitekerezo kugira ngo abatabyitabira ubibashishikarize n’abakeneye ubufasha abubahe.

Igihe wabahaye kirangiye, saba abahagarariye amatsinda kumurika ibitekerezo byo mu matsinda yabo uze kubafasha gufata umwanzuro ku byo bunguranyeho ibitekerezo wandikwe ku kibaho.

Urugero rw’ ibitekerezo byatangwa:

Kutubahiriza ihame ry’uburinganire n’ubwuzuzanye hagati y’ibitsina byombi byadindiza iterambere kuko igihe hatabaye kuzuzanya no gufashanya mu mirimo yo mu rugo, gucungira hamwe umutungo kw’abagize umuryango cyangwa ngo habe igenamigambi rikorewe hamwe; icyo gihe iterambere ry’umuryango ntiryagerwaho. Mu gihe nta terambere ry’umuryango rigezweho birumvikana ko n’iterambere ry’Igihugu ridashobora kugerwaho, kuko iterambere ry’Igihugu rigomba guhera mu muryango.

1.4.4. Ikomorazina mvanshinga

Isomo rya cumi na rimwe: Inshoza y’ ikomorazina mvanshinga

Intego zihariye
Nyuma y’iri somo umunyeshuri araba ashobora: - Gutahura inshoza y’ ikomorazina mvanshinga.
Imfashanyigisho: Igitabo cy’umunyeshuri, igitabo cy’umwarimu,n’ igitabo k’ikibonezamvugo

I. Intangiriro

Umwarimu asaba abanyeshuri gusoma interuro yabahaye bitegereza amagambo yanditse mu ibara kugira icyo bavuga ku nkomoko yayo no kugaragaza uko bayasesengura.

Igikorwa

Itegereze interuro zikurikira hanyuma utahure amagambo yanditse mu nyuguti z'ibara ukurikije icyo avuga.

- a) Abanyarwanda bazi akamaro ko gukorera ku **mihigo**.
- b) Ni byiza Kubyaza **inyungu impano** abantu bifitemo.
- c) Kubahiriza igihe ni ngombwa mu **marushanwa** no mu **bikorwa** by'ubucuruzi.
- d) **Ubukire** bukomoka ku kugira gahunda no gukora cyane

Igihe yabahaye kirangiye, abanyeshuri bagaragaza ibyo bakoze, umwarimu agafatanya na bo kunoza no kuzuza ibisubizo bitanzwe.

Urugero rw'ibisubizo:

Amagambo: **mihigo, inyungu, impano, marushanwa, bikorwa, ubucuruzi n' ubukire ni amazina.**

Umwarimu abwira abanyeshuri ko bagiye kwiga ikomorazina mvanshinga.

II. Uko isomo ryigishwa

Shyira abanyeshuri mu matsinda, ubasabe kugaragaza inshoza y' ikomorazina mvanshinga. Bahe igihe cyo gukora icyo gikorwa. Gendagenda mu matsinda ureba ko abanyeshuri basobanukiwe ibyo bagomba gukora kandi utanga ubufasha aho bukenewe.

Igikorwa

Kora ubushakashatsi utahure inshoza y' ikomorazina mvanshinga.

Igihe wabahaye kirangiye, saba abanyeshuri kumurika ibyo bakoze. Fatanya n'abagize matsinda kunoza no kuzuza bisubizo byatanzwe hanyuma iby'ingenzi byandikwe ku kibaho, abanyeshuri bose babyandike mu makayi yabo.

Ibisubizo byanogejwe:

Inshoza y'ikomorazina mvanshinga

Mu Kinyarwanda, **ikomorazina mvanshinga** ni uburyo (igikorwa) bwo kurema amazina uhereye ku muzi w'inshinga. Amazina abyawe n'inshinga agira uturemajambo tw'izina, ariko igicumbi cyaryo kigasengurwamo igicumbi n'umusozo by'inshinga iryo zina ryakomotseho

(iyo harimo n'ingereka na zo ziragaragazwa). Muri rusange intego yaryo iba igizwe n'indomo, indanganteko, igicumbi n'umusozo (D+RT+C+Sz).

Amazina menshi y'Ikinyarwanda, ndetse n'amwe mu yo umuntu yagira ngo ni umwimerere, burya akomoka ku nshinga.

Ingero: itaha, ihinga, ubukire, abakozi, umukoro, ubushobozi, akamaro, ikibariro, ababaji, abagenzi, ubuhemu, ingemu, umutoni, imboni

Umwitoto ku ikomorazina mvanshinga

Tahura amazina ashingiye ku ikomorazina mvanshinga mu gika cy'umwandiko "Umurimo uhesha agaciro" gikurikira.

Kunozwa imikorere bitanga umusaruro ushimishije haba ku muntu ubwe, ku muryango we cyangwa igihugu avukamo igihe akoranye umurava imirimo inyuranye nk'ubuhinzi, ububaji, ububoshyi n'iyindi. Muri iki gihe, abantu basigaye barayobotse imikino itandukanye harimo n'amasiganwa anyuranye. Buri muntu mu kazi ke asabwa kunozwa umurimo. N'abahigi bayoboka iby'umuhigo bagomba kwirinda kubikora mu kajagari. Ibi byose iyo umuntu abigiriyemo amahirwe, ntahuriremo n'abahemu, bimuteza imbere akabona ibiribwa n'ibinyobwa bihagije.

Ibisubizo byanogejwe:

Amagambo: **Umusaruro, ubuhinzi, ububaji, ububoshyi, imikino, amasiganwa, umuhigo, amahirwe, ibinyobwa, ibiribwa, imikorere.** Ni amazina akomoka ku nshinga.

Isomo rya cumi na kabiri: uburyo bw' ikomorazina mvanshinga

Intego zihariye
Nyuma y'iri somo umunyeshuri araba ashobora: - Kugaragaza uburyo bw' ikomorazina mvanshinga.
Imfashanyigisho: Igitabo cy'umunyeshuri, igitabo cy'umwarimu, n' igitabo k'ikibonezamvugo

I. Intangiriro

Umwarimu asaba abanyeshuri gusoma interuro yatanze bitegereza amagambo yanditse mu ibara kugira icyo bavugaga ku buryo bwakoreshejwe mu kuyarema no kugaragaza uko bayasesengura.

Igikorwa

Itegereze interuro zikurikira hanyuma utahure uburyo(inzira) bwakoreshejwe mu kurema amagambo yanditse mu nyuguti z'ibara ukurikije icyo avuga.

- a) Uyu muni twatahanye **imikoro** itandukanye.
- b) Abanyawanda batanzwe n'imyuga inyuranye nk'**ububaji, ubudozi, ububoshiyi, ubuhinzi, ubworozi** n'ibindi.

Igihe yabahaye kirangiye, abanyeshuri bagaragaza ibyo bakoze, umwarimu agafatanya na bo kunoza no kuzuza ibisubizo bitanzwe.

Urugero rw'ibisubizo:

- a) **Amikoro:** gukora.
 - b) **Ububaji:** kubaza; **ubudozi:** kudoda; **ububoshiyi:** kuboha; **ubuhinzi:** guhinga **ubworozi:** korora
- Umwarimu abwira abanyeshuri ko bagiye kwiga uburyo(inzira)bw'ikomorazina mvanshinga.

II. Uko isomo ryigishwa

Shyira abanyeshuri mu matsinda, ubasabe kugaragaza uburyo(inzira) bw'ikomorazina mvanshinga. Bahe igihe cyo gukora icyo gikorwa. Gendagenda mu matsinda ureba ko abanyeshuri basobanukiwe ibyo bagomba gukora kandi utanga ubufasha aho bukenewe.

Igikorwa

Kora ubushakashatsi utahure uburyo (inzira) bw'ikomorazina mvanshinga.

Igihe wabahaye kirangiye, saba abanyeshuri kumurika ibyo bakoze. Fatanya n'abagize matsinda kunoza no kuzuza bisubizo byatanzwe hanyuma iby'ingenzi byandikwe ku kibaho, abanyeshuri bose babyandike mu makayi yabo.

Ibisubizo byanogejwe:

Uburyo(inzira) bw'ikomorazina mvanshinga

Uburyo (inzira) bw'ikomorazina mvanshinga bushingira ku ikoresha ry'imisozo itandatu (6) ari yo: **-yi, -i, -e, -o, -a** na **-u**.

Dore ingero z'amazina akoreshejemo iyo misozo n'intêgo yayo:

a. Umusozo -yi

Urugero rw'izina	Intego	Amategeko y'igenamajwi
Abasetsi (guseka)	a-ba-sek-yi	k+y→ts
Umukinnyi (gukina)	a-ba-kin-yi	n+y→nny
Umudozi (kudoda)	u-mu-dod-yi	d+y→z
Inkezi (gukera)	i-n-ker-yi	r+y→z

b. Umusozo -i

Urugero rw'izina	Intego	Amategeko y'igenamajwi
Abasyi (gusya)	a-ba-se-i	e→y/-j
Umunnyi (kunnya)	u-mu-ne-i	e→y/-j; n+y→nny
Umuryi (kurya)	u-mu ri-i	i→y/-j
Umunywi (kunywa)	u-mu-nyo-i	o→w/-j
Injiji (kujija)	i-n-jij-i	Nta tegeko.
Abahigi (guhiga)	a-ba-hig-i	Nta tegeko.
Injishi (kujisha)	i-n-jish+i	Nta tegeko.

c. Umusozo -e

Izina	Intego	Amategeko y'igenamajwi
Uburere	u-bu-rer-e	Nta tegeko.
Umukire	u-mu-kir-e	Nta tegeko.
Umuneke	u-mu-ken-e	Nta tegeko.
Umubumbe	u-mu-bumb-e	Nta tegeko.

d. Umusozo -o

Urugero rw'izina	Intego	Amategeko y'igenamajwi
Imvugo	i-n-vug-o	n→m/-v
Urusyo	u-ru-se-o	e→y/-j
Indyo	i-n-ri-o	r→d/n-; i→y/-j
Ururabo	u-ru-rab-o	r→d/n-

e. Umusozo -a

Urugero rw'izina	Intego	Amategeko y'igenamajwi
Amataha	a-ma-tah-a	Nta tegeko.
Umuranga	u-mu-rang-a	Nta tegeko.
Umakenga	a-ma-keng-a	Nta tegeko.
Amatora	a-ma-tor-a	Nta tegeko.

f. Umusozo -u

Urugero rw'izina	Intego	Amategeko y'igenamajwi
Inyungu	i-n-ung-u	n→ny/-J
Igihemu	i-ki-hem-u	k→g/-GR
Ingemu	i-n-gem-u	Nta tegeko.
Ubwandu	u-bu-and-u	u→w/-J

Ikitonderwa: Iyi misozo y'ikomorazina mvanshinga ishobora no gukorana n'inshinga zifite ingereka.

Ingero

Urugero rw'izina	Intego	Amategeko y'igenamajwi
Urwererane	u-ru-er-ir-an-e	u→w/-J; i→e/Ze-
Umuvugizi	u-mu-vug-ir-yi	r+y→z
Ibikoresho	i-bi-kor-ish-o	i→e/Zo-
Indobani	i-n-rob-an-i	r→d/n-

Umwitozo ku buryo (inzira) bw'ikomorazina mvanshinga

Wifashishije uburyo (inzira) butandatu bw'ikomorazina mvanshinga, tanga ingero z'interuro eshatu zirimo amazina akomoka kuri iryo komorazina. Umwarimu areba niba interuro zatanzwe ziboneye kandi zigaragaramo amazina ku ikomorazina mvanshinga.

1.4.5. Amazina y' urusobe

Isomo rya cumi na gatatu: Inshoza n' uturango tw' amazina y' urusobe.

Intego zihariye
Nyuma y'iri somo umunyeshuri araba ashobora: - Gutahura inshoza n' uturango tw' amazina y' urusobe.
Imfashanyigisho: Igitabo cy'umunyeshuri, igitabo cy'umwarimu, imfashanyigisho z'iyumvabona, inkoranyamagambo n'ibindi.

I. Intangiriro

Umwarimu asaba abanyeshuri gukora igikorwa kiri mu bitabo byabo kijyanye n'amazina y' urusobe.

Igikorwa

Itegereze interuro zikurikira hanyuma uvuge niba amagambo yanditse mu ibara ari amazina y'urusobe.

- a) **Abanyamategeko** ni bo bakemura ibibazo byarenze abunzi.
- b) Umwana ubana na **nyirakuru** amenya byinshi.
- c) Uburinganire bugira uruhare mu **iterambere**
- d) Umuntu **nyamuntu** agomba kuba **umugiraneza** aho ari hose.
- e) Hambere mu mashuri **umunyarwandakazi** yarahezwaga cyane.

Igihe yabahaye kirangiye, abanyeshuri bagaragaza ibyo bakoze, umwarimu agafatanya na bo kunoza no kuzuza ibisubizo bitanzwe.

Urugero rw'ibisubizo:

Muri izi nteruro harimo amazina y' urusobe ariyo aya: **abanyamategeko, nyirakuru, iterambere, nyamuntu, umugiraneza n' umunyarwandakazi.**

Umwarimu abwira abanyeshuri ko bagiye kwiga amazina y' urusobe.

II. Uko isomo ryigishwa

Shyira abanyeshuri mu matsinda, ubasabe gutahura inshoza n'uturango by' amazina y' urusobe bashake ingero zaryo banazikoreshe mu nteruro. Bahe igihe cyo gukora icyo gikorwa. Gendagenda mu matsinda ureba ko abanyeshuri basobanukiwe ibyo bagomba gukora kandi utanga ubufasha aho bukenewe.

Igikorwa

Kora ubushakashatsi utahure inshoza n'uturango by'izina mbonera gakondo utange ingero zaryo unazikoreshe mu nteruro ziboneye.

Igihe wabahaye kirangiye, saba abanyeshuri kumurika ibyo bakoze. Fatanya n'abagize matsinda kunoza no kuzuza bisubizo byatanzwe hanyuma iby'ingenzi byandikwe ku kibaho, abanyeshuri bose babyandike mu makayi yabo.

Ibisubizo byanogejwe:

Inshoza y'amazina y' urusobe

Amazina y'urusobe

Izina ry'urusobe ni izina rimwe ariko rigizwe n'amagambo arenze rimwe. Iyo risesenguwe rigira intego cyangwa uturemajambo turenze utw'izina mbonera kuko rishobora kugira indomo ebyiri, indangazina ebyiri, ibicumbi bibiri. Rishobora kandi kuba rigizwe n'amagambo abiri yiyunze, ijambo riyometseho akabimbura cyangwa umusuma, inshinga n'ubundi bwoko bw'ijambo riyibereye icyuzuzo (mbonera cyangwa nziguro), amazina abiri yunzwe n'ikinyazina ngenera.

Ingero:

Iterambere: gutera + imbere (inshinga n'icyuzuzo)

Ingaramakirambi: ingarama + ikirambi (inshinga yiyunze n'izina)

Abanyarwanda: Abanya + u Rwanda (izina ririmo akabimbura)

Abanyarwandakazi: abanya + u Rwanda + kazi (izina ririmo akabimbura n'umusuma)

Nyampinga: nya + impinga (izina ritangiwe n'akabimbura

Uturango tw'izina ry'urusobe

Izina y'urusobe ni izina usanga rikomoka ku yandi magambo arenze rimwe ariko rikagira inyito imwe. Mu rwego rw'intego usanga ari izina rifite uturemajambo turenze utw'izina mbonera. Izina ry'urusobe rishobora kugira uturemajambo tw'izina twivanzemo utw'inshinga cyangwa ubundi bwoko bw'ijambo nk'ikinyazina, umugereka...

Ingero z'interuro zikoreshejemo amazina y' urusobe:

- a) Kantengwa azajya gusura **nyirarume** mu biruhuko bitaha.
- b) **Ubugwaneza** bw'inkware bwayigonze ijosi.
- c) **Umucasuka** ni icyatsi kirandaranda.
- d) **Nyiramahirwe** azatsinda ibizamini maze bamuhembe.

Imyitozo ku mazina y' urusobe

Umwarimu asaba abanyeshuri gukora imyitozo iri mu gitabo cyabo, buri munyeshuri agakora ku giti ke, akabakosora areba niba isomo ryumvikanye, agatanga inyunganizi aho biri ngombwa.

Ibibazo n'ibisubizo by'imyitozo:

- a) Umuntu nyamuntu agomba kuba umugiraneza aho ari hose.

nyamuntu, umugiraneza

- b) Hambere mu mashuri umunyarwandakazi yarahezwaga cyane.
Umugwane

Isomo rya cumi na gatanu: Amoko y' amazina y' urusobe.

Intego zihariye
Nyuma y'iri somo umunyeshuri araba ashobora: - Gusesengura amazina y'urusobe agaragaza amoko yayo.
Imfashanyigisho: Igitabo cy'umunyeshuri, igitabo cy'umwarimu, imfashanyigisho z'iyumvabona, inkoranyamagambo n'ibindi.

I. Intangiriro

Umwarimu asaba abanyeshuri gukora igikorwa kiri mu bitabo byabo kijyanye n'amazina y' urusobe.

Igikorwa

Itegereze interuro zikurikira hanyuma uvuge niba amagambo yanditse mu ibara ari amazina y' urusobe cyangwa atari yo.

- a) Nahuye n'**umunyarwandakazi** wambaye **imyenda** myiza.
- b) **Abakozi** b'abahungu na bo bakeneweho kunoza **imikorere** n'**imytwarire**
- c) **Umunyeshuri** w'**umurwanashyaka** mu byo yiga bimugira **umunyamahirwe** mu buzima, yaba ari umukobwa akubahwa nk'**umwamikazi**.
- d) Umwana ubana na **nyirakuru** amenya byinshi.

Igihe yabahaye kirangiye, abanyeshuri bagaragaza ibyo bakoze, umwarimu agafatanya na bo kunoza no kuzuza ibisubizo bitanzwe.

Urugero rw'ibisubizo:

Muri izi nteruro harimo amazina y' urusobe ariyo aya: **nyirakuru, nyamuntu, umunyamahirwe, umunyarwandakazi, umurwanashyaka.**

Umwarimu abwira abanyeshuri ko bagiye kwiga amoko y'amazina y' urusobe.

Amoko y'amazina y'urusobe

- Amazina y'inyunge

- Amazina y'urujuanonshinga

- Amazina y'akabimbura

- Amazina y'imisuma

- Amazina ahujwe n'ikinyazina ngenera

Amazina y'inyunge

Izina ry'inyunge ni izina rigizwe n'amazina abiri yiyunze agakora izina rimwe. Amazina y'inyunge nubwo aba agizwe n'amazina abiri yiyunze agira inyito imwe akoze igiteranyo cy'ayo mazina abiri yiyunze.

Urugero:

Imukagurisha: iri jambo rigizwe n'amazina abiri ari yo imurika n' igurisha.

Umuhinzi umworozi: iri jambo rigizwe n'amazina abiri ari yo umuhinzi n' umworozi.

Amazina y'urujiyanonshinga

Aya mazina y'urujiyanonshinga aba ashingiye ku nshinga yiyunze n' ubundi bwoko bw'ijambo akenshi riyibereye n'icyuzuzo bityo agakora izina rimwe.

Ingero:

Izina ry'urujiyanonshinga	Inshinga	Irindi jambo riyunga n' inshinga
Iterambere	gutera	imbere
Umutegarugori	gutega	urugori
Impuzamashirahamwe	guhuza	amashyirahamwe
Imbanzirizakubarusha	kubanza	kubarusha
Ubwirakabiri	kwira	kabiri
Umugiraneza	kugira	neza
Umuraranyoni	kurara	inyoni
ikimenyabose	kumenya	bose

Amazina y’akabimbura

Ijambo “**akabimbura**” risobanura akajambo kabimbura ni ukuvuga kaza imbere. Ubusanzwe kubimburira abandi ni ukubabanziriza mu byo bakora. Izina ry’akabimbura rero ni izina rifite akajambo gato karibanjirije.

Ingero:

Nyakubahwa

Nyiricyubahiro

Nyiramahirwe

Semasaka

Rwamanywa

Kanyana

Mukasekuru

Mwenese

Umunyarwanda

Utu tugambo duciyeho akarongo kimwe n’utundi tutarondowe ni “**utubimbura**”.

Utubimbura dukunze gukoreshwa mu Kinyarwanda ni : **a, ka, nya, nyiri, nyira, se, sa.**

Amazina y’imisuma

Umusuma ni akajambo kongerwa inyuma y’irindi kakagira umumaro wo gusobanura neza iryo zina kagaragiye. Habaho umusuma **kazi, azi**, ndetse n’imisuma igaragaza isano nka **rume, kuru, kuruza...**

Ingero:

Amazina ahujwe n'ikinyazina ngenera

Amazina y'ingereka ni amazina y'urusobe agizwe n'amazina abiri yunzwe n'ikinyazina ngenera. Ayo mazina abiri yunzwe n'ikinyazina ngenera ntagira inyito ebyiri, ahubwo arema inyito imwe n'ubwo aba agizwe n'amagambo abiri.

Ingero:

Insina z'amatwi: aya mazina **"insina"** na **"amatwi"** yunzwe n'ikinyazina ngenera **"za"** kandi inyito yayo ni imwe, asobanuye ikintu kimwe.

Amaso y'ikirayi: aya mazina **"amaso"** na **"ikirayi"** yunzwe n'ikinyazina ngenera **"ya"** kandi asobanuye ikintu kimwe.

Inkondo y'umura: aya mazina **"inkondo"** na **"umura"** yunzwe n'ikinyazina ngenera **"ya"** kandi afite inyito y'ikintu kimwe.

Ikitonderwa: Hari amazina aranga amasano abantu bafitanye na yo abarirwa mu mazina y'urusobe. Ayo mazina atandukana bitewe n'uvuga (muri ngenga ya mbere), ubwirwa (muri ngenga ya kabiri) ndetse n'uvugwa (muri ngenga ya gatatu).

Urugero:

Ngenga ya mbere:

Databukwe, databuja, marume, masenge, sogokuru, nyogokuru

Ngenga ya kabiri:

Sobukwe, sobuja, nyokorome, nyogosenge

Ngenga ya gatatu:

Sebukwe, sebuja, nyirarume, nyirasenge, sekuru, nyirakuru

Umwitoto ku mazina y'urusobe

Umwarimu asaba abanyeshuri gukora umwitoto uri mu gitabo cyabo, buri munyeshuri agakora ku giti ke, umwarimu akabakosora areba niba isomo ryumvikanye, yasanga agomba gutanga ibindi bisobanuro bigatangwa.

Ibibazo n'ibisubizo by'umwitoto:

Shaka amazina y'urusobe ane maze uyakoreshe mu nteruro mbonezamvugo

- a) Kantengwa azajya gusura **nyirarume** mu biruhuko bitaha.
- b) **Ubugwaneza** bw'inkware bwayigonze ijosi.

- c) **Umucasuka** ni icyatsi kirandaranda.
- d) **Nyiramahirwe** azatsinda ibizamini maze bamuhembe.

Isomo rya cumi na gatandatu: : Intego y'amazina y' urusobe

Intego zihariye
Nyuma y'iri somo umunyeshuri araba ashobora: - Kugaragaza intego n' amategeko y' igenamajwi by' amazina y' urusobe.
Imfashanyigisho: Igitabo cy'umunyeshuri, igitabo cy'umwarimu, imfashanyigisho z'iyumvabona, inkoranyamagambo n'ibindi.

I. Intangiriro

Umwarimu asaba abanyeshuri gukora igikorwa kiri mu bitabo byabo kijyanye n'amazina y' urusobe.

Igikorwa

Mushake amazina y' urusobe ari mu nteruro zikurikira.

- a) Abanyamategeko ni bo bakemura ibibazo byarenze abunzi.
- b) Umwana ubana na nyirakuru amenya byinshi.
- c) Uburinganire bugira uruhare mu iterambere
- d) Umuntu nyamuntu agomba kuba umugiraneza aho ari hose

Igihe yabahaye kirangiye, abanyeshuri bagaragaza ibyo bakoze, umwarimu agafatanya na bo kunoza no kuzuza ibisubizo bitanzwe.

Muri izi nteruro harimo amazina y' urusobe ariyo aya: **abanyamategeko, nyirakuru, iterambere, nyamuntu, umugiraneza.**

Umwarimu abwira abanyeshuri ko bagiye kwiga intego y' amazina y' urusobe.

II. Uko isomo ryigishwa

Shyira abanyeshuri mu matsinda, ubasabe gutahura intego y' amazina y' urusobe banakore ubushakashatsi mu kuyigaragaza. Bahe igihe cyo gukora icyo gikorwa. Gendagenda mu matsinda ureba ko abanyeshuri basobanukiwe ibyo bagomba gukora kandi utanga ubufasha aho bukenewe.

Igikorwa: *Kora ubushakashatsi utahureintego y' amazina y' urusobe.*

Igihe wabahaye kirangiye, saba abanyeshuri kumurika ibyo bakoze. Fatanya n'abagize amatsinda kunoza no kuzuza bisubizo byatanzwe hanyuma iby'ingenzi byandikwe ku kibaho, abanyeshuri bose babyandike mu makayi yabo.

Ibisubizo byanogejwe:

Intego y'amazina y'urusobe

Amazina y'urusobe agira intego zitari nk'iz'izina mbonera. Ashobora kugira uturemajambo tw'izina twivanzemo ubundi bwoko bw'uturemajambo. Izina ry'urusobe rishobora kugira indomo ebyiri, indangazina ebyiri, ibicumbi bibiri cyangwa rikagira indomo, indanganteko n'igicumbi ariko hakiyongeraho intego z'andi moko y'amagambo ashobora kwihagikamo cyangwa akaza inyuma y'igicumbi nk'icyuzuzo. Twavuga nk'utubimbura, ikinyazina, imigereka...

Amazina y'urusobe asesengurwa nk'uko andi mazina asanzwe asesengurwa bitewe n'ubwoko bwayo, ndetse buri jambo rigasesengurwa hagaragazwa intego zaryo. Iyo izina ry'urusobe ari izina ry'urujuanonshinga hagomba ubushishozi kuko hari igihe inshinga ishobora kuba yiyunze n'ijambo ridahinduka nk'umusuma cyangwa umugereka. icyo gihe amagambo asanzwe atagoragazwa yandikwa uko yakabaye. Amazina yubakiye ku tubimbura na yo agomba ubushishozi kuko utubimbura tutagira intego.

Iyo rimwe mu magambo agize izina ry'urusobe rikomoka ku nshinga icyo gihe iryo jambo risesengurwa hakurikijwe inkomoko yaryo.

Dore uko bikorwa:

Umucasuka: Ni izina rigizwe n'amagambo abiri: Umuca n'isuka. Umuca ni ijambo rituruka cyangwa rikomoka ku nshinga guca, naho isuka ni izina mbonera. Mu kugaragaza intego umuca rirasesengurwa ukwaryo n'isuka ukwaryo:

umuca: u-mu-ci-a

isuka: i-∅-suka

i ukuvuga ko uturemajambo duteye dutya:

Umucasuka: u - mu - ci - a - ∅ - ∅ - suka i → ∅/-J

Impugukirwa: Ikimenyetso “∅” gishyirwa aho akaremajambo k’ingenzi kabuze kandi kagombaga kuhaboneka.

Andi magambo twatangaho ingero:

Impuzamiryango: Rigizwe n’amagambo abiri ari yo: «impuzza» rituruka ku nshinga guhuza inkomoko yayo ikaba «guhura» n’imiryango. i-n-hur-y-a-∅-mi-ryango n→m/-h, mh→mp mu nyandiko, r+y→z

Umunyarwanda: Iri ni ijambo ryubakiye ku kabimbura “nya” n’ijambo u Rwanda. u-mu- nya - ∅ - ru-and- a u→w/-J

Nyiricyubahiro: Iri ni ijambo ryubakiye ku kabimbura « nyiri » n’ijambo « icyubahiro». nyiri - ∅ - ki - ubah - ir - o i → y/-J, ky→cy mu nyandiko.

Nyiramahirwe: Iri ni ijambo rigizwe n’akabimbura “nyira” n’ijambo “amahirwe”. nyira - ∅ - ma - hir-w-e Nta tegeko.

semasaka: Iri ni ijambo rigizwe n’akabimbura se n’ijambo “amasaka”. se - ∅ - ma - saka Nta tegeko.

Ubwirakabiri: Iri ni ijambo rigizwe n’ijambo “ubwira” rituruka ku nshinga kwira n’ikinyazina nyamubaro “kabiri”.

u - bu - ir - a - ka - biri u → w/-J

Imbonekarimwe: Iri ni ijambo rigizwe n’ijambo “imboneka” rituruka ku nshinga kuboneka na yo ituruka ku nshinga kubona, n’ikinyazina nyamubaro “rimwe”.

i - n - bon - ik - a - ri - mwe n → m/-b, i → e/Co-

Umugiraneza: Iri ni izina rigizwe n’amagambo abiri “ **umugira**” bituruka ku nshinga kugira, n’umugereka w’uburyo “**neza**”.

u - mu - gir - a - neza Nta tegeko.

Insina z’amatwi: Aha harimo amazina abiri “**insina n’amatwi**” yunzwe n’ikinyazina ngenera “za”.

i - n - tsina - zi - ø - a - ma - twi t → ø / n- s, i → ø / -J

Amazina agaragaza amasano abantu bafitanye:

Ingero:

Databukwe: Aha harimo amazina abiri “data” n’ijambo “ubukwe”.

ø - ø - data - ø - bu - ko - e o → w / -J

Marume: Aha harimo amazina abiri “mama” rikoreshwa muri ngenga ya mbere rigahindura ishusho “ma” n’umusuma ugaragaza isano “rume”.

ø - ø - ma - rume Nta tegeko.

Masenge : Aha harimo amagambo atatu : “mama”, “se” n’ikinyazina ngenga “nge”.

ø - ø - ma - ø - ø - se - n - gi - ei → ø / -J “ma” ni impindurantego ya “mama”

Sogokuru: Aha harimo amazina abiri “so” na “kuru” iva kuri ntera mukuru

ø - ø - sogo - ø - kuru “sogo” ni impindurantego ya “so”

Nyokobuja : Aha harimo amazina abiri “nyoko” riva kuri mama muri ngenga ya kabiri, n’ijambo “ubuja”.

ø - ø - nyoko - ø - bu - ja Nta tegeko.

Nyirabuja : Aha harimo amazina abiri “nyira” riva kuri mama muri ngenga ya gatatu n’ijambo “ubuja”.

ø - ø - nyira - ø - bu - ja Nta tegeko.

Nyirasenge : ø - ø - nyira - ø - ø - se - n - gi - e i → ø / -J (Aha harimo amagambo atatu “nyira”, “se” n’ikinyazina ngenga “nge”

Sekuru : ø - ø - se - ø - kuru Nta tegeko. (Aha harimo amagambo abiri “se” na “kuru” riva kuri ntera “mukuru”).

Umwarimu asaba abanyeshuri gukora umwitozo uri mu gitabo cyabo, buri munyeshuri agakora ku giti ke, akabakosora areba niba isomo ryumvikanye, agatanga inyunganizi aho biri ngombwa.

Ibibazo n’ibisubizo by’umwitozo:

Garagaza uturemajambo tw’aya mazina n’amategeko y’igenamajwi

a) Umushoramari: u - mu - shor - a - ø - ø - mari Nta tegeko

b) Abategarugori: a - ba - teg - a - ø - ru - gori Nta tegeko

c) Inkandagirabitabo: i - n - kand - ag - ir - a - ø - bi - tabo Nta tegeko

d) Umunyamugisha: u - mu - nya - ø - mu - gisha Nta tegeko.

e) Ikimenyabose: i – ki – meny – a – ba – o – se a → ø/-J

f) Ubugwaneza: u – bu – gu – a – neza u → w/-J

1.5. Isuzuma risoza umutwe wa mbere

Ibigererwaho mu isuzuma risoza umutwe wa mbere
<ul style="list-style-type: none">- Ubushobozi bwo gusesengura umwandiko;- Ubushobozi bwo guhanga umwandiko ashiramo ingingo zose zisabwa kandi akoresha ikeshamvugo;- Ubushobozi bwo gutanga igitekerezo cyubaka cyangwa cyunganira ibyavuzwe;- Ubushobozi bwo gusesengura no gukoresha amazina y'urusobe mu nteruro;- Ubushobozi bwo gusesengura no gukoresha amazina akomoka ku nshinga mu nteruro.
Imfashanyigisho: Imyandiko ivuga ku burunganire n'ubwuzuzanye, amashusho ajyanye n'ibivugwa mu mwandiko, igitabo k'ikibonezamvugo n'inkoranyamagambo.

Ibibazo n'ibisubizo by'isuzuma

1. Ibibazo byo kumva no gusesengura umwandiko

1. Rondora inzego eshatu z'ubutegetsu mu Rwanda uko zarondowe mu mwandiko.

Ubutegetsu nshingamategeko, ubutegetsu nyubahirizategeko n'ubutegetsu bw'ubucamanza.

2. Vuga nibura inshingano imwe ya rumwe mu nzego z'ubutegetsu mu Rwanda.

(Aha umwarimu areba rumwe mu rwego umunyeshuri yahisemo).

3. Ni iki cyavuzwe mu mwandiko kigaragaza ko u Rwanda rufite ubuyobozi budaheza igitsina gore?

Mu buyobozi hari ihame riha abagore imyanya mirongo itatu ku ijana.

4. Ni uruhe rwego rushinzwe gushyiraho amategeko no kugena ibihano ku batayubahirije?

Ni urwego rw'ubucamanza.

5. Imfungwa zitandukaniye he n'abagororwa?

Imfungwa ni abahamwe n'icyaha bagahabwa igihano cyo gufungwa burundu naho abagororwa ni abakatiwe igifungo k'igihe runaka bakirangiza bagasubira mu buzima busanzwe.

6. Ni ryari itegeko ritangira gukurikizwa?

Ritangira gukurikizwa iyo ryasohotse mu igazeti ya Leta.

II. Inyunguramagambo

1. Sobanura amagambo cyangwa imvugo zikurikira zigaragara mu mwandiko:

a) Kugaba amashami: Gukwirakwira ahantu henshi.

b) Kwirengagiza: Kwanga kwita ku kintu runaka.

c) Abagororwa: Abakatiwe igifungo k'igihe runaka bategereje ko kirangira bagasubira mu buzima busanzwe.

Yimirije imbere: Ishyize imbere, yitayeho cyane.

2. Tanga imbusane z'aya magambo

a) Iterambere ≠ Idindira ry'ubukungu.

b) Ubutabera ≠ akarengane

Kwegereza ≠ Guhungisha, gushyira kure.

3. Koresha aya magambo wungutse mu nteruro ngufi kandi ziboneye.

Kugaba amashami

Inkiko nkuru **zigabye amashami** hirya no hino mu Gihugu.

Kwirengagiza

Leta ntishobora **kwirengagiza** ihame ry'uburinganire mu Banyarwanda.

Abagororwa

Abagororwa bagize uruhare mu mirimo itandukanye ifitiye Igihugu akamaro.

III. Ikibonezamvugo

1. Vuga ubwoko bw'amazina aciweho akarongo mu nteruro zikurikira:

Urwego rw'Ubutegetsi Nyubahirizategeko na rwo rugabyemo amashami menshi atandukanye. (izina rusange risanzwe)

Mu nteko hagaragaramo abanyarwandakazi batari bake. (izina ry'urusobe)

Ngo igihano cy'urupfu gikwiriye guhabwa uwavukije ubuzima inzirakarengane. (Izina ry'urusobe)

Kuzuzanya, kwihutisha iterambere, kudapfukirana ibitekerezo bya bamwe...

Leta y'u Rwanda yashimangiye ihame ry'uburinganire.

Ingingo:

Itegeko nshinga rigaragaza ihame rya 30% by'abagore mu myanya ifata ibyemezo.

Ibigo byita ku burezi bw'umwana w'umukobwa.

Ibigo byita ku kurenganura abagore n'abakobwa bahohotewe.

Iyubakwa ry'icyumba cy'umukobwa kuri buri kigo cy'amashuri

1.6. Ibikorwa by'inyongera

1.6.1. Imyitozo nzamurabushobozi

1. Tahura amazina y'urusobe yakoreshejwe mu nteruro zikurikira uyaceho akarongo:

Mu birori abanyacyubahiro bicara imbere. (abanyacyubahiro)

Umwamikazi na we yagaba yubashywe cyane. (umwamikazi)

Ikororanabuhanga ryatumye dukataza mu iterambere. (ikoranabuhanga/ iterambere)

Abenegihugu baba bagomba kugira indangagaciro zibaranga.(abenegihugu/
indangagaciro)

2. Garagaza uturemajambo tw'aya mazina y'urusobe n'amategeko y'igenamajwi:

a) Umunyamategeko : u - mu - nya - ø - ma - tegek - o nta tegeko

b) Abanyamahirwe : a - ba - nya - ø - ma - hir-w-e

c) Inkokokazi : i - n - koko - kazi nta tegeko

d) Umunyamugisha : u - mu - nya - ø - mu - gisha nta tegeko

e) Umugiraneza : u - mu - gir - a - neza nta tegeko

f) Sogokuru : ø - ø -sogo - ø - kuru nta tegeko

g) Nyokobuja : ø - ø - nyoko - ø - bu - ja nta tegeko

h) Mabukwe : ø - ø - ma - ø - bu - ko - e o → w/-j

i) Nyirasenge : ø - ø - nyira - ø - ø - se - n - gi - e i → ø /-j

1.6.2. Imyitozo nyagurabushobozi

Egeranya ibitekerezo wumva byatangwa mu kiganiro mpaka kuri iyi nsanganyamatsiko: “Uburinganire n’ubwuzuzanye ni ingenzi mu buzima bw’abagize umuryango”. Ibyo bitekerezo byandike ku rupapuro, ariko ubigaragaze mu byiciro bibiri: ikiciro gishyigikiye ibikubiye mu nsanganyamatsiko n’ikiciro kibihakana Ingero z’ibisubizo: Umwarimu azareba ko aba banyeshuri bashobora gutanga ibitekerezo binyuranye (ari ibishyigikira insanganyamatsiko ari n’ibiyihakana).

1.7. Ubumenyi bw’inyongera

Imigani migufi ivuga ku buringanire n’ubufatanye mu muryango

1. Umwe arya bihora:

Umurimo ukozwe n’umuntu umwe uratinda ariko ukozwe n’abantu bashyize hamwe urihuta ukarangira vuba.

2. Abagiye inama imana irabasanga

Iyo abantu bagiye inama bagera kuri byinshi kuko nta mahane aba arimo. Bivugwa ko Imana iba yabashyigikiye bakagira umugisha mu byo bakora bikunguka.

3. Ababiri bajya inama baruta umunani urasana:

Abantu nubwo baba ari babiri ariko buzuzanya bagirana inama mu byo bakora, baruta abantu benshi ba nyamwigendaho cyangwa benshi badashyira hamwe ahubwo barangwa n’umwiryane n’amakimbirane.

4. Ukurusha umugore aba akurusha urugo:

Urugo rufite umugore w’umunyabwenge rurahirwa cyane kurusha ururimo umugore w’umupfapfa.

5. Inkingi imwe ntigera inzu:

Umuntu umwe nta cyo yabasha kwigezaho wenyine ni ngombwa abamufasha.

UMUTWE WA KABIRI: UBUZIMA

II.1 Ubushobozi bw'ingenzi bugamijwe:

- Gusesengura imyandiko ku nsanganyamatsiko y'ubuzima;
- Kwandika interuro bagaragaza ubutinde bw'imigemo n'imiterere y'amasaku.

II.2 Ibyo umunyeshuri asanzwe azi

- Akamaro k'uburinganire n'ubwuzuzanye (ibyo bize mu mwaka wa kabiri w' amashuri yisumbuye).
- Inshoza y' ikeshamvugo (ibyo bize mu mwaka wa kabiri w' amashuri yisumbuye).
- Imikoreshereze y' utwatumye.
- Gutondagura inshinga iri mu mbundo n'ibihe bikuru byazo.

I.3 Igikorwa cy'umwinjizo

Umwarimu aha abanyeshuri igikorwa kibinjiza mu nsanganyamatsiko y'umutwe.

Urugero rw'igikorwa:

Ubuzima bw' umuntu bukwiye kubungwabungwa uko bikwiye. Sobanura mu magambo yawe bwite uburyo ubuzima bukwiye kubungwabungwa bwateye imbere ingero zifatika.

Umwarimu atega amatwi ibitekerezo bitandukanye abanyeshuri batanga ku buzima mui rusange n'ubuzima bwimyorokere muri rusange akabafasha kunoza ibisubizo.

Urugero rw'ibisubizo:

- Ubuzima bw' imyorokere bugomba gusobanurirwa abana kuva bakiri bato bagakura bazi iby' imyorokere ;
- Kubaha ubuzima bwa mugenzi wawe ni ngombwa by' umwihariko abafite ubumuga;
- Abagize umuryango bakwiye inama ku bijyanye n'imikoreshereze ku mihindagurikire y' ubuzima bwa buri muni.

II.4. Amasomo ari mu mutwe wa kabiri n'igihe yagenewe

Umutwe wa kabiri: Ubuzima		Umubare w'amasomo: 17
Amasomo	Intego rusange	Umubare w'amasomo
Umwandiko: Ubuzima bw' imyororokere		
Isomo rya mbere: Gusoma no gusobanura umwandiko.	- Gusoma umwandiko no gusobanura amagambo atari asobanukiwe. - Gukoresha neza mu mvugo no mu nyandiko amagambo yungutse.	Isomo 1
Isomo rya kabiri: Gusoma no kumva umwandiko.	Gusubiza ibibazo byo kumva umwandiko.	Isomo 1
Isomo rya gatatu: Gusoma no gusesengura umwandiko.	Gusubiza ibibazo byo gusesengura umwandiko.	Isomo 1
Isomo rya kane: Umwitozo w'ubumenyi ngiro: kungurana ibitekerezo.	Gutanga ibitekerezo bihamye ashize amanga ku nsanganyamatsiko bahawe.	Isomo 1
Ubutinde n' amasaku mu nteruro: amasaku mbonezanteruro		
Isomo rya gatanu: Inshoza y'amasaku mbonezanteuro	- Gusobanura icyo amasaku mbonezanteruro ari cyo.	Isomo 1
Isomo rya gatandatu: amategeko agenga imihindagurikire y'amasaku mu nteruro	- Gusobanura imihindagurikire y' amasaku .	Amasomo 2
Isomo rya karindwi: gutandukanya amasaku y' amagambo yanditse yonyine n' ari mu nteruro.	- kugaragaza itandukaniro ry' amasaku ku magambo yandikwa yonyine n' igihe yakoreshejwe mu nteruro.	Amasomo 2
Umwandiko: Inkingo n' akamaro kazo.		

Isomo rya munani: Gusoma no gusobanura umwandiko.	- Gusoma umwandiko no gusobanura amagambo atari asobanukiwe. - Gukoresha neza mu mvugo no mu nyandiko amagambo yungutse.	Isomo 1
Isomo rya kenda: Gusoma no kumva umwandiko.	Gusubiza ibibazo byo kumva umwandiko.	Isomo 1
Isomo rya cumi: Gusoma no gusesengura umwandiko.	Gusubiza ibibazo byo gusesengura umwandiko.	Isomo 1
Isomo rya cumi na rimwe: Umwitozo w'ubumenyi ngiro: kungurana ibitekerezo.	Gutanga ibitekerezo bihamye ashize amanga ku nsanganyamatsiko bahawe.	Isomo 1
Umwanya wahariwe ibikorwa byo gusoma		
Isomo rya cumi na kabiri: Ibikorwa byo gusoma	Gukora ibikorwa binyuranye bijyanye no gusoma.	Amasomo 1
Isuzuma risoza umutwe wa mbere		Amasomo 2
Imyitozo nzamurabushobozi na nyagurabushobozi		Amasomo 1

2.4.1. Umwandiko: Ubuzima bw' imyororokere

Isomo rya mbere: Gusoma no gusobanura umwandiko

Intego zihariye
Nyuma y'iri somo umunyeshuri araba ashobora: - Gusoma umwandiko yahawe yubahiriza utwatuzo n'isesekaza. - Gusoma no gusobanura amagambo atari asobanukiwe ari mu mwandiko no kuyakoresha neza mu mvugo no mu nyandiko.
Imfashanyigisho: Igitabo cy'umunyeshuri, igitabo cy'umwarimu, imfashanyigisho z'iyumvabona, amashusho inkoranyamagambo n'ibindi.

I. Intangiriro

Umwarimu asaba abanyeshuri kwitegereza amashusho ajyanye n'umwandiko "Ubuzima bw' imyororokere" bagiye gusoma akababazaho ibibazo bituma bavumbura insanganyamatsiko iri mu mwandiko.

Urugero rw'ibibazo yabaza n'ibisubizo:

a) Mwitgereje iyi shusho murabonaho iki?

Turabona abanyeshuri b'abakobwa n'abahungu bicaye mu ishuri bareba ishusho umwarimu abereka ku kibaho.

b) Murabona abo bana bameze bate? Turabona abahungu bafite utwanwa duke naho abakobwa batangiye kumera amabere.

c) Uriya mugore murabona ari muntu ki?

Ni umwarimukazi.

d) Iriya shusho abanyeshuri barangamiye iriho iki?

Turabonaho umubyeyi utwite.

II. Uko isomo ryigishwa

1. Gusoma bucece

Saba abanyeshuri gusoma umwandiko bucece badahwihwisa hanyuma ubabaze ibibazo byo kugenzura ko basomye.

Urugero rw'ibibazo n'ibisubizo:

a) Uyu mwandiko uravuga ku biki?

Uravuga ku buzima bw'imyororokere.

b) Ni ibiki ubuvugaho? Uravuga ko ubuzima bw'imyororokere bugomba gusobanurirwa abana kuva bakiri bato bagakura bazi iby'imyororokere.

c) Ibyo uyu mwandiko uvuga byabereye he?

Byabereye mu muryango wa Kampire, abigeza ku baturanyi be, bisorezwa ku kigo nderabuzima.

d) Mu mwandiko bavuga ko byabaye ryari?

Byabayeho nyuma y'uko umukobwa wa Kampire ufite ubumuga bwo mu mutwe budakabije abyaye umwana upfuye kuko atari yarasanurirwe ibijyanye n'ubuzima bw'imyororokere.

2. Gusoma baranguruye

Somera abanyeshuri by'intangarugero ugaragaza isesekaza hanyuma ubasabe gusoma baranguruye basimburana. Genda ubakosora aho basoma nabi kandi wita ku banyeshuri bafite ibibazo byihariye. Fasha buri wese bitewe n'ikibazo afite.

3. Gusobanura amagambo

Shyira abanyeshuri mu matsinda. Saba abanyeshuri gukora igikorwa kijyanye n'inyunguramagambo kiri mu gitabo cyabo ubahe n'igihe cyo kugikora. Gendagenda mu matsinda ureba ko abanyeshuri basobanukiwe ibyo bagomba gukora kandi utanga ubufasha aho bukenewe.

Igikorwa

Soma umwandiko "Inyamaswa" ushakemo amagambo udasobanukiwe hanyuma uyasobanure wifashishije inkoranya cyangwa inyito afite mu mwandiko usubize n'ibibazo by'inyunguramagambo byatanzwe.

Igihe wabahaye kirangiye, saba abanyeshuri kumurika ibyo bakoze. Fatanya n'abagize amatsinda kunoza no kuzuza ibisubizo byatanzwe hanyuma ibisubizo by'ingenzi byandikwe ku kibaho, abanyeshuri bose babyandike mu makayi yabo.

Urugero rw'ibibazo n'ibisubizo byanogejwe:

Gusobanura amagambo

Sobanura amagambo akurikira yakoreshejwe mu mwandiko:

- a) **Amazi yarenze inkombe:** Ntagaruriro, ntacyakorwa, byarengeye.
- b) **Gukubita igihwereye:** Kubyara umwana upfuye.
- c) **Biba iby'ubusa:** Ntibyagira icyo bitanga.
- d) **Gucura:** Kureka kubyara by'umugore kubera gukura, guca imbyaro.
- e) **Igihe cy'uburumbuke:** Igihe ashobora gusama.
- f) **Urusoro:** Umubumbe usûkuuma uba mu nda y'umugore umaze iminsi mike asamye inda.
- g) **Kwisama wasandaye:** Gushaka gukumira ikintu cyangwa kwisubiraho bitagishobotse.

Saba abanyeshuri bese gukora umwitozo bifashishije amagambo yakoreshejwe mu mwandiko ariko buri wese akore ku giti ke. Kosorera hamwe n'abanyeshuri umwitozo, ugenda unoza ibisubizo bitanoze.

Urugero rw'umwitozo n'ibisubizo byawo:

Koresha amagambo akurikira mu nteruro ngufi kandi ziboneye:

a) guheba

Guheba Uwize neza ntashobora guheba ibyo akurikiye.

b) Kugusha ishyano

Gutwara inda idateganyijwe ni ukugusha ishyano.

c) Urujijo

Ababyeyi bakwiye kujijuka bakareka guha abana babo amakuru abateza urujijo.

d) Ukororoka

Mu gihe umukobwa amaze kuba umwangavu imyanya myibarukiro ye yitegura ibijyanye n'ukororoka.

e) Urusoro

Umwana agomba gutangira gufatwa neza kuva akiri urusoro mu nda ya nyina.

Isomo rya kabiri: Gusoma no kumva umwandiko

Intego zihariye
Nyuma y'iri somo umunyeshuri araba ashobora: Gusoma umwandiko no gusubiza neza ibibazo byawubajijweho.
Imfashanyigisho: Igitabo cy'umunyeshuri, igitabo cy'umwarimu, imfashanyigisho z'iyumvabona, amashusho inkoranyamagambo n'ibindi.

I. Intangiriro

Umwarimu abaza abanyeshuri ibibazo bijyanye n'umwandiko baheruka gusoma akababazaho ibibazo bibinjiza mu isomo ryo kumva umwandiko.

Urugero rw'ibibazo yabaza n'urugero rw'ibisubizo:

a) Umwandiko duheruka kwiga witwa ngo iki?

Ubuzima bw'imyororokere.

b) Muri rusange uvuga ku biki?

Uvuga ku bijyanye n'uko abantu bagomba gusobanurirwa ubuzima bw'imyororokere kuva bakiri bato.

c) Gusobanukirwa ubuzima bw'imyororokere abantu bakiri bato bimaze iki?

Bituma umuntu akura asobanukiwe neza, bigatuma atazagira ibibazo ku mihindukire y'umubiri we uko agenda akura.

II. Uko isomo ryigishwa

Gusoma no kumva umwandiko

Shyira abanyeshuri mu matsinda. Bahe igihe cyo kongera gusoma umwandiko uri mu gitabo cyabo no gusubiza ibibazo byo kumva umwandiko. Gendagenda mu matsinda ureba uko abanyeshuri bakora icyo gikorwa.

Igikorwa

Soma umwandiko "Ubuzima bw'imyororokere" maze usubize ibibazo byawubajijweho.

Igihe wabahaye kirangiye, saba abanyeshuri kumurika ibyo bakoze. Fatanya n'abagize amatsinda kunoza no kuzusa bisubizo byatanzwe hanyuma ibisubizo by'ingenzi byandikwe ku kibaho, abanyeshuri bose babyandike mu makayi yabo.

Urugero rw'ibibazo n'ibisubizo byo kumva umwandiko:

a) Uyu mwandiko uravuga kuri ba nde?

Kampire, umwana we w'umukobwa, abandi babyeyi baturanye, n'umuforomokazi witwa Bwiza.

b) Abavugwa muri uyu mwandiko bahujwe n'ikibazo kijyanye n'ibiki? Byari byagenze bite?

Baravugaga ku kibazo kijyanye n'ubuzima bw'imyororokere. Hari umukobwa wakubise igihwereye bitewe n'uko atasobanuriwe ibijyanye n'ubuzima bw'imyororokere akiri muto.

c) Sobanura impamvu ivugwa mu mwandiko yatumye uriya mukobwa atajyanwa mu ishuri.

Impamvu ni uko yari afite ubumuga bwo mu mutwe budakabije. Kera abafite ubumuga ntibahabwaga uburenganzira bwabo.

d) Sobanura igihe umukecuru Kampire yamenyeye ikibazo umukobwa we afite n’uko yabyifashemo.

Yabimenye akererewe cyane; agerageje kumutabara biba iby’ubusa kuko amazi yari yarenze inkombe, akubita igihwerye.

e) Gereranya imyumvire ya Kampire n’iya bariya babyeyi bandi ku bijyanye no kuganiriza abana ku buzima bw’imyororokere.

Bigaragara ko bose bari bafite imyumvire imwe kuko bumvaga ngo kizira kuvuga ku bijyanye n’imyororokere uko byakabaye, bagashaka kujya babitsinda.

f) Erekanwa umwanzuro ababyeyi bafashe nyuma yo kubona ko nibikomeza bityo bazakomeza guhura n’ingorane.

Bafashe umwanzuro wo kugana ikigo nderabuzima ngo basobanuze uko babyifatamo.

haka mu mwandiko ingero eshatu zerekana ko bamwe mu babyeyi bagira isoni zo kubwiza ukuri abana babo ibijyanye n’ubuzima bw’imyororokere.

Bamwe babwira abana babo ko iyo umwana avuka aca mu mukondo; abandi bakababwira ko umwana bamukura kwa muganga; naho abandi bakabwira abakobwa babo ngo baramenye ntihazagire umuhungu ubajya hejuru.

Isomo rya gatatu: Gusoma no gusesengura umwandiko

Intego zihariye
Nyuma y’iri somo umunyeshuri araba ashobora: - Kugaragaza ingingo z’ingenzi zikubiye mu mwandiko - Gusobanura ibijyanye n’ubuzima bw’imyororokere ashingiye ku bivugwa mu mwandiko ndetse abihuza n’ubuzima busanzwe.. - Gusubiza ibibazo by’isesengura
Imfashanyigisho: Igitabo cy’umunyeshuri, igitabo cy’umwarimu, imfashanyigisho z’iyumvabona, amashusho, inkoranyamagambo n'ibindi.

I. Intangiriro

Umwarimu abaza abanyeshuri ibibazo bijyanye n’umwandiko baheruka gusoma akababazaho ibibazo bibinjiza mu isomo ryo gusesengura umwandiko.

Urugero rw’ibibazo yabaza n’urugero rw’ibisubizo:

1. Umwandiko duheruka kwiga witwa ngo iki? Ubuzima bw’imyororokere.

2. Muri rusange uvuga ku biki?

Uvuga ku bijyanye n'uko abantu bagomba gusobanurirwa ubuzima bw'imyororokere kuva bakiri bato.

3. Gusobanukirwa ubuzima bw'imyororokere abantu bakiri bato bimaze iki?

Bituma umuntu akura asobanukiwe neza, bigatuma atazagira ibibazo ku mihindukire y'umubiri we uko agenda akura.

Shyira abanyeshuri mu matsinda. Bahe igihe cyo kongera gusoma umwandiko uri mu gitabo cyabo no gusubiza ibibazo byo gusesengura umwandiko. Gendagenda mu matsinda ureba uko abanyeshuri bakora icyo gikorwa.

Igikorwa

Soma umwandiko "Ubuzima bw'imyororokere" maze usubize ibibazo byo gusesengura umwandiko byatanzwe.

Igihe wabahaye kirangiye, saba abanyeshuri kumurika ibyo bakoze. Fatanya n'abagize amatsinda kunoza no kuzuza bisubizo byatanzwe hanyuma ibisubizo by'ingenzi byandikwe ku kibaho, abanyeshuri bose babyandike mu makayi yabo.

Urugero rw'ibibazo n'ibisubizo:

1. Nimwerekane ingingo z'ingenzi n'iz'ingereka ziri muri uyu mwandiko.

Ingingo z'ingenzi:

Amakuru atari yo ku buzima bw'imyororokere n'uko agomba gukemurwa; imihindagurikire y'umubiri w'umuntu mu gihe cy'ubugimbi n'ubwangavu; ukwezi k'umugore; inama ku bijyanye n'ubuzima bw'imyororokere. Ingingo z'ingereka: Ibijyanye n'ubumuga; kudashyirwa mu ishuri, gukubita igihwereye, indwara zandurira mu myanya ndangabitsina.

2. Ibivugwa muri uyu mwandiko bihuriye he n'ubuzima busanzwe?

Uyu mwandiko uhuye cyane n'ubuzima busanzwe kuko ugaragaza ukuntu ababyeyi benshi bagira isoni zo kuganiriza abana babo ibijyanye n'ubuzima bw'imyororokere. icyakora icyo kibazo kigenda gikemuka kubera inama z'abaganga n'abandi babafasha mu bikorwa byo kubungabunga ubuzima. Si aho gusa, ahubwo hari n'amakuru anyuzwa mu bitangazamakuru no mu makinamico.

3. Usomye umusozo w'uyu mwandiko urasanga umwanditsi asaba iki umwangavu cyangwa ingimbi izawusoma?

Umwanditsi arabasaba gukangukira gucunga neza ubuzima bw'imyororokere no kubusobanukirwa bakiri bato.

4. Wumva kwigisha hakiri kare ibice by'umubiri ndetse n'iby'imyanya myibarukiro n'akamaro kabyo hari icyo byamarira abangavu cyangwa ingimbi

mu rwego rwo kurinda ubuzima bwabo no kugabanya ubwiyongere bw'abaturage butajyane n'umugaruro beza?

Byabagirira akamaro cyane kuko byabafasha kwirinda ingorane zirimo izo kwandura indwara zandurira mu myanya ndangagitsina harimo n'agakoko gatera SIDA, ndetse no gutera cyangwa gutwara inda zidateganyijwe bituma ubwiyongere bw'abaturage butajyana n'umugaruro wabo.

Isomo rya kane: Umwitozo w'ubumenyi ngiro: Kungurana ibitekerezo.

Intego zihariye
Nyuma y'iri somo umunyeshuri araba ashobora: - Gusesengura insanganyamatsiko yatanzwe no kuyunguranaho ibitekerezo mu bwubahane. - Kuvugira mu ruhamo ashize amanga, atanga ibitekerezo bye.
Imfashanyigisho: Igitabo cy'umunyeshuri, igitabo cy'umwarimu n'ibindi.

I. Intangiriro

Umwarimu abaza abanyeshuri ibibazo bituma bibuka umwandiko uheruka kwigwa, n'insanganyamatsiko ubumbatiye.

Urugero rw'ibibazo n'ibisubizo:

- 1. Ni irihe somo duheruka kwiga?**
Duheruka kwiga umwandiko witwaga "Ubuzima bw'imyororokere".
- 2. Ni bande bashishikarizwaga cyane gusobanukirwa n'ubuzima bw'imyororokere?**
Ni abakiri bato (ingimbi n'abangavu).
- 3. Twabonye ko kubimenya bakiri bato bifite akahe kamaro?**
Kubimenya bakiri bato bituma bakura bazi uko bazifata nuko bazacunga ubuzima bwabo mu mikurire yabo.

Igikorwa

Umwarimu abwira abanyeshuri gukora umwitozo wo kuvugira mu ruhamo badasoma.

Insanganyamatsiko:

Bwira bagenzi bawe ibyo uyu mwandiko ugusigiye uhereye ku ngingo yo guharanira ubuzima bwiza.

Abanyeshuri bagenda basimburanwa umwumwe, kugeza bose bakoze uwo mwitoto wo kuvugira mu ruhamwe.

Umwarimu akurikirana uko abanyeshuri biyerekana, uko bifata imbere y'abandi nuko bavugaga bashize amanga, abagaragaje intege nke bakunganirwa. Umwarimu asaba abanyeshuri kugaragaza icyo umwandiko ubasigiyeye ku bijyanye n'insanganyamatsiko ivuga ku ngingo yo guharanira ubuzima bwiza.

Urugero rw' ibitekerezo byatangwa:

Ingingo nkuru umwandiko wibandaho ni uko abantu bakwiye kumenya amakuru y'ukuri ku buzima bw'imyororokere; imihindagurikire y'umubiri w'umuntu mu gihe cy'ubugimbi n'ubwagavu n'inama ku bijyanye n'ubwo buzima. Umuntu akwiye kwigishwa ibyo guharanira kubungabunga ubuzima guhera akiri muto. Mu kubungabunga ubuzima rero harimo no gusobanukirwa ibijyanye n'ubuzima bw'imyororokere. Ibi bifasha umuntu gukumira ingorane nyinshi zo mu buzima....

2.4.2. Amasaku mbonezanteuro

Isomo rya gatanu: Inshoza y'amasaku mbonezanteuro

Intego zihariye
Nyuma y'iri somo umunyeshuri araba ashobora: <ul style="list-style-type: none">- Gutandukanya amasaku y'amagambo yanditse yonyine n'igihe ayo magambo yakoreshejwe mu nteruro.- Gusobanura imihindagurikire y'amasaku mu nteruro.- Kwandika interuro agaragaza ubutinde n'amasaku by'amagambo ku nteruro yubahiriza imvugo inoze.
Imfashanyigisho: Igitabo cy'umunyeshuri, igitabo cy'umwarimu, ibitabo by'ikibonezamvugo n'ibindi.

I. Intangiriro

Umwarimu yifashishije interuro zirimo amagambo ashobora guhindura imiterere y'ubutinde n'amasaku bitewe n'uko akoreshejwe; ni ukuvuga ari yonyine cyangwa ari mu nteruro, ayandika ku kibaho, agasaba abanyeshuri kuyitegereza maze ubwabo bakavumbura itandukaniryo ry'imiterere y'ubutinde n'amasaku aramutse ari yonyine cyangwa akoreshejwe mu nteruro.

Igikorwa

Nimugaragaze uburyo amagambo yagiye ahindura ubutinde n'amasaku byayo, aramutse ari yonyine cyangwa bitewe n'ayo bikurikiranye mu nteruro.

Noneho mugaragaze ubutinde n'amasaku ku nteruro yose.

Urugero rw'ibibazo n'ibisubizo

a) Biba aho wa mukobwa akura nk'**abandi** bose.

Abaândi/nk'âbaândi Biba aho wâa mukoôbwa arakûra nk'âbaândi bôose.

b) Ariko biba iby'**ubusa** akubita igihwereye.

ubusâ/ iby'ûbusâ Arîko biba iby'ûbusâ akubita igihwêereye.

c) N'andi makuru nk'**ayo** atera urujijo mu bana.

andî/ n'âandî; ayo/ nk'aâyô N'âandî makurû nk'aâyô ateera urujijo mu bâana.

d) Bumva nta bumenyi buhagije bafite ku buzima bw' **imyororokere** n'uburyo bwo kwigisha abana babo ibijyanye na bwo.

imyôôrorokere/ bw'imyôôrorokere; uburyô/ n'ûburyô

e) Biyemeza kugana ikigo nderabuzima kibegereye ngo basobanuze **by'imvaho. imvâahô/by'imvâahô** Biyemeza kugana ikigô nderabuzima kibeêgereye ngo basobâanuze by'imvâahô.

f) Bakiriwe na **Bwiza**, umuforomokazi w'umuhanga rwose.

Bwiizâ/ na Bwîizâ; umuhaânga/ w'ûmuhaânga

Baâkiriwe na **Bwîizâ**, umuforomokazi w'ûmuhaânga rwôose.

g) Ku ruhande rw'igitsina gabo na ho, iyo umwana w'umuhungu akiri muto, imyanya myibarukiro ye iba isa n'isinziriyeye.

igitsîna/ rw'igitsîna; umuhuûngu/ w'ûmuhuûngu; isîinziriyeye/ n'îisîinziriyeye

Ku ruhaânde rw'**igitsîna** gabo na hô, iyô umwâana w'ûmuhuûngu akirî mutô, imyaânya myîibarukiro yê iba isâ **n'îisîinziriyeye**

II. Uko isomo ryigishwa

Shyira abanyeshuri mu matsinda, ubasabe gutahura inshoza y'amasaku mbonezanteruo n' imihindagurikire y' amasaku mu nteruro. Bahe igihe cyo gukora icyo gikorwa. Gendagenda mu matsinda ureba ko abanyeshuri basobanukiwe ibyo bagomba gukora kandi utanga ubufasha aho bukenewe.

Igikorwa

Kora ubushakashatsi utahure inshoza y'amasaku mbonezanteruo n'imihindagurikire y' amasaku mu nteruro.

Igihe wabahaye kirangiye, saba abanyeshuri kumurika ibyo bakoze. Fatanya n'abagize matsinda kunoza no kuzuza bisubizo byatanzwe hanyuma iby'ingenzi byandikwe ku kibaho, abanyeshuri bose babyandike mu makayi yabo.

Ibisubizo byanogejwe:

Inshoza y' amasaku mbonezanteruo n'imihindagurikire y' amasaku mu nteruro.

Amasaku mbonezanteruro ni amasaku avuka iyo ijamba rihinduye isaku kamere ryari rifite bitewe n'ubwoko bw'ijamba biri kumwe mu nteruro. Mu nteruro amagambo agenda ahindura imiterere y'ubutinde n'amasaku kamere bitewe n'uko yakoreshejwe. Hari amoko y'amagambo atuma habaho imihindagurikire y'amasaku. Ayo ni nk'ibyungo na na nka, ndetse n'ibinyazina ngenera bifite igicumbi -a. Hari ariko nanone andi masaku adashingira ku byungo cyangwa ku binyazina ngenera.

Amasaku mbonezanteko ashingiye ku byungo cyangwa ku binyazina ngenera.

a) Iyo ijamba rikurikira icyungo cyangwa ikinyazina ngenera ridafite isaku nyejuru muri kamere yaryo, amasaku yaryo ntahinduka. Ibyo ariko bishoboka iyo iryo jambo ridatangiye n'inyajwi.

Ingero:

- Ishyaamba ryiitaabwaho **na Mutamu**.
- Kanyâna **na Kagabo** bafatanyaga kuriinda ibihûmaanya ikirêrê
- Umukôro **wa Mugabo**

b) Iyo icyungo cyangwa ikinyazina ngenera gikurikiwe n'ijamba rifite isaku nyejuru ku mugemo wa mbere, amasaku yaryo ntahinduka ariko ikinyazina ngenera gihita kigira ubutinde.

Ingero:

- Abâana **baa Nkûbito** biitabiiriye umugaanda wô gutêera ibitî
- Ageendana **na Cyûuma**.
- Mukuungwâ **na Ntâruka** bireegeranye.

c) Iyo icyungo cyangwa ikinyazina ngenera gikurikiwe n'ijamba rifite isaku nyejuru ku mugemo wa kabiri, iryo saku nyejuru riri kuri wa mugemo wa kabiri ryimukira ku mugemo wa mbere w'iryo jambo.

Ingero:

- Saavê ituuwe **nka Kîbuungo**.
- Umukôro **wa Mûtesi**

d) Iyo ibyungo "na" na "nka" n'ibinyazina ngenera bifite igicumbi -a, bikurikiwe n'izina ridafite indomo, ariko rifite isaku nyejuru ku mugemo wa gatatu, iryo zina rifata isaku nyejuru ku mugemo waryo wa mbere.

Ingero:

- Kiizâ **na Mûgorê** baravûukana.

- Umujyî **wa** Kîgalî urasukuuye.

e) Iyo ibyungo “**na**” na “**nka**” n’ibinyazina ngenera bifite igicumbi -**a** bikurikiwe n’izina ridafite indomo, ku mugemo wa kabiri rifite isaku nyesi nyejuru, iryo saku rirahaguma, umugemo wa mbere na wo ugafata isaku nyejuru.

Ingero:

- Inzu **ya Kâriîsa** sî iy’îbyaâtsi.

- Kamaâri yiigiisha **nka Mûhiîre** kubûungabuunga ibidûkiikije.

f) Buri gihe iyo ibyungo “**na**” na “**nka**” n’ibinyazina ngenera bifite igicumbi - **a** bikaswe bikurikiwe n’izina ritangiwe n’indomo, iyo indomo itangira iryo zina ihita ifata isaku nyejuru.

Ingero:

- Umugorê **n’ûmugabo**

- Abâana **b’âbakoôbwa**

g) Buri gihe iyo ibyungo “**na**” na “**nka**” n’ibinyazina ngenera bifite igicumbi -**a** bikaswe bikurikiwe n’izina rifite isaku nyejuru cyangwa nyejuru nyesi ku mugemo wa kabiri, bituma indomo y’iryo zina igira isaku nyejuru nyesi.

Ingero:

- Afatwa **nk’îintwâari**.

- Miniisîtiri **w’îintêbe** yasuuwe/yasûuye Icyâanya cy’Âkagêra

h) Iyo ibyungo “**na**” na “**nka**” n’ibinyazina ngenera bifite igicumbi -**a** bikaswe bikurikiwe n’ikinyazina nyereka, icyo kinyazina nyereka gifata isaku nyesi nyejuru ku nyajwi ibanza.

Ingero:

- Abatô bageendana **n’îiki** gihe.

- Yitwaara **nk’aâba** babyêeyi bê.

- Guhumaanya ikirêrê biteeza ingârûkâ **z’aâko** kaânya.

2. Amasaku mbonezanteruro adashingiye ku byungo cyangwa ku binyazina ngenera.

a) Ikinyazina mbanziriza gihorana isaku nyejuru ku gicumbi cyacyo.

Ingero:

- **Uwô** mvugâ yaaje.

- **Ibyô** akorâ birakwîiye.

b) Indangahantu **ho, yo, mo/mwo** bifatana n’inshinga n’akajambo **ko** bifata buri gihe isaku nyejuru.

Ingero:

- Si **kô** bavuzê.

- Yagiiyeyô.

- Namuboonyemô/ Namûboonyemô.

c) Inshinga mburabuzi “**ni /si**” ikoreshejwe mu nteruro buri gihe ifata isaku nyejuru. Nyamara iyo itangiye interuro iryo saku riratakara.

Ingero:

- Amasuunzu **sî** amasakâ.

- Uwô nshâakâ **nî** uwo.

- **Ni** umwâana nk’âbaândi.

- Si nge ujyayô.

d) Indangahantu “i” na yo ishobora guhindura amasaku kamere y’amagambo.

Ingero:

- Saavê

- Avuuka i Sâavê.

e) Iyo mu nteruro hakoreshejwe ibyungo “no” na “nko” n’ibinyazina ngenera bifite igicumbi –o, bifata isaku nyejuru.

Ingero:

- Kunywâ **nô** kuryâ birajyaana.

- Umurimâ **wô** guhîinga nî uwo.

- Iyo nyâna **yô** gukwâ nî iyi.

f) Impakanyi (**ta**) igira isaku nyejuru kandi ntigira integuza kandi ntiba n’integuza.

Ingero:

- Kudâkorâ biravûna.

- Kutâzâajyayô bizaatubabaza.

Isomo rya gatandatu: Amategeko agenga imihindagurikire y’amasaku mu nteruro

Intego zihariye
Nyuma y’iri somo umunyeshuri araba ashobora: Gusesengura amategeko agenga imihindagurikire y’amasaku mu nteruro
Imfashanyigisho: Igitabo cy’umunyeshuri, igitabo cy’umwarimu, ibitabo by’ikibonezamvugo n’ibindi.

I. Intangiriro

Umwarimu abwira abanyeshuri gukora igikorwa kijyanye n’ imihindagurikire y’ amasaku mu nteruro kiri mu makaye yabo.

Igikorwa

Mwandike interuro zikurikira mugaragaza ubutinde n’ amasaku by’ amagambo mu nteruro.

- Afatwa **nk’intwari**.

- Miniisîtiri **w’intbe** yasuyeye icyanya cy’Akagera.

- Umugore **n'umugabo**.
- Abana **b'abakobwa**.

Igihe yabahaye kirangiye, abanyeshuri bagaragaza ibyo bakoze, umwarimu agafatanya na bo kunoza no kuzuza ibisubizo bitanzwe.

Urugero rw'ibisubizo:

- Afatwa **nk'intwâari**.
- Miniisîtiri **w'întêbe** yasuye/yasûuye icyaânya cy'Âkagêra
- Umugorê **n'umugabo**
- Abâana **b'âbakoôbwa**

Umwarimu abwira abanyeshuri ko bagiye **amategeko agenga imihindagurikire y'amasaku mu nteruro**.

II. Uko isomo ryigishwa

Shyira abanyeshuri mu matsinda bagaragaze ko hari **amategeko agenga imihindagurikire y'amasaku mu nteruro**. Bahe igihe cyo gukora icyo gikorwa. Gendagenda mu matsinda ureba ko abanyeshuri basobanukiwe ibyo bagomba gukora kandi utanga ubufasha aho bukenewe.

Igikorwa

Saba abanyeshuri gukora umwitozo ubaganisha kugutandukanya amagambo bubahiriza amategeko agenga imihindagurikire y'amasaku mu ntruro.

Tanga ingero eshatu z'amagambo anyuranye ushobora gukoresha mu nteruro agatera ihinduka ry'amasaku muri iyo nteruro.

Igihe wabahaye kirangiye, saba abanyeshuri kumurika ibyo bakoze. Fatanya n'abagize amatsinda ubayobbore ndetse ubafashe kunoza ibitekerezo batanga ku nsanganyamatsiko bahisemo.

Ibisubizo byanogejwe:

Icyungo **na**

Urugero: Inkâ **n'întaama** bishobora kubâana.

Indangahantu **i**

Urugero: **I Kâbaroôndo** harashyûuha.

Ikinyazina ngenera **ba**

Urugero: Abâana **b'umuyobozi** barûubahwa

Amategeko agenga imihindagurikire y’amasaku mu nteruro:

Mu nteruro amasaku asanzwe ashobora guhinduka bitewe n’ibyungo cyangwa ibinyazina nkuko byavuzwe haruguru. Imihindagurikire yayo yisanisha n’amagambo fatizo akoreshwa iyo higishwa amasaku. Ayo magambo ni aya akurikira: **umugabo, umuuntu, umusôre, umugorê, umwâana, umwaâmi, nteerâ, isâahâ.**

2.4.3. Umwandiko: Inkingo n’akamaro kazo

Isomo rya karindwi: Gusoma no gusobanura umwandiko

Intego zihariye
Nyuma y’iri somo umunyeshuri araba ashobora: - Gusoma umwandiko yahawe yubahiriza utwatuzo n’isesekaza. - Gusoma no gusobanura amagambo atari asobanukiwe ari mu mwandiko no kuyakoresha neza mu mvugo no mu nyandiko.
Imfashanyigisho: Igitabo cy’umunyeshuri, igitabo cy’umwarimu, imfashanyigisho z’iyumvabona, amashusho inkoranyamagambo n’ibindi.

I. Intangiriro

Umwarimu asaba abanyeshuri kwitegereza amashusho ajyanye n’umwandiko **“Inkingo n’akamaro kazo”** bagiye gusoma akababazaho ibibazo bituma bavumbura insanganyamatsiko iri mu mwandiko.

Urugero rw’ibibazo yabaza n’ibisubizo:

- 1. Mwitgereje iyi shusho murabonaho iki?**

Turabona abagore bateruye abana bari ku murongo ku kigo nderabuzima, imbere yabo umuforomokazi atera urushinge ku rutugu rw'umwana.

2. Murabona abo bana bangana iki (mu bujyanye n'imyaka)?

Turabona bakiri bato.

3. Muratekereza ko uriya muforomokazi abavura iyihe ndwara?

Ari kubakingira indwara zitandukanye bitewe n'inkingo bahabwa.

4. Ni iyihe mpamvu muvuze ko ari kubakingira?

Kuko tumenyereye ko inshinge z'inkingo ari zo zikunda guterwa ku rutugu. Ikindi urabona ari gahunda yihariye ku bana kuko ari bo barimo kuhavurirwa bonyine. Nyuma yo gusubiza ibyo bibazo cyangwa ibindi yababaza biganisha ku mwandiko bagiye kwiga, umwarimu arabwira abanyeshuri ko bagiye gusoma umwandiko **"Inkingo n'akamaro kazo"**.

II. Uko isomo ryigishwa

1. Gusoma bucece

Saba abanyeshuri gusoma umwandiko bucece badahwihwisa hanyuma ubabaze ibibazo byo kugenzura ko basomye.

Urugero rw'ibibazo n'ibisubizo:

1. Uyu mwandiko uravuga ku biki?

Uravuga ku nkingo.

2. Ni ibiki uzivugaho?

Uravuga ku bijyanye n'akamaro kazo, abo zigenerwa ndetse n'igihe zitangirwa.

3. Umwandiko uvuga ko inkingo zigene bande?

Muri rusange zigenewe abana, ariko n'abakuru bashobora kuzihabwa ku ndwara z'ibyorezo cyangwa mu bihe bidasanze.

4. Abana b'abakobwa bujuje imyaka 12 bavuzweho iki mu mwandiko?

Bavuzweho ko bakingirwa kanseri y'inkondo y'umura.

2. Gusoma baranguruye

Somera abanyeshuri by'intangarugero ugaragaza isesekaza hanyuma ubasabe gusoma baranguruye basimburana. Genda ubakosora aho basoma nabi kandi wita ku banyeshuri bafite ibibazo byihariye. Fasha buri wese bitewe n'ikibazo afite.

3. Gusobanura amagambo

Shyira abanyeshuri mu matsinda. Saba abanyeshuri gukora igikorwa kijyanye n'inyunguramagambo kiri mu gitabo cyabo ubahe n'igihe cyo kugikora. Gendagenda mu matsinda ureba ko abanyeshuri basobanukiwe ibyo bagomba gukora kandi utanga ubufasha aho bukenewe.

Igikorwa

Soma umwandiko " Inkingo n'akamaro kazo " ushakemo amagambo udasobanukiwe hanyuma uyasobanure wifashishije inkoranya cyangwa inyito afite mu mwandiko usubize n'ibibazo by'inyunguramagambo byatanzwe.

Igihe wabahaye kirangiye, saba abanyeshuri kumurika ibyo bakoze. Fatanya n'abagize amatsinda kunoza no kuzuza ibisubizo byatanzwe hanyuma ibisubizo by'ingenzi byandikwe ku kibaho, abanyeshuri bese babyandike mu makayi yabo.

Urugero rw'ibibazo n'ibisubizo byanogejwe:

Gusobanura amagambo

1. Shaka ibisobanuro by'amagambo akurikira ukurikije uko yakoreshejwe mu mwandiko:

- a) **Ibisumizi:** Ibintu byose byibasira umuntu ngo bimugirire nabi.
- b) **Umusubizo:** Ubutaretsa, buri kanya.
- c) **Kugenda nka nyomberi:** Kugenda ubutazagaruka.
- d) **Urukingo:** Umuti umuntu aterwa kugira ngo yirinde gufatwa n'indwara
- e) **Ubumuga:** Uburwayi budakira.
- f) **Kuvunira ibiti mu matwi:** Kwanga kumva ibyo abantu bakubwira ku bushake.
- g) **Kugosorera mu rucaca:** Kubwira umuntu utakumva.
- h) **Kokorishi:** Indwara ifata abana bato bagakorora cyane bakagira n'umuriro.
- i) **Rubeyore, Akaniga, Agakwega:** Ni indwara zifata abana bato bakagira umuriro, bakazana uduheri ku mubiri, bakagira ibicurane. Zitandukanywa n'ubwoko bw'udukoko tuzitera.

2. Shaka impuzanyito z'aya amagambo akurikira yakoreshejwe mu mwandiko:

- a) Kugarizwa: Kugotwa.
- b) Amagara: Ubuzima.

3. Shaka imbusane z'aya magambo akurikira yakoreshejwe mu mwandiko:

- a) Aba kera ≠ ab'ubu.

- b) Abana ≠ abakuru.
- c) Rimwe na rimwe ≠ akenshi na kenshi.

Umwitozo wo gukoresha amagambo mu nteruro

Saba abanyeshuri bose gukoresha neza amagambo bungutse mu nteruro ngufi ziboneye, ariko buri munyeshuri akore ku giti ke.

Umwarimu agenda akosora buri munyeshuri uko yagiye akoresha amagambo mu nteruro.

Koresha aya magambo dusanga mu mwandiko mu nteruro wihimbiye:

- a) **Ibyorezo**
Dukwiye kwirinda indwara z’ibyorezo kugira ngo zitadutwara ubuzima.
- b) **Impuguke**
Abaganga b’impuguke baracyari bake ugereranyije n’umubare w’abarwayi.
- c) **kubungabunga**
Abantu bose bagomba kubungabunga ubuzima bw’abo bashinzwe.
- d) **Kugosorera mu rucaca**
Hari abantu bamwe batita ku bibareba, wanabibakangurira ugasanga ari ukugosorera mu rucaca.
- e) **Ubuziranenge**
Imiti dukoresha igomba kuba yujuje ubuziranenge kugira ngo itadutera izindi ndwara.

Isomo rya munani: Gusoma no kumva umwandiko

Intego zihariye
Nyuma y’iri somo umunyeshuri araba ashobora: Gusoma umwandiko adategwa no gusubiza neza ibibazo byawubajijweho.
Imfashanyigisho: Igitabo cy’umunyeshuri, igitabo cy’umwarimu, imfashanyigisho z’iyumvabona, amashusho inkoranyamagambo n’ibindi.

2. Intangiriro

Umwarimu abaza abanyeshuri ibibazo bijyanye n’umwandiko baheruka gusoma akababazaho ibibazo bibinjiza mu isomo ryo kumva umwandiko.

Urugero rw’ibibazo yabaza n’ibisubizo:

- a) **Umwandiko duheruka kwiga witwa ngo iki?**
Witwa “Inkingo n’akamaro kazo.”
- b) **Muri rusange uvuga ku biki?**

Uvuga ku bijyanye n'akamaro k'inkingo, abo zigenerwa ndetse n'igihe zitangirwa.

c) Inkingo zimaze iki?

Zirinda umuntu gufatwa n'indwara z'ibyorezo zishobora kumuhitana cyangwa zikamumugaza.

II. Uko isomo ryigishwa

Gusoma no kumva umwandiko

Shyira abanyeshuri mu matsinda. Bahe igihe cyo kongera gusoma umwandiko uri mu gitabo cyabo no gusubiza ibibazo byo kumva umwandiko. Gendagenda mu matsinda ureba uko abanyeshuri bakora icyo gikorwa.

Igikorwa

Soma umwandiko "Inkingo n' akamaro kazo" maze usubize ibibazo byawubajijweho.

Igihe wabahaye kirangiye, saba abanyeshuri kumurika ibyo bakoze. Fatanya n'abagize amatsinda kunoza no kuzuza bisubizo byatanzwe hanyuma ibisubizo by'ingenzi byandikwe ku kibaho, abanyeshuri bose babyandike mu makayi yabo.

Urugero rw'ibibazo n'ibisubizo:

Ibibazo byo kumva umwandiko

a) Ni ibiki mu mwandiko bavuga ko byagiye byibasira ubuzima bw'abantu?

Ni indwara zinyuranye harimo n'iz'ibyorezo.

b) Rondora indwara z'ibyorezo zavuzwe mu mwandiko.

Izo ndwara z'ibyorezo ni: mugiga, iseru, akaniga, imbasa, igituntu, kokorishi, agakwega (tetanosi), impiswi, iseru, indwara y'umwijima wo mu bwoko bwa B, SIDA, ehora, kanseri, diyabete.

c) Sobanura uburyo indwara z'ibyorezo zishobora kwirindwa uherye no ku bivugwa mu mwandiko.

Indwara z'ibyorezo zishobora kwirindwa mu gihe abantu bakwitabira gahunda y'inkingo kuko kwirinda biruta kwivuza.

d) Sobanura akamaro k'inkingo.

Izo nkingo zifite akamaro ko kurinda no gukumira indwara zitarinjira mu mubiri w'umuntu.

e) Erekana indwara zavuzwe mu mwandiko zitarabonerwa urukingo.

Mu mwandiko bavuga ko hari gukorwa iki kuri izo ndwara?

Izo ndwara ni SIDA, ehora, kanseri na diyabete. Mu mwandiko bavuga ko mu rwego mpuzamahanga hagishakishwa inkingo z'izi ndwara kandi ko dukwiye kubitega amaso kuko ngo "Ntawuvuma iritararenga.

f) Wavuga iki ku buryo bwo kubika no gutanga inkingo ubihuza n'ubuziranenge?

Kubika no gutanga inkingo bigomba gukoranwa ubwitonzi n'ubushishozi kugira ngo zitangwe mu buryo bwujuje ubuziranenge.

Impamvu ni uko ubuziranenge butubahirijwe (mu gihe inkingo zibitswe nabi zikangirika) cyangwa se zigatangwa nabi, zishobora gutera abantu indwara cyangwa ubundi bumuga aho kubarinda.

g) Gahunda y'inkingo igenewe abana gusa? Byerekane wifashishije umwandiko.

Gahunda y'inkingo ntigenewe abana gusa; ahubwo n'abantu bakuru barayikeneye mu bihe bimwe na bimwe. Urugero nko ku bagore batwite, abantu bagiye mu ngendo zitandukanye aho bashobora guhuriramo n'indwara z'ibikatu. Urugero nk'abasirikari cyangwa abaporisi bagiye mu butumwa bwo kubungabunga umutekano. Abana b'abakobwa bujuje imyaka cumi n'ibiri na bo bahabwa urukingo rwa kanseri y'inkondo y'umura.

h) Hari abantu bamwe birengagiza gahunda y'inkingo. Wumva hari ingaruka mbi byatera? Sobanura igisubizo cyawe.

Ingaruka mbi zirahari. kwirengagiza gufata inkingo byakururira umuntu akaga gakomeye kuko bishobora kumuzanira ubumuga budakira cyangwa se n'urupfu.

Isomo rya kenda: Gusoma no gusesengura umwandiko

Intego zihariye

Nyuma y'iri somo umunyeshuri araba ashobora:

- Kugaragaza ingingo z'ingenzi zikubiye mu mwandiko
- Gusobanura ihame ry'uburinganire n'ubwuzuzanye mu miyoborere ashingiye ku bivugwa mu mateka y'u Rwanda.
- Gusubiza ibibazo by'isesengura

Imfashanyigisho: Igitabo cy'umunyeshuri, igitabo cy'umwarimu, imfashanyigisho z'iyumvabona, amashusho, inkoranyamagambo n'ibindi.

I. Intangiriro

Umwarimu abaza abanyeshuri ibibazo bijyanye n'umwandiko baheruka gusoma akababazaho ibibazo bibinjiza mu isomo ryo gusesengura umwandiko.

Urugero rw'ibibazo yabaza n'urugero rw'ibisubizo:

a) Umwandiko duheruka kwiga witwa ngo iki?

Witwa "Inkingo n'akamaro kazo."

b) Muri rusange uvuga ku biki?

Uvuga ku bijyanye n'akamaro k'inkingo, abo zigenerwa ndetse n'igihe zitangirwa.

c) Inkingo zimaze iki?

Zirinda umuntu gufatwa n'indwara z'ibyorezo zishobora kumuhitana cyangwa zikamumugaza.

II. Uko isomo ryigishwa

Gusoma no gusesengura umwandiko

Shyira abanyeshuri mu matsinda. Bahe igihe cyo kongera gusoma umwandiko uri mu gitabo cyabo no gusubiza ibibazo byo gusesengura umwandiko. Gendagenda mu matsinda ureba uko abanyeshuri bakora icyo gikorwa.

Igikorwa

Soma umwandiko "Inkingo n'akamaro kazo" maze usubize ibibazo byo gusesengura umwandiko byatanzwe.

Igihe wabahaye kirangiye, saba abanyeshuri kumurika ibyo bakoze. Fatanya n'abagize amatsinda kunoza no kuzusa bisubizo byatanzwe hanyuma ibisubizo by'ingenzi byandikwe ku kibaho, abanyeshuri bose babyandike mu makayi yabo.

Urugero rw'ibibazo n'ibisubizo:

a) Garagaza ingingo z'ingenzi n'iz'ingereka ziri muri uyu mwandiko.

Ingingo z'ingenzi:

Indwara z'ibyorezo n'inkingo zazo; akamaro k'inkingo mu kubungabunga ubuzima; ingaruka zo kutitabira gahunda y'inkingo.

Ingingo z'ingereka:

Ibijyanye n'ubuziranenge; ubutumwa bw'abaporisi n'abasirikari.

b) Iyo urebye aho mutuye usanga gahunda y'inkingo yitabirwa ite?

Muri rusange gahunda y'inkingo iritabirwa ariko ukabona hari bamwe na bamwe babikora ari uko inzego z'ubuzima zigombye kubahozaho ijisho.

Hari n'igihe ababyeyi bamwe bibagirwa itariki yo gukingirizaho kuko baba batanasobanukiwe neza akamaro k'inkingo.

c) Nyuma yo gusoma uyu mwandiko ni izihe nama ugiye gutanga aho mutuye kugira ngo iyo gahunda yo kwitabira inkingo irusheho kunozwa? Kubwira abantu ibyerekeye inkingo n'akamaro kazo mu buzima bw'umuntu, kubwira abantu ingaruka mbi zituruka ku kutitabira gahunda y'inkingo no gushishikariza abantu kwitabira gufata inkingo bakurikiza amabwiriza bahabwa n'abajyanama b'ubuzima.

d) Ibivugwa muri uyu mwandiko bihuriye he n'ubuzima busanzwe bwa buri muni mu rwego rwo guharanira ubuzima bwiza? Ibivugwa muri uyu mwandiko bihuye n'ubuzima busanzwe kuko uvuga kuri gahunda y'inkingo n'akamaro kazo mu buzima bwacu bwa buri munsib)

Isomo rya cumi: Umwitozo w'ubumenyi ngiro: Kungurana ibitekerezo.

Intego zihariye
Nyuma y'iri somo umunyeshuri araba ashobora: - Gusesengura insanganyamatsiko yahawe no kuyunguranaho ibitekerezo mu bwubahane. - Kuvugira mu ruhame ashize amanga, atanga ibitekerezo bye.
Imfashanyigisho: Igitabo cy'umunyeshuri, igitabo cy'umwarimu n'ibindi.

I. Intangiriro

Umwarimu abaza abanyeshuri ibibazo bituma bibuka umwandiko uheruka kwigwa, n'insanganyamatsiko ubumbatiye.

Urugero rw'ibibazo n'ibisubizo:

a) Ni uwuhe mwandiko duheruka kwiga?

Duheruka kwiga umwandiko witwa "Inkingo n'akamaro kazo."

b) Ukurikije ibyavuzwe mu mwandiko ni bande barebwa cyane n'inkingo?

Ni abana.

- c) Ese ni izihe ngaruka zo kutitabira inkingo? Ingaruka zo kutitabira inkingo zirimo kurwara indwara zitandukanye ndetse no kuba zakururira umwana ubumuga budakira.

II. Uko isomo ryigishwa

Shyira abanyeshuri mu matsinda, ubasabe gukora igikorwa cyo kungurana ibitekerezo kigaragara mu gitabo cyabo. Basabe kwishakamo umuyobozi w'ikiganiro nyunguranabitekerezo abayobore mu gutanga ibitekerezo.

Igikorwa

Mu matsinda mwungurane ibitekerezo ku nsanganyamatsiko mwahawe, mwubahiriza uko bikorwa, hanyuma muhurize hamwe ibyo mwagezeho mu matsinda.

Insanganyamatsiko:

“Kudakingirwa nta cyo bitwaye nta n’ingaruka byagira ku buzima.”

Mu gihe bungurana ibitekerezo, gendagenda mu ishuri ugenzura ko abanyeshuri bitabira gutanga ibitekerezo kugira ngo abatabyitabira ubibashishikarize n’abakeneye ubufasa abubahe.

Igihe wabahaye kirangiye, saba abahagarariye amatsinda kumurika ibitekerezo byo mu matsinda yabo uze kubafasha gufata umwanzuro ku byo bunguranyeho ibitekerezo wandikwe ku kibaho.

Urugero rw’ ibitekerezo byatangwa:

Uruhande rumwe (ruvuga ko nta ngaruka):

- Kudakingirwa nta cyo bitwaye mu gihe umwana avutse mu muryango umubonera ibihagije byo kumutunga kuko agira ubudahangarwa bw’umubiri, bityo inkingo ntizibe ngombwa.

- Si ku mwana gusa kandi, ahubwo n’umuntu mukuru wese ubayeho neza, akaba atajya arwara nta mpamvu yo kwikingiza.

Aba afata indyo yuzuye imuha ubudahangarwa bw’umubiri. Izo ndwara zitwa iz’ibyorezo rero na zo ntizamuhangara.

- Naho ku bakobwa bahabwa urukingo rwa kanseri y’inkondo y’umura umuntu ntiyagombye kubitindaho cyane. None se ba mama na ba nyogokuru ntibahawe urwo rukingo kandi ntacyo babaye?

- Ikindi kandi si ngombwa kwijombaguza izo nshinge kuko hari n’igihe zijya zigira ingaruka ku mubiri. Ugasanga ku mubiri harabyimbye ndetse urushinge rukaba rwatera ubumuga bw’ingingo runaka.

Urundi ruhande (uruvuga ko hari ingaruka):

- Kudakingirwa ni bibi cyane kuko iyo urebye usanga hari abantu bagiye bahura n’ubumuga wakurikirana neza ugasanga bwaratewe n’indwara z’ibyorezo nk’imbasa.
- Abantu benshi bagiye bahitanwa na bene izo ndwara nka mugiga. Bakabona baragagaye gusa ntibamenye icyo bazize.
- Ubushakashatsi bwagaragaje izo ndwara ndetse n’uburyo bwo kuzirinda zitaratugeraho nta mpamvu yo kwibuza ayo mahirwe. Cyane ko nta n’amafaranga bisaba kuko Leta iba yatwishyuriye.
- Ibyo kuba ba nyogokuru batarakingiwe kanseri y’inkondo y’umura byo si byo twagenderaho. None se ko batize ishuri, bakaba batarambaye inkweto, abenshi bakaba barabaga muri nyakatsi, bakararana n’amatungo mu nzu n’ibindi, ubwo natwe twakomeza kubigana kandi amajyambere yaraje?
- Ibyo kuvuga ngo inkingo ziteza ingaruka ku mubiri byo byaba ari ugukabya. Bigize aho biba yaba ari impanuka nk’izindi zose, nk’uko wagenda mu nzira ugasitara cyangwa ugatamba. - Ahubwo uwazatubonera n’urukingo rw’izi ndwara zananiranye nka SIDA, ehora, diyabete n’izindi. Uzi ukuntu zirimo kutumaraho inshuti n’abavandimwe!

Umwanzuro:

Kudakingirwa bifite ingaruka zikomeye ku buzima bw’umuntu zirimo ubumuga ndetse n’urupfu byagombaga kutabaho umuntu aramutse akingiwe. Abaye atari nange cyangwa wowe bibayeho, no kurwaza uwagezweho n’ingaruka zo kudakingirwa bitubera umutwaro ndetse no ku Gihugu muri rusange. Indwara zidakikingiwe kandi iyo zidakuruye ubumuga ntizibura guhitana ubuzima bw’abantu. Nitwitabire guhabwa izi nkingo nk’uko Minisiteri y’Ubuzima idahwema kubidukangurira.

Isomo rya cumi na kabiri: Ibikorwa cyo gusoma: Kujya mu isomero

Intego zihariye
Nyuma y’iri somo umunyeshuri araba ashobora: <ul style="list-style-type: none"> - Gusoma igitabo no kugisesengura agaragaza ingingo z’ingenzi zigikubiyemo; - Gukora inshamake y’igitabo ahereye ku ngingo z’ingenzi zikigize.
Imfashanyigisho: Igitabo cy’umwarimu, igitabo cy’umunyeshuri, mudasobwa.

I. Intangiriro:

Saba abanyeshuri kukubwira ibitabo basomye. Akira ibisubizo byabo, abataragize igitabo na kimwe basoma ubashishikarize kuzajya basoma ibitabo.

II. Uko isomo ryigishwa

Shyira abanyeshuri mumatsinda ubasabe gukora igikorwa gikurikira:

Igikorwa:

Saba abanyeshuri kuja mu isomero cyangwa bifashishishe ikoranabuhanga, buri wese asome igitabo, hanyuma ashakemo ingingo z'ingenzi zirimo, kandi akore inshamake yacyo.

Gendagenda mu ishuri cyangwa mu isomero ureba ko abanyeshuri basobanukiwe ibyo bagomba gukora kandi ubibutse uko bakora inshamake y'umwandiko cyangwa y'igitabo.

Urugero rw'uko bakora inshamake y'umwandiko cyangwa y'igitabo:

Inshamake rikoranwa ubwitonzi n'ubuhanga. Biba byiza iyo ari kimwe cya kane cy'umwandiko w'umwimerere cyangwa se ntirirenze kimwe cya gatatu cyawo. Dore bumwe mu buryo bwiza bwo gutangira impine igihe usabwa guhina umwandiko cyangwa igitabo.

“Mu mwandiko (mu gitabo) havugwamo...” cyangwa se “Umwanditsi avuga ko...”

Intambwe zikwiriye guterwa kugira ngo inshamake ikorwe mu buryo bunoze

a) Gusoma umwandiko inshuro zirenze imwe/ gusoma igitabo witonze

Kugira ngo usobanukirwe kandi wumve neza inkuru cyangwa ibiri mu gitabo, ni ngombwa gusoma witonze waba ari umwandiko ukawusoma inshuro nyinshi.

b) Kurobanura ingingo z'ingenzi no gushyira ku ruhande ingingo z'ingereka

Akenshi umwandiko iyo wanditswe n'umuhanga, igika kimwe kibumbatira ingingo imwe y'ingenzi cyangwa ingingo zirenze imwe ariko zuzuzanya. Izindi ngingo ziba ari ingingo z'ingereka. Iyo ari igitabo, habonekamo ingingo z'ingenzi nyinshi kuko uba ari muremure.

c) Kumenya amagambo y'ingenzi

Mu mwandiko/igitabo hari ubwo habamo amagambo y'ingenzi aba adashobora gukurwamo. Ibyo biterwa n'uko aba abumbatiye ingingo ikomeye. Bene ayo magambo rero agomba kwitabwaho.

d) Gukurikiranya za ngingo z'ingenzi

Inshamake ikurikiranya ingingo nk'uko zari ziri mu gihangano wasomye.

e) Kwandika inshamake hongerwamo amagambo yunga ibika n'imvugo ziboneye

Amagambo yunga ibika afasha cyane mu guhuza ibitekerezo naho imigani migufi ikanoza imvugo. Imigani migufi kandi ifasha cyane mu kuvuga byinshi mu magambo make. Igaragaza kandi ubuhanga

f) Kwandukura ibyo wakoraga ku rupapuro rwiza

Kwandukura umwandiko bigomba gukoranwa isuku. Nta gusiribanga cyangwa guhekeranya amagambo cyangwa kuyandika aho atagomba kwandikwa nko mu mwanya usigwa iburyo cyangwa ibumoso bw'urupapuro.

Ibidakwiriye gukorwa mu gukora inshamake.

1. Si byiza kwandukura interuro yose cyangwa igika uko cyakabaye mu mwandiko w'umwimerere cyangwa mu gitabo wasomye.
2. Inshamake si urubuga rwo kwivugira ibitekerezo byawe bwite. Ibitekerezo by'ingenzi byandikwa uko biri n'iyi waba utabyemera. Niyo waba ubishyigikiye kandi ntugomba gushyiramo amarangamutima yawe.
3. Mu nshamake nta mitwe yo hagati izamo kabone n'iyi mu mwandiko w'umwimerere yaba yari irimo.
4. Uhina umwandiko/igitabo ntagomba kugaragaramo akoresha ngenga ya mbere y'ubumwe.

2.5 Isuzuma risoza umutwe wa kabiri

Ibigenderwaho mu isuzuma risoza umutwe wa gatatu

- *Ubushobozi bwo gusesengura umwandiko;*
- *Ubushobozi bwo guhanga umwandiko ashyiramo ingingo zose zisabwa kandi akoresha ikeshamvugo;*
- *Ubushobozi bwo gukoresha neza amasaku mu nteruro.*

Imfashanyigisho: Igitabo cy'umunyeshuri, igitabo cy'umwarimu n'ibindi.

I. Ibibazo byo kumva no gusesengura umwandiko

1. Sobanura impamvu umugore utwite agomba kwitabira gahunda yo kwipimisha igihe cyose akimara kumenya ko yasamyeye.

Kugira ngo uwo mubyeyi ahabwe inama zose ndetse n'amabwiriza bireba umugore utwite. Agomba guhabwa inama, imiti cyangwa inkingo byose bimuteganyirizwa muri icyo gihe cyose cyo gutwita kugeza igihe azabyarira.

2. Ni izihe ngaruka umwana udahawe inkingo uko bikwiye ashobora guhura na zo?

Umwana udahawe inkingo uko bikwiye bishobora kumuviramo kwibasirwa n'indwara z'ibyorezo zishobora kumutera ubumuga butandukanye cyangwa se bikaba byanamuviramo n'urupfu.

3. Erekanwa indwara zigenerwa inkingo zavuzwe mu mwandiko.

Izo ndwara ni imbasa, igituntu, akaniga, mugiga, tetanosi, indwara y'umwijima yo mu bwoko bwa epatite B ndetse na kanseri y'inkondo y'umura ikingirwa abana b'abakobwa bujije imyaka 12.

4. Uyu mwandiko hari aho uvuga ku buriganire n'ubwuzuzanye. Byerekane wifashishije n'amagambo y'umwandiko.

Abana b'abakobwa rero bagomba kwitabwaho, bakarindwa icyabahohotera icyo ari cyo cyose kuko n'ubundi kera wasangaga umwana w'umukobwa atitabwaho, ndetse n'igihe akuze akaba umugore ugasanga akandamizwa n'umugabo we, ntahabwe agaciro nk'uko bikwiriye. Nyama ahubwo ari we mutima w'urugo, akwiye kuzuzanya n'umugabo we bakaruteza imbere.

5. Uhereye no ku bivugwa mu mwandiko sobanura akamaro ko kwigisha abana bacu ibijyanye n'ubuzima bw'imyororokere bakiri bato.

Bizabafasha kumenya imihindagurikire y'imibiri yabo uko bagenda bakura n'uko bagomba kubwitwaramo. Ibi rero bizatuma bashobora kwirinda ingorane bagombaga kuzaterwa no kudasobanukirwa.

6. Erekanwa ingingo z'ingenzi n'iz'ingereka zikubiye muri uyu mwandiko.

Ingingo z'ingenzi:

Kwita kuri gahunda y'inkingo; Gusobanurira abana ubuzima bw'imyororokere; Kwita ku buzima.

Ingingo z'ingereka:

Ibijyanye n'uburinganire n'ubwuzuzanye; ibijyanye no kwita ku buziranenge.

7. Erekana ibice bigize uyu mwandiko.

Uyu mwandiko ugizwe n'ibice bitatu by'ingenzi: Igice cya mbere umuntu yafata nk'intangiriro kigizwe n'igika cya mbere gikubiyemo umwinjizo w'ibigiye kuvugwa mu mwandiko. Igice cya kabiri kigizwe n'ibika bisigaye ukuyemo icya nyuma. Ni igice kirambura ingingo zose z'umwandiko. Igice cya gatatu ari na cyo cya nyuma kigizwe n'igika cya nyuma. Gikubiyemo inshamake y'ubutumwa bukubiye mu mwandiko kinatanga inama zo gusigasira ubuzima kugira ngo tutazarangara bukaduca mu myanya y'intoki.

8. Vuga irindi somo mu yo mwiga rifitanye isano n'ibivugwa muri uyu mwandiko unasobanure impamvu.

Isomo ry'ibinyabuzima. Impamvu ni uko muri iryo somo ari ho dusanga cyane ibijyanye no gusobanura ibyerekeye imikorere y'umubiri w'umuntu.

II. Inyunguramagambo:

1. Shaka ibisobanuro by'amagambo cyangwa amatsinda y'amagambo akurikira ukurikije uko yakoreshejwe mu mwandiko:

- a) **Akitwararika:** Akiyitaho by'umwihariko.
- b) **Kuvutswa:** Kubuzwa icyari kikugenyeye.
- c) **Kwibasirwa:** Kugirirwa nabi kandi kenshi.
- d) **Biduhokura:** Bitwicira abacu.
- e) **Kabutindi:** Ikintu kigirira abantu nabi cyane.

2. Tanga impuzanyito z'aya magambo akurikira yakoreshejwe mu mwandiko:

- a) **Kubungabungwa:** Kwitabwaho, kurindwa, gusigasirwa.
- b) **Mu ryoya:** Iy'ibusamo.
- c) **Umusubizo:** Ubudatuza.
- d) **Mu gihirahiro:** Mu rujijo.
- e) **Busagambe:** Burambe.
- f) **Kwibaruka:** Kubyara.

3. Shaka imbusane z'aya magambo yakoreshejwe mu mwandiko:

- a) **Imyiryane:** Ubwumvikane.
- b) **Gutangira:** Gusozza, kurangiza.
- c) **Nyinshi:** Nke, nkeya.

III. Ikibonezamvugo:

Andukura izi nteruro ugaragaza ubutinde bw'imigemo n'imiterere y'amasaku ariko ugabanya ibimenyetso:

a) Uriya mukobwa yiga i Save.

Urîya mukoôbwa yiiga i Sâavê.

b) Ubuzima bw'umuntu bukenera ibintu binyuranye.

Ubuzima bw'umuuntu bukenera ibiintu binyurânye.

c) Twirinde indwara z'ibyorezo twitabira gahunda y'inkingo.

Twîrîinde indwâara z'ibyorezo twîtaabira gahuûnda y'îнкиingo.

d) Mu by'ukuri rero ntawudakeneye kubaho.

Mu by'ûkurî reerô ntâawudâkenêye kubâhô/ntaawudâkenêye.

e) Ni yo mpamvu ubuzima bwa muntu bugomba kwitabwaho guhera umwana akiri mu nda ya nyina umubyara.

Ni yô mpaâmvu ubuzima bwaa muuntu bugoombâ kwîtaabwahô guhêera umwâana akîri muu nda ya nyina umûbyaara.

f) Umwana udahawe inkingo nk'uko bikwiye ashobora no gupfa.

Umwâana udâhaawê inkingo nk'ûukô bikwiyê ashobora nô gupfâ.

3.6. Ibikorwa by'inyongera

• Imyitozo nzamurabushobozi

Mushyire ubutinde n'amasaku ku nteruro zikurikira:

Abantu bagomba no kwirinda ibindi bibi byose byashyira ubuzima bwabo mu bibazo nk'imyiryanane, ubwiyahuzi, ubusinzi, ubusambanyi, ibiyobyabwenge ndetse n'ibindi. Bagaharanira kugira ubuzima bwiza, bita ku isuku, gukangukira gukunda umurimo no kuwunoza kuko ari byo bizabakura mu gihirahiro bikabageza ku iterambere rirambye.

• Imyitozo nyagurabushobozi

Kosora iyi nteruro ukurikije inyandiko igaragaza ubutinde bw'imigemo n'imiterere y'amasaku ariko ugabanya ibimenyetso: Si umwaâna gûsa kandi ukeneye inkingo kuko n'aâbakuze bajya bazihabwa rimwe naa rimwê igihe bibaye ngombwa. Aha ni nko mu gihe hateye indwara z'ibyorezo nka tetanosi cyangwa indwara y'umwijiima yo mu bwokô bwa epatite B. Abasirikari n'abaporisi iyo bagiye mu bikorwa byo kubungabunga amahoro mu bice binyuranye byo ku isi na bo bateganyirizwa inkingo kugira ngo badahurira n'izo **kaabûtiindi** mu mashyamba zikabanyuza mu **ryoya**.

→ Si umwâana gusa kaândi ukêneye inkiingo kukô n'âbakûze bajyâ bâzihaabwa (bajya bâzihaabwa) rimwê na rîmwe igihe bibaayê ngoombwâ. Aha nî nkô mu gihe hateeyê indwâara z'îbyoorezo nka tetanôosi cyâangwâ indwâara y'ûumwîijimâ yô mu bwôoko bwaa epatiîte B. Abasirikari n'âbapôorisî iyô bagiiyê mu bikorwâ byô kubûungabuunga amahôro mu bicê binyurânye byô ku isî na bô bateganyirizwa inkiingo kugira ngo badahuurîra n'îizo kaabutiindi mu mashyaamba zikabanyuza mu ryoôya.

Ubumenyi bw'inyongera bwagenewe umwarimu

Imigani migufi ijyanye n'insanganyamatsiko y'ubuzima

a) **Ukura utabaza ugasaza utamenye:** Uyu mugani ushatse kuvuga ko mu buzima bw'umuntu ahora yiyungura ubumenyi abukuye ku bandi. icyo adasobanukiwe agahanuza ku bamuruta cyangwa se abamurusha ubunararibonye. Si byiza rero kwicecekera mu gihe umuntu ahuye n'ibyo adasobanukiwe kuko byamugusha mu bibazo. Kutabaza ibijyanye n'ubuzima ni uko kutabaza byagira ingaruka mbi ku buzima.

b) **Igiti kigororwa kikiri gito:** Uyu mugani ushatse kuvuga ko umwana agomba kwitabwaho akagirwa inama kuva akiri muto atararengerana. Abana bagomba gutozwa ibijyanye n'ubuzima bw'imyorokere bakiri bato kugira ngo bakure babijijukiwe.

c) **Gusaza ni ugasahurwa:** Uyu mugani ushatse gusobanura ko iyo umuntu amaze kugera mu zabukuru intege zimubana nke ibyo yajyaga yishoboza bigatangira kumunanira. Mu buzima busanzwe bawuca bitewe n'uko babonye umuntu ubuzima butangiye kunanira bitewe n'imbaraga nke zo mu busaza

d) **Uwagumiwe n'amenyo ahagamwa n'amazi:** Uyu mugani ushatse gusobanura ko iyo ingorane zibasiye umuntu usanga n'ibindi byinshi ashatse gukora ngo bimuteze imbere bigenda byanga kabone n'iyô byaba byoroshye kubigeraho. Mu buzima busanzwe ubundi buri muntu amera amenyo nta ngorane, aha rero ni ukuvugako mu buzima bwa muntu hari igihe azirwa n'ibyago kandi akenshi ugasanga abo byibasiye bikunda no kugenda bibakurikirana.

e) **Akatari amagara barahaha:** Uyu mugani ushatse gusobanura ko ubuzima (amagara) buruta ibindi bintu byose kuko utabona aho ubugura ngo ubusubize uwabutakaje. Uyu mugani uhuye n'insanganyamatsiko y'ubuzima kuko usanga ntacyaruta ubuzima, ibindi byose wabiburira ahantu hamwe ukaba wabibona ahandi

UMUTWE WA GATATU : KUBUNGABUNGA UMUCO NYARWANDA

III.1 Ubushobozi bw'ingenzi bugamijwe:

- Gusesengura imyandiko ku ngingo yo kubungabunga umuco nyarwanda;
 - Gusesengura ibinyazina nyamubaro;
 - Gusesengura insigamigani n'ikinamico no gukina ikinamico;
 - Kugaragaza uturango n'imbata by'umwandiko ntekerezo;
- Guhanga umwandiko ntekerezo yubahiriza amategeko abigenga.

III. 2 Ibyo umunyeshuri asanzwe azi

- gusoma neza umwandiko, gukoresha ibimenyetso by'utwatuzo, gukoresha inkoranya y'Ikinyarwanda, zimwe mu ngeri z'ubuvanganzo bwo muri rubanda nk'ibitekerezo byo muri rubanda n'imigani migufi, inshoza y'ibinyazina na zimwe mu ngero zabyo ndetse akaba azi umwandiko ntekerezo icyo ari cyo.
- Akamaro k'uburinganire n'ubwuzuzanye (ibyo bize mu mwaka wa kabiri w' amashuri yisumbuye).
- Inshoza y' ikeshamvugo (ibyo bize mu mwaka wa kabiri w' amashuri yisumbuye).
- imikoreshereze y' utwatuzo.
- Gutondagura inshinga iri mu mbundo n'ibihe bikuru byazo.

I.3 Igikorwa cy'umwinjizo

Umwarimu aha abanyeshuri igikorwa kibinjiza mu nsanganyamatsiko y'umutwe.

Urugero rw'igikorwa:

Umuco ni ingirakamaro mu buzima bw' abantu by'umwihariko Abanyarwanda. Sobanura mu magambo yawe bwite uburyo dukwiye kubungabunga umuco nyarwanda.

Umwarimu atega amatwi ibitekerezo bitandukanye abanyeshuri batanga ku buzima mui rusange n'ubuzima bwimyororokere muri rusange akabafasha kunoza ibisubizo.

Urugero rw'ibisubizo:

- Gusobanurira abana ibirebana n' umuco cyanecyane uw' Igihugu cyabo cy' u Rwandakuva bakiri bato bagakura bazi gutandukanya iby' iwabo n' iby' ahandi ni ingirakamaro kuri bo ;
- Kubungabunga umuco kavukire w' igihugu cyawe ni inshingano za buri wese;
- Abanyarwanda ubwabo bagomba guha agaciro umuco wabo kugira ngo utavangirwa n' imico y' ahandi;

III.4. Amasomo ari mu mutwe wa gatatu n'igihe yagenewe

Umutwe wa gatatu: Kubungabunga umuco nyarandwa		Umubare w'amasomo: 29
Amasomo	Intego rusange	Umubare w'amasomo
Umwandiko: Imigenzo, imiziririzo no kubungabunga umuco nyarwanda		
Isomo rya mbere: Gusoma no gusobanura umwandiko.	- Gusoma umwandiko no gusobanura amagambo atari asobanukiwe. - Gukoresha neza mu mvugo no mu nyandiko amagambo yungutse.	Isomo 1
Isomo rya kabiri: Gusoma no kumva umwandiko.	Gusubiza ibibazo byo kumva umwandiko.	Isomo 1
Isomo rya gatatu: Gusoma no gusesengura umwandiko.	Gusubiza ibibazo byo gusesengura umwandiko.	Isomo 1
Isomo rya kane: Umwitozo w'ubumenyi ngiro: kungurana ibitekerezo.	Gutanga ibitekerezo bihamye ashize amanga ku nsanganyamatsiko bahawe.	Isomo 1

Umwandiko: Utabusya abwita ubumera		
Isomo rya gatanu: : Gusoma no gusobanura umwandiko.	- Gusoma umwandiko no gusobanura amagambo atari asobanukiwe. - Gukoresha neza mu mvugo no mu nyandiko amagambo yungutse.	Isomo 1
Isomo rya gatandatu: : Gusoma no kumva umwandiko.	Gusubiza ibibazo byo kumva umwandiko	Isomo 1
Isomo rya karindwi: : Gusoma no gusesengura umwandiko.	- kugaragaza itandukaniro ry' amasaku ku magambo yandikwa yonyine n' igihe yakoreshejwe mu nteruro.	Isomo 1
Isomo rya munani: Umwitozo w'ubumenyi ngiro: kungurana ibitekerezo.	Gutanga ibitekerezo bihamye ashize amanga ku nsanganyamatsiko bahawe.	Isomo 1
Insigamigani		
Isomo rya kenda: Insigamigani	- Kugaragaza inshoza n'uturango by'insigamigani.	Amasomo 2
Umwandiko: Iyo wemeye inama!		
Isomo rya cumi: Gusoma no gusobanura umwandiko.	- Gusoma umwandiko no gusobanura amagambo atari asobanukiwe. - Gukoresha neza mu mvugo no mu nyandiko amagambo yungutse.	Isomo 1
Isomo rya cumi na rimwe: Gusoma no kumva umwandiko.	Gusubiza ibibazo byo kumva umwandiko.	Isomo 1
Isomo rya cumi na kabiri: Gusoma no gusesengura umwandiko.	Gusubiza ibibazo byo gusesengura umwandiko.	Isomo 1
Isomo rya cumi na gatatu: Umwitozo w'ubumenyi ngiro: kungurana ibitekerezo.	Gutanga ibitekerezo bihamye ashize amanga ku nsanganyamatsiko bahawe.	Isomo 1

Ikinamico		
Isomo rya cumi na kane: inshoza n'uturango by'ikinamico	- Kugaragaza inshoza n'uturango by'ikinamico no guhanga ikinamico.	Amasomo 2
Isomo rya cumi na gatanu: Gukina ikinamico	Gukina ikinamico yahanze yigana abanyarubuga.	Amasomo 3
Ikinyazina nyamubaro		
Isomo rya cumi na gatandatu : ikinyazina nyamubaro	Kugaragaza inshoza n' uturango by' ikinyazina nyamubaro.	Amasomo 2
Ihangamwandiko ntekerezo		
Isomo rya cumi karindwi : Ihangamwandiko	Gutahura imbata y' umwandiko buri gice no guhanga umwandiko akurikije imbata yawo.	Amasomo 2
Isomo rya cumi n' umunani: Ubumenyi ngiro	Gusomera mu ruhame umwandiko yahanze.	Amasomo 2
Isuzuma risoza umutwe wa gatatu		Amasomo 2
Imyitozo nzamurabushobozi na nyagurabushobozi		Amasomo 1

3.4.1. Umwandiko: Imigenzo, imiziririzo no kubungabunga umuco nyaranda

Isomo rya mbere: Gusoma no gusobanura umwandiko

Intego zihariye
Nyuma y'iri somo umunyeshuri araba ashobora: - Gusoma umwandiko yahawe yubahiriza utwatuzo n'isesekaza. - Gusoma no gusobanura amagambo atari asobanukiwe ari mu mwandiko no kuyakoresha neza mu mvugo no mu nyandiko.
Imfashanyigisho: Igitabo cy'umunyeshuri, igitabo cy'umwarimu, imfashanyigisho z'iyumvabona, amashusho inkoranyamagambo n'ibindi.

I. Intangiriro

Umwarimu asaba abanyeshuri kwitegereza amashusho ajyanye n'umwandiko "Imigenzo, imiziririzo no kubungabunga umuco nyarwanda" bagiye gusoma akababazaho ibibazo bituma bavumbura insanganyamatsiko iri mu mwandiko.

Urugero rw'ibibazo yabaza n'ibisubizo:

a) Mwitgereje iyi shusho murabonaho iki?

Turabonaho abantu bicaye mu ihema barangamiye ababyinnyi b'abakobwa n'ab'abahungu.

b) Murabona abo babyinnyi bambaye bate?

Abakobwa bambaye ishabure na ho abahungu bambaye imigara.

c) Mutekereza ko aba babyinnyi babyina ubuhe bwoko bw'imbyino?

Barabyina imbyino za kinyarwanda.

II. Uko isomo ryigishwa

1. Gusoma bucece

Saba abanyeshuri gusoma umwandiko bucece badahwihwisa hanyuma ubabaze ibibazo byo kugenzura ko basomye.

Urugero rw'ibibazo n'ibisubizo:

a) Uyu mwandiko uravuga ku biki?

Uravuga ku muco nyarwanda.

b) Ni ibiki uwuvugaho?

Uravuga ku buvanganzo, imigenzo, imiziririzo no kubungabunga umuco nyarwanda.

c) Ibyo uyu mwandiko uvuga byabaye ryari?

Byabayeho kuva kera, birakomeza n'ubu ariko harimo ibigenda bihinduka

2. Gusoma baranguruye

Somera abanyeshuri by'intangarugero ugaragaza isesekaza hanyuma ubasabe gusoma baranguruye basimburana. Genda ubakosora aho basoma nabi kandi wita ku banyeshuri bafite ibibazo byihariye. Fasha buri wese bitewe n'ikibazo afite.

3. Gusobanura amagambo

Shyira abanyeshuri mu matsinda. Saba abanyeshuri gukora igikorwa kijyanye n'inyunguramagambo kiri mu gitabo cyabo ubahe n'igihe cyo kugikora. Gendagenda mu matsinda ureba ko abanyeshuri basobanukiwe ibyo bagomba gukora kandi utanga ubufasha aho bukenewe.

Igikorwa

Soma umwandiko "Imigenzo, imiziririzo no kubungabunga umuco nyarwanda" ushakemo amagambo udasobanukiwe hanyuma uyasobanure wifashishije inkoranya cyangwa inyito afite mu mwandiko usubize n'ibibazo by'inyunguramagambo byatanzwe.

Igihe wabahaye kirangiye, saba abanyeshuri kumurika ibyo bakoze. Fatanya n'abagize amatsinda kunoza no kuzuza ibisubizo byatanzwe hanyuma ibisubizo by'ingenzi byandikwe ku kibaho, abanyeshuri bose babyandike mu makayi yabo.

Urugero rw'ibibazo n'ibisubizo byanogejwe:

Gusobanura amagambo

1. Shaka ibisobanuro by'amagambo akurikira ukurikije uko yakoreshejwe mu mwandiko.

- a) **Ubuvanganzo:** Ni ibihangano biri mu mvugo cyangwa se mu nyandiko bigaragaza umuco w'abantu runaka.
- b) **Uturingushyo:** Utuvugo duto turimo uturango tw'ubusizi usanga dukunze kubwirwa abana ngo badufate mu mutwe kugira ngo bibatoze gukangura ubwenge bwabo buge bufata vuba.
- c) **Amasare:** Indirimbo ziririmbwa n'abasare igihe bari mu murimo wabo wo kwambutsa abantu mu mazi.
- d) **Bigasakara:** Bikava ahantu hamwe bigakwira n'ahandi henshi.

2. Huza amagambo yo mu ruhushya A n'ibisobanuro byatanzwe bijyanye na yo mu ruhushya B.

Uruhushya A	Uruhushya B
1. Amahigi	a) Kongerera imbaraga icyari cyarasubiye
2. Amavumvu	inyuma.
3. Kuzahura	b) Gufata neza ikintu ngo kidahungabana.
4. Kubungabunga	c) Indirimbo abakora umwuga wo guhiga
5. Kwimakaza	inyamaswa baririmba bari muri uwo murimo.
	d) Guha agaciro, guteza imbere.
	e) Indirimbo z'aborozi b'inzuki.

Ibisubizo: 1=c, 2=e, 3=a, 4=b, 5=d

Umwitozo wo gukoresha amagambo mu nteruro

Umwarimu abwira abanyeshuri bese gukoresha neza amagambo mu nteruro ngufi ziboneye cyangwa kuzuzwa interuro bifashishije amagambo yakoreshejwe mu mwandiko, ariko buri munyeshuri agakora ku giti ke. Umwarimu agenda akosora buri munyeshuri uko yagiye akoresha amagambo mu nteruro.

Urugero rw'umwitozo n'ibisubizo byawo:

1. Koresha amagambo akurikira mu nteruro ngufi kandi ziboneye:

a) Bikabarangaza.

Iyo abantu bakitse imirimo bashaka ibyo bahugiraho **bikabarangaza**.

b) Ibihangano.

Ibihangano by'Abanyarwanda bigomba guhabwa agaciro.

c) Ingirakamaro.

Kubungabunga umuco wacu wa kinyarwanda ni igikorwa k'**ingirakamaro**.

d) Ubupfura.

Mu ndangagaciro z'Abanyarwanda dusangamo **n'iy'ubupfura**.

2. Uzuza interuro zikurikira ukoresheje amagambo ukuye mu mwandiko:

a) Mu buzima bw'umuntu habaho igihe cyo gukora n'igihe cyo **kuruhuka**.

b) Ibisakuzo, uturingushyo, imigani migufi n'imiremire, ibitekerezo, imbyino n'indirimo bikubirwa mu ijamba rimwe ry'**ubuvanganzo**.

c) Musenyeri **Bigirumwami Aloys** ni umwe mu bakusanyije ubuvanganzo bwo muri rubanda.

d) Abanyarwanda bahimbaga **ibihozo** bakabyifashisha baguyaguya abana ngo bareke kurira n'abageni bagiye kurushinga.

e) Ntiwavuga **imigenzo** ngo usige imiziririzo. Ni ibintu bibiri bidasigana, ni nk'umukenyero n'**umwitero**.

Isomo rya kabiri: Gusoma no kumva umwandiko

Intego zihariye
Nyuma y'iri somo umunyeshuri araba ashobora:
Gusoma umwandiko no gusubiza neza ibibazo byawubajijweho.
Imfashanyigisho: Igitabo cy'umunyeshuri, igitabo cy'umwarimu, imfashanyigisho z'iyumvabona, amashusho inkoranyamagambo n'ibindi.

I. Intangiriro

Umwarimu abaza abanyeshuri ibibazo bijyanye n'umwandiko baheruka gusoma akababazaho ibibazo bibinjiza mu isomo ryo kumva umwandiko.

Urugero rw'ibibazo yabaza n'urugero rw'ibisubizo:

a) Ni uwuhe mwandiko duheruka kwiga?

Umwandiko witwa "Imigenzo, imiziririzo no kubungabunga umuco nyarwanda".

b) Ni izihe ngingo nkuru uwo mwandiko wibandaho?

Ingingo nkuru uwo mwandiko wibandaho ni ingero z'ubuvanganzo bwo muri rubanda n'akamaro kabwo, imwe mu migenzo n'imiziririzo mu muco nyarwanda, ingamba zo kubungabunga umuco nyarwanda.

c) Ni akahe kamaro k'ingenzi ko kubungabunga umuco nyarwanda? Ni

ukugira ngo utaducika.

II. Uko isomo ryigishwa

Gusoma no kumva umwandiko

Shyira abanyeshuri mu matsinda. Bahe igihe cyo kongera gusoma umwandiko uri mu gitabo cyabo no gusubiza ibibazo byo kumva umwandiko. Gendagenda mu matsinda ureba uko abanyeshuri bakora icyo gikorwa.

Igikorwa

Soma umwandiko "Imigenzo, imiziririzo no kubungabunga umuco nyarwanda" maze usubize ibibazo byawubajijweho.

Igihe wabahaye kirangiye, saba abanyeshuri kumurika ibyo bakoze. Fatanya n'abagize amatsinda kunoza no kuzuzwa bisubizo byatanze hanyuma ibisubizo by'ingenzi byandikwe ku kibaho, abanyeshuri bese babyandike mu makayi yabo.

a) Ubuvanganzo bwo muri rubanda bugenewe ba nde? Buhimbwa na nde? Bene ubu buvuganganzo usanga bugenewe umuntu uwo ari we wese muri rusange hatitawe ku kiciro runaka. Ababuhimba ntibakunze kumenyekana; ahubwo tubona tubukoresha gusa.

b) Rondora zimwe mu ngero z'ubuvanganzo bwo muri rubanda zavuzwe mu mwandiko:

Ibisakuzo, uturingushyo, imigani migufi n'imiremire, ibitekerezo, imbyino n'indirimo zo mu birori n'izijyanye n'imirimo yabo nk'amasare, amahigi, amavumvu n'izindi zikubiyemo umuco nyarwanda.

c) Sobanura akamaro k'ubuvanganzo ugendeye ku bivugwa mu mwandiko. Bufasha abantu kuruhuka, kurushaho gutekereza neza, kugirana inama no guhugurana mu mibereho yabo, gususurutsa no guhimbaza ibirori n'ibindi.

d) Mu biranga umuco nyarwanda habamo n'imyambarire. Umukenyero n'umwitero byagereranyijwe n'iki mu mwandiko? Sobanura impamvu. Byagereranyijwe n'imigenzo n'imiziririzo. Impamvu ni uko na byo byuzuzanya. Nk'uko umukenyero n'umwitero bidapfa gusigana imigenzo na yo ntiwayivuga yonyine utavuze n'imiziririzo kuko bidasigana.

e) Tanga ingero imiziririzo imwe n'imwe yatoza abana kubungabunga isuku y'ibikoresho n'ibyo bikoresho ubwabyo.

Ingero: "Kirazira kwicara ku isekuru, ku rusyo, ku ngata, ku ityazo (ngo byari ugukenya cyangwa gukungurira ababyeyi), kumena igisabo. Ku miziro ishingiyeye ku myumvire, twavuga nko kubuza umuntu kunywa amata ahagaze, kuyanywa se yariye inkarange (ngo byica inka, amata akazamo amaziri) n'ibindi.

f) Mu magambo aringaniye erekana ukuntu Igihugu cyacu cyafashe ingamba zo kwita ku mucu nyarwanda.

Hariho Minisiteri ishinzwe umuco hakanaba haragiyeho n'Inteko Nyarwanda y'Ururimi n'Umuco. Hari kandi gahunda zinyuranye zishimangira zikanabungabunga umuco nyarwanda n'indangagaciro zawo. Nk'iy'umuganda, iy'ubudehe, iy'ubwisungane mu kwivuzza, iya Gira inka Munyarwanda, iy'itorero ry'Igihugu n'izindi.

Urugero rw'ibibazo yabaza n'urugero rw'ibisubizo:

Isomo rya gatatu: Gusoma no gusesengura umwandiko

Intego zihariye
Nyuma y'iri somo umunyeshuri araba ashobora: - Kugaragaza ingingo z'ingenzi zikubiye mu mwandiko - Gusobanura ibijyanye n' imigenzo, imiziririzo no kubungabunga umuco nyarwanda ashingiyeye ku bivugwa mu mwandiko ndetse abihuza n'ubuzima busanzwe.. - Gusubiza ibibazo by'isesengura
Imfashanyigisho: Igitabo cy'umunyeshuri, igitabo cy'umwarimu, imfashanyigisho z'iyumvabona, amashusho, inkoranyamagambo n'ibindi.

I. Intangiriro

a) Ni uwuhe mutwe w'umwandiko duheruka kwiga?

Imigenzo, imiziririzo no kubungabunga umuco nyarwanda.

b) Muri rusange uvuga ku biki ?

Uvuga ku buvanganzo bwo muri rubanda, imigenzo n'imiziririzo ndetse no ku ngamba zo kubungabunga umuco nyarwanda.

d) Kuki ari ngombwa kubungabunga umuco nyarwanda ?

Ni ukugira ngo utazavaho uducika tugatakaza indangagaciro zacu.

Shyira abanyeshuri mu matsinda. Bahe igihe cyo kongera gusoma umwandiko uri mu gitabo cyabo no gusubiza ibibazo byo gusesengura umwandiko. Gendagenda mu matsinda ureba uko abanyeshuri bakora icyo gikorwa.

Igikorwa

Soma umwandiko "Imigenzo, imiziririzo no kubungabunga umuco nyarwanda" maze usubize ibibazo byo gusesengura umwandiko byatanzwe.

Igihe wabahaye kirangiye, saba abanyeshuri kumurika ibyo bakoze. Fatanya n'abagize amatsinda kunoza no kuzuza bisubizo byatanzwe hanyuma ibisubizo by'ingenzi byandikwe ku kibaho, abanyeshuri bese babyandike mu makayi yabo.

Urugero rw'ibibazo n'ibisubizo:

Subiza ibibazo bikurikira ugendeye no ku bivugwa mu mwandiko.

Muvuge ingingo z'ingenzi n'iz'ingereka ziri muri uyu mwandiko.

Ingingo z'ingenzi:

Ingero z'ubuvanganzo bwo muri rubanda n'akamaro kabwo, imwe mu migenzo n'imiziririzo mu muco nyarwanda, ingamba zo kubungabunga umuco nyarwanda.

Ingingo z'ingereka:

Ibijyanye n'uburinganire n'ubwuzuzanye, ubutwari,...

Mu mwandiko haravugwamo ingingo z'umuco nyarwanda. Zisobanure unagaragaze aho insanganyamatsiko y'uyu mwandiko ihuriye n'ubuzima busanzwe tubamo?

Abanyarwanda bagiye bahanga ibihangano binyuranye by'ubuvanganzo. Ababihanze ntibabihangiye ubusa. Bibafasha gutoza urubyiruko ubupfura, ubunyangamugayo, ubutwari no kugira ishyaka ryo gukunda ababyeyi n'Igihugu cyabo. Ibyo bihangano byerekana ko mu muco nyarwanda habamo imigenzo n'imiziririzo. Na yo ifite byinshi itoza urubyiruko. Urugero twafata ni nk'uko mbere hariho umuco wo kujya ku rugerero ibwami, umubyeyi ugiyeyo akazakurwa n'umwana we.

Umuco w'ubufatanye.

Umuco wo guhana igihango no kutagitatira n'ibindi.

Aho insanganyamatsiko ihuriye n’ubuzima busanzwe bwa buri muni ni uko ubuvanganzo bwo muri rubanda tubukoresha buri gihe, tukagira n’imwe mu migenzo n’imiziririzo tukigenderaho. Ingamba zo kubungabunga umuco nyarwanda na zo ziratureba kuko ari twe tugomba kuzishyira mu bikorwa.

Gira icyo uvuga ku kubungabunga imigenzo n’imiziririzo by’umuco nyarwanda.

Kubungabunga imigenzo n’imiziririzo by’umuco nyarwanda bikwiye kwitabwaho na buri wese. Ibi byatuma abantu batibagirwa kwitwararika ibintu runaka byagiye byitabwaho n’abakurambere bacu, bikanadufasha kudapfa guhubukira ibyo tubonye byatugirira nabi.

Kwimakaza umuco nyarwanda n’indangagaciro zawo mubona bimaze iki? Bifite akamaro gakomeye cyane kuko bituma dukomeza kwihesha agaciro nk’Abanyarwanda, bityo bikaturinda gukora ibidakwiye byatuma abandi badutakariza ikizere. Binatuma umuco wacu utamirwa n’imico y’ahandi ngo uzimirire muri yo.

Isomo rya kane: Umwitozo w’ubumenyi ngiro: Kungurana ibitekerezo.

Intego zihariye
Nyuma y’iri somo umunyeshuri araba ashobora: - Gusesengura insanganyamatsiko yatanzwe no kuyunguranaho ibitekerezo mu bwubahane. - Kuvugira mu ruhamwe ashize amanga, atanga ibitekerezo bye.
Imfashanyigisho: Igitabo cy’umunyeshuri, igitabo cy’umwarimu n’ibindi.

I. Intangiriro

Umwarimu abaza abanyeshuri ibibazo bituma bibuka umwandiko uheruka kwigwa, n’insanganyamatsiko ubumbatiye.

Urugero rw’ibibazo n’ibisubizo:

a) Ni uwuhe mwandiko duheruka kwiga?

Umwandiko witwa “Imigenzo, imiziririzo no kubungabunga umuco nyarwanda”.

b) Ni izihe ngingo nkuru uwo mwandiko wibandaho?

Ingingo nkuru uwo mwandiko wibandaho ni ingero z’ubuvanganzo bwo muri rubanda n’akamaro kabwo, imwe mu migenzo n’imiziririzo mu muco nyarwanda, ingamba zo kubungabunga umuco nyarwanda.

c) **Ni akahe kamaro k’ingenzi ko kubungabunga umuco nyarwanda?** Ni ukugira ngo utaducika

Igikorwa

Mu matsinda mwungurane ibitekerezo ku nsanganyamatsiko mwahawe, mwubahiriza uko bikorwa, hanyuma muhurize hamwe ibyo mwagezeho mu matsinda.

Insanganyamatsiko:

“Kwimakaza ubuvanganzo nyarwanda bifite akahe kamaro muri iki gihe?”

Abanyeshuri bagenda basimburanwa umwumwe, kugeza bose bakoze uwo mwitoto wo kuvugira mu ruhamu.

Umwarimu akurikirana uko abanyeshuri biyerekana, uko bifata imbere y’abandi nuko bavugaga bashize amanga, abagaragaje integere nke bakunganirwa. Umwarimu asaba abanyeshuri kugaragaza icyo mwandiko ubasigiyeye ku bijyanye n’insanganyamatsiko ivugaga ku ngingo yo guharanira ubuzima bwiza.

Urugero rw’ ibitekerezo byatangwa:

Kwimakaza ubuvanganzo nyarwanda bifite akamaro kanini muri iki gihe kuko mu buvanganzo nyarwanda ni ho hagaragarira imitekerereze, imigenzo, imyumvire ndetse n’umuco w’Abanyarwanda. Bugomba kwimakazwa rero kugira ngo Abanyarwanda muri rusange badatakaze umuco wabo kandi kugira ngo bose bawumenye binyuze mu ngeri zitandukanye z’ubuvanganzo nyarwanda.

Kwimakaza ubuvanganzo nyarwanda kandi bifite akamaro kuko bituma abanyamahanga bakunda umuco wacu nk’Abanyarwanda, na byo bitewe na za ngeri z’ubuvanganzo tudahwema kwimakaza.

Mu kwimakaza ubuvanganzo nyarwanda ariko birasaba ubushishozi ku ngingo zimwe na zimwe kuko hari ibintu bitagifite agaciro ukurikije n’aho isi igeze. Ni ukuvugaga ko mu buvanganzo hari ibyo tugomba gushunguramo. Urugero nko kubiyina batambaye inkweto, imigenzo yakorerwaga umubyeyi wabyaye (nko mu gihe cyo kurya ubunonyano), imiziririzo imwe n’imwe na kirazira (nko kubuza abagore kurya inyama z’ ihene,...)

Ntawabura kuvuga kuri kirazira yabuzaga abantu gutatira igihango ikwiye gusigasirwa, nyamara uburyo bahanaga igihano banywana bikaba bitakigezweho kuko ibikoresho bakoreshaga bikeba ku nda bikaba byarashoboraga kwanduza indwara. Kandi no kunywa amaraso na byo si ibyo gushyigikirwa.

3.4.2. Umwandiko: Utabusya abwita ubumera

Isomo rya gatanu: Gusoma no gusobanura umwandiko

Intego zihariye
Nyuma y'iri somo umunyeshuri araba ashobora: - Gusoma umwandiko yahawe yubahiriza utwatuzo n'isesekaza. - Gusoma no gusobanura amagambo atari asobanukiwe ari mu mwandiko no kuyakoresha neza mu mvugo no mu nyandiko.
Imfashanyigisho: Igitabo cy'umunyeshuri, igitabo cy'umwarimu, imfashanyigisho z'iyumvabona, amashusho inkoranyamagambo n'ibindi.

I. Intangiriro

Umwarimu asaba abanyeshuri kwitegereza amashusho ajoyanye n'umwandiko "Utabusya abwita ubumera" bagiye gusoma akababazaho ibibazo bituma bavumbura insanganyamatsiko iri mu mwandiko.

Urugero rw'ibibazo yabaza n'ibisubizo:

a) Mwitgereje iyi shusho murabona iki?

Turabona umugore usya imbere ye hari n'undi mugore.

b) Murabona bariya bagore bameranye bate?

Uhagaze atunze urutoki uriya usya amubwira ngo: "Wa munebwe we"! Bigaragara ko arimo kumucyurira.

II. Uko isomo ryigishwa

1. Gusoma bucece

Saba abanyeshuri gusoma umwandiko bucece badahwihwisa hanyuma ubabaze ibibazo byo kugenzura ko basomye.

Urugero rw'ibibazo n'ibisubizo:

a) Ibivugwa mu mwandiko byakomotse kuri nde?

Kuri Karake ka Rugara.

b) Ni ibiki umuvugaho?

Yararenzwe yitwara nabi akajya anatoteza abo bahoze bakorana umwuga wo gusya.

c) Ibyo uyu mwandiko uvuga byabereye he?

Byabereye i Bumbogo bwa Huro. (Ubu ni mu Karere ka Gakenke mu Ntara y'Amajyaruguru).

d) Mu mwandiko bavuga ko byabaye ryari?

Byabaye ahasaga umwaka wa 1600.

2. Gusoma baranguruye

Somera abanyeshuri by'intangarugero ugaragaza isesekaza hanyuma ubasabe gusoma baranguruye basimburana. Genda ubakosora aho basoma nabi kandi wita ku banyeshuri bafite ibibazo byihariye. Fasha buri wese bitewe n'ikibazo afite.

3. Gusobanura amagambo

Shyira abanyeshuri mu matsinda. Saba abanyeshuri gukora igikorwa kijyanye n'inyunguramagambo kiri mu gitabo cyabo ubahe n'igihe cyo kugikora. Gendagenda mu matsinda ureba ko abanyeshuri basobanukiwe ibyo bagomba gukora kandi utanga ubufasha aho bukenewe.

Igikorwa

Soma umwandiko "Utabusya abwita ubumera" ushakemo amagambo udasobanukiwe hanyuma uyasobanure wifashishije inkoranya cyangwa inyito afite mu mwandiko usubize n'ibibazo by'inyunguramagambo byatanzwe.

Ibibazo n'ibisubizo byabyo:

1. Shaka ibisobanuro by'amagambo cyangwa amatsinda y'amagambo akurikira ukurikije uko yakoreshejwe mu mwandiko:

a) **Izenezene:** Kuvuga urandaga akenshi hari mo agasuzuguro.

b) **Ubukundwakare:** Kuba yubashywe kandi atoneshejwe birengeje.

c) **Guseta inzira ibirenge:** Kugenda wanga, utabishaka.

d) **Baramwubahuka:** Baramutinyuka; baramusuzugura.

e) **Impingane :** Ikintu gikomeye kugikora.

2. Shaka impuzanyito z'amagambo akurikira yakoreshejwe mu mwandiko:

- a) **Inteko yabo:** Ikararo cyabo.
- b) **Urutoto:** Igitugu yabategekeshaga.
- c) **Baramukwena:** Baramuseka, baramumwaza.
- d) **Bamuhinyora:** Bamusekana imbereka.
- e) **Biramutonda:** Biramugora, biramunanira.

3. Shaka imbusane z'amagambo akurikira yakoreshejwe mu mwandiko:

- a) Abatware ≠ abagaragu.
- b) Baranzika ≠ baranzura, barasoza.
- c) Arasayisha ≠ aritonda.
- d) Ipfunwe ≠ ibyishimo.
- e) Amagorwa ≠ umunezero.

Umwitozo wo gukoresha amagambo mu nteruro

Umwarimu abwira abanyeshuri bese gukoresha neza amagambo mu nteruro ngufi ziboneye cyangwa kuzuza interuro bifashishije amagambo yakoreshejwe mu mwandiko, ariko buri munyeshuri agakora ku giti ke. Umwarimu agenda akosora buri munyeshuri uko yagiye akoresha amagambo mu nteruro agenda abaza umwumwe interuro yatanze.

Koresha amagambo akurikira mu nteruro ngufi kandi ziboneye:

a) **Umuganura**

Mu Rwanda umunsi w'**umuganura** uba mu kwezi kwa Kanama.

b) **Kwizenutsa**

Abantu bakwiye kujya bakora imirimo yabo n'umwete bakareka **kwizenutsa**.

c) **Kumucungura**

Kuko Rugara nta wundi yari afite wo **kumucungura** yoherejeyo Karake.

d) **Arashoberwa**

Iyo umuntu ahuye n'ibintu bikomeye kandi bimurenze **arashoberwa** akabura uko abigenza.

e) **Guhuga**

Isomo rya gatandatu: Gusoma no kumva umwandiko

Intego zihariye
Nyuma y’iri somo umunyeshuri araba ashobora: Gusoma umwandiko no gusubiza neza ibibazo byawubajijweho.
Imfashanyigisho: Igitabo cy’umunyeshuri, igitabo cy’umwarimu, imfashanyigisho z’iyumvabona, amashusho inkoranyamagambo n’ibindi.

I. Intangiriro

Umwarimu abaza abanyeshuri ibibazo bijyanye n’umwandiko baheruka gusoma akababazaho ibibazo bibinjiza mu isomo ryo kumva umwandiko.

Urugero rw’ibibazo yabaza n’urugero rw’ibisubizo:

a) Ni uwuhe mwandiko duheruka kwiga?

Umwandiko witwa “Utabusya abwita ubumera”.

b) Muri rusange uvuga ku biki?

Uvuga kuri Karake ka Rugara witwaye nabi bikabije akaba iciro ry’imigani.

c) Uyu mwandiko uri mu buhe bwoko bw’ imyandiko?

Ni insigamugani.

II. Uko isomo ryigishwa

Gusoma no kumva umwandiko

Shyira abanyeshuri mu matsinda. Bahe igihe cyo kongera gusoma umwandiko uri mu gitabo cyabo no gusubiza ibibazo byo kumva umwandiko. Gendagenda mu matsinda ureba uko abanyeshuri bakora icyo gikorwa.

Igikorwa

Soma umwandiko “Utabusya abwita ubumera” maze usubize ibibazo byawubajijweho.

Igihe wabahaye kirangiye, saba abanyeshuri kumurika ibyo bakoze. Fatanya n'abagize amatsinda kunoza no kuzuza bisubizo byatanzwe hanyuma ibisubizo by'ingenzi byandikwe ku kibaho, abanyeshuri bese babyandike mu makayi yabo.

Urugero rw'ibibazo yabaza n'ibisubizo:

a) Rondora abanyarubuga bavugwa muri uyu mwandiko.

Karake, Kigeri Rwabugiri, abanyamuhango b'umuganura, Nyamwasa, ingabo za Mibambwe Gisanura, abakobwa b'abasyi, Rugara, umugore wa Rugara.

b) Karake yasezerewe kwa Nyamwasa azira iki?

Byatewe nuko Karake yubuye ingeso yo gusinda. Umugabo we Nyamwasa yaza agasanganirwa n'umugono agasanga umugore yasinziye uburiri ari ibirutsi gusa. Bimunaniye kwihangana aramusenda.

c) Ni uwuhe murimo uvugwa cyane muri uyu mwandiko? Ese uyu murimo wari uhuriye he na gahunda z'ubuyobozi bw'Igihugu muri icyo gihe? Ni umurimo wo gusya. Aho wari uhuriye na gahunda z'ubuyobozi bw'Igihugu ni uko uyu murimo wo gusya wakorwaga mu rwego rwo gutunganya umuganura wari umunsi mukuru ukomeye wo gutuma umwami arya bwa mbere ku myaka yeze.

d) Inkuru ivugwa muri uyu mwandiko ibera mu bihe bice by' Igihugu?

Iyi nkuru ibera mu Bumbogo bwa Huro (mu Karere ka Gakenke, Intara y'Amajyaruguru).

e) Huza buri nimeru y'ikibazo muri ibi bikurikira n'inyuguti y'igisubizo cyacyo mu itsinda ry'ibisubizo byatanzwe hepfo.

Urugero:

f) Erekanama amasano agaragara muri uyu mwandiko.

Karake ni umukobwa wa Rugara, Rugara na we akamubera se. Karake nanone ni umugore wa Nyamwasa uyu na we akamubera umugabo. Rugara ni sebukwe wa Nyamwasa uyu na we akaba umukwe we.

g) Gereranya imibereho ya Karake mbere, mu gihe na nyuma yo kuba umugore wa Nyamwasa.

Mbere yo kuba umugore wa Nyamwasa Karake yari umuntu usanzwe akorana umurimo we wo gusya na bagenzi be. Mu gihe yari umugore wa Nyamwasa kubera gukundwakazwa cyane yanzwe no kwishyira hejuru cyane agasuzugura bagenzi be. Naho nyuma yo kuba umugore wa Nyamwasa yanzwe no gusuzugurika kubera ko yasanzwe n’umugabo we bitewe n’imyitwarire mibi.

h) Gereranya umuganura uvugwa muri uyu mwandiko n’umuganura ukorwa muri iki gihe.

Umuganura wa kera wari umuhango wo kuganuzwa cyangwa gutuma umwami arya bwa mbere ku mwero w’imyaka yo mu Gihugu (cyanecyane amasaka n’uburo). icyo gihe habagaho n’urusobe rw’amategeko yagengaga uwo muhango. Ni byo bitaga inzira y’umuganura. Muri iki gihe umuganura ugenerwa gahunda y’ibirori mu rwego rw’Igihugu ariko na buri muturage wita kuri gahunda z’umuco ugasanga na we agerageza kubahiriza umuganura iwe mu rugo.

i) Sobanura uko mu mwandiko bagaragaje imibanire ya Karake na bagenzi be basyanaga nyuma y’aho aviriye kwa Nyamwasa.

Nyuma yo kuva kwa Nyamwasa, Karake yagumye iwabo. Ariko agarutse gusya hamwe na bagenzi be bakoranaga uwo murimo imibanire ye na bo ntiyabaye myiza na gato, kuko ibyo gusya byamutonde kubera igihe kinini yari amaze yaritetesheje, maze bakajya bamuhinyora bamwisekera nk’uko yari amaze iminsi abibakora

Isomo rya karindwi: Gusoma no gusesengura umwandiko

Intego zihariye
Nyuma y’iri somo umunyeshuri araba ashobora: - Kugaragaza ingingo z’ingenzi zikubiye mu mwandiko - Gusesengura umwandiko n’ibivugwa mu mwandiko ndetse abihuza n’ubuzima busanzwe.. - Gusubiza ibibazo by’isesengura
Imfashanyigisho: Igitabo cy’umunyeshuri, igitabo cy’umwarimu, imfashanyigisho z’iyumvabona, amashusho, inkoranyamagambo n’ibindi.

I. Intangiriro

Umwarimu abaza abanyeshuri ibibazo bijyanye n’umwandiko baheruka gusoma akababazaho ibibazo bibinjiza mu isomo ryo gusesengura umwandiko.

a) Umwandiko duheruka kwiga witwa ngo iki?

Utabusya abwita ubumera.

b) Muri rusange uvuga ku biki?

Uvuga kuri Karake ka Rugara witwaye nabi bikabije akaba iciro ry’imigani.

c) Uyu mwandiko uri mu buhe bwoko bw'imyandiko?

Ni insigamugani.

II. Uko isomo ryigishwa

Gusoma no gusesengura umwandiko

Shyira abanyeshuri mu matsinda. Bahe igihe cyo kongera gusoma umwandiko uri mu gitabo cyabo no gusubiza ibibazo byo gusesengura umwandiko. Gendagenda mu matsinda ureba uko abanyeshuri bakora icyo gikorwa.

Igikorwa

Soma umwandiko "Utabusya abwita ubumera" maze usubize ibibazo byo gusesengura umwandiko byatanzwe.

Igihe wabahaye kirangiye, saba abanyeshuri kumurika ibyo bakoze. Fatanya n'abagize amatsinda kunoza no kuzuza bisubizo byatanzwe hanyuma ibisubizo by'ingenzi byandikwe ku kibaho, abanyeshuri bose babyandike mu makayi yabo.

Urugero rw'ibibazo n'ibisubizo:

a) Garagaza ibice by'ingenzi bigize uyu mwandiko.

Uyu mwandiko ugizwe n'ibice bitatu by'ingenzi:

Igice cya mbere umuntu yafata nk'intangiriro kigizwe n'igika cya mbere. Iki gice gikubiyemo imvano y'inkuru ivugwa mu mwandiko, igihe yabereyeho, aho yabereye n'uwo yabayeho.

Igice cya kabiri cyafatwa nk'igihimba kigizwe n'ibika bisigaye ukuyemo igika cya nyuma. Iki gice gikubiyemo uko iyo nkuru yagenze mu buryo burambuye. Igice cya gatatu cyafatwa nk'umusozo kigizwe n'igika cya nyuma. Gikubiyemo iherezo ry'iyi nkuru n'uburyo yabaye gikwira kuva icyo gihe kugeza magingo aya.

b) Mugaragaze ingingo z'umuco zigaragara muri uyu mwandiko. Uko umuhango w'umuganura wategurwaga;

Ibyo gusenda umugore witwaye nabi cyangwa se urugo rwananiye; Ibyo gucungura umuntu mu murimo runaka adashobora kwikorera; Ibyo gukomokwaho n'umugani kubera ibintu bidasanzwe byakubayeho.

c) Erekana insanganyamatsiko ikubiye muri uyu mwandiko?

Muri uyu mwandiko hakubiyemo insanganyamatsiko yo kutirengagiza abari mu makuba nyamara na we warayahozemo, kutishongora no kutarengwa.

d) Nyuma yo gusoma uyu mwandiko sobanura impamvu wiswe insigamugani. Ni insigamugani kuko ni imvugo yaturutse ku muntu wabayeho, bitewe n'imibereho bamukomozaho iyi mvugo isa n'umugani. Byumvikane rero ko uwo muntu yasize imvugo isa n'umugani na n'ubu abantu bagikoresha. Niyo mpamvu umwandiko wiswe insigamugani.

e) Huza iyo nsanganyamatsiko n'ubuzima bwa buri muni

Aho iyi nsanganyamatsiko ihuriye n'ubuzima busanzwe bwa buri muni ni uko inshuro nyinshi usanga iyo umuntu yibereye mu munezero hari igihe abona ingorane z'abandi nta cyo zitwaye cyangwa se akabona ari ibisanzwe, mu gihe nyamara wenda na we yabanje kuzibamo zikamugora. Ugasanga ari na ho bajya bakurizaho umugani ngo: "Agahwa kari ku wundi karahandurika".

Isomo rya munani: Umwitozo w'ubumenyi ngiro: Kungurana ibitekerezo.

Intego zihariye
Nyuma y'iri somo umunyeshuri araba ashobora: - Gusesengura insanganyamatsiko yatanzwe no kuyunguranaho ibitekerezo mu bwubahane. - Kuvugira mu ruhame ashize amanga, atanga ibitekerezo bye.
Imfashanyigisho: Igitabo cy'umunyeshuri, igitabo cy'umwarimu n'ibindi.

I. Intangiriro

Umwarimu abaza abanyeshuri ibibazo bituma bibuka umwandiko uheruka kwigwa, n'insanganyamatsiko ubumbatiye.

Urugero rw'ibibazo n'ibisubizo:

a) Ni uwuhe mwandiko duheruka kwiga?

Duheruka kwiga umwandiko witwa "Utabusya abwita ubumera".

b) Uwo mwandiko uri mu buhe bwoko bw'imyandiko?

Imyandiko yitwa "insigamugani"

d) Nyuma yo gusoma iyo nsigamugani mwakuyemo irihe somo?

Si byiza kwishongora ku bantu mwaruhanye ngo nuko wowe wageze mu yindi ntera y'ubuzima kuko ubuzima ni gatebe gatoki ntabwo uba uzi uko uzamera

II. Uko isomo ryigishwa

Shyira abanyeshuri mu matsinda, ubasabe gukora igikorwa cyo kungurana ibitekerezo kigaragara mu gitabo cyabo. Basabe kwishakamo umuyobozi w'ikiganiro nyunguranabitekerezo abayobore mu gutanga ibitekerezo.

Igikorwa

Mu matsinda mwungurane ibitekerezo ku nsanganyamatsiko mwahawe, mwubahiriza uko bikorwa, hanyuma muhurize hamwe ibyo mwagezeho mu matsinda.

Insanganyamatsiko:

Ese mu miryango y'aho dutuye bubahiriza bate umuhango w'umuganura?

Ibitekerezo byatangwa:

Mu miryango y'aho dutuye umuhango w'umuganura ntiwitabwaho. Twumva bavuga ko kera bawukoraga, ariko kuri ubu ni ukubyumva kuri radiyo ko wizihirijwe aha n'aha, ubundi bikarangirira aho. N'aho bakiwukora usanga ari hake cyane.

Nyuma yo gusoma uyu mwandiko wakora iki ngo umuhango w'umuganura urusheho kwitabwaho mu miryango yacu?

Ibitekerezo byatangwa:

Nyuma yo kwibutsa iby'umuganura muri uyu mwandiko ni ukubikangurira abantu aho dutuye kugira ngo binatume abantu barushaho kwitabira n'ibikorwa by'ubuhinzi. Maze tunarusheho kwihaza mu biribwa.

3.4.3. Insigamigani

Isomo rya kenda: Inshoza n' uturango by'insigamigani

Intego zihariye
Nyuma y'iri somo umunyeshuri araba ashobora: - Kugaragaza inshoza n' uturango by' insigamigani.
Imfashanyigisho: Igitabo cy'umunyeshuri, igitabo cy'umwarimu, imyandiko ivuga ku kubungabunga umuco nyarwanda n'ibindi.

I. Intangiriro

Umwarimu abaza abanyeshuri ibibazo bishobora gutuma binjira mu isomo ry' insigamigani

Igikorwa

Koresha ubumenyi bwawe usubize ibibazo bikurikira

Urugero rw' ibibazo n' ibisubizo:

a) Ku bwawe urabona impamvu yatumye abantu bakomeza kuja bakoresha iyi mvugo ngo: "Utabusya abwita ubumera" ari iyihe?

Impamvu abantu bakomeje gukoresha iriya mvugo ni uko babonye iyi mvugo ifite isomo ibasigiye kandi ikomotse ku bintu bibaye ku muntu uzwi neza.

b) Nimutange izindi ngero z'imvugo ziteye nk'iyi "Utabusya abwita ubumera" mujya mwumva abantu bakoresha.

Izindi ngero z'imvugo ziteye nk'iyi : "Ntabyera ngo de!", Yaje nk'iya Gatera, Naho Miseke ndarwana, inzoga ni mucyurabuhoro, yagiye nk'abagesera, yanyoye nzobya,... impyisi iti : "ko amagambo ni ugutaruka, iriya musheru ipfana iki na mutamu!", "Bati: "Gikeri utahe na Ntashya", kiti: "Mpuriye he n'ibiguruka."

c) Izo mvugo zose zakomotse ku bantu?

Oya. Izi mvugo zose ntizakomotse ku bantu: Harimo izikoreshwa zitarakomotse ku byabaye ku bantu; ahubwo zakomotse ku magambo bitiriye imyamaswa, inyoni n'ibindi bitari abantu.

d) Hari imvugo ziteye nk'iyi bitiriye inyamaswa cyangwa ibindi ni ukubera iki?

Ayo magambo bayitiriye inyamaswa cyangwa ibindi kubera ko babaga bashaka kuvuga ku bantu ariko bakabatinyira icyubahiro bafite mu Gihugu cyangwa se imiryango yabo.

Umwarimu abwira abanyeshuri ko bagiyeye kwiga insigamigani.

II. Uko isomo ryigishwa

Shyira abanyeshuri mu matsinda, ubasabe gutahura inshoza n'uturango by'insigamigani. Bahe igihe cyo gukora icyo gikorwa. Gendagenda mu matsinda ureba ko abanyeshuri basobanukiwe ibyo bagomba gukora kandi utanga ubufasha aho bukenewe.

Igikorwa

Mukore ubushakashatsi mutahure inshoza n'uturango by'insigamigani.

Igihe wabahaye kirangiye, saba abanyeshuri kumurika ibyo bakoze. Fatanya n'abagize amatsinda kunoza no kuzuzwa bisubizo byatanzwe hanyuma iby'ingenzi byandikwe ku kibaho, abanyeshuri bese babyandike mu makayi yabo.

Ibisubizo byanogejwe:

Inshoza y’insigamugani

Ijambo insigamugani rigizwe n’inshinga gusiga ndetse n’icyuzuzo cyayo umugani. Gusiga bivuga kurekera ikintu ahantu uvuye cyangwa wari uri. Naho umugani ubusanzwe ni igitekerezo kimeze nk’inkuru bahimba ikemerwa na rubanda. Gusiga umugani rero ni ugusiga inkuru ahantu runaka wari uri abahasigaye bakajya bahora bakwibukiraho. Insigamugani ni imvugo ziteye nk’imigani y’imigenurano, ziba zarakomotse ku bantu runaka babayeho mu mateka (bazwi kandi bakomeye) bitewe n’aho babaye, imibereho yabo, ibyo baba baravutse n’ ibyo bakoze, rubanda bakajya bazikoresha mu mvugo, basa n’abakuriza ku byabaye. Izo nsigamugani zikomoka ku bantu babayeho mu mateka, bazita **insigamugani nyirizina**.

Urugero:

“Utabusya abwita ubumera” ni insigamugani nyiri izina. Ni imvugo yabaye kimomo, biturutse kuri Karake warezwe cyane, akajya anyega abasiye, uburo abwita ubumera, nyamara igihe yongeye gusya byaramunaniye, ibyo yasuzuguraga bimubera insobe. Rubanda babonye uko bimugendekeye imvugo ye bayigira iciro ry’umugani, uwo babonye wese wihaye gusuzugura ibyo atari gukora kandi bigoye bakamuninura bakoresheje ya mvugo.

Si ku bantu gusa kandi insigamugani ishobora gukomokaho; ahubwo hari izagiye zikomoka ku migani bacira ku nyamaswa, inyoni n’ibindi bitari abantu, ariko ari abantu barenguriraho. Izi zikitwa **insigamugani nyitiriro**.

Urugero:

Bati: “Gikeri utahye na Ntashya.” Kiti: “Mpuriye he n’ibiguruka?”

Babajije inyamanza bati: “kanyamanza ko ufite akaguru gato? Irasubiza iti: “N’aka ngakesha Rusengo, Rusenzi yari agiye kukabazamo ubwato bwo kwiyambukiriza abagenzi!”

Uturango tw’insigamugani

Insigamugani ni imvugo igizwe n’amagambo make, ariko ifite igisobanuro kimbitse. Ni imvugo ifite uwo yakomotseho cyangwa icyo yitiriwe. Insigamugani nyirizina igira igihe kizwi (umwaka) n’ahantu yabereye hazwi mu mateka ndetse n’uwo yakomotseho akaba azwi neza n’impamvu yayo ikaba yagaragazwa. Insigamugani ni imvugo rubanda baba baramenyereye gukoresha mu mvugo iteye nk’umugani mugufi, bakunze kwita umugani w’umugenurano.

Urugero: Imvugo “Utabusya abwita ubumera” twabonyeko ari imvugo ngufi ariko ibyo ishatse gusobanura byinshi. Yadutse mu mwaka wa 1600. Iyi mvugo yakomotse ku bintu byabayeho mu mateka (ku mibereho ya Karake). Yakomotse kuri Karake ka Rugara w’i Bumbogo (mu Karere ka Gakenke, Intara y’Amajyaruguru).

Imyitozo ku nsigamugani

Umwarimu asaba abanyeshuri gukora umwitozo ku nsigamugani, agasaba buri munyeshuri ku giti ke kugana isomero ry’ishuri agashakamo ibitabo bimufasha gusubiza ibibazo yabajijwe. Nyuma y’igihe cyatanzwe umwarimu agakosora abanyeshuri, anareba niba isomo riri kumvikana bityo aho abona hari ikibazo hagashakirwa igisubizo

Ibibazo n’ibisubizo by’imyitozo:

a) Tandukanya insigamugani nyirizina n’insigamugani nyitiriro utange n’urugero kuri buri kiciro.

Insigamugani nyirizina ziba zarakomotse ku bantu bazwi mu mateka, aho bari batuye n’ibyabayeho mu gihe runaka bikavaho iyo migani yabitiriwe. **Urugero:** “Utazi akaraye i Fumbwe araza ifu”.

Naho insigamugani nyitiriro zikomoka ku nyamaswa baba baraciriyeho imigani, ariko nyine mu by’ukuri atari zo bavuga ahubwo barengurira ku bantu batashatse gushyira ku ka rubanda bitewe n’impamvu runaka (nk’umwanya bafite mu muryango).

Urugero: Babajije igishwi bati: “Kuki ubyina nabi?” kiti: “Nibwo nkiza nimunyerekere.”

b) Mushake mu isomero ry’ishuri ryanyu cyangwa mu yandi masomero igitabo kitwa *Ibirari by’insigamugani* mugisome; nimutakibona mwifashishe urubuga rwa interineti cyangwa mubaze abantu bakuru, maze mugaragaze icyo insigamugani zimaze mu buzima bw’Abanyarwanda.

Nyuma yo gusoma “*Ibirari by’insigamugani*”, abanyeshuri bazavumbura ko insigamugani zigira uruhare mu kwibutsa amateka yabaye ku bantu runaka no mu gihe iki n’iki, bigatuma umuntu aboneraho isomo ryo kwita ku bintu runaka byamugirira akamaro. Bishobora no kumuha isomo ryo kudakora iki cyangwa kiriya cyamugirira nabi bitewe n’isomo rikubiye muri ya nsigamugani yumvise.

c) Tandukanya insigamugani n’umugani meremure ukurikije uko wawize.

Insigamugani ni imvugo cyangwa se imigani iba yarakomotse ku bantu bazwi mu mateka (aho babaye, ibyabayeho byakomotseho iyo mvugo, aho byabereye n’igihe byabereye). Umwandiko w’ikirari k’insigamugani utangira uvuga uwo iyo mvugo yakomotseho, igihe

n’aho byabereye, ugazozwa werekana uko iyo mvugo yabaye gikwira. Naho umugani muremure wo ntukoresha imvugo zakomotse ku bantu bazwi. Ikindi kandi umugani muremure urangwa no kubamo amakabyankuru n’ibitangaza bidashobora kubaho, ugasanga inyamaswa n’ibintu bidafite ubuzima byitwara ndetse bikavuga n’abantu. Umugani muremure ugira amagambo awutangira azwi ndetse n’andi awusoza. **Urugero:** “Kera habayeho...” ugasozwa na “Si nge wahera...”

3.4.4. Umwandiko: Iyo wemeye inama!

Isomo rya cumi: Gusoma no gusobanura umwandiko

Intego zihariye
Nyuma y’iri somo umunyeshuri araba ashobora: - Gusoma umwandiko yahawe yubahiriza utwatuzo n’isesekaza. - Gusoma no gusobanura amagambo atari asobanukiwe ari mu mwandiko no kuyakoresha neza mu mvugo no mu nyandiko.
Imfashanyigisho: Igitabo cy’umunyeshuri, igitabo cy’umwarimu, imfashanyigisho z’iyumvabona, amashusho inkoranyamagambo n’ibindi.

I. Intangiriro

Umwarimu asaba abanyeshuri kwitegereza amashusho ajyanye n’umwandiko “Iyo wemeye inama”bagiye gusoma akababazaho ibibazo bituma bavumbura insanganyamatsiko iri mu mwandiko.

Urugero rw’ibibazo yabaza n’ibisubizo:

a) Mwitgereje iyi shusho murabonaho iki?

Abantu benshi bicaye mu cyumba, umukobwa uri kumwe na nyina imbere ye hari igikapu na matora.

b) Murabona uriya mukecuru n’umukobwa we bari mu biki? Uriya mukobwa agiye kwiga. Nyina yari kumusezeraho.

c) Bariya bantu bagaragara muratekereza ko bakora iki?

Barareba ibyo abo ku kabuga mu cyumba bakina.

II. Uko isomo ryigishwa

1. Gusoma bucece

Saba abanyeshuri gusoma umwandiko bucece badahwihwisa hanyuma ubabaze ibibazo byo kugenzura ko basomye.

Urugero rw'ibibazo n'ibisubizo:

a) Vuga izina ry'umukobwa uvugwa cyane muri uyu mwandiko.

Ni Nyamwezi.

b) Uwo mukobwa yakoraga iki?

Yari umunyeshuri.

c) Ni ibiki avugwaho?

Avugwaho ko yishoye mu ngeso z'uburaya bikamuviramo gutwara inda no kwandura SIDA.

d) Izo ngeso mbi Nyamwezi yazishowemo na nde?

Yazishowemo n'umusore witwa Masumo.

2. Gusoma baranguruye

Somera abanyeshuri by'intangarugero ugaragaza isesekaza hanyuma ubasabe gusoma baranguruye basimburana. Genda ubakosora aho basoma nabi kandi wita ku banyeshuri bafite ibibazo byihariye. Fasha buri wese bitewe n'ikibazo afite.

3. Gusobanura amagambo

Shyira abanyeshuri mu matsinda. Saba abanyeshuri gukora igikorwa kijyanye n'inyunguramagambo kiri mu gitabo cyabo ubahe n'igihe cyo kugikora. Gendagenda mu matsinda ureba ko abanyeshuri basobanukiwe ibyo bagomba gukora kandi utanga ubufasha aho bukenewe.

Igikorwa

Soma umwandiko "Iyo wemeye inama!" ushakemo amagambo udasobanukiwe hanyuma uyasobanure wifashishije inkoranya cyangwa inyito afite mu mwandiko usubize n'ibibazo by'inyunguramagambo byatanzwe.

Ibibazo n'ibisubizo byabyo:

1. Shaka ibisobanuro by' amagambo cyangwa amatsinda y' amagambo akurikira ukurikije uko yakorshejwe mu mwandiko:

- a) **Ubwomanzi:** imyitwarire mibi iganisha ku busambanyi.
- b) **Kuba nk' imbwa yurira urugi:** Kunanuka birengeje urugero.
- c) **Kuririra mu myotsi:** Guhura n' akaga gakabijeariko akenshi ukaba wabigizemo uruhre.
- d) **Agahomamunwa:** Ikintu gitangajendetse kibabaje ku buryo budasubirwaho.
- e) **Bizakubyarira amazi n' ibisusa:** Bizagukururira ibyago n' ingorane.

2. Huza amagambo yo mu ruhushya A n' ibisobanuro byatanzwe mu ruhushya B.

Uruhushya A	Uruhushya B
1. Iyo bigwa	a) Guta umurongo
2. Bitagifite igaruriro	b) Kuba abantu bafitanye ubumwe bukomeye bitavugwa
3. Gukwama	c) Kumva ibyo batakubwiye
4. Ipata n' urugi	d) Ahantu kure cyane
5. kumvirana	e) Byararenze

Ibisubizo: 1=d, 2=e, 3=a, 4=b, 5=c

Umwitoto wo gukoresha amagambo mu nteruro

Umwarimu abwira abanyeshuri bose gukoresha neza amagambo mu nteruro ngufi ziboneye cyangwa kuzuza interuro bifashishije amagambo yakoreshejwe mu mwandiko, ariko buri munyeshuri agakora ku giti ke. Umwarimu agenda akosora buri munyeshuri uko yagiye akoresha amagambo mu nteruro agenda abaza umwumwe interuro yatanze.

Koresha amagambo akurikira mu nteruro ngufi kandi ziboneye:

a) Mu gihirahiro

Iyo umunyeshuri ategereje amanota y'ibizamini bya Leta aba asa n'uri mu **gihirahiro**.

b) Kubura byose nk'ingata imennye

Jya wumvira inama nziza abantu bakugira **utazabura byose nk'ingata imennye**.

c) Iya rubika

Umuhinzi w'umunyamwete azinduka **iya rubika** kugira ngo izuba rikambe agwije umubyizi.

d) Kurutanga

Abantu badakurikiza inama bagirwa kabakunda **kurutanga** mu bantu.

Isomo rya cumi na rimwe: Gusoma no kumva umwandiko

Intego zihariye
Nyuma y'iri somo umunyeshuri araba ashobora: Gusoma umwandiko no gusubiza neza ibibazo byawubajijweho.
Imfashanyigisho: Igitabo cy'umunyeshuri, igitabo cy'umwarimu, imfashanyigisho z'iyumvabona, amashusho inkoranyamagambo n'ibindi.

I. Intangiriro

Umwarimu abaza abanyeshuri ibibazo bijyanye n'umwandiko baheruka gusoma akababazaho ibibazo bibinjiza mu isomo ryo kumva umwandiko.

Urugero rw'ibibazo yabaza n'urugero rw'ibisubizo:

a) Umwandiko duheruka kwiga witwa ngo iki? Witwa
"Iyo wemeye inama!"

b) Muri rusange uvuga ku biki?

Uvuga ku mukobwa w'umunyeshuri witwa Nyamwezi waje kwiyandarika akabikuramo gutwara inda mu buryo budateganyijwe no kwandura virusi itera SIDA.

c) Ibyo byago Nyamwezi yagize yabyakiriye ate?

Yavuze ko agiye kwemera akabyara umwana we amashuri akazayakomeza nyuma kandi yiyemeza gukurikiza inama abaganga bagira abafite ubwandu bwa SIDA. Muri make yariyakiye.

II. Uko isomo ryigishwa

Gusoma no kumva umwandiko

Shyira abanyeshuri mu matsinda. Bahe igihe cyo kongera gusoma umwandiko uri mu gitabo cyabo no gusubiza ibibazo byo kumva umwandiko. Gendagenda mu matsinda ureba uko abanyeshuri bakora icyo gikorwa.

Igikorwa

Soma umwandiko "Iyo wemeye inama!" maze usubize ibibazo byawubajijweho.

Igihe wabahaye kirangiye, saba abanyeshuri kumurika ibyo bakoze. Fatanya n'abagize amatsinda kunoza no kuzuza bisubizo byatanzwe hanyuma ibisubizo by'ingenzi byandikwe ku kibaho, abanyeshuri bose babyandike mu makayi yabo.

Urugero rw'ibibazo yabaza n'ibisubizo byo kumva umwandiko::

a) Erekana imyifatire ya Nyamwezi mu gihe cyo kwitegura ibizamini bya Leta.

Mu gihe yiteguraga gukora ibizamini bya Leta Nyamwezi yanzwe no gukora cyane, binamuviramo kunanuka kubera guhangayikira ibyo bizamini. Yanavugaga ko yumva atameze neza kandi akumva afite ubwoba.

b) Nyamwezi yifashe ate amaze kumenya ko amanota y'ibizamini bya Leta yasohotse? Naho se nyuma yo kumenya ko yabonye ibaruwa? Amanota y'ibizamini amaze gusohoka Nyamwezi yabuze amahwemo yihutira kubimenyeshya nyina. Anamubwira ko azatuza ari uko amenye umusaruro we. Naho nyuma yo kumenya ko yabitsinze yarishimye cyane, ashimira abarezi be, na Leta yabegereje amashuri. Maze yihuta ajya kubimenyeshya nyina ngo batangire gushaka ibikoresho.

c) Nyamwezi amaze kubona ibaruwa imwemerera kujya mu ishuri ricumbikira abanyeshuri yagiriwe inama na ba nde? Izo nama zari ziteye zite?

Rebero, umurezi uhagarariye ishuri yigamo, yamwibukije ko ayo mahirwe abonye atagomba kuyatera inyoni ngo agire ibindi bimurangaza nk'uko benshi bajya babigenza. Yamwibukije kandi kuzabahagararira neza. Naho Nyirakamana ari we nyina umubyara, yamugiriye inama yo kuziga ashyizeho umwete, anamukangurira kuzitabira ishuri adakererwe.

d) Ishuri Nyamwezi yatsindiye kujya kwigaho ryitwa ngo iki? Mu mwandiko barivuzeho iki?

Ryitwa Urwunge rw'Amashuri Indatwa n'Inkesha. Ryavuzweho kuba ari ishuri ry'ikitegererezo, rikaba rifite ibikoresho bihagije n'abarezi babishoboye. Umuntu uryizemo aba afite amahirwe menshi yo kugera kure mu buzima.

e) Ni izihe ngaruka Nyamwezi yahuye na zo nyuma yo kwitwara nabi?

Gutwara inda atateganyije no kwandura SIDA.

f) Gereranya imyitwarire ya Nyamwezi ku ishuri mu gihe yari akiga mu Kiciro Rusange no mu gihe yari ageze mu Kiciro cya Kabiri cy'Amashuri Yisumbuye.

Mu gihe yari mu Kiciro Rusange yitwaraga neza agakurikira amasomo ye. Nyamara aho agereye mu Kiciro cya Kabiri yatangiye kwitwara nabi, yishora mu ngeso y'ubusambanyi. Byamuviriyemo gutwara inda mu buryo budateganyijwe no kwandura SIDA, bikaba byaramuviriyemo no guta ishuri.

g) Garagaza imyitwarire ya Nyirakamana ku bijyanye n'uruhare rwe mu myigire y'umukobwa we.

Yageragezaga kwita ku myigire y'umwana we, akamushakira ibikoresho akeneye nubwo bwose yari umupfakazi. Yagiye anamugira inama zikwiye umunyeshuri.

h) Gereranya imyitwarire ya Nyiramwiza n'iya Nyamwezi mu buzima bwabo bw'ishuri.

Mu gihe Nyiramwiza yabaye umunyeshuri mwiza wita ku murimo we uko bikwiye kandi akitwara neza, Nyamwezi we yize neza igihe gito ubundi akwamira mu ngeso mbi zirimo n'ubwamanzi. Inama mugenzi we Nyiramwiza amugira ntazikozwe.

Isomo rya cumi na kabiri: Gusoma no gusesengura umwandiko

Intego zihariye
Nyuma y'iri somo umunyeshuri araba ashobora: <ul style="list-style-type: none">- Kugaragaza ingingo z'ingenzi zikubiye mu mwandiko- Gusobanura insanganyamatsiko ikubiye mu mwandiko n'ubuzima busanzwe.- Gusubiza ibibazo by'isesengura
Imfashanyigisho: Igitabo cy'umunyeshuri, igitabo cy'umwarimu, imfashanyigisho z'iyumvabona, amashusho, inkoranyamagambo n'ibindi.

I. Intangiriro

Umwarimu abaza abanyeshuri ibibazo bijyanye n'umwandiko baheruka gusoma akababazaho ibibazo bibinjiza mu isomo ryo gusesengura umwandiko.

a) Umwandiko duheruka kwiga witwa ngo iki? Witwa
"Iyo wemeye inama!"

b) Muri rusange uvuga ku biki?

Uvuga ku mukobwa w'umunyeshuri witwa Nyamwezi waje kwiyandarika akabikuramo gutwara inda mu buryo budateganyijwe no kwandura virusi itera SIDA.

c) Ibyo byago Nyamwezi yagize yabyakiriye ate?

Yavuze ko agiye kwemera akabyara umwana we amashuri akazayakomeza nyuma kandi yiyemeza gukurikiza inama abaganga bagira abafite ubwandu bwa SIDA. Muri make yariyakiye

II. Uko isomo ryigishwa

Gusoma no gusesengura umwandiko

Shyira abanyeshuri mu matsinda. Bahe igihe cyo kongera gusoma umwandiko uri mu gitabo cyabo no gusubiza ibibazo byo gusesengura umwandiko. Gendagenda mu matsinda ureba uko abanyeshuri bakora icyo gikorwa.

Igikorwa

Soma umwandiko "Iyo wemeye inama!" maze usubize ibibazo byo gusesengura umwandiko byatanzwe.

Igihe wabahaye kirangiye, saba abanyeshuri kumurika ibyo bakoze. Fatanya n'abagize amatsinda kunoza no kuzuka bisubizo byatanzwe hanyuma ibisubizo by'ingenzi byandikwe ku kibaho, abanyeshuri bose babyandike mu makayi yabo.

Urugero rw'ibibazo n'ibisubizo:

a) Erekana ingingo z'ingenzi n'iz'ingereka ziri muri uyu mwandiko.

Ingingo z'ingenzi:

Ibizamini bya Leta n' amabaruwa ahabwa abanyeshuri.

Impanuro z'abarezi n'ababyeyi ku bo bashinzwe kurera.

Uburyo abanyeshuri b'abakobwa bashukishwa impano zirimo terefone, ibinyobwa, amafaranga n'ibindi.

Ingaruka mbi zo kudakurikiza inama nziza umuntu agirwa.

Ingingo z'ingereka:

Kunanuka no kondora uwananutse.

Kuririmba kw'inyoni.

Imyemerere ishingiyeye ku bicuro...

b) Huza insanganyamatsiko y'uyu mwandiko n'ubuzima busanzwe ubamo.

Bihuriye ni uko uyu mwandiko uvuga ku munyeshuri wateshutse ku nshingano ye yo kwiga akajya mu ngeso mbi kandi ntakurikize inama nziza agirwa n'umubyeyi we, abarezi ndetse na bagenzi be. Byamuviriyemo gutwara inda atateganyije no kwandura virusi ya SIDA.

Mu buzima busanzwe tubamo usanga hari abantu bajya bateshuka ku nshingano zabo, banagirwa inama zo kugaruka mu murongo ntibazikurikize. Ingaruka rero ni uko bibakwamana bakisama basandaye.

c) Erekana ukoresheje amagambo yawe inyigisho ukuye muri uyu mwandiko. Mu mwandiko harimo inyigisho ikomeye yo kudateshuka ku nshingano yo gukurikira amasomo, gukurikiza inama nziza duhabwa n’ababyeyi, abarezi, abayobozi na bagenzi bacu. Harimo kandi inyigisho yo kutishora mu ngeso mbi z’ubwomanzi.

Isomo rya cumi na gatatu: Umwitozo w’ubumenyi ngiro: Kungurana ibitekerezo.

Intego zihariye
Nyuma y’iri somo umunyeshuri araba ashobora: - Gusesengura insanganyamatsiko yatanzwe no kuyunguranaho ibitekerezo mu bwubahane. - Kuvugira mu ruhame ashize amanga, atanga ibitekerezo bye.
Imfashanyigisho: Igitabo cy’umunyeshuri, igitabo cy’umwarimu n’ibindi.

I. Intangiriro

Umwarimu abaza abanyeshuri ibibazo bituma bibuka umwandiko uheruka kwigwa, n’insanganyamatsiko ubumbatiye.

Urugero rw’ibibazo n’ibisubizo:

a) Ikinamico twize yitwa ngo iki?

Yitwa “Iyo wemeye inama!...”

b) Ijambo ikinamico mwumva rivuze iki?

Ni ugukina umuco.

c) Ibikubiye mu mwandiko byarabaye koko?

Oya ni umukino ugaragaza ibishobora kubaho.

d) Mwumvishe iriya kinamico yigisha iki

Yigisha abanyeshuri kutiyandarika no kutishora mu busambanyi.

II. Uko isomo ryigishwa

Shyira abanyeshuri mu matsinda, ubasabe gufata mu mutwe ikinamico iri mu bitabo byabo banahitemo abakinnyi bakurikije imyitwarire y’abayirimo.

Igikorwa

Mu matsinda mufate mu mutwe, ikinamico mumaze gusoma, nuko muyikinire abandi, mwigana imiterere y'abakinnyi mwahisemo.

Umwarimu asaba abanyeshuri gufata mu mutwe ikinamico bahawe, bagahitamo abakinnyi bakurikije uko abanyarubuga bitwaye mu ikinamico maze buri mukinnyi agahabwa ibyo agomba gukina, akabagera igihe cyo kuzaba barangije kubifata mu mutwe no kubyitoza. Nyuma y'igihe cyagenwe, abanyeshuri bayikinira imbere ya bagenzi babo bigana imiterere y'abakinnyi, abandi na bo bakitegereza bitonze uko bagenzi babo bakina ikinamico.

3.4.5. Ikinamico

Isomo rya cumi na kane: Inshoza n' uturango by' ikinamico no kuyihanga

Intego zihariye
Nyuma y'iri somo umunyeshuri araba ashobora: - Kugaragaza inshoza n' uturango by' ikinamico no kuyihanga.
Imfashanyigisho: Igitabo cy'umunyeshuri, igitabo cy'umwarimu, imyandiko ivuga ku kubungabunga umuco nyarwanda n'ibindi.

I. Intangiriro

Umwarimu abaza abanyeshuri ibibazo bishobora gutuma binjira mu isomo ry' ikinamico.

Igikorwa

Koresha ubumenyi bwawe usubize ibibazo bikurikira.

Urugero rw' ibibazo n' ibisubizo:

- a) Umwandiko "Iyo wemeye inama !" urabona uteye ute?
- b) Abanyarubuga mu mwandiko "Iyo wemeye inama!" basangira bate ibiganiro?
- c) Ibyo abanyarubuga bakina hari aho bihuriye n'imibereho y'abantu babaho cyangwa umuco wabo?

Ibisubizo bitangwa biratandukanye bitewe n'uko abanyeshuri babyumva

Umwarimu abwira abanyeshuri ko bagiye kwiga ikinamico.

II. Uko isomo ryigishwa

Shyira abanyeshuri mu matsinda, ubasabe gutahura inshoza n'uturango by'ikinamico n'uburyo bayihanga. Bahe igihe cyo gukora icyo gikorwa. Gendagenda mu matsinda ureba ko abanyeshuri basobanukiwe ibyo bagomba gukora kandi utanga ubufasha aho bukenewe.

Igikorwa

Mukore ubushakashatsi mutahure inshoza n'uturango by'ikinamico n uburyo mwayihanga.

Igihe wabahaye kirangiye, saba abanyeshuri kumurika ibyo bakoze. Fatanya n'abagize amatsinda kunoza no kuzuza bisubizo byatanzwe hanyuma iby'ingenzi byandikwe ku kibaho, abanyeshuri bose babyandike mu makayi yabo.

Ibisubizo byanogejwe:

Inshoza y'ikinamico

Ikinamico ni ubugeni bwo gukinira imbere y'imbaga y'abarebyi ibikorwa byigana imibereho, imico n'imyitwarire y'abantu aba n'aba igamije gutanga inyigisho iyi n'iyi mu buzima. Ikinamico iba ikoze ku buryo bw'ibiganiro aho abayikina baba bagerageza kwigana imyitwarire y'abantu runaka. Hari aho usanga umwe mu bakinnyi agera aho akivugisha wenyine imbere y'abamureba. Ariko hari n'ikinamico ishobora gukinwa n'umuntu umwe, rimwe na rimwe akihinduranyamo abanyarubuga benshi. Ibyo bituma uyikurikiye abona ibikinwa ari nk'ukuri.

Turebye uburyo amakinamico agera ku bo yagenewe, dusanga habaho ikinamico zikinirwa ku rubuga imbere y'imbaga ndetse n'izindi zinyuzwa kuri radiyo cyangwa se zikerekanirwa kuri tereviziyo. Naho bitewe n'ibikorwa bikinwa, ikinamico ishobora kuba isekeje, ibabaje cyangwa ari imberabyombi. Mu ikinamico habamo insanganyamatsiko zitandukanye zihura n'ubuzima bw'abantu bwa buri munsu. Twavuga nk'urukundo, ingorane abantu barugiramo, urwango, ubuhemu, ku bucuruzi, ku myemerere n'ibindi.

Iyo usesenguye neza usanga ikinamico ubwayo ari umukino, bityo ibirigize akaba ari zo ngeri z'ubuvanganzo. Gusa hari ibintu bimwe na bimwe byo mu buvanganzo nyarwanda gakondo

usanga bijya gusa na yo. Nk'imisango y'ubukwe, inzira z'ubwiru, imihango yo kubandwa no guterekera n'ibindi.

Uturango tw'ikinamico

Bimwe mu biranga ikinamico harimo:

Umutwe w'ikinamico: Ni nk'ipfundo riba riri bupfundurwe uko abakinnyi, bagenda bakina.

Umwinjizo: Ni inshamake nto cyane itera amatsiko umusomyi cyangwa umuntu ugiye gukurikira ikinamico.

Abanyarubuga: Ni abakinnyi b'ikinamico, habamo abanyarubuga bakuru n'abanyarubuga bungirije.

Inyobozi: Ni nk'ibisobanuro bigaragaza kandi bigasobanura aho umukino ukwirwa n'uko hateye ndetse bikayobora abakinnyi uko bari bukine (imyifatire) agakino runaka.

Imvugano: Ni amagambo y'ikiganiro abakinnyi baba bari bugirane.

Inyishyu: Ni igisubizo umukinnyi asubiza mu kiganiro agirana n'abandi bakinnyi.

Umwivugisho: Ni amagambo umukinnyi yivugisha igihe ari ku rubuga wenyine nta wundi munyarubuga bari kumwe.

Agakino: Ni itsinda ry'ibikirwa hamwe n'abantu bamwe.

Akabugankuru: Ni aho agakino kabera.

Guhitamo abakinnyi b'ikinamico

Umuhanzi w'ikinamico agomba guteganya imiterere y'abakinnyi yageneye ikinamico ye. Ibi ni byo utoza abazayikina agomba kwitwararika kugira ngo atabusanya n'intego y'umuhanzi. Inyinshi mu ikinamico nyarwanda usanga zigaragaza abakinnyi bafite amazina ahuye n'iby bakina. Urugero: Mbarimombazi, Bihemu, Rusionyirama, Nyirampyisi, Kinigamazi n'andi. Nyamara abahanga mu by'ikinamico bakemeza ko atari byiza guhuza izina ry'umukinnyi n'iby akina kuko bimara amatsiko abazayireba cyangwa abazayisoma. Ahubwo imiterere y'umukinnyi yagombye kwivumburirwa n'abo akinira bitewe n'imyifatire ye ku rubuga.

Uko ikinamico ikinwa

Ikinamico iba igabanyijemo ibice. Iyo ari ikinamico yo ku kabuga aho ikinirwa (urukiniro) hagenda hahinduka uko buri gice kirangiye. Buri gice na cyo kiba kigabanyijemo uduce (imiseruko) tugenda duhinduka buri gihe uko hinjiye umukinnyi mushya cyangwa se hagize ushoka mu rukiniro. Abakinnyi b'ikinamico ku rukiniro baba bagomba gusa neza nk'uko abanyarubuga bagaragajwe mu myifatire yabo. Ni yo mpamvu mu guhitamo abakinnyi

hagomba kurebwa umuntu uri bwigane neza umunyarubuga runaka. Mu gukina ikinamico kandi inyobozi ni ngombwa cyane zigomba kubahirizwa.

Isomo rya cumi na gatanu: Gukina ikinamico

Intego zihariye
Nyuma y'iri somo umunyeshuri araba ashobora: - Gukina yigana abanyarubuga nk'uko bivugwa mu ikinamico.
Imfashanyigisho: Igitabo cy'umunyeshuri, igitabo cy'umwarimu, imyandiko ivuga ku kubungabunga umuco nyarwanda n'ibindi.

I. Intangiriro

Umwarimu abaza abanyeshuri ibibazo byibutsa ikinamico bize.

a) Ikinamico twize yitwa ngo iki?

Yitwa "Iyo wemeye inama!..."

b) Ijambo ikinamico mwumva rivuze iki?

Ni ugukina umuco

a) Mwumvishe iriya kinamico yigisha iki

Yigisha abanyeshuri kutiyandarika no kutishora mu busambanyi.

II. Uko isomo ryigishwa

Umwarimu ashyira abanyeshuri mu matsinda manini bitewe n'umubare w'abanyeshuri afitwe, hanyuma akabasaba gukora neza umwitozo wo guhanga ikinamico uri mu bitabo byabo.

Igikorwa

Mukore amatsinda maze muhanga ikinamico ku nsanganyamatsiko mwihitanyemo. Buri mukinnyi arigana ibikorwa bijyanye na we ukurikije uko mwabigennye mu ikinamico yanyu maze muyikinire imbere ya bagenzi banyu.

Buri tsinda rirahitamo insanganyamatsiko n'abakinnyi bakina bigana insanganyamatsiko bahisemo.

Ingero z'insanganyamatsiko zahimbwaho ikinamico:

Urukundo mu rubyiruko, ubuhemu bugaragara mu buzima bw'abantu, ibyiza by'ishuri, kurwanya akarengane, kubungabunga ibidukikije, kwita ku muco nyarwanda n'izindi umwarimu yabona zafasha abanyeshuri.

Umwarimu agenda agenzura imitegurire ya buri tsinda, akabagira inama zibafasha kunoza umukino ujyanye n'insanganyamatsiko bahisemo.

4.3.5. Ikinyazina nyamubaro

Isomo rya cumi na gatandatu: Ikinyazina nyamubaro

Intego zihariye
Nyuma y'iri somo umunyeshuri araba ashobora: - Kugaragaza inshoza n' uturango by' ikinyazina nyamubaro.
Imfashanyigisho: Igitabo cy'umunyeshuri, igitabo cy'umwarimu, imyandiko ivuga ku kubungabunga umuco nyarwanda n'ibindi.

I. Intangiriro

Umwarimu asaba abanyeshuri gukora igikorwa kiri mu bitabo byabo kijyanye n'ikinyazina nyamubaro.

Igikorwa

Itegereze interuro zikurikira hanyuma niba amagambo yanditse mu ibara uvuge icyo agaragaza n'imiterere yayo mu nteruro.

- a) Imikino na yo inyuzwa mu mvugo maze abantu **babiri** cyangwa **batatu** ugasanga bararushanwa kuvuga neza cyangwa gufindura imvugo izimije.
- b) Bikubirwa mu ijambo **rimwe** ry'ubuvanganzo.
- c) Si uyu mumaro **umwe** musa wo gususurutsa no guhimbaza ibirori ahubwo ibihangano bigira imimaro **itandatu** cyangwa irenzeho.
- d) Imigenzo n'imiziririzo ni ibintu **bibiri** bidasigana.

Igihe yabahaye kirangiye, abanyeshuri bagaragaza ibyo bakoze, umwarimu agafatanya na bo kunoza no kuzuza ibisubizo bitanzwe.

Amagambo yanditse mu nyuguti z' ibara (**babiri, batatu, rimwe, umwe, itandatu, bibiri**), yerekana umubare w'ibintu.

Umwarimu abwira abanyeshuri ko bagiye kwiga ikinyazina nyamubaro.

II. Uko isomo ryigishwa

Shyira abanyeshuri mu matsinda, ubasabe gutahura inshoza n' uturango by' ikinyazina nyamubaro. Bahe igihe cyo gukora icyo gikorwa. Gendagenda mu matsinda ureba ko abanyeshuri basobanukiwe ibyo bagomba gukora kandi utanga ubufasha aho bukenewe.

Igikorwa

Kora ubushakashatsi ugaragaze inshoza n' uturango by' ikinyazina nyamubaro. Igihe wabahaye kirangiye, saba abanyeshuri kumurika ibyo bakoze. Fatanya n'abagize matsinda kunoza no kuzuza ibisubizo byatanzwe hanyuma iby'ingenzi byandikwe ku kibaho, abanyeshuri bose babyandike mu makayi yabo.

Ibisubizo byanogejwe:

Inshoza n'uturango tw'ikinyazina nyamubaro

Ikinyazina nyamubaro ni ikinyazina giherekeza izina kikaba kibumbatiye inyito y'umubare w'ibyo iryo zina rivuga cyangwa urwego ikintu iki n'iki gihereyeho mu ruhande rw'ibindi biri kumwe (bikibanjirije cyangwa bigikurikiye). Ikinyazina nyamubaro kigabanyijemo amatsinda arindwi, kuva ku mubare rimwe kugera kuri karindwi. Imibare y'inyuma ya karindwi ni amazina nyamubaro. Ibinyazina nyamubaro bishobora no gusimbura izina ry'ibyo bisobanura. Ikinyazina nyamubaro gishobora kwisubiramo ndetse icyo gihe kikandikwa gifatanye.

Ibicumbi by'ikinyazina nyamubaro ni ibi bikurikira: - **mwe**, - **biri**, - **tatu**, - **ne**, - **tanu**, - **tandatu** na - **rindwi**.

Intego y'ikinyazina nyamubaro

Intego y'ikinyazina nyamubaro muri rusange igizwe n'uturemajambo tubiri ari two indangakinyazina (Rkz) n'igicumbi (C); icyakora ikinyazina kerekana urwego rw'ikintu

kibanziriza ibindi “**mbere**” ntigisesengurwa. Ibinyazina nyamubaro bigira ibicumbi kuva kuri “**rimwe**” kugera kuri “**rindwi**”, andi ni amazina. Ibinyazina nyamubaro kandi bishobora kwisubiramo.

Ingero: **Rkz - C**

- Umuntu **umwe**: u - mwe
- Abantu **babiri**: ba - biri
- Abantu **batatu**: ba - tatu
- Abantu **bane**: ba - ne
- Abantu **batanu**: ba - tanu
- Abantu **batandatu**: ba - tandatu
- Abantu **barindwi**: ba - rindwi

Abantu umunani, ikenda:

Umunani ni izina: u – mu- nani nt.3

Ikenda ni izina: i – ki – enda i→ø/-J nt.7

Ikitonderwa:

Ni ngombwa kumenya gutandukanya ikinyazina nyamubaro n’umugereka ugaragaza inshuro cyangwa ingano. Ikinyazina kisanisha ku izina naho umugereka wo ntiwisanisha ahubwo uba ufitanye isano n’inshinga.

Twize imibare **itatu** uyu muni (Ikinyazina nyamubaro)

Twize umubare **kane** uyu muni. (Umugereka w’ingano cyangwa inshuro)

Mu nteko ya cumi (nt.10) ibicumbi by’ibinyazina nyamubaro bigira impindurantego (indi shusho) bigahinduka kuva kuri “biri” kugera kuri “tandatu”, bikaba – **byiri**, - **shatu**, -**nye**, -**shanu**, -**sheshatu** ndetse n’indangakinyazina yabyo ikaba “e” aho kuba “zi.”

Ingero: **Rkz - C**

- inka **ebyiri**: e - byiri

- inka **eshatu**: e - shatu
- inka **enye**: e - nye
- inka **eshanu**: e - shanu
- inka **esheshatu**: e - sheshatu

c) Ikinyazina nyamubaro gishobora gufata indomo.

Urugero:

Ababiri bishe umwe : a – ba – biri

d) Ikinyazina nyamubaro gishobora kwisubiramo, kikandikwa gifatanye

Urugero:

- Umunyeshuri **umwumwe**: u – mwe – u – mwe e→ø/-j

Abanyeshuri **babiribabiri**: ba – biri – ba – biri

Mukore imirongo ya **banebane**: ba – ne – ba – ne nt.2

Imbonerahamwe y'ikinyazina nyamubaro n'intego yacyo

	Intego ku binyazina bifite ibicumbi bikurikira: -mwe, -biri, -tatu, -ne, -tanu, -tandatu, -rindwi							Amategeko y'igenamajwi
Inteko	-mwe	-biri	-tatu	-ne	-tanu	-tandatu	-rindwi	
1.	u-mwe	-	-	-	-	-	-	Nta tegeko.
2.	-	ba-biri	ba-tatu	ba-ne	ba-tanu	ba-tandatu	ba-rindwi	Nta tegeko.
3.	u-mwe	-	-	-	-	-	-	Nta tegeko.

4.	Imwe	i-biri	i-tatu	i-ne	i-tanu	i-tandatu	i-rindwi	Nta tegeko.
5.	ri-mwe	-	-	-	-	-	-	Nta tegeko.
6.	-	a-biri	a-tatu	a-ne	a-tanu	a-tandatu	a-rindwi	Nta tegeko.
7.	ki-mwe	-	-	-	-	-	-	Nta tegeko.
8.	-	bi-biri	bi-tatu	bi-ne	bi-tanu	bi-tandatu	bi-rindwi	Nta tegeko.
9.	i-mwe	-	-	-	-	-	-	Nta tegeko.
10.	-	e-byiri	e-shatu	e-nye	e-shanu	e-sheshatu	zi-rindwi	Nta tegeko.
11.	ru-mwe	-	-	-	-	-	-	Nta tegeko.
12.	ka-mwe	-	-	-	-	-	-	Nta tegeko.
13.	-	tu-biri	tu-tatu	tu-ne	tu-tanu	tu-tandatu	tu-rindwi	t→d/-GR
14.	Bu mwe	bu-biri	bu-tatu	bu-ne	bu-tanu	bu-tandatu	bu-rindwi	Ntategeko.
15.	ku-mwe	-	-	-	-	-	-	Nta tegeko.
16.	ha-mwe	ha-biri	ha-tatu	ha-ne	ha-tanu	ha-tandatu	ha-rindwi	Nta tegeko.

Imyitozo ku kinyazina nyamubaro

Umwarimu asaba abanyeshuri gukora umwitozo uri mu gitabo cyabo, buri munyeshuri agakora ku giti ke, akabakosora areba niba isomo ryumvikanye, agatanga inyunganizi aho biri ngombwa.

1. Garagaza ibinyazina nyamubaro biri mu nteruro zikurikira unagaragaze intego n'amategeko y'igenamajwi.

a) Uriya mwana umwe ateke, babiri bo bage kuvoma amazi.

Umwe ni ikinyazina nyamubaro u – mwe Nta tegeko.

Babiri ni ikinyazina nyamubaro ba – biri Nta tegeko.

b) Imbwa ebyiri ntizinanirwa igufwa.

Ebyiri ni ikinyazina nyamubaro e - byiri Nta tegeko.

c) Umunyeshuri uzaba uwa mbere azahembwa ibitabo bine.

Mbere ni ikinyazina nyamubaro kidasesengurwa

Bine ni ikinyazina nyamubaro bi - ne Nta tegeko.

d) Hagende haza umwumwe.

Umwumwe ni ikinyazina nyamubaro kisubiyemo u - mwe - u - mwe $e \rightarrow \emptyset / -j$

e) Bamwe bagende, ariko batatu basigare ndabakeneye.

Batatu ni ikinyazina nyamubaro ba - tatu Nta tegeko.

2. Koresha neza ibinyazina nyamubaro bifite ibicumbi bitandukanye, mu nteruro eshanu wihimbiye.

Abanyeshuri baratanga interuro zitandukanye, umwarimu akosore areba niba ibinyazina nyamubaro byakoreshejwe neza mu nteruro bihimbiye.

4.3.5. Ihangamwandiko

Isomo rya cumi na karindwi: Ihangamwandiko

Intego zihariye
Nyuma y'iri somo, umunyeshuri araba ashobora: - Gutahura imbata y'umwandiko n'ibiranga buri gice. - Guhanga umwandiko yubahiriza imbata yawo.
Imfashanyigisho: Igitabo cy'umunyeshuri, igitabo cy'umwarimu

I. Intangiriro:

Umwarimu yifashishije umwandiko bize abaza abanyeshuri ibibazo bifatanye isano n'umwandiko ku buryo bavumbura ibijyanye n'isomo ry'ihangamwandiko bagiye kwiga. Akira ibisubizo byabo kandi ubafashe kubinoza.

Urugero rw'ibibazo n'ibisubizo:

a) Witegereje umwandiko "Imigenzo, imiziririzo no kubungabunga umuco nyarwanda", urabona imisusire yawo iteye ite?

Uyu mwandiko ufite umutwe ukagira n'ibika byinshi.

b) Gira icyo uvuga ku ruhererekane rw'ibitekerezo bigize buri gika.

Mu gika cya mbere baravuga muri make ibigiye kuvugwaho mu bika bikurikira mu buryo bwo gutera amatsiko. Ibika bikurikiyeho bigenda bisobanura ingingo z'ingenzi z'umwandiko mu buryo burambuye, igitekerezo kimwe gihereza ikindi mu gika gikurikiyeho, bityobityo. Igika cya nyuma cyo kigaragaramo inshamake ku byavuzwe ndetse n'ingamba zijyanye na byo.

c) Uhereye ku ruhererekane rw'ibitekerezo bigize buri gika, wavuga ko umwandiko ugirwa n'ibice bingaha?

Mpereye ku ruhererekane rw'ibitekerezo bigize buri gika, navuga ko umwandiko ugirwa n'ibice bine harimo n'umutwe.

Umwarimu arahera ku bisubizo by'abanyeshuri ababwire ko bagiye kwiga imbata y'umwandiko.

II. Uko isomo ryigishwa

Umwarimu ashyira abanyeshuri mu matsinda akabasaba gukora igikorwa gikurikira:

Kora ubushakashatsi utahure inshoza, imiterere y'umwandiko, imbata y'umwandiko n'amabwiriza agenga ihangamwandiko.

Umwarimu akurikirana uko abanyeshuri bitabira gutanga ibitekerezo mu matsinda, hanyuma igihe cyo kumurika ibyo amatsinda yagezeho akabafasha kunoza no kunonosora ibitekerezo bitangwa.

Ibisubizo byanogejwe:

1. Inshoza y'ihangamwandiko

Ihangamwandiko ntekerezo ni igikorwa cyo guhimba umwandiko urambura ingingo (ibitekerezo) zawe witekerereje ariko zigendanye n'insanganyamatsiko yatanzwe. Insanganyamatsiko ishobora kuba interuro yo mu buzima busanzwe cyangwa ijyanye n'umwandiko wasomwe, umugani mugufi, imwe mu mvugo z'Ikinyarwanda n'ibindi.

2. Imiterere y'umwandiko

Umwandiko ntekerezo ugaragaza ibice bine by'ingenzi ari byo: umutwe, intangiriro, igihimba n'umusozo. Muri rusange, uretse umutwe ugirwa n'umurongo umwe wakabya ntirenge ibiri, intangiriro n'umusozo biba bigizwe n'igika kimwekimwe naho igihimba kikaba cyagira ibika birenze kimwe bitewe n'ingingo ziri butangwe zishyigikira ibitekerezo by'umwandiko

Umutwe:

Umutwe ugirwa n'itsinda ry'amagambo make agizwe n'umurongo umwe cyangwa ibiri. Uba ukubiyemo insanganyamatsiko. Umutwe wandikwa mu buryo bugaragara (akenshi mu nyuguti nkuru) kandi ugacibwaho umurongo. Ushobora kwandikwa uko wakabaye igihe ari nk'umugani w'umugenurano, cyangwa imvugo runaka izwi. Ushobora kandi guhimbwa mu magambo make igihe insanganyamatsiko yatanzwe igizwe n'ibisobanuro byinshi.

b) Intangiriro:

Mu ntangiriro uwandika avuga muri make ibyo agiye kwandikaho asa n'ukomoza cyangwa usobanura umutwe kandi akabikora mu buryo bwo gutera amatsiko. Ni na yo mpamvu uwandika ashobora kugaragaza ibibazo bike, bitera amatsiko umusomyi, ndetse ibyo bibazo bikaba biri butangirwe ibisubizo mu gihimba. Mu ntangiriro uwandika atangira avuga ku nsanganyamatsiko mu buryo busanzwe ashingiye ku byo asanzwe azi, abona, yumva...

c) Igihimba:

Igihimba gishobora kugira ibika byinshi bitewe n'uburebure bw'umwandiko cyangwa ingingo ziri butangwe zishimangira ibitekerezo by'umwanditsi. Mu gihimba bagaragaza ingingo z'ingenzi n'iz'ingereka mu buryo burambuye kandi busobanutse hakanatangwa n'ingero zifatika aho bishoboka. Buri gika kiba gikubiyemo ingingo runaka.

Uhanga umwandiko agomba kwita ku magambo ahuza ibika ku buryo umusomyi yumva bifite uruhererekane rurimo inyurabwenge. Ibi bituma ibitekerezo by'umwandiko ntekerezo bigenda byuzuzanya mu buryo bwumvikana kandi buboneye. Dore ingero z' amagambo yakoresha mu kunga ibika: mbere na mbere..., ku ruhande rumwe n' urundi ruhande..., ikindi kandi..., byongeye kandi..., burya rero..., usibye n'ibi..., si ibyo gusa..., ahubwo..., nyamara ariko..., ntiwabura kuvuga ko..., ntiwawirengagiza ko..., ntawarondora ngo abirangize..., ariko kandi nanone, ...

Aya magambo yose ashobora gutangira ibika cyangwa agakoresha mu gika hagati. Byose biterwa n'uko uwandika ashaka kugaragaza ibitekerezo n'ingingo zunganirana mu gushyigikira insanganyamatsiko cyangwa zikaba zavuguruzanya igihe umwanditsi yafashe impu zombi.

d) Umusozo:

Umusozo ni igice gisoza umwandiko kivuga muri make ibyavuzwe mu ntangiriro no mu gihimba ndetse n'ingamba zijyanye na byo. Umusozo aba ugizwe n'igika kimwe. Uwandika agaragazamo umwanzuro ku nsanganyamatsiko n'uruhande abogamiyeho. Umusozo

utangizwa n'amagambo yerekana ko uwandika agana ku mwanzuro. Dore ingero zakoresheya: Tugana ku musozo twavuga ko..., birumvikana rero ko..., nk'uko tumaze kubibona... ku bw'izo mpamvu zose zimaze kuvugwa....

3. Amabwiriza y'ihangamwandiko

Hari ibigomba kubahirizwa kugira ngo umuntu akore ihangamwandiko neza:

- Gukusanya ibitekerezo byose bishoboka bijyanye n'insanganyamatsiko.
- Gutegura uko ibitekerezo bigenda bikurikirana.
- Kuvangura ibitekerezo by'ingenzi n'iby'inyongera.
- Kubitondeka neza ku rupapuro ku buryo bigenda byuzuzanya. Ibitekerezo bishobora gutondekwa hakurikijwe uburemere bwabyo.
- Gutunganya ibitekerezo neza no kubandika ku rupapuro.
- Kwandikwa nta makosa y'imyandikire y'Ikinyarwanda no gukoresha imvugo inoze (inozamvugo)
- Kugira isuku yirinda gusiribanga no gusiga umwanya wagenywe iburyo n'ibumoso kugira ngo umwandiko ugaragare neza;
- Kubahiriza uburebure kwasabwe

Isomo rya cumi n' umunani: Ubumenyi ngiro

Intego zihariye
Nyuma y'iri somo umunyeshuri araba ashobora:
Gusomera umwandiko yahanze mu ruhamwe.
Imfashanyigisho: Igitabo cy'umunyeshuri, igitabo cy'umwarimu n'ibindi.

I. Intangiriro

Umwarimu abaza abanyeshuri ibibazo bibafasha kwinjira neza mu isomo ryo guhanga umuvugho, akakira ibisubizo byabo.

Urugero rw'ibibazo n'ibisubizo:

- a) Umwandiko ntekerezo ugira ibice bingahe? Bivuge.

Umwandiko ntekerezo ugira ibice bine by'ingenzi ari byo: umutwe, intangiriro, igihimba n'umusozo.

b) Hanga umwandiko ntekerezo ku nsanganyamatsiko wahawe uyiramburemo umwandiko ntekerezo muremure utari muni y'imirongo makumyabiri (20) n'amagambo atari muni ya 160 wubahiriza amabwiriza y'ihangamwandiko.

II. Uko isomo ryigishwa

Umwarimu ashyira abanyeshuri mu matsinda akabasaba gukora igikorwa gikurikira:

Igikorwa

Hanga umwandiko ku nsanganyamatsiko yatanzwe wubahiriza amabwiriza awugenga uwusomere mu ruhamwe.

Insanganyamatsiko:

Ni ngombwa ko uruburuko ruhagurukira kubungabunga umuco nyarwanda kuko byagaragaye ko guta umuco ntaho bitaniye no guta ubumuntu.

Ibitekerezo byatangwa:

- Igihugu kitagira umuco kiracika.
- Umuntu utaye umuco na we aba ataye ubumuntu.
- Umuco niwo uba ukubiyemo imitekerereze, imyifatire, imigenzo...bigatandukanya abantu aba n'aba kuko baba batabihuje.
- Kubungabunga umuco nyarwanda ni ingirakamaro kuko byatuma umuco wacu utaducika.
- Umuco nyarwanda ugomba gusigasirwa ibyiza biwurimo bikimakazwa, ibibi bigahabwa akato, kandi tugomba gushungura ibintu bishya byinjira mu muco wacu biturutse ahandi, ibibi tukabirwanya twivuye inyuma, ibyinjizwamo na byo hakarebwa niba nta cyo byakwangiza.

3.5. Isuzuma risoza umutwe wa gatatu

Ibigenderwaho mu isuzuma risoza umutwe wa gatatu

- Ubushobozi bwo guhanga umwandiko ashyiramo ingingo zose zisabwa kandi akoresha ikeshamvugo;
- Ubushobozi bwo guhanga umwandiko ntekerezo yubahiriza imbata n'uturango twawo;
- Ubushobozi bwo gusesengura no gukoresha neza ibinyazina nyamubaro.

Ifashishe ibibazo biri mu gitabo cy'umunyeshuri hanyuma utegurire abanyeshuri isuzuma. Saba abanyeshuri kwitegura gukora isuzuma risoza umutwe wa mbere buri wese ku giti ke.

Urugero rw'ibibazo by'isuzuma n'ibisubizo byabyo:

I. Ibibazo byo kumva no gusesengura umwandiko

1. Erekana akamaro k'ubuhanzi ku Banyarwanda ugendeye ku mwandiko. Ku Banyarwanda ubuhanzi bwari inzira yo kuruhuka no kwidagadura, cyanecyane igihe bakitse imirimo. Ubuhanzi bubamo no gutyaza ubwenge ndetse no kwigishanya.

2. Garagaza ibyiciro by'ubuhanzi bw'Abanyarwanda nk'uko byavuzwe mu mwandiko utange n'ingero ebyiri kuri buri kiciro muri byo.

Ibyo byiciro ni bibiri: Hari ibijyanye n'ubuvanganzo ku ruhanda rumwe.

Urugero: Ibisigo nyabami n'amazina y'inka.

Hakaba n'ibijyanye n'ubugeni n'ubukorikori ku rundi ruhanda. Urugero: Imitako inyuranye yaba iboshye mu birere, ishingira, urukangaga, ubusuna, umuvumu n'ibindi; cyangwa ibikoresho bibaje mu biti by'amoko atandukanye, hakaba n'ibikoze mu bindi bintu binyuranye.

3. Tanga urugero rw'imwe mu ngingo z'ubuvanganzo bw'Abanyarwanda zitagihangwaho muri iki gihe usobanure n'impamvu.

Ubusizi nyabami: Impamvu butagihangwaho ni uko ingingo bwafatiragaho yari iyo gusingiza cyangwa kurata abami n'ingoma zabo, kuri ubu bikaba bitakiriho.

4. Gereranya ubuhanzi bw'Abanyarwanda ba kera n'ubwo muri iki gihe.

Ubuhanzi bw'Abanyarwanda ba kera bufitanye isano n'ubw'ab'ubu kuko ubuhanzi bushya bwinshi usanga bushinze imizi mu nganzo ya kera. icyakora abo muri iki gihe bagerageza kurushaho kubunozza bakagira n'ibishya bagenda bongeraho bijyanye n'aho isi igeze.

5. Sobanura impamvu Abanyarwanda bakwiriye kwita ku buhanzi bwabo.

Bagomba kubusigasira kugira ngo butava aho buzima bukibagirana cyangwa se

bukitwarirwa n'abanyamahanga akaba ari bo babubiyaza umusaruro kandi atari bo baburuhiye.

6. Erekena impamvu uruhare rw'ubuyobozi ari ngombwa mu kurengera uburenganzira bw'umuhanzi.

Uruhare rw'ubuyobozi ni ngombwa mu kurengera uburenganzira bw'umuhanzi kugira ngo barwanye abashaka kwiba ibihangano by'abandi.

7. Vuga irindi somo mu yo mwiga rifitanye isano n'ibivugwa muri uyu mwandiko unasobanure impamvu.

Isomo ry'amateka. Impamvu ni uko uyu mwandiko uvuga ku buhanzi bw'Abanyarwanda, bityo ibikubiyemo bikaba bigaragara mu byagiye biranga amateka yabo.

8. Sobanura uko wumva wagira uruhare mu guteza imbere ubuhanzi nyarwanda.

Nagira uruhare mu guteza imbere ubuhanzi nyarwanda ntanga umusanzu wange bwite mu gukora ibihangano nyarwanda, byaba ibifatye ku bya kera cyangwa ibijyanye n'igihe tugezemo. Ariko muri byose nkibuka kubikora nita ku kubungabunga umuco wacu.

II. Inyunguramagambo

1. Tanga ibisobanuro by'amagambo akurikira ukurikije uko yakoreshejwe mu mwandiko.

a) Ibisigo nyabami: Ingeri y'ubuvanganzo nyarwanda yari igizwe n'imivugo irata (isingiza) abami n'ingoma zabo.

b) Kubogama: Kutavugisha ukuri mu gukemura impaka z'abantu.

c) Ubwiru: Yari imihango idahinduka yakorwaga ibwami mu ibanga kuri buri kintu runaka cyabaga giteganyijwe gukorwa ibwami.

d) Gutera ikirenge mu cy'undi: Kumukurikiza, kumwigana.

e) Inganzo: Ubuhimbyi buba mu mutwe w'umusizi butuma akomeza kubona amagambo meza, ahantu umusizi yiherera ari guhanga.

2. Shaka impuzanyito z'aya amagambo akurikira yakoreshejwe:

a) Rusahuze: **Umujura, igisambo.**

b) Harinjijwemo: **Harongewemo.**

c) Binyuranye: **Bitandukanye.**

3. Shaka imbusane z'aya amagambo akurikira yakoreshejwe:

- a) Abanyarwanda ≠ **Abanyamahanga**.
- b) Araruhutse ≠ **Arananiwe**.
- c) Buhanitse ≠ **Buciriritse**.

4. Huza amagambo yo mu ruhushya A n'ibisobanuro byayo byo mu ruhushya B

Uruhushya A	Uruhushya B
1. Abisi	a) Kuyiruhuka cyangwa kuyirangiza.
2. Aho isi igeze	b) Kubungabunga ikintu ngo kitangirika.
3. Gusigasira	c) Abahanzi b' amazina y'inka.
4. Kugoka	d) Igihe tugezemo
5. Gukika imirimo	e) Kuvunikira cyangwa kuruhira ikintu mu buryo bukomeye.

Ibisubizo: 1=c, 2=d, 3=b, 4=e, 5=a

III. Ikibonezamvugo

1. Erekena ibinyazina nyamubaro biri mu nteruro zikurikira unagaragaze intego n'amategeko y'igenamajwi yabyo.

Mu ishuri ryacu hahembwe abanyeshuri batatu.

Batatu: ba - tatu

Ababurana ari babiri umwe aba yigiza nkana

Babiri: ba - biri

Umwe: u - mwe

Umurima umwe muzawuhinge naho indi ibiri muzayiraze.

Umwe: u - mwe

Ibiri: i - biri

Hagende haza banebane. **banebane: ba - ne - ba - ne**

2. Koresha ibinyazina nyamubaro bikurikira mu nteruro ziboneye.

Eshanu

Barindwi

Itandatu

Hatatu

(Abanyeshuri batanga interuro zitandukanye umwarimu akareba niba bakoresheje neza ibinyazina nyamubaro).

Ingero:

Nujya ku isoko uzangurire inkoko **eshanu**.

Abanyeshuri **barindwi** ni bo bagize amanota arenze mirongo irindwi ku ijana.

Hashize imyaka **itandatu** tumenyanye.

Ku munsu mukuru twahahiye ahantu **hatatu** hatandukanye.

IV. Ubuvanganzo

1. Insigamugani ni iki?

Insigamugani ni imvugo iba yarakomotse ku muntu runaka uzwi wabayeho bitewe n'imibereho ye, ibyo yakoze, ibyo yavuze... iyo mvugo ikaba iciro ry'umugani. Insigamugani ishobora kuba nyirizina iyo yarakomotse ku muntu cyangwa ikaba nyitiriro iyo yarenguriwe ku nyamaswa, ku nyoni, ariko bashaka kuvuga ku bantu runaka baba bubashywe, bityo bakabatsinda.

2. Tandukanya insigamugani n'umugani muremure.

Insigamugani ni imvugo cyangwa se imigani iba yarakomotse ku bantu bazwi mu mateka (aho babaye, ibyababayeho byakomotseho iyo mvugo, aho byabereye n'igihe byabereye). Umwandiko w'ikirari k'insigamugani utangira uvuga uwo iyo mvugo yakomotseho, igihe n'aho byabereye, ugasoza werekana uko iyo mvugo yabaye gikwira. Naho umugani muremure wo ntukoresha imvugo zakomotse ku bantu bazwi. Ikindi kandi umugani muremure urangwa no kubamo amakabyankuru ibitangaza bidashobora kubaho, ugasanga inyamaswa n'ibintu bidafite ubuzima byitwara ndetse

bikavuga nk'abantu. Umugani muremure ugira amagambo awutangira azwi ndetse n'andi awusoza. Urugero: "Kera habayeho..." ugasozwa na "Si nge wahera..."

Tanga ingero nibura enye z'ubuvanganzo bwo muri rubanda, unazisobanure.

Abanyeshuri baratanga ingeri zitandukanye z'ubuvanganzo, umwarimu akosore areba neza niba ibyo abanyeshuri bagaragaje aribyo).

Ingero: Umugani muremure, imigani migufi, ibitekerezo byo muri rubanda, ibisakuzo, amagorane, uturingushyo, imivugo...

V. Ihangamwandiko

Hanga umwandiko ntekerezo ukurikije imbata yawo, wubahiriza uturango twawo kandi ugaragazemo ingingo zivuga ku mibereho n'umuco by'Abanyarwanda.

Ibigomba kubahirizwa:

Umwandiko ugomba kuba ufite umutwe, intangiriro, igihimba n'umusozo. Ugomba kuba wubahirije ikeshamvugo kandi uvuga ku ngingo y'imibereho y'Abanyarwanda ndetse n'umuco wabo. (Muri izo ngingo umuntu yavugamo ubuvanganzo bwo muri rubanda, imigenzo n'imiziririzo, ubuhanzi bunyuranye, ingamba zo kubungabunga umuco nyarwanda n'ibindi).

3.6. Ibikorwa by'inyongera

• Imyitozo nzamurabushobozi

1. Garagaza uturango tw'insigamugani.

Insigamugani ni imvugo igizwe n'amagambo make. Insigamugani igira uwo yakomotseho cyangwa icyo yitiriwe. Insigamugani nyirizina igira igihe kizwi (umwaka) n'ahantu yabereye hazwi mu mateka ndetse n'uwo yakomotseho akaba azwi neza n'impamvu yayo ikaba yagaragazwa. Insigamugani ni imvugo rubanda baba baramenyereye gukoresha mu mvugo iteye nk'umugani mugufi, bakunze kwita umugani w'umugenurano.

2. Ikinamico ni iki?

Ikinamico ni ubugeni bwo gukinira imbere y'abarebyi igikorwa runaka bigana umuco w'abantu. Ikinamico iba igamije gutanga ubutumwa runaka, rimwe na rimwe bashaka gukosora ibikorwa bitari byiza bigaragara mu buzima bw'abantu.

3. Ikinamico zirimo amoko angahe ukurikije uko zigezwa ku bo zigenewe? Habaho ikinamico ikinirwa mu ruhambe imbere y'abantu, hari kandi n'ikinamico inyuzwa kuri radiyo no kuri tereviziyo. **Umwandiko ntekerezo ugira ibice bingahe? Bivuge.**

4. Garagaza ibicumbi by'ibinyazina nyamubaro.

Ibicumbi by'ibinyazina nyamubaro ni – mwe, - biri, - tatu, - ne, - tanu, - tandatu, - rindwi.

• Imyitozo nyagurabushobozi

1. Umwandiko ntekerezo utaniye he n'umwandiko shusho ndetse n'inkuru?

Umwandiko ntekerezo ni igikorwa cyo guhimba umwandiko urambura ingingo (ibitekerezo) zawe witekerereje ariko zigendanye n'insanganyamatsiko yatanzwe. Insanganyamatsiko ishobora kuba interuro yo mu buzima busanzwe z'Ikinyarwanda n'ibindi.

Umwandiko shusho ni umwandiko uba ugaragaza ishusho ry'ikintu runaka ku buryo uwusoma ahita agira ishusho y'ibivugwa mu mwandiko. Uwandika umwandiko shusho aba asa n'ushushanya ikivugwa mu mwandiko.

Inkuru ni inyangiriko ivuga ibyabaye cyangwa ibihimbano ariko ikabivuga mu buryo bw'ibarankuru.

2. Garagaza ukoresheje uturemajambo impamvu ibinyazina nyamubaro bigarukira kuri karindwi, indi mibare kugera ku icumi igafatwa nk'amazina? Ubusanzwe ikinyazina nyamubaro kigira intego igizwe n'uturemajambo tubiri ari two: indangakinyazina n'igicumbi (Rkz – C). Imibare rero irenze karindwi usanga yitwara nk'amazina mu rwego rw'intego kuko igira uturemajambo nk'utw'izina ari two: indomo, indanganteko n'igicumbi (D – RT – C).

Urugero:

Umunani : u – mu – nani Nta tegeko.

ikenda : i – ki – enda i → ø/-j

icumi : i – ø – cumi Nta tegeko.

3. Garagaza uburyo ibinyazina nyamubaro bihindura uturemajambo mu nteko ya cumi.

Ibinyazina nyamubaro bihindura intego mu nteko ya cumi guhera ku gicumbi -

biri kugera kuri - tandatu. Ibyo bicumbi bihinduka: - byiri, - shatu, - nye, - shanu, - sheshatu.

Indanganyazina na yo ihinduka “e” aho kuba “zi”.

Urugero:

Inka ebyiri: e – byiri Nta tegeko rihari.

Inka eshatu: e – shatu Nta tegeko rihari.

Inka enye: e - nye Nta tegeko rihari.

Imyitozo nsindagira bumenyi

1. Iyo bavuze ubuvanganzo nyarwanda wumva iki?

Ubuvanganzo nyarwanda ni ibyahimbwe byose by’umwimerere, bigahimbwa n’Abanyarwanda bagaragaza umuco wabo. Ubuvanganzo nyarwanda bugaragarira mu buhanzi, mu bugeni ndetse no mu bukorikori butandukanye.

2. Kuki tugomba kubungabunga umuco nyarwanda?

Tugomba kubungabunga umuco nyarwanda kugira ngo utaducika tugatakaza indangaciro zacu nk’Abanyarwanda. Kuko igihugu kitagira umuco kiracika ndetse n’umuntu utagira umuco agatakaza ubumuntu.

3. Ni ibiki bigomba kwitabwaho mu kubungabunga umuco nyarwanda?

Mu kubungabunga umuco wacu ibibi biwurimo bigomba kurekwa, ibyiza bigasigasirwa, kandi ibiva mu mico y'ahandi mbere yuko byinjizwa mu muco wacu hakabanza kurebwa ibyubaka naho ibyakwangiza umuco twari dusanganwe tukabirwanya.

4. Tandukanya insigamugani, umugani muremure n'umugani w'umugenurano. Insigamugani ni imvugo cyangwa se imigani iba yarakomotse ku bantu bazwi mu mateka (aho babaye, ibyababayeho byakomotseho iyo mvugo, aho byabereye n'igihe byabereye). Umwandiko w'ikirari k'insigamugani utangira uvuga uwo iyo mvugo yakomotseho, igihe n'aho byabereye, ugasoza werekana uko iyo mvugo yabaye gikwira.

Umugani muremure wo ntukoresha imvugo zakomotse ku bantu bazwi. Ikindi kandi umugani muremure urangwa no kubamo amakabyankuru (ibitangaza bidashobora kubaho, usanga inyamaswa n'ibintu bidafite ubuzima byitwara ndetse bikavuga nk'abantu). Umugani muremure ugira amagambo awutangira azwi ndetse n'andi awusoza. Urugero : “Kera habayeho...” ugasozwa na “Si nge wahera...”

Umugani w'umugenurano ni imvugo ngufi ikoresha amagambo make ariko igisobanuro cyayo kibaka kimbitse. Umugenuraro uba ugizwe n'ibice bibiri by'interuro byuzuzanya. Umugenurano usobanurwa mu buryo bubiri. Uburyo bwa mbere bugizwe n'igisobanuro cy'amagambo aba agize umugani w'umugenurano naho uburyo bwa kabiri ni uburyo bw'amarenga bitewe n'icyo umugani mugufi werekezaho.

3.7. Ubumenyi bw'inyongera bugenewe umwarimu

Imigani migufi ihuye n'insanganyamatsiko yo kubungabunga umuco nyarwanda.

a) Aho wambariye inkindi ntuhambarira ibicocero:

Aho wagiriye icyubahiro si byiza kwemera kuhasebera. Aho uhuriye n'insanganyamatsiko yo kubungabunga umuco nyarwanda ni uko muri kamere y'Abanyarwanda baharanira kubungabunga ibyiza bagezeho. Bityo akaba ari yo mpamvu aho bagiriye ubuzima bwiza batifuza kuhasebera.

b) Uwambaye injamba ntagira ijambo:

Ubundi injamba ni imyambaro ishaje kandi ifite umwanda, mbese igaragara nabi cyane. Uyu mugani rero ushatse kuvuga ko iyo umuntu yambaye nabi bikabije usanga aho abandi bateraniye nta gaciro ahabwa, bityo ntapfe guhabwa umwanya wo gutanga ibitekerezo, yewe yanawuhabwa ibyo avuze bigahabwa agaciro gake cyane. Aho uhuriye n'insanganyamatsiko yo kubungabunga umuco nyarwanda ni uko Abanyarwanda muri

kamere yabo baharanira kwihesha agaciro, ugasanga bakora uko bashoboye ngo biteze imbere babone uko bubahwa n'ibyo bavuze cyangwa bakoze bihabwe agaciro kubera urwego bariho.

c) Uticaranye na se ntamenya icyo sekuru yasize avuze/ Uwanze kumvira se na nyina yumvira ijeri/ Nyamwanga kumva ntiyanze no kubona/ Intamenya irira ku muziro/ Inyamaswa idakenga yishwe n’umututizi.

Iyi migani ishatse gusobanura ko umuntu akwiye kugira umuco wo gutega amatwi ababyeyi cyangwa abandi bamuruta mu gihe bamugira inama nziza bikazamugirira akamaro mu buzima bwe.

Aho ihuriye n’insanganyamatsiko yo kubungabunga umuco nyarwanda ni uko kuva kera Abanyarwanda bari bafite uwo muco wo kwigira ku babakuriye.

d) Ifuni ibagara ubucuti ni akarenge:

Uyu mugani ushatse gusobanura ko iyo abantu bashaka kunoza umubano wabo bagomba kugendererana kenshi. Aho uhuriye n’insanganyamatsiko yo kubungabunga umuco nyarwanda ni uko mu muco w’Abanyarwanda habamo ubufatanye kandi bukagenda bukomezwa n’uko bagenda basurana.

e) Kora ndebe iruta vuga numve:

Uyu mugani ushatse gusobanura ko umuntu agomba guhabwa agaciro kubera ibikorwa yakoze aho kumva amagambo gusa adashyirwa mu bikorwa.

Aho uhuriye n’insanganyamatsiko yo kubungabunga umuco nyarwanda ni uko usanga muri kamere yabo Abanyarwanda batajya bishimira umuntu uhora yirata ibyiza azakora cyangwa asaba abandi kubikora, nyamara atajya abishyira mu bikorwa ngo abandi bamurebereho.

5. Ibinyazina nyamubaro bihindura intego mu nteko ya kangaha? Bigaragaze.

Ibinyazina nyamubaro bihindura intego mu nteko ya 10, indangakinyazina ikaba “e” aho kuba “zi” hanyuma n’ibicumbi bigahinduka – byiri, - shatu, - nye, - shanu, -sheshatu.

6. Umwandiko ntekerezo ugira ibice bingaha? Bivuge.

Umwandiko ntekerezo ugira ibice bine: Umutwe, intangiriro, igihimba, umusozo

UMUTWE WA KANE : IBIDUKIKIJE

IV.1 Ubushobozi bw’ingenzi bugamijwe:

- Gusesengura imyandiko ku ngingo yo gufata neza ibidukikije;
- Gusesengura inshinga hagaragazwa intego n’amategeko y’igenamajwi.
- Gusesengura ingirwanshinga hagaragazwa intego n’ amategeko y’.
- Kugaragaza uturemajambo tw’ inshinga twungirije.
- Gusesengura ibisantera hagaragazwa intego n’ amategeko y’ igenamajwi.

IV. 2 Ibyo umunyeshuri asanzwe azi

- gusoma neza umwandiko, gukoresha ibimenyetso by'utwatuzo, gukoresha inkoranya y'Ikinyarwanda, zimwe mu ngeri z'ubuvanganzo bwo muri rubanda nk'ibitekerezo byo muri rubanda n'imigani migufi, inshoza y'ibinyazina na zimwe mu ngero zabyo ndetse akaba azi umwandiko ntekerezo icyo ari cyo.

- Akamaro k'uburinganire n'ubwuzuzanye (ibyho bize mu mwaka wa kabiri w' amashuri yisumbuye).

- Inshoza y' ikeshamvugo (ibyho bize mu mwaka wa kabiri w' amashuri yisumbuye).

- imikoreshereze y' utwatuzo.

- Gutondagura inshinga iri mu mbundo n'ibihe bikuru byazo.

IV.3 Igikorwa cy'umwinjizo

Umwarimu aha abanyeshuri igikorwa kibinjiza mu nsanganyamatsiko y'umutwe.

Urugero rw'igikorwa:

Konona ibidukikije bituma abatuye isi babura umwuka mwiza wo guhumeka . Sobanura mu magambo yawe bwite uburyo dukwiye kubungabunga ibidukikije.

Umwarimu atega amatwi ibitekerezo bitandukanye abanyeshuri batanga ku buzima muri rusange ku bijyanye no gufata neza ibidukikije.

Urugero rw'ibisubizo:

- Gusobanurira abana ibirebana no gufata neza ibidukikije bakamenya kubibungabunga;

- Kubungabunga ibidukikije ni inshingano za buri wese;

- Abatuye isi twese dusabwa gufata neza ibidukikije tukabirinda ababyangiza.

IV.4. Amasomo ari mu mutwe wa kane n'igihe yagenewe

Umutwe wa kane: Ibidukikije		Umubare w'amasomo: 23
Amasomo	Intego rusange	Umubare w'amasomo
Umwandiko: Amatungo yo mu rugo		
Isomo rya mbere: Gusoma no gusobanura umwandiko.	- Gusoma umwandiko no gusobanura amagambo atari asobanukiwe. - Gukoresha neza mu mvugo no mu nyandiko amagambo yungutse.	Isomo 1

Isomo rya kabiri: Gusoma no kumva umwandiko.	Gusubiza ibibazo byo kumva umwandiko.	Isomo 1
Isomo rya gatatu: Gusoma no gusesengura umwandiko.	Gusubiza ibibazo byo gusesengura umwandiko.	Isomo 1
Isomo rya kane: Umwitozo w'ubumenyi ngiro: kungurana ibitekerezo.	Gutanga ibitekerezo bihamye ashize amanga ku nsanganyamatsiko bahawe.	Isomo 1
Inshinga		
Isomo rya gatanu: amoko y'inshinga	-Kugaragaza inshoza y'inshinga n' amoko yayo.	Isomo 1
Ingirwanshinga		
Isomo rya gatandatu: Ingirwanshinga	- Kugaragaza inshoza n' uturango - kugaragaza amoko n' intego z' ingirwanshinga.	Isomo 1
Umwandiko: Inyamaswa		
Isomo rya karindwi : iGusoma no gusobanura umwandiko.	- Gusoma umwandiko no gusobanura amagambo atari asobanukiwe. - Gukoresha neza mu mvugo no mu nyandiko amagambo yungutse.	Isomo 1
Isomo rya munani: Gusoma no kumva umwandiko.	Gusubiza ibibazo byo kumva umwandiko.	Isomo 1
Isomo rya kenda: Gusoma no gusesengura umwandiko.	Gusubiza ibibazo byo gusesengura umwandiko.	Isomo 1
Isomo rya cumi: Umwitozo w'ubumenyi ngiro: kungurana ibitekerezo.	Gutanga ibitekerezo bihamye ashize amanga ku nsanganyamatsiko bahawe.	Isomo 1
Inshinga		
Isomo rya cumi na rimwe: Uturemajambo tw' ibanze tw' inshinga	Gusesengura inshinga isanzwe n' inshinga nkene/mburabuzi no kugaragaza uturemajambo tw'ibanze n' amategeko y' igenamajwi.	Amasomo 3

Isomo rya cumi na kabiri: Kugaragaza uturemajambo twungirije tw' inshinga	Gusesengura inshinga no kugaragaza uturemajambo twungiririje.	Amasomo 3
Isomo rya cumi na gatatu: uturemajambo tw' inshinga	Kugaragaza amategeko y' igenamajwi	Amasomo 2
Ibisantera		
Isomo rya cumi na kane : ibisantera	Gusesengura igisantera inshoza, kugaragaza intego n' amategeko y' igenamajwi.	Amasomo 2
Isuzuma risoza umutwe wa kane		Amasomo 2
Imyitozo nzamurabushobozi na nyagurabushobozi		Amasomo 2

4.4.1. Umwandiko: Amatungo yo mu rugo

Isomo rya mbere: Gusoma no gusobanura umwandiko

Intego zihariye
Nyuma y'iri somo umunyeshuri araba ashobora: - Gusoma umwandiko yahawe yubahiriza utwatuzo n'isesekaza. - Gusoma no gusobanura amagambo atari asobanukiwe ari mu mwandiko no kuyakoresha neza mu mvugo no mu nyandiko.
Imfashanyigisho: Igitabo cy'umunyeshuri, igitabo cy'umwarimu, imfashanyigisho z'iyumvabona, amashusho inkoranyamagambo n'ibindi.

I. Intangiriro

Umwarimu asaba abanyeshuri kwitegereza amashusho ajyanye n'umwandiko "Amatungo yo mu rugo" bagiye gusoma akababazaho ibibazo bituma bavumbura insanganyamatsiko iri mu mwandiko.

Urugero rw'ibibazo yabaza n'ibisubizo:

a) Mwitgereje iyi shusho murabonaho iki?

Ikiraro kirimo inka za kijyambere; iruhande hari ikindi gito kirimo intama nyinshi, ibiraro bifite aho amatungo arira.

b) Mwaba mwarabonye ahantu hubatse amazu ameze atya?

Hari abayabonye, hari n'abatarabonye.

c) Aya mazu akorerwamo iki?

Yororerwamo amatungo yo mu rugo.

d) Amatungo yo mu rugo se amaze iki?

Araribwa, aragurishwa bakabona amafaranga, atanga amata, ifumbire.

II. Uko isomo ryigishwa

1. Gusoma bucece

Saba abanyeshuri gusoma umwandiko bucece badahwihwisa hanyuma ubabaze ibibazo byo kugenzura ko basomye.

a) Uyu mwandiko uravuga ku biki?

Uravuga k'umugabo Ndamage n'iby'ubworozi bwe.

b) Ese mu mwandiko baravuga ko ubworozi bwe abukora ate?

Ubworozi bwe abukora mu buryo bw'umwuga.

c) Ni iki bavuze ku bworozi bw'inka ze?

Uravuga ko ubworozi bw'inka ze bumuteje imbere; ngo yajyaga yorora inka zitari nziza bitaga "baratihembe" none ageze ku nka za kijyambere zitanga umukamo utubutse.

d) Ibyo uyu mwandiko uvuga ni ko bimeze mu ngo iwanyu aho muba?

Bamwe ni ko biri; hari aborora abandi ntiborora hari n'aborora ariko inka zitari iza kijyambere..

2. Gusoma baranguruye

Somera abanyeshuri by'intangarugero ugaragaza isesekaza hanyuma ubasabe gusoma baranguruye basimburana. Genda ubakosora aho basoma nabi kandi wita ku banyeshuri bafite ibibazo byihariye. Fasha buri wese bitewe n'ikibazo afite.

3. Gusobanura amagambo

Shyira abanyeshuri mu matsinda. Saba abanyeshuri gukora igikorwa kijyanye n'inyunguramagambo kiri mu gitabo cyabo ubahe n'igihe cyo kugikora. Gendagenda mu matsinda ureba ko abanyeshuri basobanukiwe ibyo bagomba gukora kandi utanga ubufasha aho bukenewe.

Igikorwa

Soma umwandiko "Amatungo yo mu rugo" ushakemo amagambo udasobanukiye hanyuma uyasobanure wifashishije inkoranya cyangwa inyito afite mu mwandiko usubize n'ibibazo by'inyunguramagambo byatanzwe.

Igihe wabahaye kirangiye, saba abanyeshuri kumurika ibyo bakoze. Fatanya n'abagize amatsinda kunoza no kuzuza ibisubizo byatanzwe hanyuma ibisubizo by'ingenzi byandikwe ku kibaho, abanyeshuri bose babyandike mu makayi yabo.

Urugero rw'ibibazo n'ibisubizo byanogejwe:

Gusobanura amagambo

1. Sobanura amagambo akurikira dusanga mu mwandiko:

- a) **Ingweba:** Inka za kijyambere zitanga umukamo mwinshi.
- b) **Urwuri:** Isambu ngari bororeramo amatungo.
- c) **Ibicuba:** Ibikoresho bakoresha badahira inka, gishobora no kubuganizwamo amata, kinagemurwamo amata.
- d) **Ikimuri:** Amavuta y'inka.
- e) **Icyomoro:** Umuti uvura ibikomere.
- f) **Kwigengesera:** Kwitwararika, kwitonda, gukorana ubushishozi bwinshi kugira ngo hatagira ibiza kwangirika.
- g) **Inturire:** Ikigage kirimo ubuki.
- h) **Inkangaza:** Urwagwa rurimo ubuki.

2. Garagaza impuzanyito z'aya magambo akurikira dusanga mu mwandiko:

- a) **Kugoboka:** Kurwanaho, kurengera.
- b) **Ziranura:** Ziraryoha.

3. Vuga imbusane z'aya magambo akurikira dusanga mu mwandiko:

- a) Kwangiza ≠ kubungabunga.
- b) Umukungu ≠ Umukene.

Umwitozo wo gukoresha amagambo mu nteruro

Umwarimu abwira abanyeshuri bese gukoresha neza amagambo mu nteruro ngufi ziboneye cyangwa kuzuza interuro bifashishije amagambo yakoreshejwe mu mwandiko, ariko buri munyeshuri agakora ku giti ke. Umwarimu agenda akosora buri munyeshuri uko yagiye akoresha amagambo mu nteruro.

1. Koresha neza inshinga zikurikira muri ngenga ya gatatu y'ubumwe, wubake interuro ngufi kandi ziboneye

a) Kugobaka

Kamanzi yabuze amafaranga y'ishuri **agobokwa** n'ikimasa yari yoroye.

b) Kwigengesera

Kubuganiza amata mu gisabo bisaba **kwigengesera** kugira ngo utayabogora.

c) Kuzigama

Gushora amafaranga utera ishyamba ni uburyo bwiza bwo **kwizigamira** kandi unita ku bidukikije.

d) Kwagika

Abavumvu iyo bagiye **kwagika** bubaka ingombe inyuma y'urugo aho abana batagera.

2. Uzuzura interuro zikurikira ukoresheje aya magambo yatanze: Ikirungurira, ikimuri, umuvumvu, ifumbire, ikibuti.

a) Kamana ni **umuvumvu** wabigize umwuga, afite imitiba irenga magana abiri.

b) Inka ntizirara mu **kibuti** keretse inkoko n'inkwavu.

c) Bajya bavuga ko amata avura **ikirungurira**.

d) Kugira ngo haboneke umusaruro uhagije, bakoresha **ifumbire** mvaruganda

e) Abakunda ibirunge bakoresha **ikimuri**.

Isomo rya kabiri: Gusoma no kumva umwandiko

Intego zihariye
Nyuma y'iri somo umunyeshuri araba ashobora: Gusoma umwandiko no gusubiza neza ibibazo byawubajijweho.
Imfashanyigisho: Igitabo cy'umunyeshuri, igitabo cy'umwarimu, imfashanyigisho z'iyumvabona, amashusho inkoranyamagambo n'ibindi.

I. Intangiriro

Umwarimu abaza abanyeshuri ibibazo bijyanye n'umwandiko baheruka gusoma akababazaho ibibazo bibinjiza mu isomo ryo kumva umwandiko. Na bo bagatanga ibisubizo bijyanye n'umwandiko.

Urugero rw'ibibazo yabaza n'urugero rw'ibisubizo:

a) Umwandiko duheruka kwiga witwa ngo iki?

Amatungo yo mu rugo.

b) Muri rusange uvuga ku biki?

Uvuga ku bworozi bwa Ndamage.

c) Ndamage yorora amatungo maremare gusa?

Oya Ndamage yorora amatungo maremare n'amagufi nk'inkoko, imbata, dendo, inkwavu...

d) Rondora bimwe mu bintu bigaragaza ko Ndamage ari umukire.

- Yihaza mu biribwa, abaturanyi be ni we ubagoboka abaha amata, amagi, ubuki...
- Yaguze imodoka, atunze inka za kijyambere, afite urwuri...

II. Uko isomo ryigishwa

Gusoma no kumva umwandiko

Shyira abanyeshuri mu matsinda. Bahe igihe cyo kongera gusoma umwandiko uri mu gitabo cyabo no gusubiza ibibazo byo kumva umwandiko. Gendagenda mu matsinda ureba uko abanyeshuri bakora icyo gikorwa.

Igikorwa

Soma umwandiko "Amatungo yo mu rugo" maze usubize ibibazo byawubajijweho.

Igihe wabahaye kirangiye, saba abanyeshuri kumurika ibyo bakoze. Fatanya n'abagize amatsinda kunoza no kuzuzura bisubizo byatanzwe hanyuma ibisubizo by'ingenzi byandikwe ku kibaho, abanyeshuri bose babyandike mu makayi yabo.

Urugero rw'ibibazo yabaza n'urugero rw'ibisubizo:

Ibibazo byo kumva umwandiko

a) Inka za Ndamage yari tunze mbere zari zrahimbwe irihe zina? Kubera iki?

Bazita" baratihembe" kuko zidatanga umusaruro uhagije.

b) nibura ingaruka ebyiri zo kurya inyama zitapimwe na muganga w'amatungo.

Kwandura indwara, gupfa.

c) Ni iyihe ndwara yavuzwe mu mwandiko ivurwa n'ubuki?

Ubugendakanwa.

d) Vuga akandi kamaro k'ubuki waba uzi.

Bwengwamo inzoga, busigwa ku migati, buvura inkorora...

e) Ni ibiki bigaragaza ko umwandiko udutoza kuzigama? Mu mwandiko batubwira ko amatungo ari akabando k'iminsi.

f) Rondora indi mimaro y'amatungo itavuzwe mu mwandiko.

Uruhu rw'intama ruvamo inkosha cyangwa ingobyi bahekamo abana, izindi mpu ziragurishwa zikavamo amafaranga, umukandara n'urukweto ndetse n'impapuro izi dukoresha.

g) «Ukena ufite itungo rikakugoboka» sobanura iyi mvugo.

Iyo woroye itungo uba ushobora kuzaryiyambaza mu gihe kiri imbere; ukarigurisha cyangwa ukarigwatiriza ukabona icyo ukeneye. Hari nubwo wagurisha gusa ibikomoka ku itungo nk'amata cyangwa ifumbire ukikenura.

h) Uzuza iyi mbonerahamwe:

Bavuga	Ntibavuga
Kwagika (imizinga y'inzuki)	Kumanika imitiba/imizinga
Ikiraro/ ikibuti	Inzu y' amatungo
Urwuri	Isambu bororeramo amatungo
Umuvumvu	Umworozi w' amatungo

Isomo rya gatatu: Gusoma no gusesengura umwandiko

Intego zihariye
<p>Nyuma y'iri somo umunyeshuri araba ashobora:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Kugaragaza ingingo z'ingenzi zikubiye mu mwandiko - Gusobanura ibijyanye no kubungabunga amatungo yo mu rugo ashingiye ku bivugwa mu mwandiko ndetse abihuza n'ubuzima busanzwe.. - Gusubiza ibibazo by'isesengura
<p>Imfashanyigisho: Igitabo cy'umunyeshuri, igitabo cy'umwarimu, imfashanyigisho z'iyumvabona, amashusho, inkoranyamagambo n'ibindi.</p>

II. Intangiriro

Umwarimu abaza abanyeshuri ibibazo bijyanye n'umwandiko baheruka gusoma akababazaho ibibazo bibinjiza mu isomo ryo gusesengura umwandiko.

Urugero rw'ibibazo yabaza n'urugero rw'ibisubizo:

a) Umwandiko duheruka kwiga witwa ngo iki?

Amatungo yo mu rugo.

b) Muri rusange uvuga ku biki?

Uvuga ku bworozi bwa Ndamage.

c) Ndamage yorora amatungo maremare gusa?

Oya. Ndamage yorora amatungu maremare n'amagufi nk'inkoko, imbata, dendo, inkwavu...

d) Rondora bimwe mu bintu bigaragaza ko Ndamage ari umukire.

- Yihaza mu biribwa, abaturanyi be ni we ubagoboka abaha amata, amagi, ubuki...
- Yaguze imodoka, atunze inka za kijyambere, afite urwuri...

Shyira abanyeshuri mu matsinda. Bahe igihe cyo kongera gusoma umwandiko uri mu gitabo cyabo no gusubiza ibibazo byo gusesengura umwandiko. Gendagenda mu matsinda ureba uko abanyeshuri bakora icyo gikorwa.

Igikorwa

Soma umwandiko "Amatungo yo mu rugo" maze usubize ibibazo byo gusesengura umwandiko byatanzwe.

Igihe wabahaye kirangiye, saba abanyeshuri kumurika ibyo bakoze. Fatanya n'abagize amatsinda kunoza no kuzuzwa bisubizo byatanzwe hanyuma ibisubizo by'ingenzi byandikwe ku kibaho, abanyeshuri bese babyandike mu makayi yabo.

Urugero rw'ibibazo n'ibisubizo:

Subiza ibibazo bikurikira ugendeye no ku bivugwa mu mwandiko.

a) Garagaza ingingo z'ingenzi n'iz'ingereka ziri muri uyu mwandiko

Ingingo z'ingenzi:

Kera umworozi witwa Ndamage yororaga inka zidatanga umukamo none ubu yorora izitanga umukamo utubutse.

Inka azororera mu rwuri, amatungo magufi akayororera mu biraro n'ibibuti iwe.

Ndamage amaze kwiteza imbere.

Ndamage acuruza ibikomoka ku matungo ariko avuga ko bisaba kwingengesera kuko bisaba kwita ku buziranenge bwabyo.

Korora amatungo hatangizwa ibidukikije.

Ndamage afasha abaturanyi be abaha amata, amagi, ubuki...

Ni ngombwa guteganyiriza ejo hazaza wizigamira mu mabanki cyangwa mu bindi bigo by'imari.

Ingingo z'ingereka:

Ndamage yaguze imodoka.

Hari indwara ziterwa n'umwanda cyangwa ibikomoka ku matungo bidatunganye neza: Impiswi, Amibe, igituntu...

Iyo amaganga aretse ahantu haba indiri y'imibu.

Ndamage atangiye kwamamara.

b) Ufatiye kuri uyu mwandiko, ni iki wowe ubwawe wiyemeje gukora kugira ngo uteganyirize ejo hazaza?

Hari abashobora kuvuga ko bagiye korora amatungo; abandi ko bagiye gutangira kujya babika udufaranga babona, abandi ko batazajya bapfusha ubusa na duke bafite...

c) Hari itungo waba wariyoreye wowe ubwawe? Niba rihari bwira bagenzi bawe uko waribonye n'icyo ryakugejejeho.

(Aha ibitekerezo bitangwa biratandukanye, kuko hari ababa barigeze korora n'abatari babigerageza na rimwe, umwarimu arafasha abanyeshuri kunoza ibitekerezo neza).

d) Ni iyihe nama wagira abantu bagura amata yanyuze mu ruganda aba apfunyitse mu dukarito?

Ni ukujya bashishoza neza, bakareba niba ayo mata baguze apfunyitse neza, bakareba kandi itariki yanditseho niba atararenza igihe yagenewe kugira ngo ataba yaratakaje ubuziranenge bityo akaba yakwangiza ubuzima cyangwa akabatera indwara.

e) Ni iyihe nama wagira aborozi ngo borore ariko ntibangize ibidukikije? Aborozi bagomba gukora ubworozi bwabo ariko bakita ku bidukikije ntibabyangize. Aho bororeye bakahagirira isuku kugira ngo hataba indiri y'udukoko dushobora gutera indwara nk'imibu. Aborozi kandi bagomba kujya batera ubwatsi bw'amatungo nk'urubingo se... ku miringoti mu rwego rwo kurwanya isuri. Ibipfunyika bivamo imiti y'amatungo yigomba gushyirwa ababugenewe, ntibijugunywe ahabonetse hose kuko bishobora kwangiza ibidukikije

Isomo rya kane: Umwitozo w'ubumenyi ngiro: Kungurana ibitekerezo

Intego zihariye
Nyuma y'iri somo umunyeshuri araba ashobora: Guhanga umwandiko ahereye ku nsanganyamatsiko bahawe.
Imfashanyigisho: Igitabo cy'umunyeshuri, igitabo cy'umwarimu n'ibindi.

I. Intangiriro

Umwarimu abaza abanyeshuri ibibazo bituma bibuka umwandiko uheruka kwigwa, n'insanganyamatsiko ubumbatiye.

Urugero rw'ibibazo n'ibisubizo:

a) Umwandiko duheruka kwiga witwa ngo iki?

Amatungo yo mu rugo.

b) Muri rusange uvuga ku biki?

Uvuga ku bworozi bwa Ndamage.

c) Ndamage yorora amatungo maremare gusa?

Oya. Ndamage yorora amatungu maremare n'amagufi nk'inkoko, imbata, dendo, inkwavu...

d) Rondora bimwe mu bintu bigaragaza ko Ndamage ari umukire.

Yihaza mu biribwa, abaturanyi be ni we ubagoboka abaha amata, amagi, ubuki...

Yaguze imodoka, atunze inka za kijyambere, afite urwuri...

II. Uko isomo ryigishwa

Tanga umukoro ku bijyanye n' igikorwa cyo kungurana ibitekerezo ku rugendo shuri bakoze rw' ahantu hororerwa amatungo. Ubasabe ko baza kwitegereza neza ibikorwa aho bagiye mu rwego rwo kubungabunga ibidukikije.

II. Uko isomo ryigishwa

Shyira abanyeshuri mu matsinda, ubahe ibibazo bari bwunguraneho ibitekerezo baze kubimurikira abandi . Basabe kwishakamo umuyobozi w'ikiganiro nyunguranabitekerezo abayobore mu gutanga ibitekerezo.

Igikorwa

Mu matsinda mwungurane ibitekerezo ku nsanganyamatsiko mwahawe, mwubahiriza uko bikorwa, hanyuma muhurize hamwe ibyo mwagezeho mu matsinda.

Ibibazo byo kunguranaho ibitekerezo

a) Ni ubuhe bwoko bw'amatungo mwasuye?

b) Ni iki mwishimiye mumaze kubona kiriya kiraro cy'amatungo?

c) Ni iki mwanenze mubona gikwiriye gukosorwa?

Gabanya amatsinda ibibazo ku buryo buri cyose kigira abagikoraho.

Mu gihe bungurana ibitekerezo, gendagenda mu ishuri ugenzura ko abanyeshuri bitabira gutanga ibitekerezo kugira ngo abatabyitabira ubibashishikarize n’abakeneye ubufasha abubahe.

Igihe wabahaye kirangiye, saba abahagarariye amatsinda kumurika ibitekerezo byo mu matsinda yabo uze kubafasha kubinoza neza.

Urugero rw’ ibitekerezo byatangwa:

Ibitekerezo byagerwaho byaterwa n’aho abanyeshuri bakoreye urugendo shuri ndetse n’ibyo bahabonye.

4.4.2. Inshinga

Isomo rya gatanu: Amoko y’inshinga

Intego zihariye
Nyuma y’iri somo umunyeshuri araba ashobora: - Kugaragaza inshoza y’inshinga no gutandukanya amoko y’inshinga.
Imfashanyigisho: Igitabo cy’umunyeshuri, igitabo cy’umwarimu, ibitabo by’ikibonezamvugo n’ibindi.

I. Intangiriro

Umwarimu asaba abanyeshuri gukora igikorwa kiri mu bitabo byabo kijyanye n’inshinga.

Igikorwa

Itegereze amagambo yanditse mu ibara ari mu interuro zikurikira hanyuma usubize ibibazo byabajijwe.

a) Ndamage **ni** umugabo **atuye** mu Bweramvura.

b) Ngo **afite** na gahunda yo **korora** za mbeba za kizungu.

c) **Afite** zimwe **bita** ingweba.

d) Ndamage **azi** neza ko iyo **bidasukuye** cyangwa bibitse nabi **bigira** ingaruka mbi ku buzima.

Ibibazo:

- a) Aya magambo afite uwuhe mumaro mu nteruro?
- b) Afitanye iyihe sano n'amagambo ayabanjirije?
- c) Urabona iryo jambo riramutse rivuyemo interuro yaba igifite igisobanuro?

Igihe yabahaye kirangiye, abanyeshuri bagaragaza ibyo bakoze, umwarimu agafatanya na bo kunoza no kuzuza ibisubizo bitanzwe.

Urugero rw'ibisubizo:

Ni: Imbundo yaba ari "kuba" naho mu nzagihe ni "azaba".

Atuye: Imbundo ni gutura naho inzagihe yayo ni azatura.

Afite: Imbundo yaba ari kugira naho inzagihe ni azaba afite cyangwa azagira.

Korora: Imbundo ni korora naho inzagihe ni kuzorora.

Bitu: Imbundo ni kwita naho inzagihe ni bazazita.

Azi: Imbundo ishobora kuba ari kumenya naho inzagihe ikaba azaba azi cyangwa azamenya.

Bidasukuye: Imbundo ni gusukura naho inzagihe bizasukurwa.

Bigira: Imbundo ni kugira naho inzagihe ni bizagira.

Umwarimu abwira abanyeshuri ko bagiye kwiga amoko y'inshinga.

Mu nshinga tubonye haruguru harimo izishyirwa mu nzagihe zigatakaza umwimerere wazo, izindi ntizitakaze umwimerere dushingiye ku mbundo yazo. Ni ukuvuga ko hari iziteza urujijo kuko zihita zihindura imisusire igicumbi kigahinduka cyangwa zikitwereza izindi z'inyunganizi. Izo ni nka: **afite, ni, azi**. Izindi ntiziteza urujijo mu rwego rw'ikibonezamvugo. Na zo ni nka: **atuye, bitu, korora, bigira**.

Inshinga rero zirimo amoko abiri y'ingenzi ari yo "**inshinga zisanzwe n'inshinga zidasanzwe bitu inshinga nkene cyangwa mburabuzi**".

Umwarimu abwira abanyeshuri ko bagiye kwiga amoko y'inshinga.

II. Uko isomo ryigishwa

Shyira abanyeshuri mu matsinda, ubasabe gutahura inshoza n'amoko y'inshinga bashake ingero banazikoreshe mu nteruro. Bahe igihe cyo gukora icyo gikorwa. Gendagenda mu matsinda ureba ko abanyeshuri basobanukiwe ibyo bagomba gukora kandi utanga ubufasha aho bukenewe.

Igikorwa

Kora ubushakashatsi utahure inshoza n'amoko y'inshinga utange ingero unazikoreshe mu nteruro ziboneye.

Igihe wabahaye kirangiye, saba abanyeshuri kumurika ibyo bakoze. Fatanya n'abagize matsinda kunoza no kuzuzwa bisubizo byatanzwe hanyuma iby'ingenzi byandikwe ku kibaho, abanyeshuri bese babyandike mu makayi yabo.

Ibisubizo byanogejwe:

1. Inshoza y' inshinga

Inshinga ni ijamba ribumbatiye ingingo isobanura ruhamwa ikumvikanisha igikorwa, imico, imiterere, imimerere cyangwa intego bya ruhamwa mu nteruro. Muri make, inshinga ni yo itanga ubutumwa mu nteruro.

Ingero: a) **Igikorwa:** Ababyeyi **basuye** abana ishuri.

Keza **arasoma** umwandiko tuziga ubutaha.

b) **Imico:** Uyu mukobwa **aritonda**.

Abana **bubaha** ababyeyi.

c) **Imiterere:** Uriya musifuzi **arananutse** cyane.

Petero **arashaje** cyane ariko nta muntu umuhiga muri siporo.

d) Imimerere: Uriya munyezamu **arashonje**.

Ararwaye none ejo ntazakina.

d) **Intego:** Kamana **arashaka** kuba umukinnyi w'igihangange

2. Amoko y'inshinga

Mu moko y'inshinga hagaragaramo **inshinga isanzwe** n'**inshinga idasanzwe**. Inshinga isanzwe ishobora kuba **inshinga iri mu mbundo** cyangwa **inshinga itondaguye**. Inshinga idasanzwe ishobora kuba inshinga nkene(inshinga mburabuzi).

Ni ukuvuga ko inshinga ishobora kwigaragaza mu nteruro ari:

- Inshinga idatondaguye/inshinga iri mu mbundo.

- Inshinga itondaguye.

- Inshinga nkene cyangwa mburabuzi.

a) Inshinga isanzwe

Yitwa inshinga isanzwe iyo ibasha guhinduranya ibihe bikuru by'inshinga n'umusozo kandi igicumbi cyayo ntigitakare cyangwa ngo gihindure ishusho. Inshinga isanzwe iba ifite imbundo izwi neza kandi igakorana n'imisozo y'inshinga.

Ingero:

Imbundo	Indagihe ng.3 bu	Inzagihe ng. 3bu	Impitagihe ng.3 bu
Gutura	atuye	azatura	yatuye
Korora	arorora	azorora	Yaroroye/yoroye
Kumva	arumva	azumva	yumvise
Kugurisha	agurisha	azagurisha	yagurishije

b) Inshinga nkene

Ni inshinga zidakora nk'**izisanzwe** bazita kandi **inshinga mburabuzi**. Ntizitondagurwa mu bihe byose kandi ntizikorana n'imisozo y'inshinga. Inshinga nkene zubakiye ku bicumbi bidakorana n'imisozo y'inshinga, iyo zihinduriwe ibihe bikuru by'inshinga, ishusho yazo irahinduka. Ibicumbi by'inshinga nkene ni bitanu ari byo: **-ni, -ri, -zi, -fite, -ruzi**.

Hari n'inshinga nkene "**ni**" igira impinduranyo yayo "**si**" mu ndango ihakana.

Ingero:

Ndamage **ni** umworozi **afite** inka za kijyambere. (Mu ndagihe)

Ndamage **azaba** umworozi **azagira** inka za kijyambere (Mu nzagihe)

Ndamage **yari** umworozi **yari afite** inka za kijyambere (Mu mpitagihe)

Umwitoto ku moko y'inshinga

Umwarimu atanga umwitoto ku moko y'inshinga, agasaba buri munyeshuri kuwukora ku giti ke maze akaza kubakosora, anareba niba isomo riri kumvikana bityo aho abona hari ikibazo hagashakirwa igisubizo.

Mu nteruro zikurikira garagaza inshinga zisanzwe n'inshinga nkene:

a) Umwarimu wacu akorana umurava iyo ari mu ishuri.

Akorana: Inshinga isanzwe.

Ari: Inshinga nkene.

b) Umunyeshuri uzi ubwenge abaza ibyo atumva neza.

Uzi: Inshinga nkene.

Abaza: Inshinga isanzwe.

Atumva: Inshinga isanzwe.

c) Uruzi ukuntu ururimi rwacu rufite uburyohe mu buvanganzo.

Uruzi: Inshinga nkene.

Rufite: Inshinga nkene.

d) Abarezi bacu ni ingirakamaro badufatiye runini.

Ni: Inshinga nkene.

Badufatiye: Inshinga isanzwe.

e) Twese tubungabunge ibidukikije.

Tubungabunge: Inshinga isanzwe

4.4.3. Ingirwanshinga

Isomo rya gatandatu: Ingirwanshinga

Intego zihariye
Nyuma y'iri somo umunyeshuri araba ashobora: - Kugaragaza inshoza n' uturango by'ingirwanshinga. - Amoko n' intego z' ingirwanshinga.
Imfashanyigisho: Igitabo cy'umunyeshuri, igitabo cy'umwarimu, ibitabo by'ikibonezamvugo n'ibindi.

I. Intangiriro

Umwarimu asaba abanyeshuri gukora igikorwa kiri mu bitabo byabo kijyanye n'ingirwanshinga.

Igikorwa

Itegereze amagambo yanditse mu ibara ari mu interuro zikurikira hanyuma usubize ibibazo byabajijwe.

a) Karangwa arasubiza **ati:** "Mbese mujya kumbaza icyo kibazo mushingiye ku ki?"

b) Abandi **bati:** "Ese ni ko basubiza umuntu mukuru?"

Ibibazo:

- a) Amagambo ynditse mu ibara ari muri izi nteruro abumbatiye ngingo ki?
- b) Ni bwoko ki? Ese hari andi bisangiye ubwoko?

Igihe yabahaye kirangiye, abanyeshuri bagaragaza ibyo bakoze, umwarimu agafatanya na bo kunoza no kuzuza ibisubizo bitanzwe.

Urugero rw'ibisubizo:

Amagambo ari mu nteruro abumbatiye ingingo yo kubaza.

Amagambo ari mu ibara ni ingirwanshinga. Yego asangiye ubwoko n'ibinyazina nyereka n' ikinyazina kibaza.

Umwarimu abwira abanyeshuri ko bagiye kwiga ingirwanshinga.

II. Uko isomo ryigishwa

Shyira abanyeshuri mu matsinda, ubasabe gutahura inshoza n'uturango by' ingirwanshinga , amoko y'ingirwanshinga n' intego zayo. Bahe igihe cyo gukora icyo gikorwa. Gendagenda mu matsinda ureba ko abanyeshuri basobanukiwe ibyo bagomba gukora kandi utanga ubufasha aho bukenewe.

Igikorwa

Kora ubushakashatsi utahure inshoza n' uturango by' ingirwanshinga, amoko yazo n'intego zayo.

Igihe wabahaye kirangiye, saba abanyeshuri kumurika ibyo bakoze. Fatanya n'abagize matsinda kunoza no kuzuza bisubizo byatanzwe hanyuma iby'ingenzi byandikwe ku kibaho, abanyeshuri bese babyandike mu makayi yabo.

Ibisubizo byanogejwe:

1) Inshoza y'ingirwanshinga n'uturango twayo

Ingirwanshinga ni ijambo rigira inshoza y'ibinyazina nyereka n' ikinyazina kibaza n'iy'uburyo bugereranya.

Ingirwanshinga igira kandi intego y'indagihe isanzwe y'ikirango gusa. Ingirwanshinga irangwa no kuba ifite indangasano ya ruhamwa isa n'iy'inshinga.

2) Amoko y'ingirwanshinga n'intego yazo

Ingirwanshinga zifite indanganshinga zisa n'iz'inshinga zisanzwe naho igice cyakwiswe umuzi nko ku nshinga zisanzwe, ku ngirwanshinga kitwa igicumbi kuko usanga gifitanye isano n'intego y' ikinyazina nyereka. Ingirwanshinga ni enye: - **ti, -tya, -tyo, -te**

a) - ti:

Ingirwanshinga – **ti** ni yo yonyine igaragaza ko nta sano ifitanye n’ibinyazina. Yerekana cyangwa ivuga amagambo atari aya nyakuvugwa cyangwa se aya nyakuvuga iyo asubirwamo.

Ingero: - Yezu/Yesu ati: “Nimureke abana bato bansange” Ati: a – ti

- Uti iki? Uti: u – ti
- Muti yaje? Muti: mu – ti
- Bati nawe naze? Bati: ba – ti

b) – **tya:**

Ingirwanshinga – **tya** ifitanye isano n’ikinyazina nyereka cyo mu itsinda rya mbere **aba** ariko ikaba ifite ingingo isobanura ukuntu.

Ingero: 1. Nakoze ntya. Ntya: n – tya

2. Genza utya utabizambya. Utya: u – tya
3. Wubake gutya bitagwa. Gutya: ku – tya k→g / - GR
4. Izo nkweto ziteye zitya ni bwo buryo bwazo. Zitya: zi – tya **c) – tyo:**

Ingirwanshinga – **tyo** ifitanye isano n’ikinyazina nyereka cyo mu itsinda rya kabiri **abo** ariko ikaba yo ifite ingingo yo gusobanura ukuntu. **Ingero:**

1. Burya uteye utyo? Utyo: u – tyo
2. Mubimenye neza ko duteye dutyo. Dutyo: tu – tyo t→d / - GR
3. Ntubyandike gutyo bitatunanira kubisoma. Gutyo: ku – tyo k →g / - GR
4. Amata avuze atyo araryoha. Atyo: a – tyo **d) – te:**

Ingirwanshinga – **te** ifitanye isano n’ikinyazina kibaza – **he?** Ariko yo ifite ingingo yo gusobanuza ukuntu.

Ingero: 1. Nkore nte ngo yemere? Nte? n – te

2. Baririmbye bate? Bate? ba – te
3. Wabyanditse ute ko bidasomeka? Ute? u – te
4. Uyu mugati waguzwe gute? Gute? ku – te k→g/-GR

Ngenga/inteko		Ibicumbi by'ingirwanshinga			
		-ti	-tya	-tyo	-te?
Ngenga ya 1	y'ubumwe	nti: n-ti	ntyā: n-tya	ntyō: n-tyo	n-te? n-te
	y'ubwinshi	tuti:tu-ti	dutyā	dutyō	dute?
Ngenga ya 2	y'ubumwe	uti	utyā	utyō	ute?
	y'ubwinshi	muti	mutyā	mutyō	mute?
Ngenga ya 3	nt. ya 1	ati	atyā	atyō	ate?
	2.	bati	batyā	batyō	bate?
	3.	uti	utyā	utyō	ute?
	4.	iti	ityā	ityō	ite?
	5.	riti	rityā	rityō	rite?
	6.	ati	atyā	atyō	ate?
	7.	kiti	gityā	gityō	gite?
	8.	biti	bityā	bityō	bite?
	9.	iti	ityā	ityō	ite?
	10.	ziti	zityā	zityō	zite
	11.	ruti	rutyā	rutyō	rute?
	12.	kati	gatyā	gatyō	gate?
	13.	tuti	dutyā	dutyō	dute?
	14.	buti	butyā	butyō	bute?
	15.	kuti	gutyā	gutyō	gute?
	16.	hati	hatyā	hatyō	hate?

Ikitonderwa:

Mu by'ukuri intego y'ingirwanshinga ni **RSH-C** ariko hari abandi bashakashatsi bake bemeza ko ingirwanshinga zigira uturemajambo dutatu ariko ugasanga utwo turemajambo tudasobanutse neza. *Urugero:*

Iziremeye ku musozo -∅

Uyu musozo ugira intego y'ikinyazina nyereka gifite igicumbi -∅ ukenda no kugira inshoza yacyo. Ijambo uremye uterura amagambo atari aya nyakuvuga cyangwa se aya nyakuvuga iyo asubirwamo.

Ingero:

Umuporisi **ati:** "Izi modoka ntizujuje ubuziranenge, muzivane aha". Ati: a-ti-∅ Ndavuze **nti:** "Ngwino". Nti: n-ti-∅

Iziremeye ku musozo -a

Zigira umusozo wenda kugira intego n'inshoza y'ikinyazina nyereka -∅ kandi igira inshoza y'uburyo bwegereye uvuga " nk'uku".

Urugero:

Nugira **utya** iragenda. Utya: u-ti-a i→y/-J

Iziremeye ku musozo -o

Ingirwanshinga igira umusozo -o; uyu musozo ugira intego n'inshoza by'ikinyazina nyereka -o. Ijambo uremye ugira inshoza y'uburyo bwegereye ubwirwa cyangwa uwibutswa "nk'uko".

Ingero:

Nimukore **mutyo** ni byo byiza. Mutyo: mu-ti-o i→y/-J Nuko wa mugabo aherayo **aty**. Atyo: a-ti-a i→y/-J

Iziremeye ku musozo -e?

Izi ngirwanshinga zigira umusozo ufite intego n'inshoza by'ikinyazina kibaza -he?. Iyi ngirwanshinga igira inshoza y'uburyo bubaza.

Ingero:

Urwego rw'ubwikorezi buhagaze **bute** mu Rwanda? Bute: bu-ti-e i→∅/-J

Abasoreshwa babyumva **bate**? Bate: ba-ti-e i→∅/-J

Imyitozo ku ngirwanshinga

Umwarimu atanga umwitozo ku ngirwanshinga, agasaba buri munyeshuri kuwukora ku giti ke maze akaza kubakosora, anareba niba isomo riri kumvikana bityo aho abona hari ikibazo hagashakirwa igisubizo

Urugero rw'umwitozo n'igisubizo

1. **Sobanura ingirwanshinga icyo ari cyo.** Ingirwanshinga ni ijamba rigira inshoza y'ibinyazina nyereka, y'ikinyazina kibaza n'inshoza y'uburyo bugereranya.
2. **Sesengura ingirwanshinga ziri muri izi nteruro maze werekane itegeko ry'igenamajwi ryakoreshejwe.**
 - a) Ubwikorezi buteye bute mu Rwanda?
 - b) Tugomba gusora dute? Muge musora mutya.
 - c) Jya ugenza utyo natwe dukora dutya.
 - d) Nkurunziza ati: "Ubukene bw'akarande si isezerano"

Ingirwanshinga	Intego	Itegeko ry'igenamajwi
Bute	bu-te	
Dute	tu-te	t→d/-GR
Mutya	mu-tya	
Dutya	tu-tya	t→d/GR
Ati	a-ti	

1. **Kosora izi nteruro aho biri ngombwa:**

- a) Turavuga ati: "Tugende mu nzira twita ku mategeko yo mu muhanda".
Turavuga tuti: "Tugende mu nzira twita ku mategeko yo mu muhanda."
 - b) Mbwirira Karori ati: "Uragenda ejo mu gitondo". Mbwirira Karori uti:
"Uragenda ejo mu gitondo"
 - c) Abana bagombaga kubigenza gute kugira ngo batsinde amasomo yabo? Abana bagomba kubigeza bate kugira ngo batsinde amasomo yabo?
2. **Kora interuro ebyiri zirimo ingirwanshinga: imwe muri ngenga ya mbere y'ubumwe n'indi muri ngenga ya gatatu mu nteko ya mbere.**
- Naravuze nti: "Uzambabarire ntuzanteze rubanda".
 - Karangwa yaravuze ati: "Tuzateza imbere ubwikorezi bw'imbere mu Gihugu no hanze yacyo".

4.4.4. Umwandiko: Inyamaswa

Isomo rya karindwi: Gusoma no gusobanura umwandiko

Intego zihariye

Nyuma y'iri somo umunyeshuri araba ashobora:

- Gusoma umwandiko yahawe yubahiriza utwatuzo n'isesekaza.
- Gusoma no gusobanura amagambo atari asobanukiwe ari mu mwandiko no kuyakoresha neza mu mvugo no mu nyandiko.

Imfashanyigisho: Igitabo cy'umunyeshuri, igitabo cy'umwarimu, imfashanyigisho z'iyumvabona, amashusho inkoranyamagambo n'ibindi.

I. Intangiriro

Umwarimu asaba abanyeshuri kwitegereza amashusho ajyanye n'umwandiko "Inyamaswa" bagiye gusoma akababazaho ibibazo bituma bavumbura insanganyamatsiko iri mu mwandiko.

Urugero rw'ibibazo yabaza n'ibisubizo:

a) Vuga nibura inyamaswa eshatu waba warabonye cyangwa warumvise?

Ingwe, intare, impyisi, impongo...

Ikitonderwa: Umwarimu yakwifashisha abanyeshuri, akosora umunyeshuri mu gihe haba hari uwitiranyije amatungo n'inyamaswa.

b) Mwitgereje iyi shusho iri mu gitabo murabonaho iki?

Imbogo nyinshi zirisha hamwe mu ishyamba; hirya gato hari imparage na zo zirisha; hirya cyane hagaragara urusamagwe rwirukankana impara.

c) Amatungo n'inyamaswa bitandukaniye he?

Amatungo arororwa naho inyamaswa ziba mu mashyamba.

Nyuma yo gusubiza ibyo bibazo cyangwa ibindi yababaza biganisha ku mwandiko bagiye kwiga umwarimu abwira abanyeshuri ko bagiye gusoma umwandiko witwa: "Inyamaswa".

II. Uko isomo ryigishwa

1. Gusoma bucece

Saba abanyeshuri gusoma umwandiko bucece badahwihwisa hanyuma ubabaze ibibazo byo kugenzura ko basomye.

Urugero rw'ibibazo n'ibisubizo:

a) Uyu mwandiko uravuga ku biki? Ku nyamaswa.

b) Kubera iki abantu bamwe bakangarana iyo yumvise inyamaswa? Ni uko bazi ko inyamaswa nyinshi ari inkazi ziryana.

c) Rondora amazina nibura atatu y'inyamaswa wumvise mu mwandiko. Imbogo, ibisamagwe, amasatura, isha...

d) Inyamaswa zidufitiye akahe kamaro?

Inyamaswa zirasurwa zikatwinjiriza amadovize bityo tugatera imbere.

2. Gusoma baranguruye

Somera abanyeshuri by'intangarugero ugaragaza isesekaza hanyuma ubasabe gusoma baranguruye basimburana. Genda ubakosora aho basoma nabi kandi wita ku banyeshuri bafite ibibazo byihariye. Fasha buri wese bitewe n'ikibazo afite.

3. Gusobanura amagambo

Shyira abanyeshuri mu matsinda. Saba abanyeshuri gukora igikorwa kijyanye n'inyunguramagambo kiri mu gitabo cyabo ubahe n'igihe cyo kugikora. Gendagenda mu matsinda ureba ko abanyeshuri basobanukiwe ibyo bagomba gukora kandi utanga ubufasha aho bukenewe.

Igikorwa

Soma umwandiko "Ubuzima bw' imyororokere" ushakemo amagambo udasobanukiwe hanyuma uyasobanure wifashishije inkoranya cyangwa inyito afite mu mwandiko usubize n'ibibazo by'inyunguramagambo byatanzwe.

Igihe wabahaye kirangiye, saba abanyeshuri kumurika ibyo bakoze. Fatanya n'abagize amatsinda kunoza no kuzusa ibisubizo byatanzwe hanyuma ibisubizo by'ingenzi byandikwe ku kibaho, abanyeshuri bose babyandike mu makayi yabo.

Urugero rw'ibibazo n'ibisubizo byanogejwe:

1. Sobanura aya magambo akurikira yakoreshejwe mu mwandiko:

a) By'amanzaganya: By'imburagihe, bitunguranye.

b) Gusahuranwa: Kurya cyangwa gutwara vubavuba usa n’ufite umururumba.

c) Inkongoro: Ibisiga birya imirambo y’abantu cyangwa y’inyamaswa zapfuye.

d) Amasamake: Amafi.

e) Ikazanzuranya: Ikazica vuba zitaramye (zitamaze igihe kirekire).

f) Itazizigamye: Itaziretse ngo hashire igihe.

g) Bakangarana: Bagira ubwoba.

2. Garagaza amagambo ahuje inyito n’aya akurikira dusanga mu mwandiko:

a) Bikabyara bikagwira: **Bikororoka.**

b) Ingurube z’ishyamba: **Amasatura.**

3. Garagaza imbusane z’aya magambo yakoreshejwe mu mwandiko:

a) Zikenyuka ≠ **Ziramba.**

b) Indyanyama ≠ **Indyabyatsi.**

Umwitozo wo gukoresha amagambo mu nteruro

Umwarimu asabra abanyeshuri bose gukoresha neza amagambo bungutse mu nteruro ngufi ziboneye, ariko buri munyeshuri agakora ku giti ke. Umwarimu agenda akosora buri munyeshuri uko yagiye akoresha amagambo mu nteruro.

1. Himba interuro ngufi kandi ziboneye zirimo amagambo akurikira:

a) Barene

Mu nyanja habamo amafi yitwa Barene/ Barene ni inyamaswa nini cyane.

b) Inyamabere

Ubwoko bw’ibinyabuzima byonsa bwitwa inyamabere.

c) Ibyanya

Ibyanya ni ahantu hagari hagenewe kubungabungirwa ubuzima bw’inyamaswa.

d) Ikazanzuranya

Inka zigomba gucungwa kugira ngo hatagira indwara izifata **ikazanzuranya**

2. Uzuza interuro zikurikira wifashishije amagambo yakoreshejwe mu mwandiko.

- a) Intare ni inyamaswa y'**inkazi** uyegereye ntiyakurebera izuba.
- b) Abakerarugendo basura inyamaswa zo muri pariki batuzanira **amadovize**.
- c) **Umushimusi** ni umuntu uhiga inyamaswa ku nyungu ze bwite.
- d) Inyamaswa na zo ni **ibiremwa** by'Imana nkatwe.
- e) Inyamaswa zirisha zitwa **indyabyatsi**

Isomo rya munani: Gusoma no kumva umwandiko

Intego zihariye
Nyuma y'iri somo umunyeshuri araba ashobora: Gusoma umwandiko no gusubiza neza ibibazo byawubajijweho.
Imfashanyigisho: Igitabo cy'umunyeshuri, igitabo cy'umwarimu, imfashanyigisho z'iyumvabona, amashusho inkoranyamagambo n'ibindi.

I. Intangiriro

Umwarimu abaza abanyeshuri ibibazo bijyanye n'umwandiko baheruka gusoma akababazaho ibibazo bibinjiza mu isomo ryo kumva umwandiko. Na bo bagatanga ibisubizo.

Urugero rw'ibibazo yabaza n'urugero rw'ibisubizo:

a) Umwandiko duheruka kwiga witwa ngo iki? Witwa "Inyamaswa".

b) Muri rusange uvuga ku biki?

Amoko y'inyamaswa anyuranye, akamaro k'inyamaswa n'imibereho ya zimwe mu nyamaswa.

Mu mwandiko bagaragaje ko inyamaswa ziba he? Hari inyamaswa ziba mu ishamba, hari n'iziba mu mazi.

II. Uko isomo ryigishwa

Gusoma no kumva umwandiko

Shyira abanyeshuri mu matsinda. Bahe igihe cyo kongera gusoma umwandiko uri mu gitabo cyabo no gusubiza ibibazo byo kumva umwandiko. Gendagenda mu matsinda ureba uko abanyeshuri bakora icyo gikorwa.

Igikorwa

Soma umwandiko "Inyamaswa" maze usubize ibibazo byawubajijweho.

Igihe wabahaye kirangiye, saba abanyeshuri kumurika ibyo bakoze. Fatanya n'abagize amatsinda kunoza no kuzuzwa bisubizo byatanzwe hanyuma ibisubizo by'ingenzi byandikwe ku kibaho, abanyeshuri bese babyandike mu makayi yabo.

Urugero rw'ibibazo n'ibisubizo byo kumva umwandiko:

Ibibazo byo kumva umwandiko

1. Subiza ibibazo bikurikira ukoresheje yego cyangwa oya:

- a) Inyamaswa ni amatungo yororerwa mu rugo: **oya**.
- b) Inyamaswa zitungwa n'ibyatsi ni zo zikenyuka kurusha izitungwa n'inyama: **Oya**.
- c) Inyamaswa nini ku isi iba mu mazi: **Yego**.
- d) Inyamaswa zitwa ingagi bazita amazina kugira ngo bigaragaze agaciro gakomeye zifite mu gihugu: **Yego**.

2. Subiza ufatiye ku mwandiko:

- a) **Vuga nibura imimaro ibiri yo kwita izina abana b'ingagi waba uzi.** Bituma ba mukerarugendo biyongera, binatuma Igihugu cyacu kinjiza amadovize.
- b) **Rondora ibintu nibura bitatu biri mu mwandiko wakora ukaba ubungabunze ibidukikije birimo n'inyamaswa.**

Gutungira inyamaswa mu byanya byabugenewe; Kwirinda kwica inyamaswa,

Gutunga agatoki aho ubona bashaka kugirira nabi inyamaswa

C) Ibyondi n'impundu zaba ari iyamaswa ziribwa? Sobanura igisubizo cyawe.

Ntabwo ziribwa kuko birabujijwe kwica inyamaswa.

Isomo rya kenda: Gusoma no gusesengura umwandiko

Intego zihariye

Nyuma y'iri somo umunyeshuri araba ashobora:

- Kugaragaza ingingo z'ingenzi zikubiye mu mwandiko
- Gusobanura ibikorwa yakora bishishikariza abandi kwita ku nyamaswa kugira ngo zikomeze kugira akamaro abatuye isi.
- Gusubiza ibibazo by'isesengura

Imfashanyigisho: Igitabo cy'umunyeshuri, igitabo cy'umwarimu, imfashanyigisho z'iyumvabona, amashusho, inkoranyamagambo n'ibindi.

I. Intangiriro

Umwarimu abaza abanyeshuri ibibazo bijyanye n'umwandiko baheruka gusoma akababazaho ibibazo bibinjiza mu isomo ryo gusesengura umwandiko.

Urugero rw'ibibazo yabaza n'urugero rw'ibisubizo:

a) Umwandiko duheruka kwiga witwa ngo iki?

Witwa "Inyamaswa".

b) Muri rusange uvuga ku biki?

Amoko y'inyamaswa anyuranye, akamaro k'inyamaswa n'imibereho ya zimwe mu nyamaswa.

c) Mu mwandiko bagaragaje ko inyamaswa ziba he?

Hari inyamaswa ziba mu ishyamba, hari n'iziba mu mazi.

Shyira abanyeshuri mu matsinda. Bahe igihe cyo kongera gusoma umwandiko uri mu gitabo cyabo no gusubiza ibibazo byo gusesengura umwandiko. Gendagenda mu matsinda ureba uko abanyeshuri bakora icyo gikorwa.

Igikorwa

Soma umwandiko “Inyamaswa” maze usubize ibibazo byo gusesengura umwandiko byatanzwe.

Igihe wabahaye kirangiye, saba abanyeshuri kumurika ibyo bakoze. Fatanya n'abagize amatsinda kunoza no kuzuzababwira byatanzwe hanyuma ibisubizo by'ingenzi byandikwe ku kibaho, abanyeshuri bese babyandike mu makayi yabo.

Urugero rw'ibibazo n'ibisubizo

a) Garagaza ingingo z'ingenzi n'iz'ingereka ziri mu mwandiko.

Ingingo z'ingenzi:

Mu nyamaswa habamo indyanyama n'indyabyatsi.

Indyanyama ntizirama.

Inyamaswa zinjiza amadovize.

Dukwiriye kurengera inyamaswa dutunga agatoki aho zirimo guhungabanywa.

Ingingo z'ingereka:

Inyamaswa ni ibiremwa bivuka, bigakura hanyuma bigapfa.

Hari utunyamaswa twagowe kuko turibwa n'izindi nyamaswa.

Barene ni yo nyamaswa nini kuruta izindi ku isi.

Hari inyamaswa z'inyanteye nke zitungwa no guhunahuna.

Isha n'ingeragere ni inyamaswa zitera imigeri cyane.

b) Wowe nk'umwana ukiri mu mwaka wa gatatu, ni iki wiyemeje gukora ngo ibidukikije birimo inyamaswa n'ibyanya byazo birushaho kugirira umumaro abatuye isi mu buzima babamo?

Gutanga amakuru no kwamagana ba rushimusi, kutavogera ibyanya by'inyamaswa.

c) Inyamaswa n'ubukerarugendo byakumarira iki nk'umwana ukiri muto mu rwego rw'ubukungu?

Nk'umwana ukiri muto, nakora imitako nkayigurisha ba mukerarugendo, nakomeza kubungabunga inyamaswa kugira ngo hatagira ikizihungabanya maze uko zikomeza

gusurwa zikinjiza amadovize nange nkabyungukiramo kuko Igihugu cyange kiba gitera imbere kandi iterambere ry'Igihugu ni na ryo terambere ryacu nk'abanyagihugu.

Isomo rya cumi: Umwitozo w'ubumenyi ngiro: Kungurana ibitekerezo.

Intego zihariye
Nyuma y'iri somo umunyeshuri araba ashobora: - Gusesengura insanganyamatsiko yatanzwe no kuyunguranaho ibitekerezo mu bwubahane. - Kuvugira mu ruhame ashize amanga, atanga ibitekerezo bye.
Imfashanyigisho: Igitabo cy'umunyeshuri, igitabo cy'umwarimu n'ibindi.

I. Intangiriro

Umwarimu abaza abanyeshuri ibibazo bituma bibuka umwandiko uheruka kwigwa, n'insanganyamatsiko ubumbatiye. Na bo bagatanga ibisubizo.

Urugero rw'ibibazo n'ibisubizo:

a) Umwandiko duheruka kwiga witwa ngo iki?

Witwa "Inyamaswa".

b) Mu mwandiko bagaragaje ko inyamaswa ziba he?

Hari inyamaswa ziba mu ishyamba, hari n'iziba mu mazi.

c) Mu mwandiko bagaragaje ko inyamaswa zitungwa n'iki?

Hari izitungwa n'ibyatsi hari n'izitungwa n'inyama.

d) Inyamaswa zitungwa n'ibyatsi mwumva zigeze mu myaka yahinzwe n'abantu byagenda bite?

Zayona.

Igikorwa

Umwarimu asaba abanyeshuri gukora umwitozo wo kungurana ibitekerezo ku nsanganyamatsiko igaragara mu gitabo cyabo.

Insanganyamatsiko:

Inyamaswa ziva mu byanya zikangiza imyaka y'abahinzi. Bazisangamo zikabica cyangwa bo bakazica. Mu rwego rwo kurinda inyamaswa n'iyo myaka, utekereza ko hakorwa iki ngo inyamaswa zibeho mu mahoro zihe n'amahoro abahinzi? Mbese kuzica ni ngombwa?

Urugero rw' ibitekerezo byatangwa:

Hagomba ibikorwa byo kwigisha abaturage ibyiza byo kudahungabanya umutekano w'inyamaswa cyangwa kuzica ahubwo hagashakwa izindi ngamba zafatwa mu rwego rwo kurinda imyaka yabo.

Gusiga umwanya uhagije hagati y'ubutaka buhingwa n'ubwagenewe icyanya (kudahinga basatira icyanya).

Gusaba abaturage gufatanya na Leta hakubakwa uruzitiro rwabuza inyamaswa kuva mu cyanya ngo zigere mu mirima y'abaturage.

Inshinga

Isomo rya 11: Uturemajambo tw' ibanze tw' inshinga n' amategeko y' igenamajwi.

Intego zihariye
Nyuma y'iri somo umunyeshuri araba ashobora: - Gusesengura inshinga mu matsinda bagaragaza uturemajambo tw' ibanze twazo. - Gutandukanya uturemajambo tw' ibanze tw' inshinga.
Imfashanyigisho: Igitabo cy'umunyeshuri, igitabo cy'umwarimu, igitabo k'ikibonezamvugo n'ibindi.

I. Intangiriro

Umwarimu yifashishije interuro zikoreshejwemo inshinga zinyuranye azandika ku kibaho akabaza abanyeshuri ibibazo bituma bazisesengura bagaragaza uturemajambo tw' ibanze.

Urugero rw'ibibazo n'ibisubizo:

Mwitegereze inshinga zandikishijwe ibara mu nteruro zikurikira, maze mugaragaze imiterere yazo.

- a) Muri izo nyamaswa ndyabyatsi **twavuga** nk'isha, benshi **bita** ingeragere.
- b) Mu mibereho yazo **ziranavunika**.
- c) **Tuzatunga** agatoki aho twumvise Rushimusi.
- d) **Uzabaze** ayo twinjiza ku munsu.

Igihe yabahaye kirangiye, abanyeshuri bagaragaza ibyo bakoze, umwarimu agafatanya na bo kunoza no kuzuzza ibisubizo bitanzwe.

Amagambo yanditse mu nyuguti z' ibara ni **inshinga zitandukanye**.

Umwarimu abwira abanyeshuri ko bagiye kwiga inshinga zitandukanye n' uturemajambo twazo tw' ibanze.

II. Uko isomo ryigishwa

Shyira abanyeshuri mu matsinda, ubasabe gutahura amoko atandukanye y' inshinga n' uturemajambo twazo tw' ibanze. Bahe igihe cyo gukora icyo gikorwa. Gendagenda mu matsinda ureba ko abanyeshuri basobanukiwe ibyo bagomba gukora kandi utanga ubufasha aho bukenewe.

Igikorwa

Kora ubushakashatsi ugaragaze amoko y' inshinga atandukanye n' uturemajambo twazo tw' ibanze. Igihe wabahaye kirangiye, saba abanyeshuri kumurika ibyo bakoze. Fatanya n' abagize matsinda kunoza no kuzuzza ibisubizo byatanzwe hanyuma iby'ingenzi byandikwe ku kibaho, abanyeshuri bese babyandike mu makayi yabo.

Ibisubizo byanogejwe:

1. Inshinga isanzwe n' inshinga nkene/ mburabuzi

Inshinga zisanzwe n' inshinga nkene cyangwa **mburabuzi**, zose zishobora kugaragarizwa **intego** cyangwa **uturemajambo**. Gusa twibuke ko inshinga nkene idakorana n' **imisozo y' inshinga**.

Mu turemajambo tw' inshinga habamo utw' ibanze. Twitwa **“Uturemajambo tw' ibanze”** kubera uruhare runini dufite mu kumvikanisha ijambo kandi ntidukunze kubura mu nshinga.

Muri nshinga zagaragajwe, harimo uturemajambo tugaragaza ngenga cyangwa inteko ijambo ririmo. Utwo twitwa **indanganshinga** cyangwa **indangasano ya ruhamwa**. Hagaragaramo uturemajambo twerekana igihe inshinga itondaguwemo. Utwo ni two bita **indangagihe** cyangwa **ingenantego**. Hari uturemajambo twumvikanisha inyito y'inshinga. Utwo ni two bita **igicumbi** cyangwa **umuzi w'inshinga**. Ndetse hari n'**imisozo y'inshinga**. Ni ukuvuga ko intego mbonera y'inshinga isanzwe igizwe n'indangasano ya ruhamwa, ingenantego, igicumbi n'umusozo. Mu mpine byandikwa gutya: Rh-Gnt-C-Sz

2. Uturemajambo tw'ibanze tw' inshinga

a) Indanganshinga

Ni akaremajambo kagaragaza ngenga cyangwa inteko ijambo cyangwa inshinga birimo. Indanganshinga igaragaza isano inshinga ifitanye na ruhamwa haba mu gihe ruhamwa igaragara no mu gihe itagaragara. Ni na yo mpamvu indanganshinga banayita indangasano ya ruhamwa.

Ingero:

tu-a-vug-a “**tu**” ifitanye isano na twebwe

ba-ø-it-a “**ba**” ifitanye isano n' abantu

zi-ra-na-vun-ik-a “**zi**” iragaragaza ko ari za nyamaswa zavugwaga mu mwandiko.

u-za-ger-e “**u**” ni umuntu urimo kubwirwa ariko utagaragara.

a-ra-kor-a “**a**” ni umuntu runaka urimo kuvugwa.

Indanganshinga ziboneka muri ngenga zose uko ari eshatu mu bumwe no mu bwinshi.

Ikitonderwa: Inteko z'amazina zose zibarirwa muri ngenga ya gatatu.

Imbonerahamwe y'indanganshinga n'ingero z'inshinga zigaragaramo

Ngenga cyangwa inteko	Indanganshinga	Urugero mu nshinga
Ng1. bu	n-	Ndavuga.
Ng1. bw	Tu-	Tuzatunga.
Ng2. bu	u-	uzabaze.

Ng2. bw	mu-	Muzabaze.
Ng3. Nt. 1	a-	Umwana azasukura.
Nt. 2	ba-	Abantu bazasukura.
Nt. 3	u-	Umurima uzahingwa.
Nt.4	i-	Imirima izahingwa.
Nt. 5	ri-	Iriba rizavomwa.
Nt.6	a-	Amazi azavomwa.
Nt. 7	ki-	Igiti gikuze kizatemwa.
Nt. 8	bi-	Ibiti bikuze bizatemwa.
Nt. 9	i-	Ihene izororwa.
Ng. 3 nt 10	zi-	Ihene zizororwa.
Nt. 11	ru-	Urugo ruzubakwa.
Nt. 12	ka-	Akagezi kazasukurwa.
Nt. 13	tu-	Utunyoni tuzigurukira.
Nt. 14	bu-	Ubwato burareremba.
Nt. 15	ku-	Ukuboko kurandika.
Nt. 16	ha-	Ahantu haratuje.

b) Indangagihe /Ingenantego

Ni akaremajambo kerekana igihe inshinga runaka itondaguwemo. Dore zimwe mu ndangagihe ziboneka mu nshinga z'Ikinyarwanda.

Ikitonderwa: Bitewe n'imihindagurikire y'inshinga mu bihe bitandukanye, indangagihe ingenantego cyangwa indanganshinga zishobora kugira amasaku atandukanye, ndetse akagenda ahindagurika uko inshinga na yo ihinduye igihe itondaguwemo.

Ingero z' uturemajambo tugaragaza igihe mu nshinga itondaguye.

Indangagihe/Ingenantego	Ingero z' inshinga	uturemajambo
- ∅ -	Bavuga	ba- ∅-vug-a Nta tegeko
-a-	Twavugaga	tu-a-vug-a u→w/-J
-ra-	Ziravunika	zi-ra-vun-ik-a Nta tegeko
-za-	Uzabaze	u-za- baz-e Nta tegeko
-a-ra-	Yarakamye	a-a-ra-kam-ye a→y/-J
-ki-	Akimubona	a-ki- mu- bon-a Nta tegeko
-ka-	Akuhira Agaseka	a-ka-uhir-a a→∅/-J a-ka-sek-a k→g/-GR
-a-ka-	Nakagenze	n-a-ka-gend-ye d+yz
-ra-	Ziravunika	zi-ra-na-vun-ik-a Nta tegeko.
-ka-	Akanaryama	a-ka-na-ryama-a Nta tegeko.
-ra-ka-	urakabyara	u-ra-ka-byar-a Nta tegeko.
-ra-ki-a-	Baracyasenga	Ba-ra-ki-a-seng-a i→y/-J ky→cy mu myandikire yemewe y' Ikinyarwanda.
-o-ka-	Wokabyara we	u-o-ka-byar-a u→w/-J

Impugukirwa: Indanganshinga n'ingenantego ni tumwe mu turemajambo tw'ingenzi cyane ku buryo tutagomba kubura mu nshinga. Iyo utwo turemajambo cyangwa kamwe muri two katagaragara gasimbuzwa iki kimenyetso - ∅.

Ingero:

Avuze ko mwita ku bidukikije:

Iyo witegereje uko **zihiga**.

Zitora ibyo izo z'inkazi zishigaje.

Kora ndeba iruta vuga **numve**:

c) Umuzi

Ni akaremajambo kadahinduka inshinga isangiye n’andi magambo yose ayikomokaho. Umuzi ni wo utanga inyito y’ibanze y’ijambo.

Uko bashaka umuzi w’inshinga

Kugira ngo umuzi cyangwa igicumbi k’inshinga kiboneke, iyo ari inshinga igizwe n’imigemo ibiri ibangutse, iyo nshinga ishyirwa mu mpitakare muri ya gatatu y’ubumwe, hanyuma igakurwaho umugemo ubanza “ya” n’umugemo uheruka “ye” noneho umugemo usigaye akaba ari wo ufatwa nk’umuzi cyangwa igicumbi.

Ingero:

Kugwa: yaguye.

Igicumbi ni “**gu**” kuko ya na ye biratara.

Gusya: yaseye.

Igicumbi ni “**se**” kuko ya na ye biratakara.

Guca: yaciye. Igicumbi ni “**ci**” kukjo ya na ye biratakara.

Iyo ari inshinga igizwe n’imigemo ibiri ariko irimo ubutinde, cyangwa inshinga igizwe n’imigemo irenze ibiri, icyo gihe inshinga ishyirwa mu ntegeko maze igakurwaho umusozo, igice gisigaye kikaba ari cyo gicumbi.

Ingero:

Koga: oga.

Igicumbi ni “**og**” kuko umusozo uratakara.

Gushaka: shaka.

Igicumbi ni “**shak**” kuko umusozo uratakara.

Kwiga: iga.

Gushaka: shaka.

Igicumbi ni “**shak**” kuko umusozo uratakara.

Kwiga: iga.

Mu nteruro:

Bifatiye runini ikiremwa muntu.

Iri jambo rikomoka ku nshinga “gufata”. Umuzi wayo ni **-fat-**

Twese **tuzatunga** agatoki aho **twumvise** Rushimusi.

Tuzatunga rikomoka ku nshinga “gutunga,” umuzi wayo ni **-tung-**. Ijambo twumvise rikomoka ku nshinga “kumva” ifite umuzi **-umv-**.

a – ø – vug – ye

zi – ø – hig – a

zi – ø – tor – a

ø – ø – kor – a, n-ø-umv

c) Umusozo

Ni akaremajambo gaheruka utundi. Umusozo ni wo ugaragaza ko igikorwa kivugwa mu nshinga cyarangiyeye cyangwa kigikomeza. Ni byo byitwa “irebero”. Habaho irebero nshize n’irebero nkomeza.

Ingero:

Hari **izigira** intege nke (Umusozo ni-a. Ubwo ni irebero nkomeza kuko intege nke zirazihorana).

Amafaranga **twinjije** ku muni wo kwita izina. (Umusozo ni -ye. Ubwo ni irebero nshize kuko igikorwa cyarabayeye kirarangira).

Inshinga zigira imisozo ine itandukanye ari yo: **-a, -e, -aga, -ye**. Imisozo -a na -e igaragaza irebero nkomeza; naho imisozo -ye na -aga ikagaragaza irebero nshize.

Ingero:

Arasenga: a-ra-seng-a.

Asenge: a-ø-seng-e.

Yarasenze: a-a-ra-seng-ye.

Yarasengaga: a-a-ra-seng-aga.

Ikitonderwa: Kubera ko inshinga nkene zidakorana n’imisozo y’inshinga. Dusanga zo zigira intego cyangwa uturemajambo tugizwe n’indanganshinga, igenantego n’igicumbi gusa. Mu mpine ni **(Rh- Gnt- C)**.

Ingero:

Inyamaswa **zifite** akamaro:

Twese **turi** ibiremwa by’Imana:

Wari umwana none warakuze:

zi - ø - fite Nta tegeko.

tu - ø - ri Nta tegeko.

u - a - ri u→w/-J

Umwitoto ku turemajambo tw’ibanze tw’inshinga

Umwarimu atanga umwitoto ku turemajambo tw’inshinga, agasaba buri munyeshuri gukora umwitoto ku giti ke maze akaza kubakosora, anareba niba isomo riri kumvikana bityo aho abona hari ikibazo hagashakirwa igisubizo.

Garagaza uturemajambo tw’inshinga ziciweho akarongo mu nteruro zikurikira:

- a) Uyu munyeshuri arandika mu ikaye ye kandi afite ibyishimo.
- b) Wogaheka we uzafashe uriya munyantega nke azarye ku byo wejeje.
- c) Uwiga neza azatsinda ikizamini k’Ikinyarwanda, rwose azagwa ahashashe.
- d) Uzi ukuntu nashakaga ibihembo nkabura amahirwe na n’ubu ndacyasenga?

Isomo rya 12: Inshoza y’ uturemajambo twungirije tw’ inshinga

Intego zihariye
Nyuma y’iri somo umunyeshuri araba ashobora: -Inshoza y’uturango twungiririje tw’ inshinga . -Kurondora amazina y’uturemajambo twungiririje tw’ inshinga.
Imfashanyigisho: Igitabo cy’umunyeshuri, igitabo cy’umwarimu, igitabo k’ikibonezamvugo n’ibindi.

II. Intangiriro

Umwarimu yandika interuro ku kibaho akabasaba kwitegereza amagambo yanditse mu ibara bagatahura imiterere yayo.

Urugero rw'interuro:

- a) **Nimushyigikire** ubwikorezi kuko bufite akamaro.
- b) **Ntidukorere** abandi nabi.
- c) Ibyo byose **biterwa** n'ubwikorezi ukoresha **bushobora** gutinda cyangwa se **kubanguka**.
- d) Igihe yabahaye kirangiye, abanyeshuri bagaragaza ibyo bakoze, umwarimu agafatanya na bo kunoza no kuzuza ibisubizo bitanzwe.

Amagambo yanditse mu nyuguti z' ibara ni **inshinga** .

Umwarimu abwira abanyeshuri ko bagiye kwiga uturemajambo twungirije tw'inshinga.

II. Uko isomo ryigishwa

Shyira abanyeshuri mu matsinda, ubasabe gutahura inshoza y' uturemajambo twungirije tw'inshinga. Bahe igihe cyo gukora icyo gikorwa. Gendagenda mu matsinda ureba ko abanyeshuri basobanukiwe ibyo bagomba gukora kandi utanga ubufasha aho bukenewe.

Igikorwa

Kora ubushakashatsi uvuge uturemajambo twungirije tw'inshinga . Igihe wabahaye kirangiye, saba abanyeshuri kumurika ibyo bakoze. Fatanya n'abagize matsinda kunoza no kuzuza ibisubizo byatanzwe hanyuma iby'ingenzi byandikwe ku kibaho, abanyeshuri bese babyandike mu makayi yabo.

1. Inshoza y'uturemajambo twungirije

Uturemajambo twungirije ni uturemajambo dushobora kugaragara mu nshinga iyo bibaye ngomwa kugira ngo tuyihindurire inyito. Bene utwo turemajambo iyotutagaragaye ntidusimbuzwa ø. Utwo turemajambo ni akano, indangasano y'icyuzuzo n'ingereka.

Urugero:

Ntitubikore: nti-tu-ø-bi-kor-e: **nti-**: akano; **-tu-**: indangangenga; **bi:** indangasano y'icyuzuzo; **-kor-**:umuzi; **-ir:** ingereka; **-e:** umusozo.

a) Akano (KN/TN)

Akano ni akaremajambo kaza imbere y'indanganshinga. Hari bamwe bakita mbanza, imbanzirizangenga, imbimburiranteko, interuranteko cyangwa inyomekwambere. Izi nyito zose zihuriye ku kuba zerekana ko aka karemajambo gafata umwanya w'imbere.

Imbonerahamwe yako

Akano	Urugero	Uturemajambo
Ni- : gakoreshwa iyo bateganya (kagira isaku nyejuru) cyangwa bategeka (kagira isaku nyesi).	Nibasora	ni -ba-∅-sor-a
	Nubabona	ni -u-∅-ba-bon-a i→∅/-J
	Nimubikore	ni -mu-∅-bi-kor-e
Si- : gakora muri ngenga ya mbere y'ubumwe mu guhakana.	Sinumva	si -n-∅-umv-a
	Sinzakwa iriya shashi	si -n-za-ko-a o→w/-J
Nti : gakoreshwa mu guhakana muri ngenga zose usibye iya mbere y'ubumwe.	Ntimwariye	nti -mu-a-ri-ye u→w/-J
	Ntituziba imisoro	nti -tu-za-ib-a a→∅/-J
	Ntuzirengagize amahoro.	nti -u-za-ii-reng-ag-ir-y-e i→∅/-J; a→∅/-J; r+y→z

Utuno rero turimo amoko atatu: agategeka, akaziganya n'agahakanya nk'uko bigaragara muri yi mbonerahamwe.

b) Indangacyuzuzo/ Inyibucyacyuzuzo/ Indangasano y'icyuzuzo (RSUZ)

Indangacyuzuzo ni akaremajambo kajya mu nshinga kagasimbura kandi kakibutsa icyuzuzo k'iyo nshinga. Kibutsa ngenga cyangwa inteko by'ijambo ribereye inshinga icyuzuzo.

Indangacyuzuzo ziri ukubiri; hari izisanzwe n'indangacyuzuzo ngaruka.

Imbonerahamwe

Indangacyuzuzo zisanzwe	Interuro	Uturemajambo
Ngenga ya mbere	-n-	Azankorera uriya mutwaro.
		Arambara ejo. Aranyubaha pe?
	-tu-	Twe aradukunda cyane.
		Twe aratwubaha rwose.

Ngenga ya kabiri	-ku-	Wowe azaguhana.	a-za-ku-han-a k→g/-GR
	-ba-	Mwe azabahana.	a-za-ba-han-a
Ngenga ya gatatu nt.1	-mu-	We aramubara.	a-ra-mu-bar-a
nt.2	-ba-	Bo arababara.	a-ra-ba-bar-a
nt.3	-wu-	Wa murima arawubara.	a-ra-wu-bar-a
nt.4	-yi-	Ya nka arayigura.	a-ra-yi-gur-a
nt.5	-ri-	Rya gare ararigura.	a-ra-ri-gur-a

nt.6	-ya-	Ya masaka arayagura.	a-ra-ya-gur-a
nt.7	-ki-	Cya kirima arakigura.	a-ra-ki-gur-a
nt.8	-bi-	Bya bigori arabigura	a-ra-bi-gur-a
nt.9	-yi-	Ya nk turayibaga.	tu-ra-yi-bag-a
nt.10	-zi-	Inka araziragira.	a-ra-zi-ragir-a
nt.11	-ru-	Ururabo ararukata.	a-ra-ru-kat-a
nt.12	-ka-	Ka karima aragafite.	a-ra-ka-fite k→g/-GR;
nt.13	-tu-	Twa dufi aradufashe.	a-ra-tu-fat-ye t→d/-GR; t+y→sh
nt.14	-bu-	Bwa bwato arabwishyura.	a-ra-bu-ishyur-a u→w/-J
nt.15	-ku-	Kwa kuguru arakureka.	a-ra-ku-rek-a
nt.16	-ha-	Aha araharunda.	a-ra-ha-rund-a
Indangacyuzuzo		Uwera arikunda.	a-ra-ii-kund-a a→∅/-J
ngaruka yerekana	-ii-/-iy-	Bariya bana barikunda.	ba-ra-ii-kund-a a→∅/-J
igikorwa		Aba bantu bariyica.	ba-ra-iy-ic-a a→∅/-J
kigaruka kuri ruhamwa.		Uratwibwira nuhagera.	u - r a - t u - i i - b w i r - a u→w/-J

Abashakashatsi bamwe bemeza ko indangacyuzuzo ngaruka iba **-iy-** iyo umuzi w'inshinga utangiwe n'inyajwi na **-ii-** iyo umuzi utangiwe n'ingombajwi. Abandi (urugero: A. Coupe) bakemeza ko ari **-iy-** gusa ko **-ii-** itabaho.

c) Impakanyi

Impakanyi ni akaremajambo gahakana ingingo ibumbiye mu nshinga. Impakanyi ni **-ta-**, **-i-** na **-i-ku-**.

Impakanyi -ta- ni yo ikorehwa muri rusange

Ingero: **Kutiga** ni bibi: ku-**ta-**ig-a, a→∅/-J

Nimudakorana umwete muzagawa. ni-mu-**ta-Ø**-kor-an-a , t→d/-GR
Impakanyi -i-: ikoreshwa mu ntegeko ihakana ari yo bita **intarengwa**. **-i-** ikoreshwa iyo umuzi w'inshinga utangiwe n'ingombajwi.
 Ingero: **Wikinira** umupira mu busitani. u-**i-Ø**-kin-ir-a , u→w/-J
Mwivuga ururimi tutumva. mu-**i-Ø**-vug-a, u→w/-J
 Impakanyi **-i-** igira impindurantego **-i-ku-** ikoreshwa iyo umuzi w'inshinga utangiwe n'inyajwi.
 Ingero: **Wikwandika** amakosa. u-**i-ku-Ø**-andik-a , u→w/-J
Mwikwambara imyenda y'ishuri mutoze. mu-**i-ku-Ø**-amb-ar-a, u→w/-J
Impugukirwa: Mu rwego rw'uturamajambo **nti** na **si** ni mbanza si impakanyi.

d) Ingereka

Ingereka ni akaremajambo kiyomeka inyuma y'umuzi w'inshinga kakawongerera ingingo nshya. Ingereka zirimo amoko anyuranye ariko yose akigabanyamo ibyiciro bibiri:
 -ingereka zifata umwanya w'imbere iyo zikoranye n'izindi;
 -ingereka zifata umwanya ubonetse wose.

Ingereka zifata umwanya w'imbere ni izi zikurikira:

- **Inyabune**: ni ingereka zomekwa ku mizi nkene zikayiha kugira igisobanuro. Inyabune akenshi zisimbura ku muzi ari enye ariko hari n'imizi idashobora kuzakira zose igashobora gukorana n'ebiyiri cyangwa eshatu gusa. Izo ngereka ni :
-am-/ -ar-, -ik-, -uk- na -ur-
 Ingero: ku-Ø-bog-**am**-a, Ø
 Ku-Ø-bog-**ik**-, i→e/Ce-
 Ku-Ø-bog-**ur**-a, u→o/Co-
 Ku-Ø-bog-**uk**-a, u→o/Co-

➤ **Ingereka nsubira**

Ingereka nsubira ni ingereka zifite inyito yo gusubiramo ingingo ibumbiye mu muzi w'inshinga. Izo ngereka ni :- **ag-ur-, ag-ag-ur-, -ang-,...**

a) **-ag-ur-**

Ingero: kuvuna→kuvunagura: ku- Ø-vun-**ag-ur**-a, Ø

guhonda→guhondagura: ku- Ø-hond-**ag-ur**-a, k→g/-GR

b) **-ag-ag-ur-**: ikorana n'imizi y'invugwarimwe.

Ingero: kurya→kuryagagura: ku-Ø-ri-**ag-ag-ur**-a, i→y/-J

guca→gucagagura: ku-Ø-ci-**ag-ag-ur**-a, k→g/-GR, i→Ø/-J

c) **-ang-**

Ingero: gukoma→gukomanga: ku- Ø-kom-**ang**-a, k→g/-GR

kudonda→kudondanga: ku- Ø-dond-**ang**-a, Ø

d) **ur-ur-**: Kubagurura: ku-Ø-bag-**ur-ur**-a

➤ **Ingereka ngirura**

Ingereka ngirura ni ingereka zifite ingingo ibusana n'ingingo ibumbiye mu mizi y'inshinga. Zikorana n'imizi yihagije. Izo ngereka ni:-**ur- na -uk-**

Ingero : gutara→gutarura : ku-Ø-tar-**ur**-a, k→g/-GR

guta: →Gutora: ku-Ø-ta-**ur**-a: **a+u→o; k→g/-GR**

kubenga→Kubenguka: ku-Ø-beng-**uk**-a, **nta tegeko**

Kudoda →kudodoka: ku-Ø-dod-**uk**-a, u→o/Co-

➤ **Ingereka ngirika**

Ingereka ngirika yitwa ntacyuzuzo cyangwa ndekacyuzuzo. Ingereka ngirika ni ingereka zongerera ingingo ibumbiye mu muzi w'inshinga ububasha bwo kugerwaho. **-ik** ni yo ikunda kuboneka.

Ingero: -Kubona → kuboneka = ku-∅-bon-**ik**-a: **i**→**e**/Co-
-Kudoda = Kudodeka = ku-∅-dod-**ik**-a: **i**→**e**/Co-
-Gukata = gukatika = ku-∅-kat-**ik**-a: **k**→**g**/GR
-Gucana = gucanika = ku-∅-can-**ik**-a: **k**→**g**/GR

Izindi ngereka zidasobanutse neza ni: **-it-; -it-uk-;**

Ingero: Kumva = barumvise: ba-ra-umv-**it**-ye, **a**→∅ /-J, **t+y**→**s**

Guhera = guheretuka: ku-∅-her-**it-uk**-a, **k**→**g**/GR, **i**→**e**/ce-, **t**→**d**/GR

Ingereka zifata umwanya ubonetse wose ni izi zikurikira:

➤ **Ingereka ngirana: -an-**

Ingereka ngirana ivuga ubufatanye, gukorera icyarimwe, gukora ikintu abantu bari hamwe cyangwa gukorera undi icyo na we agukorera.

Ingero: **Barahingana** (barahinga umurima umwe bari hamwe) : ba-ra-hing-**an**-a, ∅

Abana beza **ntibatukana**. nti-ba-∅-tuk-**an**-a, ∅

Baraturanye: ba-ra-tur-**an**-ye, **n+y**→**ny**

➤ **Ingereka ngirira: -ir-**

Ingereka ngirira ivuga gukora mu mwanya w'undi; gukorera ikintu umuntu, ahantu igikorwa kibera, igihe, uburyo, impamvu,...

Ingero: Abanyeshuri **bitabira** abadahari. ba-∅-itab-**ir**-a, **a**→∅/-J

Abana **barakinira** mu rugo. ba-ra-kin-**ir**-a, ∅

Abubatsi **bakorera** amafaranga menshi. ba-∅-kor-**ir**-a **i**→**e**/Co-

Umwana **avukira** amezi icyenda. a-∅-vuk-**ir**-a, ∅

➤ **Ingereka ngirisha**

Ingereka ngirisha ibumbatiye ingingo yo gukoresha undi muntu cyangwa ikindi kintu ingingo ibumbatiye mu muzi w'inshinga.

Ingereka ngirisha -ish- ivuga kwifashisha ikintu ukora ikindi, gutuma igikorwa kiba cyangwa gufasha umuntu gukora ikintu.

Ingero: Umwana arandikisha ikaramu. a-ra-andik-**ish**-a, **a**→∅/-J

Umugabo arubakisha urugo. a-ra-ubak-**ish**-a, **a**→∅/-J

Ku nshinga nyinshi mu zifite umuzi ugizwe n'ingombajwi n'inyajwi ingereka ngirisha iba **-sh-**.

Ingero: gukosha: ku-∅-ko-**sh**-a, **k**→**g**/GR

kugusha: ku-∅-gu-**sh**-a, **k**→**g**/GR

gupfusha: ku-∅-pfu-**sh**-a, **k**→**g**/GR

Ingereka ngiza: -y-

Ikorana gusa n'imizi iherukwa n'ingombajwi. Ino ngereka kandi ikora nk'ingereka ngirisha.

Ingero: **Turamubaza** impamvu: tu-ra-mu-bar-**y**-a: **r+y**→**z**

Koza (amasahane) : ku-∅-og-**y**-a: **g+y**→**z**

Aravuzza (induru) : a-ra-vug-**y**-a: **g+y**→**z**

Kwimya: ku-∅-im-**y**-a: **u**→**w**/-J

Ariko: kotsa: ku-ok-y-a: u→∅/-J; **k+y**→**ts**

➤ **Ingereka ngirwa: -w- na -bw-**

ivuga igikorwa kiba kuri ruhamwa. Ku nshinga zifite umuzi ugizwe n'ingombajwi n'inyajwi ingereka ngirwa iba **-bw-**.
 Ingero: kurebwa: ku- Ø-reb-**w**-a, Ø
 gukobwa: ku- Ø -ko-**bw**-a, k→g/-GR

Isomo rya 13: Amategeko y'igenamajwi akoreshwa mu nshinga

Intego zihariye
Nyuma y'iri somo umunyeshuri araba ashobora: -Gusesengura inshinga agaragaza amategeko y' igenamajwi yazikoreshejwemo.
Imfashanyigisho: Igitabo cy'umunyeshuri, igitabo cy'umwarimu, igitabo k'ikibonezamvugo n'ibindi.

I. Intangiriro

Umwarimu yandika interuro ku kibaho agasaba abanyeshuri gusesengura inshinga zirimo bagaragaza uturemajambo twungirije tw' inshinga n' amategeko y' igenamajwi yakoreshejwemo.

Urugero rw'ibibazo n' ibisubizo:

- a) Akanyoni katagurutse **ntikamenya** iyo bweze.
- b) **Wikwikorera** amaboko.

Ntikamenya: nti-ka-meny-a

Wikwikorera: u-i-ku-ii-kor- ir-a

Umwarimu abwira abanyeshuri ko bagiye kwiga amategeko y'igenamajwi akoreshwa nshinga zitandukanye.

II. Uko isomo ryigishwa

Shyira abanyeshuri mu matsinda, ubasabe gusesengura inshinga batahura amategeko y' igenamajwi yazikoreshejwemo. Bahe igihe cyo gukora icyo gikorwa. Gendagenda mu matsinda ureba ko abanyeshuri basobanukiwe ibyo bagomba gukora kandi utanga ubufasha aho bukenewe.

Igikorwa

Kora ubushakashatsi ugaragaze amategeko y' igenamajwi yakoreshejwe mu nshinga zitandukanye. Igihe wabahaye kirangiye, saba abanyeshuri kumurika ibyo bakoze. Fatanya n'abagize matsinda kunoza no kuzusa ibisubizo byatanzwe hanyuma iby'ingenzi byandikwe ku kibaho, abanyeshuri bose babyandike mu makayi yabo.

Ibisubizo byanogejwe:

1. Amwe mu mategeko y'igenamajwi

Amategeko y'igenantego akoreshwa mu itondaguranshinga ni ayo mu mazina, ibinyazina ndetse n'ashingiye ku nyerera /y/ y'ingereka cyangwa y'umusozo.

Amategeko adakunze kuboneka

1. **i→e iyo mu gicumbi harimo o cyangwa e :**
Ingero: Gukorera: ku-Ø-kor-ir-a, **i→e / Co-**
Gutekera: ku-Ø-tek-ir-a, **i→e / Ce-**
2. **u→o iyo mu gicumbi harimo o cyangwa e**
Ingero: kuboha: ku-Ø- boh-a, Ø
kubohora : ku-Ø-boh-ur-a. **u→o/Co-**
3. **o→w/-J:** aranywa: a-ra-nyo-a,
4. **a+u→o :** gutora: ku-Ø-ta-ur-a
5. **e→y/-J:** inyoni **irannya** cyane: i-ra-ne-a, e→y/-J, n+y→nny

Amategeko y'igenamajwi ashingiye ku nyerera /y/.

1. **c+y→c (y→Ø/c-):** nahacoce: n-a-ha-coc-ye
2. **c+y→sh:** uranyishe: u-ra-n-ic-ye
3. **d+y→z:** yahadoze: a-a-ha-dod-ye
4. **g+y→z:** navuze: n-a-vug-ye
5. **h+y→shy:** birabishye: bi-ra- bih-ye
6. **sh+y→sh :** urabihishe: u-ra-bi-hish-ye
7. **j+y→j :** harakonje: ha-ra-konj-ye
8. **k+y→ts:** batetse :ba-a-tek-ye
9. **k+y→s:** baronse: ba-a-ronk-ye
10. **n+y→nny:** nakinnye: n-a-kin-ye
11. **r+y→y (r→Ø/-y):** yabyaye: a-a-byar-ye
12. **r+y→z:** murakoze: mu-ra-kor-ye
13. **r+y→j:** burije: bu-ra-ir-ye
14. **s+y→sh:** bameshe: ba-a-mes-ye
15. **t+y→s:** irahise: i-ra-hit-ye
16. **t+y→sh:** yamufashe: a-a-mu-fat-ye
17. **y+y→y (y→Ø/-y):** nabagaye :n-a-ba-gay-ye
18. **z+y→j:** arashaje :a-ra+saz-ye (shaje: s→sh: ihuzashusho)
19. **w+y→w(y+w→ w),(y→Ø/-w):** byatawe: bi-a-ta-w-ye
byarariwe: bi-a-ra-ri-w-ye

Imyitozo

Umwarimu atanga umwitozo buri wese akawukora ku giti ke.

Garagaza uturemajambo n' amategeko y' igenamajwi by' inshinga ziri mu nteruro zikurikira:

- a) Agati kateretswe n'Imana ntigahungabanwa n'umuyaga.
- b) Urugiye kera ruhinyuza intwari.
- c) Akanyoni katagurutse ntikamenya iyo bweze.
- d) Muzamumbwirire rwose ntazampemukire.
- e) Wa muhungu we wikwikorera ibi bintu byose, tumizaho igare.

Isomo rya cumi na kane: Igisantero

Intego zihariye
Nyuma y'iri somo, umunyeshuri araba ashobora: - Gusobanura inshoza y'igisantera. - Gutahura igisantera mu nteruro no mwandiko. - Gusesengura igisantera.
Imfashanyigisho: Igitabo cy'umunyeshuri, igitabo cy'umwarimu n'igitabo k'ikibonezamvugo.

I.Intangiriro

Umwarimu abaza abanyeshuri ibibazo biganisha ku isomo rishya bagiye kwiga.

Urugero rw'ibibazo yababaza:

a) Ni irihe somo muheruka kwiga?

Amoko y'inshinga.

b) Vuga amoko y' inshinga uzi?

Inshinga isanzwe n' inshinga nkene/mburabuzi.

II.Uko isomo ryigishwa

Shyira abanyeshuri mu matsinda, batahure inshoza, uturango n'itegeko by' igisantera. Bahe igihe cyo gukora icyo gikorwa. Gendagenda mu matsinda ureba ko abanyeshuri basobanukiwe ibyo bagomba gukora kandi utanga ubufasha aho bukenewe.

Igikorwa:

Mukore ubushakashatsi mutahure inshoza, uturango n'itego by' igisantera.

Igihe wabahaye kirangiye, saba itsinda rimwe rimurika ibyo ryakoze. Yobora andi matsinda mu bikorwa byo gukora ubugororangingo anongeramo ibitavuzwe n'iryo tsinda hanyuma ibisubizo by'ingenzi byandikwe ku kibaho, abanyeshuri bose babyandike mu makayi yabo.

Urugero rw'ibisubizo byanogejwe

1. Inshoza y'ibisantera

Ibisantera ni amagambo afite imyitwaririre nk'iya ntera kuko afutura amazina biri kumwe, ariko nanone si ntera kuko atisanisha buri gihe nka ntera.

2. Uturango tw'ibisantera

Mu nteruro ibisantera bifata umwanya nk'uwa ntera. Hari ibifata indangasano isa nk'iy'amazina bigaragiye, ariko hari n'ibitazifata.

Urugero

a) Ibifata indangasano isa nk'iy'izina bigaragiye

- Ururimi rutwaye inkuru **mbarirano** ntiruyitindana.
- Inzu **ndangamurage** irasurwa cyane

b) Ibifata indangasano idasa n'iy'izina bigaragiye.

- Ikarita **ndangamuntu** ikenerwa henshi
- Imyitozo **nzamurabushobozi** ni ingenzi ku banyeshuri.
- Ibiro **mpuzamahanga** byaratwegerejwe
- Imico **mvaburayi** ikomeje gusakara ku isi hose.

3. Intego y'ibisantera

Muri rusange ibisantera bigira uturemajambo dutandukanye bitewe n'aho bikomoka.

- Umugore **gito**: ki- to k→g/-GR
- Ibihingwa **ngengabukungu**: n-geng-a-ø-bu- kung-u
- Inzira **nyabagendwa**: nya -ba-gend-w-a

4. Amwe mu mategeko y'igenamajwi akoreshwa mu bisantera

Itegeko	Izina ntera	Igisantero
u → ø/-j	Imyenda mvamahanga	n-vu-a- ø -ma-hanga
n → m/-h; mh → mp mu myandikire	Inkuru mpimbano	n-himb-an-o
r+y → z; a → ø/-j	Imvugo nyandagazi	nya-and-ag-ar-yi
d+y → y	Marayika murinzi	mu-rind-yi
k → g/-GR; a → ø/-j; i → ø/-j	ibikorwa nyongeragaciro	nya-onger-a- ø-ka- ci-ir-o

Kugereranya, igisantera, ntera n'izina ntera

Ntera	Izina ntera	Igisantero
Yisanisha mu nteko zose	Risimbura izina ryagombaga kugaragira	Si buri gihe ko kisanisha n'izina kigaragiye

Ntifata indomo	Rigira indomo	Ntigifata indomo
Igira uturemajambo tubiri	zina ntera rigira intego nk'iy'izina nyakimwe cyangwa ry'urusobe	Kigira uturemajambo twinshi
Ntera yisanisha n'izina igaragiye ikagaragaza imico cyangwa imimerere yaryo	bigatandukanywa n'uko rishobora gukoreshwa mu nteko zose kimwe na ntera	Kigira umumaro nk'uwa ntera wo kugaragaza imico n'imimerere y'izina kigaragiye

- Imbuga **nkoranyambaga** zitumenyesha amakuru. (igisantera)

-**Abashyashya** baze hano tubandike. (Izina ntera)

- Tuzajyana n'**umuto** muri bo. (izina ntera)

4.5. Isuzuma risoza umutwe wa gatatu

Ibigenderwaho mu isuzuma

- Ubushobozi bwo gusesengura imyandiko
- Ubushobozi bwo gusesengura umwandiko
- Ubushobozi bwo guhanga umwandiko ashyiramo ingingo zose zisabwa kandi akoresha ikeshamvugo;
- Ubushobozi bwo gusesengura inshinga n' igisantera yerekana uturemajambo twabyo n' amategeko y' igenamajwi;

I. Ibibazo byo kumva no gusesengura umwandiko

1. Ni iki basingiza muri uno mwandiko?

Barimo gushimagiza gahunda ya Gira inka Munyarwanda.

2. Iyi guhunda yatekerejwe na nde?

Yatekerejwe na Nyakubahwa Perezida w'u Rwanda.

3. Vuga akamaro ka Gira inka Munyarwanda ku iterambere ry'Igihugu. Izamura ubukungu bw'Igihugu iyo umuturage abayeho neza akitabira gahunda za Leta kandi akitabira ibikorwa by'iterambere.

4. Kuki atari byiza ko umuturage yasangira ivomo n'amatungo?

Amatungo ashobora kwanduza abantu indwara.

5. Ni iki cyavuzwe mu mwandiko kigaragaza umwana warezwe n'amata? Uzasanga amatama atemba itoto.

6. Ni iki cyakorwa ngo twore ariko tunabungabunga ibidukikije? Dukwiye kororera mu biraro no gutera ibyatsi ku mirwanyasuri.

7. Ku bwawe ni gihe ki wumva umuturage akwiriye kugurisha itungo yoroye?

Igihe amatungo ye amaze kugwira kandi yahuye n'ikibazo gikomeye.

8. Inyiturano ikwiye ni iyihe ku muturage wahawe inka muri gahunda ya Gira inka Munyarwanda?

Kuyifata neza, kuziturira umuturanyi we w'umworo, kubahiriza gahunda za Leta.

II. Inyunguramagambo

1. Sobanura aya magambo akurikira yakoreshejwe mu mwandiko:

Kwikenura: Kugura ibintu ibyo ari byo byose ukeneye ukabyiyegereza.

Ikibumbiro: Aho inka zinywera amazi.

Umworo: Umuntu wigeze gutunga inka hanyuma zikamushiraho.

Kuziturira: Guha umuntu inka ikomoka mu zo woroye kugira ngo na we yorore.

III. Ikibonezamvugo

Mu nteruro zikurikira amagambo aciweho akarongo ni bwoko ki?

Ufite inka yahawe muri icyo gahunda arasabwa kuyitaho. **Ufite:** Inshinga nkene.

Arasabwa: Inshinga isanzwe itondaguye.

Ibyo ariko nta n'ubwo bigoye; ubwatsi babutera ku mirwanyasuri.

Babutera: Inshinga isanzwe itondaguye.

Amazi meza ahenshi yegerejwe abaturage. Si byiza ariko ko abantu Basangira ivomo n'amatungo.

Yegerejwe: Inshinga isanzwe itondaguye.

Basangira: Inshinga isanzwe itondaguye.

Inka **iri** mu kiraro itunganyirizwa aho inywera amazi cyangwa igashoka ikibumbiro.

Iri: Inshinga nkene.

Igashoka: Inshinga isanzwe itondaguye.

Ibyo na byo ni inzira iboneye yo kwita ku matungo yacu tutirengagije no kubungabunga amagara yacu.

Ni: Inshinga nkene.

Kubungakunga: Inshinga isanzwe idatondaguye

Garagaza uturemajambo n'amategeko y'igenamajwi yakoreshejwe kuri izi nshinga ziciweho akarongo

Umukuru w'Igihugu cyacu yabonye akamaro inka ifite mu mibereho y'abaturage akena ko buri rugo ruzatunga nibura inka imwe. **Yabonye:** a – a – bon – ye a→y/-J

Ifite: i – ø – fite

Ruzatunga: ru – za – tung – a

Ni muri urwo rwego umuturage wese ahabwa agatunga inka.

Agatunga: a – ka – tung – a k→g/-GR

Yarebye kure pe! Uruzi ukuntu inka itanga ifumbire ibihingwa bikera. **Yarebye:** a – a – reb – ye a→y/-J

Uruzi: u – ø – ruzi

IV. Ubumenyi rusange

Vuga nibura imimaro ibiri y'inyamaswa haba mu rwego rw'ubukungu cyangwa urw'imibereho myiza y'abaturage.

Igisubizo:

Ubukungu: Zinjiza amadovize, zikurura ba mukerarugendo bakaza kuzisura bagasiga amadovize maze Igihugu kikiteza imbere.

Imibereho y'abaturage: Ziraribwa, impu za zimwe muri zo zikorwamo imyambaro...

V. Ihangamwandiko

Hanga umwandiko mu mirongo makumyabiri n'itanu (25) kuri imwe muri izi nsanganyamatsiko. Urasabwa kandi kugaragaza nibura ingingo enye zisobanuye neza.

Kwita ku bidukikije ni ko kurengera ubuzima bwacu.

Kororera mu biraro ni inzira nyayo yo kurengera ibidukikije.

Ingingo zishobora gushingirwaho

Ibidukikije:

Na twe ubwacu tubarirwa mu bidukikije.

Ni byo dukomoraho ibidutunga.

Bizana umwuka duhumeka.

Bitariho ntitwabaho.

Birinda isuri idutwarira ubutaka duhingaho.

Kororera mu biraro

Bitanga ifumbire nyinshi kuko isakumirwa ahantu hamwe ndetse n'amaganga ntapfe ubusa.

Bituma amatungo atonona ibidukikije.

Bituma gukurikirana amatungo byoroha.

Bituma amatungo atanduzanya indwara zimwe na zimwe.

3.6. Ibikorwa by'inyongera

• Imyitozo nzamurabushobozi

1. Tanga ingero eshanu z'amatungo magufi yororerwa mu rugo? Inkoko, imbata, inkwavu, ihene, intama, ingurube...

2. Tanga ingero eshanu z'inyamaswa ziba mu ishyamba. Intare, ingwe, isatura, imbogo, impyisi...

3. Amatungo yororerwa mu rugo adufitiye akahe kamaro? Atanga inyama, atanga amata, atanga ifumbire, atuma twikenura...

4. Mu Kinyarwanda tugira amoko angahe y'inshinga? Tugira inshinga isanzwe n'inshinga nkene.

5. Ni ubuhe bwoko bw'inshinga budakorana n'imisozo y'inshinga? Ni inshinga nkene.

Amoko y'inshinga atandukaniye he mu rwego rw'uturemajambo twayo? Inshinga isanzwe igira uturemajambo tune ari two: indanganshinga, ingenantego, umuzi n'umusozo; naho inshinga nkene igira uturemajambo dutatu ari two: indanganshinga, ingenantego n'umuzi.

• **Imyitozo nyagurabushobozi**

Garagaza uturemajambo tw'inshinga ziciweho akarongo mu nteruro zikurikira:

Ibidukikije bifite akamaro kanini cyane.

Nyogokuru azasya amasaka ejo tuzarye umutsima.

Kurinda ibidukikije ni igikorwa k'ingirakamaro.

Kororera mu kiraro byatumye inka zitarwaragurika.

Mfite amatsiko yo kuzabona intare yo mu ishyamba.

Gahunda ya Gira inka Munyarwanda izakura Abanyarwanda mu bukene.

Umukuru w'Igihugu yarebye kure.

Iyo gahunda iracyakomeza abayishyigikiye twaratsinze pe.

Wokabyara we ntuzampemukire.

Abanyarwanda bazi kwihesha agaciro

3.7. Ubumenyi bw'inyongera bugenewe umwarimu

Imigani y'imigenurano ifatiye ku bidukikije

1. Ubuze icyo atuka inka agira ati: "Dore icyo gicebe cyayo".

Mu muco nyarwanda inka ni itungo ryiza ryubashywe kandi rikunzwe. Nta nenge rero wayijora. Aha uyu mugenurano uragaragaza ko hari igihe umuntu abura icyo anenga akitoratoza ubusa.

2. N'uwagaya urukwavu ntiyabura kuvuga ko ruzi kwiruka:

Ubusanzwe urukwavu ruzi kwiruka. Uyu mugenurano na wo wakoreshwa igihe umuntu yabuze icyo anenga ikintu runaka. Mbese ni nko kuvuga ko wanenga wagira, hari ukuri kuba kuzwi kandi kukuvuga nta cyo bitwaye cyane ko guca mu ziko ntigushye.

3. Igiti kigororwa kikiri gito:

Ushaka gukosora ingeso z'umuntu ubitangira hakiri kare.

4. Igiti kimwe si ishyamba:

Ntawigira, abantu ni magirirane, umwe nta cyo yakwigezaho.

5. Uhagarikiwe n'ingwe aravoma:

Iyo ufite abagushyigikiye urisanzura ugakora ibyo ushaka.

6. Ihene mbi nta we uyizirikaho iye:

Iyo umuntu akururukanye n'umunyangeso mbi na we amaherezo arahinduka akaba mubi.

UMUTWE WA GATANU: IBYZA BITATSE U RWANDA

V.1 Ubushobozi bw'ingenzi bugamijwe:

- Gusesengura imyandiko n'indirimbo ku byiza bitatse u Rwanda no gukoresha mu nteruro amagambo yungutse yubahiriza amabwiriza agenga imyandikire y'Ikinyarwanda;
- Gusesengura ibinyazina mpamagazi.

V.2 Ibyo umunyeshuri asanzwe azi

- gusoma neza umwandiko, gukoresha ibimenyetso by'utwatuzo, gukoresha inkoranya y'Ikinyarwanda, zimwe mu ngeri z'ubuvanganzo bwo muri rubanda nk'ibitekerezo byo muri rubanda n'imigani migufi, inshoza y'ibinyazina na zimwe mu ngero zabyo ndetse akaba azi umwandiko ntekerezo icyo ari cyo.
- Akamaro k'uburinganire n'ubwuzuzanye (ibyo bize mu mwaka wa kabiri w' amashuri yisumbuye).
- Inshoza y' ikeshamvugo (ibyo bize mu mwaka wa kabiri w' amashuri yisumbuye).
- imikoreshereze y' utwatuzo.
- Gutondagura inshinga iri mu mbundo n'ibihe bikuru byazo.

5.3 Igikorwa cy'umwinjizo

Umwarimu aha abanyeshuri igikorwa kibinjiza mu nsanganyamatsiko y'umutwe.

Urugero rw'igikorwa:

Ibyiza nyaburanga bitatse u Rwanda bishimisha abarutuye n' abarugenda. Sobanura mu magambo yawe bwite uburyo dukwiye kubungabunga no guha agaciro ibyo byiza..

Umwarimu atega amatwi ibitekerezo bitandukanye abanyeshuri batanga ku bufatanye muri rusange no gukorera hamwe.

Urugero rw'ibisubizo:

- Gusobanurira abana ibirebana no kubungabunga ibyiza bitatse igihugu cyabo bakabyubaha;
- Guha abana umwanya wo kujya gusura ahantu nyaburanga bakihera ijisho ibyiza bitatse u Rwanda.

V.4. Amasomo ari mu mutwe wa kane n'igihe yagenewe

Umutwe wa kane: Uburezi n' uburere	Umubare w'amasomo:13
------------------------------------	----------------------

Amasomo	Intego rusange	Umubare w'amasomo
Umwandiko: Wari uzi u Rwanda?		
Isomo rya mbere: Gusoma no gusobanura umwandiko.	- Gusoma umwandiko no gusobanura amagambo atari asobanukiwe. - Gukoresha neza mu mvugo no mu nyandiko amagambo yungutse.	Isomo 1
Isomo rya kabiri: Gusoma no kumva umwandiko.	Gusubiza ibibazo byo kumva umwandiko.	Isomo 1
Isomo rya gatatu: Gusoma no gusesengura umwandiko.	Gusubiza ibibazo byo gusesengura umwandiko.	Isomo 1
Isomo rya kane: Umwitozo w'ubumenyi ngiro: kungurana ibitekerezo.	Gutanga ibitekerezo bihamye ashize amanga ku nsanganyamatsiko bahawe.	Isomo 1
Ikinyazina		
Isomo rya gatanu: Ikinyazina mpamagazi	- Gutahura inshoza n' uturango tw' ikinyazina mpamagazi. - Intego y' ikinyazina mpamagazi.	Amasomo 1
Ibihozo n' indirimbo		
Isomo rya gatandatu: Ibihozo	Gutahura inshoza n' uturango by' ibihozo.	Amasomo 2
Isomo rya karindwi: Indirimbo	Gutahura inshoza n' uturango by' indirimbo.	Amasomo 2
Isomo rya munani: Ibikorwa byo gusoma	Gukora ibikorwa binyuranye bijyanye no gusoma.	Isomo 1
Isuzuma risoza umutwe wa gatanu		Amasomo 2
Imyitozo nzamurabushobozi na nyagurabushobozi		Isomo 1

5.4.1. Umwandiko: wari uzi u Rwanda?

Isomo rya mbere: Gusoma no gusobanura umwandiko

Intego zihariye
Nyuma y’iri somo umunyeshuri araba ashobora: - Gusoma umwandiko yahawe yubahiriza utwatuzo n’isesekaza. - Gusoma no gusobanura amagambo atari asobanukiwe ari mu mwandiko no kuyakoresha neza mu mvugo no mu nyandiko.
Imfashanyigisho: Igitabo cy’umunyeshuri, igitabo cy’umwarimu, imfashanyigisho z’iyumvabona, amashusho inkoranyamagambo n’ibindi.

I. Intangiriro

Umwarimu asaba abanyeshuri kwitegereza amashusho ajyanye n’umwandiko “Wari uzi u Rwanda?” bagiyeye gusoma akababazaho ibibazo bituma bavumbura insanganyamatsiko iri mu mwandiko.

Urugero rw’ibibazo yabaza n’ibisubizo:

a) Mwitgereje iyi shusho murabonaho iki?

Turabona ingagi.

b) Murabona izo ngagi zimeze gute?

Zimwe ziricaye, akandi karimo kurira igiti.

c) Ese ingagi zimariye iki igihugu?

Ziri mu byiza bitatse u Rwanda, zisurwa na ba mukerarugendo.

II. Uko isomo ryigishwa

1. Gusoma bucece

Saba abanyeshuri gusoma umwandiko bucece badahwihwisa hanyuma ubabaze ibibazo byo kugenzura ko basomye.

a) Uyu mwandiko uravuga ku biki? Uravuga ku byiza bitatse u Rwanda.

b) Ni ibiki ubivugaho?

Uravuga aho ibintu nyaburanga byo mu Rwanda biherereye, ukararikira Abanyarwanda n'abanyamahanga kubisura.

c) Gusura ibyiza bitatse ko bisaba amafaranga, kugira ngo umuntu abashe gusura ibyiza by'u Rwanda yabigenza ate?

Umuntu yatangira kwizigamira amafaranga buhorobuhoro yazagwira agasura ibyiza bitatse u Rwanda.

d) Ni iki kindi Umunyarwanda ahamagarirwa?

Gusura ibyiza bitatse Igihugu ke no kuratira abanyamahanga ibyiza bitatse u Rwanda, kugira ngo abakururire kubisura.

2. Gusoma baranguruye

Somera abanyeshuri by'intangarugero ugaragaza isesekaza hanyuma ubasabe gusoma baranguruye basimburana. Genda ubakosora aho basoma nabi kandi wita ku banyeshuri bafite ibibazo byihariye. Fasha buri wese bitewe n'ikibazo afite.

3. Gusobanura amagambo

Shyira abanyeshuri mu matsinda. Saba abanyeshuri gukora igikorwa kijyanye n'inyunguramagambo kiri mu gitabo cyabo ubahe n'igihe cyo kugikora. Gendagenda mu matsinda ureba ko abanyeshuri basobanukiwe ibyo bagomba gukora kandi utanga ubufasha aho bukenewe.

Igikorwa

Soma umwandiko "Wari uzi u Rwanda?" ushakemo amagambo udasobanukiwe hanyuma uyasobanure wifashishije inkoranya cyangwa inyito afite mu mwandiko usubize n'ibibazo by'inyunguramagambo byatanzwe.

Igihe wabahaye kirangiye, saba abanyeshuri kumurika ibyo bakoze. Fatanya n'abagize amatsinda kunoza no kuzuza ibisubizo byatanzwe hanyuma ibisubizo by'ingenzi byandikwe ku kibaho, abanyeshuri bese babyandike mu makayi yabo.

Urugero rw'ibibazo n'ibisubizo byanogejwe:

1. Sobanura amagambo akurikira yakoreshejwe mu mwandiko:

a) Buhebuje: Butangaje.

b) Kinogeye ijisho: Gishimishije kukireba.

c) Urunana: Uruhererekane rw'ibintu bikurikiranye, akenshi bigiye bifatanye.

d) Guhaba: Kuyoba.

e) Guhabura: Kuyobora uwari wahabye akagaruka mu nzira.

- f) Icyanya:** Pariki, ahantu h'ishyamba haba haragenewe kubungabungirwa ubuzima bw'inyamaswa.
- g) Icyondi:** Ubwoko bw'inguge yirabura ifite umurizo muremure ku mugongo igira ikibara k'ikiziga k'ikigina. Iba mu ishyamba rya Nyungwe.
- h) Ubuziraherezo:** Nta gihe kizwi ibintu bigomba kurangirira.
- i) Amashyuzi:** Amazi asohoka mu butaka ashyushye, ashobora no kuba yatuye cyane. Hari n'ahantu hamwe na hamwe tuyasanga mu Rwanda nk'i Nyakabuye hafi ya Bugarama, muri Rubavu n'ahandi.
- j) Isunzu rya Kongo Nili:** Uruhererekane rw'imisozi miremire isa n'ikikije igice k'Igihugu kitegeye ikiyaga cya Kivu.
- k) Kwiroha:** Kwisuka.
- l) Amahoteri:** Amazu manini yakirirwamo abantu bakaba banahafata amafunguro cyangwa n'amacumbi mu buryo bunoze.
- m) Tubahe yombi:** Tubakire neza tububashye kandi tubishimiye.
- n) Guha akato:** Kwamaganira kure umuntu cyangwa ikintu kubera ubusembwa runaka.

2. Shaka impuzanyito z'aya magambo yakoreshejwe mu mwandiko:

- a) Kunogera ijisho:** Kuryohera ijisho.
- b) Kwihera ijisho:** Kureba, kwitegereza.
- c) Icyanya:** Pariki.

3. Shaka imbusane z'aya magambo yakoreshejwe mu mwandiko:

- a) Imihangayiko ≠ **Umutuzo**
- b) Kwiroha ≠ **Kuvubuka, gusohoka**
- c) Baduhaye ≠ **Batwimye**

4. Huza amagambo yo mu itsinda A n' ibisobnuro byo mu itsinda B

Itsinda A	Itsinda B
1. Icyanya	a) Kugenda k' umuntu munini uhese ibitugu kandi utegeranya amaguru kubera ubunini.

2. Ubukerarugendo	b) Ishyamba cyangwa ubwatsi bukomeye.
3. Kubutabuta	c) Kugenda uturuka imusozi ugana mu kabande.
4. Kumanuka	d) Gahunda yo gutembera ahantu ureba ibyiza nyaburanga Bihari.
5.	e) Inyubako zagenewe gucumbikwamo n' abantu bari ku rugendo.

Ibisubizo: 1=b, 2=d, 3=a, 4=c, 5=e

Umwitoto wo gukoresha amagambo mu nteruro

Umwarimu abwira abanyeshuri bese gukoresha neza amagambo mu nteruro ngufi ziboneye cyangwa kuzuza interuro bifashishije amagambo yakoreshejwe mu mwandiko, ariko buri munyeshuri agakora ku giti ke. Umwarimu agenda akosora buri munyeshuri uko yagiye akoresha amagambo mu nteruro.

1. Koresha aya magambo mu nteruro:

a) Guhebuza

Ingagi ni inyamaswa **zahebuje** izindi gukundwa mu Rwanda rwa Gasabo.

b) Guhaba

Twagiye gusura Akagera tubanza **guhaha** kuko umushoferi twari kumwe na we atari ahazi neza.

c) Guha akato

Abantu bafite ubwandu bwa virusi itera SIDA ntibagomba **guhahwa akato**.

d) Ubuziraherezo

Ibyiza bitatse u Rwanda nibikomeza neza bizatuma bikomeza gusurwa **ubuziraherezo**.

e) Amashyuzi

Bavuga ko **amashyuzi** avura rubagimpande.

2. Shaka amazina icumi afitanye isano n'ibyiza nyaburanga biboneka mu Rwanda.

Amagambo abonekamo mu butambike, mu buhagarike cyangwa ku buryo buberamye, maze yakoreshe neza mu nteruro ngufi kandi ziboneye.

V	A	A	K	A	G	E	R	A	A	H
H	O	M	A	I	N	G	A	G	I	S
S	E	A	I	D	B	N	G	N	E	K
I	A	S	V	M	K	I	V	U	I	N
M	N	H	I	U	I	G	Y	A	T	D
I	N	Y	A	M	A	S	W	A	A	A
G	T	U	O	A	I	G	O	D	G	B
E	R	Z	Z	N	D	G	H	Z	N	A
Z	P	A	Y	W	I	M	I	O	I	D
I	B	I	R	U	N	G	A	I	G	E

Ibisubizo:

Mu butambike: Akagera, ingagi, inyamaswa, kivu, ibirunga.

Mu buhagarike: Imigezi, amashyuza, Ndaba.

Uberamishije: Inyoni, imigi, imisozi, ibiyaga.

(Interuro zihimbwa ziraba zitandukanye bitewe n’imyumvire y’abanyeshuri)

Isomo rya kabiri: Gusoma no kumva umwandiko

Intego zihariye
Nyuma y’iri somo umunyeshuri araba ashobora: Gusoma umwandiko no gusubiza neza ibibazo byawubajijweho.
Imfashanyigisho: Igitabo cy’umunyeshuri, igitabo cy’umwarimu, imfashanyigisho z’iyumvabona, amashusho inkoranyamagambo n’ibindi.

I. Intangiriro

Umwarimu abaza abanyeshuri ibibazo bijyanye n’umwandiko baheruka gusoma akababazaho ibibazo bibinjiza mu isomo ryo kumva umwandiko. Na bo bagatanga ibisubizo bijyanye n’umwandiko.

Urugero rw’ibibazo yabaza n’urugero rw’ibisubizo:

a) Umwandiko duheruka kwiga witwa ngo iki? Witwa
“Wari uzi u Rwanda?”

b) Muri rusange uvuga ku biki?

Uvuga ibyiza bitatse u Rwanda biri mu mpande zinyuranye z’Igihugu.

c) Gusura ahantu nyaburanga mu Gihugu cyawe bimaze iki?

Bituma umenya ibyiza biri mu Gihugu cyawe ukabyishimira, kandi ukabiratira abanyamahanga kugira ngo bazaze kubisura.

II. Uko isomo ryigishwa

Gusoma no kumva umwandiko

Shyira abanyeshuri mu matsinda. Bahe igihe cyo kongera gusoma umwandiko uri mu gitabo cyabo no gusubiza ibibazo byo kumva umwandiko. Gendagenda mu matsinda ureba uko abanyeshuri bakora icyo gikorwa.

Igikorwa

Soma umwandiko "Wari uzi u Rwanda?" maze usubize ibibazo byawubajijweho.

Igihe wabahaye kirangiye, saba abanyeshuri kumurika ibyo bakoze. Fatanya n'abagize amatsinda kunoza no kuzuzwa bisubizo byatanzwe hanyuma ibisubizo by'ingenzi byandikwe ku kibaho, abanyeshuri bese babyandike mu makayi yabo.

Urugero rw'ibibazo yabaza n'urugero rw'ibisubizo:

Ibibazo byo kumva umwandiko

a) Sobanura ibintu nyaburanga biboneka mu Rwanda dusanga mu mwandiko.

Ibintu nyaburanga biboneka mu Rwanda ni imisozi iteye neza, ibibaya n'imigezi, ibiyaga, urunana rw'ibirunga, ibyanya bibamo inyamaswa zinyuranye, amazu ndangamurage usangamo ibitwibutsa amateka y'Igihugu cyacu, ahantu nyaburanga hatwibutsa amateka, imisozi ikoze isunzu rya Kongo Nili, imigi n'amahoteri yubatsemo, ibihangano by'ubukorikori n'iby'ubuvanganzo...

b) Ni akahe kamaro k'ubukerarugendo kaboneka mu mwandiko? Akamaro k'ubukerarugendo kaboneka mu mwandiko ni ako gutuma abantu batembera bakishima, bakaruhuka mu mutwe. Bunatuma kandi ba mukerarugendo bazana mu Rwanda amadovize atuma tubasha kugura ibintu dukeneye biva mu mahanga.

c) Ni iyihe nama umwanditsi agira Abanyarwanda yabafasha kubona amafaranga yo gutembera mu Gihugu cyabo?

Umwanditsi arabagira inama yo kuzigama amafaranga yo gutembera, akababwira ko bagenda babika makemake, akabizeza ko nyuma y'imyaka yazaba yaragwiriye.

d) Ni izihe nyungu Umunyarwanda yabonera mu gutembera mu Gihugu ke?

Inyungu Umunyarwanda afite mu gutembera Igihugu ke harimo kukimenya kurushaho akamenya ibyiza bigititse maze akabona uko akiratira abandi.

e) Nyuma yo kwiga uyu mwandiko, urumva ari iki wakora kugira ngo uteze imbere ubukerarugendo kandi ubukundishe abandi?

Mbere na mbere nzajya mu masomero, nsome ibitabo bivuga ku byiza bitatse u Rwanda hanyuma ngende nzigama amafaranga, nagwira nzage mbisura kugeza igihe byose mbizengurukiye.

Hanyuma kandi nakangurira bagenzi bange baba Abanyarwanda cyangwa abanyamahanga, gusura ibyiza bitatse Igihugu cyacu kugira ngo barushaho kukimenya no kugikunda.

f) Ese ubona hari aho ubukerarugendo buhurira no kwidagadura?

Yego. Ubukerarugendo ni bumwe mu buryo bwo kwidagadura, ukaruhuka mu mutwe. Iyo umuntu arimo gutembera agenda areba ibyiza bitatse Igihugu, aba arimo kwishimisha kandi afatanya kwishima n’abo batemberana. Akarusho kari mu bukerarugendo ni uko umuntu yidagadura ari na ko yiyungura ubumenyi.

g) Kuki ari ngombwa kwita ku hantu nyaburanga hari mu Gihugu?

Ni ngomwa kwita ku hantu nyaburanga hari mu Gihugu kugira ngo abahasura basange hasa neza kandi hari n’ibyangombwa byose bakeneye.

h) Sobanura uburyo umuntu ashobora guhora yiyunguramo ubumenyi bugaragara mu mwandiko.

Ubwo buryo ni ukwitabira amasomero: mu isomero ushobora kunguka ubumenyi bushya cyangwa ugasobanukirwa ku buryo bwimbitse ibyo wize mu mashuri.

Isomo rya gatatu: Gusoma no gusesengura umwandiko

Intego zihariye
Nyuma y’iri somo umunyeshuri araba ashobora: - Kugaragaza ingingo z’ingenzi zikubiye mu mwandiko - Gusobanura ibijyanye n’ ibintu nyaburanga by’ u Rwanda ashingiye ku bivugwa mu mwandiko ndetse abihuza n’ubuzima busanzwe.. - Gusubiza ibibazo by’isesengura
Imfashanyigisho: Igitabo cy’umunyeshuri, igitabo cy’umwarimu, imfashanyigisho z’iyumvabona, amashusho, inkoranyamagambo n’ibindi.

III. Intangiriro

Umwarimu abaza abanyeshuri ibibazo bijyanye n’umwandiko baheruka gusoma akababazaho ibibazo bibinjiza mu isomo ryo gusesengura umwandiko.

Urugero rw’ibibazo yabaza n’urugero rw’ibisubizo:

a) Umwandiko duheruka kwiga witwa ngo iki? Witwa
“Wari uzi u Rwanda?”

b) Muri rusange uvuga ku biki?

Uvuga ibyiza bitatse u Rwanda biri mu mpande zinyuranye z’Igihugu.

Shyira abanyeshuri mu matsinda. Bahe igihe cyo kongera gusoma umwandiko uri mu gitabo cyabo no gusubiza ibibazo byo gusesengura umwandiko. Gendagenda mu matsinda ureba uko abanyeshuri bakora icyo gikorwa.

Igikorwa

Soma umwandiko “Wari uzi u Rwanda?” maze usubize ibibazo byo gusesengura umwandiko byatanzwe.

Igihe wabahaye kirangiye, saba abanyeshuri kumurika ibyo bakoze. Fatanya n'abagize amatsinda kunoza no kuzuza bisubizo byatanzwe hanyuma ibisubizo by'ingenzi byandikwe ku kibaho, abanyeshuri bose babyandike mu makayi yabo.

Urugero rw'ibibazo n'ibisubizo:

Ibibazo byo gusesengura umwandiko n'ingero z'ibisubizo

a) Shaka ingingo z'ingenzi n'iz'ingereka ziboneka muri uyu mwandiko.

Ingingo z'ingenzi:

Ibyiza bitatse u Rwanda.

Ubukerarugendo n'akamaro kabwo.

Ingingo z'ingereka:

Kuzigama

Umuco wo gusoma no kwitabira amasomero.

b) Duhereye ku ngingo yo kwidagadura mubona ubukerarugendo bwafasha iki mu kwidagadura?

Ubukerarugendo ubwabwo ni uburyo bwo kwidagadura. Kubera iyo utembera ureba ibyiza bitatse ahantu runaka uba uri kuruhura ubwonko nka nyuma y'igihe runaka uba umaze uhugiye mu kazi. Ubukerarugendo rero ntibukorwa mu rwego rwo kwica akazi ahubwo bukorwa abantu bakitse imirimo bagira ngo bishimishe baruhuke, bidagadure bareba kandi bishimira ibyiza nyaburanga biri aha n'aha.

c) Mu buzima bwacu bwa buri muni mubona Abanyarwanda bitabira ubukerarugendo?

Abanyarwanda ntibakunda kwitabira ubukerarugenda muri rusange. Mu mpamvu zituma Abanyarwanda batitabira ubukerarugendo ni ukutamenya ibyiza nyaburanga ngo bagire amatsiko yo kubireba. Ikindi kibitera ni ukubura amikoro, kuko abenshi mu Banyarwanda ntibaramenya kuzigamira igikorwa nk'icyo, ubishaka akabona ko bihenze.

d) Ni iki ubona cyakorwa kugira ngo ubukerarugendo bwitabirwe n'Abanyarwanda benshi?

Icyakorwa ngo ubukerarugendo bwitabirwe ni ubukangurambaga, Abanyarwanda bagasobanurirwa ibyiza bitatse Igihugu cyabo kandi bagashishikarizwa kuzigama kugira

ngo babashe kubona amafaranga yo kubajyana gusura ibintu nyaburanga aho kubibwirwa gusa batihereye n'ijisho.

Isomo rya kane: Umwitozo w'ubumenyi ngiro: Kungurana ibitekerezo

Intego zihariye
Nyuma y'iri somo umunyeshuri araba ashobora: Guhanga umwandiko ahereye ku nsanganyamatsiko bahawe.
Imfashanyigisho: Igitabo cy'umunyeshuri, igitabo cy'umwarimu n'ibindi.

I. Intangiriro

Umwarimu abaza abanyeshuri ibibazo bituma bibuka umwandiko uheruka kwigwa, n'insanganyamatsiko ubumbatiye.

Urugero rw'ibibazo n'ibisubizo:

a) Ni irihe somo duheruka kwiga?

Duheruka kwiga umwandiko witwa "Wari uzi u Rwanda?"

b) Ese twasanze Abanyarwanda benshi bitabira ubukerarugendo?

Abanyarwanda benshi cyane ntibitabira ubukerarugendo.

c) Twabonye ko ari iki cyakorwa ngo Abanyarwanda bitabire gusura ibyiza bitatse u Rwanda?

Hagomba ubukangurambaga Abanyarwanda bakabwirwa ibyiza bitatse Igihugu cyabo bityo bagashishikarira kubisura bakanabikundisha abanyamahanga.

II. Uko isomo ryigishwa

Shyira abanyeshuri mu matsinda, ubahe ibibazo bari bwunguraneho ibitekerezo baze kubimurikira abandi . Basabe kwishakamo umuyobozi w'ikiganiro nyunguranabitekerezo abayobore mu gutanga ibitekerezo.

Igikorwa

Mu matsinda mwungurane ibitekerezo ku nsanganyamatsiko mwahawe, mwubahiriza uko bikorwa, hanyuma muhurize hamwe ibyo mwagezeho mu matsinda.

Ibibazo byo kunguranaho ibitekerezo

Insanganyamatsiko:

- Igituma Abanyarwanda batitabira ubukerarugendo ku bwinshi ni uko buhenze, bakaba batabibonera amafaranga.

- Umuco wo kuzigama ni imwe mu ngamba zafatwa kugira ngo Abanyarwanda babashe kwitabira ubukerarugendo n'ibindi bikorwa byose by'imyidagaduro.

Bimwe mu bitekerezo byatangwa:

- Kuba Abanyarwanda batitabira ubukerarugendo si uko bihenze mu by'ukuri.

Amafaranga si cyo kibazo kuko n'abaza gusura ibyiza nyaburanga si uko babuze aho bayashyira ahubwo baba barabanje kuzigamira icyo gikorwa kugira ngo bazagikore nyuma y'igihe runaka.

- Kuba Abanyarwanda batitabira ubukerarugendo babiterwa no kutamenya ibyiza Igihugu cyabo gifite.

- Kuba Abanyarwanda batitabira gusura ibyiza nyaburanga ni uko batagira umuco wo kuba bazigamira igikorwa k'ingenzi mu buzima nk'iki.

- Kuba Abanyarwanda batitabira gusura ibyiza nyaburanga ni uko batagira umuco wo kwishimisha muri ubwo buryo nyuma y'igihe kinini bari mu kazi.

-Abanyarwanda bagomba kwimakaza umuco wo kuzigamira ibikorwa binyuranye mu buzima bwabo, harimo no kuzigamira igikorwa cyo gusura ibyiza bitatse u Rwanda.

5.4.2. Ikinyazina

Isomo rya gatanu: Ikinyazina mpamagazi

Intego zihariye
Nyuma y'iri somo umunyeshuri araba ashobora: - Kugaragaza inshoza, uturango n'itego by'ikinyazina mpamagazi.

Imfashanyigisho: Igitabo cy'umunyeshuri, igitabo cy'umwarimu, ibitabo by'ikibonezamvugo n'ibindi.

I. Intangiriro

Umwarimu asaba abanyeshuri gukora igikorwa kiri mu bitabo byabo kijyanye n'ikinyazina mpamagazi.

Igikorwa

Itegereze amagambo yanditse mu ibara ari mu interuro zikurikira hanyuma usubize ibibazo byabajijwe.

Mwa bantu mwe natembereye u Rwanda mbona ni rwiza!

Mwa Banyarwanda mwe, mujya mufata akanya mukirebera imisozi iteye ubwuzu ikikijwe n'ibishanga?

Wa muntu we buriya uzi akamaro k'ubukerarugendo ?

Mwa banyeshuri mwe, mugomba kugira umuco wo kuzigama.

Igihe yabahaye kirangiye, abanyeshuri bagaragaza ibyo bakoze, umwarimu agafatanya na bo kunoza no kuzuza ibisubizo bitanzwe.

Urugero rw'ibisubizo:

Aya magambo abanziriza izina afite inshoza yo guhamagara yitwa **ikinyazina mpamagazi**.

Umwarimu abwira abanyeshuri ko bagiye kwiga ikinyazina mpamagazi.

II. Uko isomo ryigishwa

Shyira abanyeshuri mu matsinda, ubasabe gutahura inshoza n' uturango tw' ikinyazina mpamagazi. Bahe igihe cyo gukora icyo gikorwa. Gendagenda mu matsinda ureba ko abanyeshuri basobanukiwe ibyo bagomba gukora kandi utanga ubufasha aho bukenewe.

Igikorwa

Kora ubushakashatsi utahure inshoza n'uturango by' ikinyazina mpamagazi.

Igihe wabahaye kirangiye, saba abanyeshuri kumurika ibyo bakoze. Fatanya n'abagize matsinda kunoza no kuzuza bisubizo byatanzwe hanyuma iby'ingenzi byandikwe ku kibaho, abanyeshuri bose babyandike mu makayi yabo.

Ibisubizo byanogejwe:

2. Inshoza y' ikinyazina mpamagazi

Ikinyazina mpamagazi ni ijambo ribanziriza izina, rihamagara umuntu cyangwa ikintu gihagarariwe n'iryo zina. Izina ribanjirijwe n'ikinyazina mpamagazi ritakaza indomo iyo riyifite kandi rigakurikirwa n'ikinyazina ngenga.

Urugero:

Mwa banyarwanda mwe. Aha «mwa» ni ikinyazina mpamagazi naho «mwe» kikaba ikinyazina ngenga.

3. Uturango tw'ikinyazina mpamagazi

Ikinyazina mpamagazi kiza imbere y'izina ry'umuntu cyangwa ikintu gihamagarwa. Ikinyazina mpamagazi kandi gihora muri ngenga ya kabiri. Nk'uko byumvikana iyo umuntu ahamagaye umuntu cyangwa ikintu aba amuvugishije cyangwa akivugishije, izina riherekejwe n'ikinyazina mpamagazi rijya muri ngenga ya kabiri ya nyakubwirwa bityo n'ikinyazina ngenga bijyanye kikisanisha muri iyo ngenga.

4. Intego y'ikinyazina mpamagazi

Ikinyazina mpamagazi kigira igicumbi kimwe ari cyo **-a** naho ikinyazina ngenga bijyanye kikagira igicumbi **-e**. Byombi bigira indangasano cyangwa indangakinyazina yo muri ngenga ya kabiri y'ubumwe cyangwa y'ubwinshi bitewe n'izina biherekeje rishobora kuba mu bumwe cyangwa mu bwinshi. Ikinyazina mpamagazi kigira intego igizwe n'uturemajambo tubiri ari two indangakinyazina n'igicumbi ; mu mpine ni Rkz – C.

- **Wa muntu we:**

u→w/-J

Ikinyazina mpamagazi: u – a

Ikinyazina ngenga: u – e u→w/-J

Mwa Banyarwanda mwe:

Ikinyazina mpamagazi: mu – a u→w/-J

Ikinyazina ngenga: mu – e u→w/-J

Ikitonderwa: Ikinyazina mpamagazi bashobora kugitsindagira bakoresheje irangamutima – yee imbere yacyo cyangwa se irangamutima rikurikiwe n'ikinyazina ngenga.

Ingero:

Yee wa mwana we.

Yee we wa mwana we.

Yee mwa bana mwe

Yee mwe mwa bana mwe.

Umwitoto ku kinyazina mpamagazi

Umwarimu atanga umwitoto ku kinyazina mpamagazi, agasaba buri munyeshuri gukora umwitoto ku giti ke maze akaza kubakosora, anareba niba isomo riri kumvikana bityo, aho abona hari ikibazo hagashakirwa igisubizo.

a) Tahura mu mwandiko interuro zose zakoreshejwemo ikinyazina mpamagazi, maze ugende wandukura ikinyazina mpamagazi, izina kigaragiye ndetse n'ikinyazina ngenga kibiherekeje.

Ibinyazina mpamagazi byakoreshejwe mu mwandiko:

Mwa bantu mwe

Wa Rwanda we

Wa muntu we

Mwa Banyarwanda mwe

b) Garagaza uturemajambo tw'ibinyazina mpamagazi wabonye mu mwandiko.

Mwa: mu – a u→w/-J

Wa: u – a u→w/-J

c) Himba interuro eshanu zawe bwite ukoresheho ibinyazina mpamagazi.
(Umwarimu areba niba abanyeshuri bakoresheje ikinyazina mpamagazi neza)

d) Erekanisha urugero rwo mu mwandiko n'urundi rwawe bwite ko ikinyazina mpamagazi gikoresheha no ku bintu bitumva.

Wa Rwanda we: Hano barahamagara u Rwanda kandi si ikinyabuzima.

Wa giti we wera amapera ukaba umwe: Hano barabwira igiti kandi igiti nticyumva.

5.4.3. Ibihozo n'indirimo

Isomo rya gatandatu: Igihozo

Intego zihariye
Nyuma y'iri somo umunyeshuri araba ashobora: Gusobanura inshoza y' ibihozo, uturango no guhanga igihozo akirimbira abandi.
Imfashanyigisho: Igitabo cy'umunyeshuri, igitabo cy'umwarimu, ibitabo by'ikibonezamvugo n'ibindi.

I. Intangiriro

Umwarimu abaza abanyeshuri ibibazo byo mu buzima busanzwe biganisha ku isomo bagiye kwiga akababazaho ibibazo bituma bavumbura insanganyamatsiko.

a) Mwitegereje iyi shusho murabonaho iki?

Turabona umugore uteruye umwana anamukinisha.

b) Uwo mwana angana iki?

Aracyari muto.

c) Muratekereza ko uriya mubyeyi ateruriye iki umwana?

Ni ukugira ngo umwana agubwe neza.

Umwarimu ababwira ko bagiye kwiga **igihozo**.

II. Uko isomo ryigishwa

Shyira abanyeshuri mu matsinda. Bahe igihe cyo kongera gusoma umwandiko uri mu gitabo cyabo batahure inshoza n'uturango by' igihozo. Gendagenda mu matsinda ureba uko abanyeshuri bakora icyo gikorwa.

Igikorwa

Mukore ubushakashatsi mutahure inshoza n'uturango by'igihozo.

Igihe wabahaye kirangiye, saba abanyeshuri kumurika ibyo bakoze. Fatanya n'abagize amatsinda kunoza no kuzuza bisubizo byatanzwe hanyuma ibisubizo by'ingenzi byandikwe ku kibaho, abanyeshuri bose babyandike mu makayi yabo.

Ibisubizo byanogejwe:

1. Inshoza y'ibihozo

Ibihozo ni uturirimbo tunogeye amatwi, tugenewe guhoza abana, kubanezeza cyangwa kubabikira ngo basinzire. Habamo utugambo tunoze two kubyinirira abana. Si abana gusa baririmbirwa ibihozo, ahubwo hari n'ibirimbirwa abageni mu bitaramo by'ubukwe.

2. Uturango tw'ibihozo

Ibihozo birangwa no kugira insanganyamatsiko yo guhoza. Buri gitero gisozwa n'umukarago w'inyikirizo ugenda ugaruka. Ibigenewe abana bigenda bivuga ubuguriguri kugira ngo babaguyaguye babahoza, bababikira ngo basinzire, babanezeza, bababembereza bababwira ibyo bazabakorera byiza ngo bashire agahinda banezerwe.

Ibihozo by'abageni byo bibabwira ubuzima bagiyemo ko ari bushya, ariko ko ari ubusanzwe ku mukobwa, ko abagore babona bese bahoze na bo ari abakobwa. Bikababwira kandi uko bagomba kwitwara muri ubwo buzima bushya.

Ku byerekeye ikeshamvugo, ibihozo bigaragaramo isubirajwi, isubirajambo.

Isubirajwi:

Nzakujiyana mu gicuku

Nkugarure mu gicuba

isubirajambo:

Ntushyiremo amarindira,

N'amarindira y'abashumba.

Umwitozo wo guhanga ibihozo

Umwarimu abwira abanyeshuri kongera gukorera mu matsinda bari barimo, bagahanga igihozo bubahirije uturango twacyo hanyuma bakakirimbira abandi. Ufatanyije na bagenzi bawe, hanga igihozo ushingiyeye ku ngingo yo guhoza, injyana n'ikeshamvungo bigomba kubonekamo.

Abanyeshuri barahanga igihozo. Mu gukosora umwarimu asuzume neza niba ibihozo byahimbwe byujuje uturango tw'ibihozo.

Isomo rya karindwi: Indirimbo

Intego zihariye
Nyuma y'iri somo umunyeshuri araba ashobora: Gusobanura inshoza n' uturango by'indirimbo no guhanga indirimbo.
Imfashanyigisho: Igitabo cy'umunyeshuri, igitabo cy'umwarimu, ibitabo by'ikibonezamvugo n'ibindi.

I. Intangiriro

Umwarimu abaza abanyeshuri ibibazo byo mu buzima busanzwe biganisha ku isomo bagiye kwiga akababazaho ibibazo bituma bavumbura insanganyamatsiko.

Urugero rw'ibibazo n'ibisubizo:

a) Mwitgereje iyi shusho murabonaho iki?

Turabona abantu baririmba, n'umugore ubayoboye werekana igipimo.

b) Ese abo bantu bose bararirimba gusa?

Oya, harimo n'abacuranga gitari.

c) Ibyo birerekana ko tugiye kwiga iki? Tugiye

kwiga indirimbo/umuziki.

Umwarimu ababwira ko bagiye kwiga **indirimbo**.

II. Uko isomo ryigishwa

Shyira abanyeshuri mu matsinda. Bahe igihe cyo kongera gusoma umwandiko uri mu gitabo cyabo batahure inshoza n'uturango by'indirimbo. Gendagenda mu matsinda ureba uko abanyeshuri bakora icyo gikorwa.

Igikorwa

Mukore ubushakashatsi mutahure inshoza n'uturango by'indirimbo.

Igihe wabahaye kirangiye, saba abanyeshuri kumurika ibyo bakoze. Fatanya n'abagize amatsinda kunoza no kuzusa bisubizo byatanzwe hanyuma ibisubizo by'ingenzi byandikwe ku kibaho, abanyeshuri bese babyandike mu makayi yabo.

Ibisubizo byanogejwe:

1. Inshoza y'indirimbo

Indirimbo ni bumwe mu buvanganzo bwo muri rubanda. Indirimbo ni amajwi afite injyana yungikana n'amagambo. Indirimbo zivuga ku ngingo zitandukanye zigusha ku buzima bwa buri muni; hari indirimbo z'urukundo, indirimbo zisingiza umuntu cyangwa ikintu, hari izigisha, izibara inkuru n'izindi.

2. Uturango tw'indirimbo

Ahanini indirimbo irangwa n'ibice bibiri by'ingenzi: ibitero n'inyikirizo. Uko igitero kirangiye, umuririmbyi ashyiraho inyikirizo. Uburyo ibi bice bihimbwa usanga ari nk'umuvugo ariko byo bigashyirwa mu majwi aryoheye amatwi no mu njyana runaka yatoranyijwe. Indirimbo ishobora kuba iy'amajwi y'umuntu cyangwa urusobe rw'amajwi y'abantu benshi. Ayo majwi kandi ashobora guherekezwa n'ay'ibyuma bya muzika kugira ngo indirimbo irusheho kuryohera abantu no gutuma barushaho kwidagadura.

Ikeshamvugo rikoreshe mu ndirimbo ni rimwe n'iryo mu mivugo: uzasangamo isubirajwi, isubirajambo, imizimizo y'ubwoko bunyuranye bitewe n'urwego rw'ihanikarurimi umuhanzi yashatse gushyiramo indirimbo ye.

Umwitoto wo guhanga indirimbo.

Umwitoto wo guhanga indirimbo.

Umwarimu abwira abanyeshuri kongera gukorera mu matsinda bari barimo, bagahanga indirimbogihozo bubahirije uturango twacyo hanyuma bakakirimbira abandi. Ufatanyije na bagenzi bawe, hanga igihozo ushingiyeye ku ngingo yo guhoza, injyana n'ikeshamvungo bigomba kubonekamo.

Umwarimu atanga umwitoto ku ndirimbo. Buri munyeshuri ahabwa umwanya wo kujya imbere y'abandi akabarimbira indirimbo azi yafashe mu mutwe, akayirimbira asesekaza kandi yubahiriza uturango tw'indirimbo.

Ikibazo:

Buri munyeshuri naririmba bagenzi be indirimbo yaba azi yafashe mu mutwe.

Umwarimu akurikirana uko abanyeshuri baririmba ndetse akanda abagira inama zo kurushaho kuririmba neza.

Isomo rya munani: Ibikorwa byo gusoma

Intego zihariye
Nyuma y'iri somo umunyeshuri araba ashobora: - Gusoma igitabo no kugisesengura agaragaza ingingo z'ingenzi zigikubiyemo; - Gukora inshamake y'igitabo ahereye ku ngingo z'ingenzi zikigize.
Imfashanyigisho: Igitabo cy'umwarimu, igitabo cy'umunyeshuri, mudasobwa.

I. Intangiriro:

Saba abanyeshuri kukubwira ibitabo basomye. Akira ibisubizo byabo, abataragize igitabo na kimwe basoma ubashishikarize kuzajya basoma ibitabo.

IV. Uko isomo ryigishwa

Shyira abanyeshuri mu matsinda ubasabe gukora igikorwa gikurikira:

Igikorwa:

Saba abanyeshuri kujya mu isomero cyangwa bifashishishe ikoranabuhanga, buri wese asome igitabo, hanyuma ashakemo ingingo z'ingenzi zirimo, kandi akore inshamake yacyo.

Gendagenda mu ishuri cyangwa mu isomero ureba ko abanyeshuri basobanukiwe ibyo bagomba gukora kandi ubibutse uko bakora inshamake y'umwandiko cyangwa y'igitabo.

Urugero rw'uko bakora inshamake y'umwandiko cyangwa y'igitabo:

Inshamake rikoranwa ubwitonzi n’ubuhanga. Biba byiza iyo ari kimwe cya kane cy’umwandiko w’umwimerere cyangwa se ntirirenze kimwe cya gatatu cyawo. Dore bumwe mu buryo bwiza bwo gutangira impine igihe usabwa guhina umwandiko cyangwa igitabo.

“Mu mwandiko (mu gitabo) havugwamo...” cyangwa se “Umwanditsi avuga ko...”

Intambwe zikwiriye guterwa kugira ngo inshamake ikorwe mu buryo bunoze

g) Gusoma umwandiko inshuro zirenze imwe/ gusoma igitabo witonze

Kugira ngo usobanukirwe kandi wumve neza inkuru cyangwa ibiri mu gitabo, ni ngombwa gusoma witonze waba ari umwandiko ukawusoma inshuro nyinshi.

h) Kurobanura ingingo z’ingenzi no gushyira ku ruhande ingingo z’ingereka

i) Akenshi umwandiko iyo wanditswe n’umuhanga, igika kimwe kibumbatira ingingo imwe y’ingenzi cyangwa ingingo zirenze imwe ariko zuzuzanya. Izindi ngingo ziba ari ingingo z’ingereka. Iyo ari igitabo, habonekamo ingingo z’ingenzi nyinshi kuko uba ari
Kumenya amagambo y’ingenzi

Mu mwandiko/igitabo hari ubwo habamo amagambo y’ingenzi aba adashobora gukurwamo. Ibyo biterwa n’uko aba abumbatiye ingingo ikomeye. Bene ayo magambo rero agomba kwitabwaho.

j) Gukurikiranya za ngingo z’ingenzi

Inshamake ikurikiranya ingingo nk’uko zari ziri mu gihangano wasomye.

k) Kwandika inshamake hongerwamo amagambo yunga ibika n’imvugo ziboneye

Amagambo yunga ibika afasha cyane mu guhuza ibitekerezo naho imigani migufi ikanoza imvugo. Imigani migufi kandi ifasha cyane mu kuvuga byinshi mu magambo make. Igaragaza kandi ubuhanga

l) Kwandukura ibyo wakoraga ku rupapuro rwiza

Kwandukura umwandiko bigomba gukoranwa isuku. Nta gusiribanga cyangwa guhekeranya amagambo cyangwa kuyandika aho atagomba kwandikwa nko mu mwanya usigwa iburyo cyangwa ibumoso bw’urupapuro.

Ibidakwiriye gukorwa mu gukora inshamake.

4. Si byiza kwandukura interuro yose cyangwa igika uko cyakabaye mu mwandiko w'umwimerere cyangwa mu gitabo wasomye.
5. Inshamake si urubuga rwo kwivugira ibitekerezo byawe bwite. Ibitekerezo by'ingenzi byandikwa uko biri n'iyi waba utabyemera. Niyo waba ubishyigikiye kandi ntugomba gushyiramo amarangamutima yawe.
6. Mu nshamake nta mitwe yo hagati izamo kabone n'iyi mu mwandiko w'umwimerere yaba yari irimo.
4. Uhina umwandiko/igitabo ntagomba kugaragaramo akoresha ngenga ya mbere y'ubumwe.

5.5. Isuzuma risoza umutwe wa gatanu

Ibigenderwaho mu isuzuma risoza umutwe wa gatanu
-Ubushobozi bwo gusesengura umwandiko; - Ubushobozi bwo gukoresha neza ibinyazina mu mvugo no mu nyandiko; - Ubushobozi bwo gusesengura ibihozo n' indirimbo no kubihanga.
mfashanyigisho: Imyandiko ivuga ku myidagaduro, amashushoajyanye n'ibivugwa, amafoto y' ahantu nyaburanga, Igitabo cy'umunyeshuri, igitabo cy'umwarimu, ibitabo by'ikibonezamvugo n'ibindi.

I. Ibibazo byo kumva no gusesengura umwandiko

1. Ibidukikije ni iki?

Ibidukikije ni ibintu byose tubona aho dutuye, aho tugenda. Bigizwe n'ibifite ubuzima nk'amatungo, inyamaswa zigenda, izikururuka, iziguruka n'iziba mu mazi, inigwahabiri iyo ziva zikagera, zose ziri mu bidukikije.

2. Inyamaswa zirimo ayahe moko?

Hari inyamaswa zo mu byanya, hakaba n'amatungo.

3. Tanga ingero eshatu z'ibidukikije bitari ibinyabuzima.

Amabuye, amazi, umwuka.

4. Kuki abantu badakwiye gucukura amabuye ahabonetse hose?

Abantu ntibakwiye gucukura amabuye ahabonetse hose kugira ngo birinde ibisimu byaridukana abantu.

5. Uyu mwandiko ni bwoko ki?

Uyu mwandiko ni umwandiko ntekerezo.

6. Ni iki wakora kugira ngo ubungabunge ibidukikije aho utuye?

Nakwirinda kwangiza amashyamba, ngatera ibiti. Nacukura kandi imirwanyasuri, ngateraho ibyatsi.

II. Inyunguramagambo

1, Sobanura amagambo akurikira yakoreshejwe mu mwandiko:

Kubungabunga: Kwita ku kintu, ukakirinda kugira ngo hatagira ikigihutaza cyangwa ikicyangiza.

Kimejeje: Kimejeje, kizanye, kitatewe cyangwa ngo gihangwe na muntu.

Itumba: Igihe k'imvura gitangira muri Werurwe kikarangira muri Gicurasi.

Igisimu: icyobo kigari kandi kirekire kiri mu butaka.

Inigwahabiri: Udusimba dutoya dufite umubiri ugizwe n'ibice bitatu: umutwe agatuza n'inda.

Umuhindo: Igihe k'imvura gitangira muri Nzeri kikarangira muri Mutarama.

Ibyanya: Ahantu hagenewe inyamaswa z'inyagasozi, izoroheje n'iz'inkazi.

Amanegeka: Ahantu h'igihanamanga hadakwiye guturwa hashobora guteza impanuka abahatuye.

2. Shaka impuzanyito z'amagambo akurikira yakoreshejwe mu mwandiko:

Yaragize ati: **Yaravuze ati**

Byombi: **Uko ari bibiri**

Ikirere: **Ijuru**

3. Tanga imbusane z'amagambo akurikira aboneka mu mwandiko

Iki ≠ **Itumba**

Kubungabunga# **gutererana**

Mu kirere# **ku butaka**

III. Ikibonezamvugo n'ubuvanganzo

1. Shaka mu mwandiko ukurikira ibinyazina mpamagazi byakoreshejwe, maze ugaragaze intego n'amategeko y'igenamajwi.

- a) Yemwe mwa banyeshuri mwe mugiyeye he ko mbona mwuhanya?
- b) Tugiyeye ku murenge kwifotoza ngo tuzafate indangamuntu.
- c) Harya ni uyu munsu mujyaye? Wa mutwe wange we wagiye unyibutsa amatangazo! Ariko ndakurenganya uba uri muri rwinshi.
- d) Wagiye ibishyira muri terefone se ikakwibutsa! Ntuzi ko ikoranabuhanga ryakemuye ikibazo cyo kwibagirwa.
- e) Have wa mwana we ntugashinyagure! Iki kinyabazungu se umwuzukuru yampaye nzi no kugikoresha? Ariko ndimo kukiga, nzakimenya.
- f) Wa musaza we genda urasetsa!
- g) Reka mbareke mugende mwa bana mwe !
- h) Mutaza kuvaho mukererwa mwokanyagwa mwe !

Ibinyazina mpamagazi birimo ni:

- Mwa: mu-a u→w/-J
- Wa: u-a u→w/-J
- Wa: u-a u→w/-J
- Wa: u-a u→w/-J
- Mwa: mu-a u→w/-J

2. Indirimbo ni iki?

Indirimbo ni bumwe mu buvuganzu bwa rubanda. Indirimbo zivugaga ku ngingo zitandukanye zikoma ku buzima bwa buri munsu : hari indirimbo z'urukundo, indirimbo zisingiza umuntu cyangwa ikintu, hari izigisha, izibara inkuru n'izindi.

Indirimbo igizwe n'ibihe bice by'ingenzi? Igizwe n'ibice bibiri: ibitero n'inyikirizo.

Gereranya indirimbo n'umuvugo.

Indirimbo n'umuvugo bijya kumera kimwe, kuko byose byanditse mu mikarago, bikabamo n'iminozanganzu ijya kuba imwe. Aho bitandukaniye ni uko indirimbo ishyirwa mu majwi aryoheye amatwi kandi ikagira akenshi inyikirizo.

3. Igihozo ni iki?

Ibihozo ni akaririmbo kanogeye amatwi, kagenewe guhoza, kunezeza cyangwa kubikira abana ngo basinzire.

- a) **Vuga amoko y'ibihozo uvuge n'aho ataniye.** Ibihozo birimo amoko abiri: iby'abana n'iby'abageni.

5.6. Ibikorwa by'inyongera

- **Imyitozo nzamurabushobozi**

1. **Vuga ibyiza nyaburanga biri aho utuye?**

(Abanyeshuri bazatanga ibisubizo bitandukanye bitewe n'ibyiza nyaburanga biri aho batuye. Umwarimu areba ko babashije kubimenya)

2. **Ni izihe nzitizi zituma Abanyarwanda badasura ibyiza nyaburanga bitatse Igihugu cyabo?**

- a. Abanyarwanda ntibagira ubushake bwo gusura ibyiza bitatse Igihugu cyabo.
- b. Abanyarwanda ntibakangurirwa gusura ibyo byiza.
- c. Hari n'abafite ubushake ariko badafite ubushobozi bw'amikoro ndetse n'umwanya.

3. **Mu Rwanda hari pariki zingahe? Zivuge?**

- a. Mu Rwanda hari pariki eshatu:
- b. Pariki y'Ibirunga
- c. Pariki y'Akagera
- d. Pariki ya Nyungwe.

4. **Vuga akamaro k'indirimbo**

- a. Indirimbo ziraruhura.
- b. Indirimbo zitambutsa ubutumwa bunyuranye.
- c. Indirimbo zizana amafaranga (mu marushanwa anyuranye no kuzicuruza).
- d. Indirimbo ziranezeza, n'ibindi.

5. **Itegereze amagambo aciyeho akarongo mu nteruro maze uvuge ubwoko bwayo nurangiza uyasesengure ugaragaza n'amategeko y'igenemajwi yakoreshejwe niba ahari.**

- a. Wa mugabo we ugiye kureba nde?
- b. Wa nka we urirukanswa n'iki?
- c. Mwa hene mwe ngiye kubazirika hariya hepfo.
- d. Mwa banyeshuri mwe mugomba gukorana umwete!

Amagambo aciyeho akarongo ni ibinyazina mpamagazi.

- **Imyitozo nyagurabushobozi**

Ubukerarugendo buhuriye he n'iterambere ry'Igihugu cyacu?

Ubukerarugendo bwinjiza amadovize. Ayo mafaranga akoreshwa mu bikorwa binyuranye by'iterambere.

Akoreshwa mu kubaka ibikorwa remezo nk'imihanda, amashuri, amavuriro n'ibindi.

Hari ubukoresha amajwi gusa ntibushyiremo ibikoresho by'umuziki byaba ibya gakondo cyangwa se ibya kizungu. Hari n'ubukoresha amajwi aherekejwe n'ibikoresho by'umuziki bya gakondo nk'iningiri, inanga, umuduri, ikondera, n'ibindi, cyangwa se ibya kizungu nka gitari, sentetizeri n'ibindi bigezweho.

2. Shaka ibinyazina biri mu mwandiko ukurikira nurangiza uvuge ubwoko bwabyo, unabisesengure ugaragaza amategeko y'igenamajwi niba ahari.

U Rwanda si ruto mwa bantu mwe! Nararugenze nitegereza ibyiza birutatse ndatangara. Nabonye ishyamba rya Nyungwe, mbona amashyuzo yo mu Bugarama n'ibindi byiza byinshi bitatse Igihugu cyacu.

Mwa: Ikinyazina mpamagazi mu- a u→w/-J

Rya: Iikinyazina ngenera ri-a i →y/-J

Yo : Ikinyazina ngenera a-o a→y/-J

Ibindi : Ikinyazina ndafutura i-bi- ndi Nta tegeko.

Wa: Ikinyazina nyereka u-a u→w/-J

Cyacu: Ikinyazina ngenga ki- a-cu i→y/-J

5.7. Ubumenyi bw' inyongera bwagenewe umwarimu

Imigani migufi ishishikariza abantu ibyiza bafite.

a) Ijisho ry'undi ntirikurebera umugeni:

Ubusanzwe umuntu ni we wirebera icyo afitiye amatsiko maze akayashira. Iyo undi akurebeye akakubwira uko yabibonye ntabwo wanezerwa nk'uko wari kuba uhibereye ukabyirebera.

b) Uwambaye ikirezi ntamenya ko kera:

Abanyarwanda dufite ibyiza byinshi bitatse Igihugu cyacu nyamara abenshi ntibabizi ahubwo abanyamahanga bava iwabo bakaza kubireba, bakabyitegereza bikabashimisha. Bene byo ntibazi ubwiza bwabyo kandi ari bo bagombye kubumenya mbere y'abandi.

c) Inkuru mbarirano iratuba:

Iyo ubwiwe inkuru cyangwa se imiterere y'ikintu runaka, hari ubwo utabyumva nkuko wari kuba warakiboneye ubwawe cyangwa se iyo nkuru warayihagazeho. Ni ngombwa kwirebera ibyiza nyaburanga by'iwanyu utarindiriye kubibwirwa n'abandi.

UMUTWE WA GATANDATU: Umuco w' amahoro

VI.1 Ubushobozi bw'ingenzi bugamijwe:

- Gusesengura imyandiko ku ngingo y'umuco w'amahoro;
- Gusesengura ikinyazina kibaza n'ikinyazina mboneranteko;
- Gukora inyandiko mvugo y'inama.

VI. 2 Ibyo umunyeshuri asanzwe azi

- gusoma neza umwandiko, gukoresha ibimenyetso by'utwatuzo, gukoresha inkoranya y'Ikinyarwanda, zimwe mu ngeri z'ubuvanganzo bwo muri rubanda nk'ibitekerezo byo muri rubanda n'imigani migufi, inshoza y'ibinyazina na zimwe mu ngero zabyo ndetse akaba azi umwandiko ntekerezo icyo ari cyo.

- Akamaro k'uburinganire n'ubwuzuzanye (ibyo bize mu mwaka wa kabiri w' amashuri yisumbuye).

- Inshoza y' ikeshamvugo (ibyo bize mu mwaka wa kabiri w' amashuri yisumbuye).

- imikoreshereze y' utwatuzo.

- Gutondagura inshinga iri mu mbundo n'ibihe bikuru byazo.

VI.3 Igikorwa cy'umwinjizo

Umwarimu aha abanyeshuri igikorwa kibinjiza mu nsanganyamatsiko y'umutwe.

Urugero rw'igikorwa:

Amakimbirane si meza mu muryango nyarwanda. Sobanura.

Umwarimu atega amatwi ibitekerezo bitandukanye abanyeshuri ku muco w' amahoro mu kwirida amakimbirane.

Urugero rw'ibisubizo:

- Gusobanurira abana ibirebana no kugira umuco w' amahoro mu Banyarwanda ndetse n' abandi muri rusange;

- Kubana mu mahoro ni yo nkingi y' urukundo n' ubwumvikane;

- Abatuye isi twese dusabwa kwirinda amakimbirane n' inzangno ahubwo tukimakaza umuco w' amahoro.

VI.4. Amasomo ari mu mutwe wa gatandatu n'igihe yagenewe

Umutwe wa gatandatu: Umuco w' amahoro		Umubare w'amasomo: 18
Amasomo	Intego rusange	Umubare

		w'amasomo
Umwandiko: Ingaruka za jenoside		
Isomo rya mbere: Gusoma no gusobanura umwandiko.	- Gusoma umwandiko no gusobanura amagambo atari asobanukiwe. - Gukoresha neza mu mvugo no mu nyandiko amagambo yungutse.	Isomo 1
Isomo rya kabiri: Gusoma no kumva umwandiko.	Gusubiza ibibazo byo kumva umwandiko.	Isomo 2
Isomo rya gatatu: Gusoma no gusesengura umwandiko.	Gusubiza ibibazo byo gusesengura umwandiko.	Isomo 1
Isomo rya kane: Umwitozo w'ubumenyi ngiro: kungurana ibitekerezo.	Gutanga ibitekerezo bihamye ashize amanga ku nsanganyamatsiko bahawe.	Isomo 1
Inyandiko mvugo		
Isomo rya gatanu: Inshoza y'inyandiko mvugo	-Kugaragaza inshoza y'inyandiko mvugo.	Isomo 1
Isomo rya gatandatu: Uko inyandiko mvugo ikorwa.	- Kugaragaza uko inyandiko mvugo ikorwa.	Amasomo 2
Umwandiko: Jenoside ntikongere ukundi		
Isomo rya karindwi: Gusoma no gusobanura umwandiko.	- Gusoma umwandiko no gusobanura amagambo atari asobanukiwe. - Gukoresha neza mu mvugo no mu nyandiko amagambo yungutse.	Isomo 1
Isomo rya munani: Gusoma no kumva umwandiko.	Gusubiza ibibazo byo kumva umwandiko.	Isomo 1
Isomo rya kenda: Gusoma no gusesengura umwandiko.	Gusubiza ibibazo byo gusesengura umwandiko.	Isomo 1

Isomo rya cumi: Umwitozo w'ubumenyi ngiro: guhanga umwandiko	Gutanga ibitekerezo bihamye ashize amanga ku nsanganyamatsiko bahawe.	Isomo 1
Ikinyazina		
Isomo rya cumi na rimwe: Ikinyazina mbaza	- Kugaragaza inshoza n' uturango by' ikinyazina mbaza. - Kugaragaza intego y' ikinyazina mbaza.	Amasomo 2
Isomo rya cumi na kabiri: Ikinyazina mboneranteko	- Kugaragaza inshoza n' uturango by' ikinyazina mboneranteko. - Kugaragaza intego y' ikinyazina mbaza.	Isomo 1
Isuzuma risoza umutwe wa gatatu		Amasomo 2
Imyitozo nzamurabushobozi na nyagurabushobozi		Amasomo 1

6.4.1. Umwandiko: Ingaruka za jenocide

Isomo rya mbere: Gusoma no gusobanura umwandiko

Intego zihariye
Nyuma y'iri somo umunyeshuri araba ashobora: - Gusoma umwandiko yahawe yubahiriza utwatuzo n' isesekaza. - Gusoma no gusobanura amagambo atari asobanukiwe ari mu mwandiko no kuyakoresha neza mu mvugo no mu nyandiko.
Imfashanyigisho: Igitabo cy'umunyeshuri, igitabo cy'umwarimu, imfashanyigisho z'iyumvabona, amashusho inkoranyamagambo n'ibindi.

I. Intangiriro

Umwarimu asaba abanyeshuri kwitegereza amashusho ajyanye n'umwandiko "Ingaruka za jenocide" bagiye gusoma akababazaho ibibazo bituma bavumbura insanganyamatsiko iri mu mwandiko.

Urugero rw'ibibazo yabaza n'ibisubizo:

Mwitegereje iyi shusho murabona iki?

Umukecuru wicaranye n'umwana ku musambi mu mbuga y'akazu gato k'amabati kadakorewe amasuku. Iruhande hari indi nzu nini yavuyeho igisenge ikanasenyuka urukuta rumwe.

Mwaba mwarabonye ahantu hari amazu ameze atya?

Yego/oya.

Muratekereza ko aya mazu yasenywe n'iki? Ibiza,

invura, intambara...

II. Uko isomo ryigishwa

1. Gusoma bucece

Saba abanyeshuri gusoma umwandiko bucece badahwihwisa hanyuma ubabaze ibibazo byo kugenzura ko basomye.

Urugero rw'ibibazo n'ibisubizo:

Uyu mwandiko uravuga ku biki?

Umwandiko uravuga kuri zimwe mu ngaruka za Jenocide yakorewe Abatutsi.

Jenocide Yakorewe Abatutsi yakozwe mu wuhe mwaka?

Mu mwaka wa 1994.

Ese Jenocide Yakorewe Abatutsi yasize ubumwe bw'Abanyarwanda bwifashe gute?

Yasize ishenye bikomeye ubumwe bw'Abanyarwanda

2. Gusoma baranguruye

Somera abanyeshuri by'intangarugero ugaragaza isesekaza hanyuma ubasabe gusoma baranguruye basimburana. Genda ubakosora aho basoma nabi kandi wita ku banyeshuri bafite ibibazo byihariye. Fasha buri wese bitewe n'ikibazo afite.

3. Gusobanura amagambo

Shyira abanyeshuri mu matsinda. Saba abanyeshuri gukora igikorwa kijyanye n'inyunguramagambo kiri mu gitabo cyabo ubahe n'igihe cyo kugikora. Gendagenda mu matsinda ureba ko abanyeshuri basobanukiwe ibyo bagomba gukora kandi utanga ubufasha aho bukenewe.

Igikorwa

Soma umwandiko "Ingaruka za jenocide" ushakemo amagambo udasobanukiwe hanyuma uyasobanure wifashishije inkoranya cyangwa inyito afite mu mwandiko usubize n'ibibazo by'inyunguramagambo byatanzwe.

Igihe wabahaye kirangiye, saba abanyeshuri kumurika ibyo bakoze. Fatanya n'abagize amatsinda kunoza no kuzura ibisubizo byatanzwe hanyuma ibisubizo by'ingenzi byandikwe ku kibaho, abanyeshuri bose babyandike mu makayi yabo.

Urugero rw'ibibazo n'ibisubizo byanogejwe:

Gusobanura amagambo

Sobanura amagambo akurikira yakoreshejwe mu mwandiko:

Ibibazo n'ibisubizo byabyo:

1. Sobanura amagambo akurikira ukurikije inyito afite mu mwandiko.

a) **Jenoside:** Ubwicanyi ndengakamere bugamije gutsemba imbaga y'abantu bafite icyo bahuriyeho. Twavuga nk'ubwoko, ururimi, igihugu, imyemerere, ibara ry'uruhu n'ibindi.

b) **Ihungabana:** Imyitwarire idasanzwe igaragaza ko umuntu yabuze amahoro, irangwa no guhora umuntu afite ubwoba budashira no ku bintu bidakanganye, bitewe n'ibyamubayeho mu buzima.

c) **Ipfoya:** Gutesha agaciro ikintu runaka, kugabanyiriza ikintu imbaraga cyangwa ntugisobanure uko kiri ku bw'inyungu zawe bwite.

d) **Inshike:** Uwapfushije abe bose agasigara wenyine, akenshi ageze mu zabukuru.

e) **Kuzima k'umuryango:** Kuba mu muryango bose barapfuye ntihasigaren'umwe.

2. Garagaza amagambo ari mu mwandiko ahuje inyito n'aya akurikira

a) Kwishishanya, umwe yumva ko undi yamugirira nabi: **Urwikekwe.**

b) Kwisanga nta kintu ugifite bitewe n'icyago runaka cyaguteye: **Gusigwa iheruheru.**

c) Gukumirwa kubera ko wanzwe: **Guhabwa akato.**

d) Nyinshi ku buryo bukabije: **Zitabarika.**

3. Garagaza imbusane z'aya magambo akurikira yakoreshejwe mu mwandiko:

a) Ipfunwe ≠ **Ishema.**

b) Rwarasenyutse ≠ **Rwariyubatse**

Umwitoto wo gukoresha amagambo mu nteruro

Umwarimu abwira abanyeshuri bose gukoresha neza amagambo mu nteruro ngufi ziboneye cyangwa kuzuza interuro bifashishije amagambo yakoreshejwe mu mwandiko, ariko buri munyeshuri agakora ku giti ke.

Umwarimu agenda akosora buri munyeshuri uko yagiye akoresha amagambo mu nteruro.

Uzuza interuro zikurikira wifashishije amagambo yakoreshejwe mu mwandiko.

a) Kana yariye umwenda w'abandi none agira **ipfunwe** ryo kujya mu bandi.

b) icyaha cya **jenoside** kibasira inyoko muntu.

c) Leta yashyizeho amategeko ahana abagaragayeho **ingengabitekerezo** ya jenoside.

d) Ibyaha bya jenoside byasigiye abantu **ihungabana.**

b) Komisiyo y'Igihugu y'**Ubumwe** n'**Ubwiye** yagize uruhare rukomeye mu kunga

Abanyarwanda.

Urugero rw'umwitoto n'ibisubizo byawo:

Isomo rya kabiri: Gusoma no kumva umwandiko

Intego zihariye
Nyuma y'iri somo umunyeshuri araba ashobora: Gusoma umwandiko no gusubiza neza ibibazo byawubajijweho.
Imfashanyigisho: Igitabo cy'umunyeshuri, igitabo cy'umwarimu, imfashanyigisho z'iyumvabona, amashusho inkoranyamagambo n'ibindi.

I. Intangiriro

Umwarimu abaza abanyeshuri ibibazo bijyanye n'umwandiko baheruka gusoma akababazaho ibibazo bibinjiza mu isomo ryo kumva umwandiko.

Urugero rw'ibibazo yabaza n'urugero rw'ibisubizo:

a) Uyu mwandiko uravuga ku biki?

Umwandiko uravuga kuri zimwe mu ngaruka za Jenoside yakorewe Abatutsi.

b) Jenoside Yakorewe Abatutsi yakozwe mu wuhe mwaka? Mu mwaka wa 1994.

c) Ese Jenoside Yakorewe Abatutsi yasize ubumwe bw'Abanyarwanda bwifashe gute?

Yasize ishenye bikomeye ubumwe bw'Abanyarwanda.

II. Uko isomo ryigishwa

Gusoma no kumva umwandiko

Shyira abanyeshuri mu matsinda. Bahe igihe cyo kongera gusoma umwandiko uri mu gitabo cyabo no gusubiza ibibazo byo kumva umwandiko. Gendagenda mu matsinda ureba uko abanyeshuri bakora icyo gikorwa.

Igikorwa

Soma umwandiko "Ingaruka za jenoside" maze usubize ibibazo byawubajijweho.

Igihe wabahaye kirangiye, saba abanyeshuri kumurika ibyo bakoze. Fatanya n'abagize amatsinda kunoza no kuzuza bisubizo byatanzwe hanyuma ibisubizo by'ingenzi byandikwe ku kibaho, abanyeshuri bose babyandike mu makayi yabo.

Urugero rw'ibibazo n'ibisubizo byo kumva umwandiko:

Ibibazo byo kumva umwandiko

a) Rondora nibura ingaruka enye za Jenoside Yakorewe Abatutsi ku Gihugu cyacu.

Abantu bapfuye ari benshi mu gihe gito, jenocide yasize imfubyi n'abapfakazi, ihungabana ku bayirokotse, ibikorwaremezo byarangiritse, ubumuga budakira, indwara z'ibyorezo...

b) Vuga nibura ibintu bibiri by'ingenzi Leta y' u Rwanda yakoze ngo igarure ubumwe n'amahoro mu Banyarwanda?

Leta yashyizemo imbaraga nyinshi ngo ikumire amacakubiri yongere yunge Abanyarwanda ibinyujije muri Komisiyo y'Igihugu y'Ubumwe n'Ubwiyungeifite mu nshingano zayo ubumwe n'ubwiyunge bw'Abanyarwanda. Leta kandi yashyizeho amategeko atavangura inagenzura iyubahirizwa ryayo.

c) Jenocide yaba yaradutwaye abantu bangana iki? Jenocide yahitanye miriyoni irenga y'inzirakarengane.

d) Jenocide ivugwa mu mwandiko yakozwe mu gihe kingana iki? Jenocide yakozwe mu gihe cy'amezi atatu gusa.

e) Ni iyihe mpamvu y'ibanze igaragara mu mwandiko yo guhakana no gupfobya jenocide?

Ipfunwe n'ikimwaro ku bayikoze ni intandaro y'ihakana n'ipfobya rya jenocide.

f) Ni ikihe kimenyetso simusiga kigaragaza ko jenosine yasize ubukungu bw'u Rwanda buri hasi bikabije?

Amabanki yarasahuwe bidasubirwa. Jenocide ikirangira, Banki Nkuru y'Igihugu yari irimo inote z'ijana gusa na zo zibarirwa ku ntoki.

g) Rondora nibura izindi ngaruka enye za Jenocide Yakorewe Abatutsi zitavuzwe mu mwandiko.

Abanyamahanga bagize imitekerereze itari myiza ku Banyarwanda, jenocide yateye ubukene bukabije Abanyarwanda, na n'ubu hari imfubyi zamaririje kubera jenocide, ingengabitekerezo ya jenocide ikigaragara hamwe na hamwe mu Banyarwanda, Igihugu kiracyatakaza ingufu nyinshi mu gukumira ingengabitekerezo ya jenocide...

Isomo rya gatatu: Gusoma no gusesengura umwandiko

Intego zihariye

Nyuma y'iri somo umunyeshuri araba ashobora:

- Gusobanura ibijyanye no kwimakaza umuco w'amahoro ashingiye ku bivugwa mu mwandiko ndetse abihuza n'ubuzima busanzwe.

- Kuvuga no kubwira abandi ibyo yumvise cyangwa atekereza ahereye ku ngingo yo
- kwimakaza umuco w'amahoro.

- Gusubiza ibibazo by'isesengura.

Imfashanyigisho: Igitabo cy'umunyeshuri, igitabo cy'umwarimu, imfashanyigisho z'iyumvabona, amashusho, inkoranyamagambo n'ibindi.

I. Intangiriro

Umwarimu abaza abanyeshuri ibibazo bijyanye n'umwandiko baheruka gusoma akababazaho ibibazo bibinjiza mu isomo ryo gusesengura umwandiko.

Urugero rw'ibibazo yabaza n'urugero rw'ibisubizo:

a) Umwandiko duheruka kwiga witwa ngo iki? Witwa:

“Ingaruka za jenocide”

b) Muri rusange uvuga ku biki?

Uvuga kuri zimwe mu ngaruka za Jenocide Yakorewe Abatutsi mu 1994.

c) Ese mwumva ahantu hari jenocide hashobora kuba umuco w'amahoro? Oya.

Ahantu hari jenocide nta mahoro aharangwa.

d) Mwumva hari umuntu se ukwiriye kuzira uko yaremwe?

Nta muntu n'umwe ukwiriye kuzira uko yaremwe kuko ntawusaba kuvuka uku n'uku.

Igikorwa

Soma umwandiko “Ingaruka za jenocide” maze usubize ibibazo byo gusesengura umwandiko byatanzwe.

Igihe wabahaye kirangiye, saba abanyeshuri kumurika ibyo bakoze. Fatanya n'abagize amatsinda kunoza no kuzuzanya bisubizo byatanzwe hanyuma ibisubizo by'ingenzi byandikwe ku kibaho, abanyeshuri bese babyandike mu makayi yabo.

II. Uko isomo ryigishwa

Gusoma no gusesengura umwandiko

Shyira abanyeshuri mu matsinda. Bahe igihe cyo kongera gusoma umwandiko uri mu gitabo cyabo no gusubiza ibibazo byo gusesengura umwandiko. Gendagenda mu matsinda ureba uko abanyeshuri bakora icyo gikorwa.

Igikorwa

Soma umwandiko “Ingaruka za jenocide” maze usubize ibibazo byo gusesengura umwandiko byatanzwe.

Igihe wabahaye kirangiye, saba abanyeshuri kumurika ibyo bakoze. Fatanya n'abagize amatsinda kunoza no kuzuzanya ibisubizo byatanzwe hanyuma ibisubizo by'ingenzi byandikwe ku kibaho, abanyeshuri bese babyandike mu makayi yabo.

Urugero rw'ibibazo n'ibisubizo:

a) Garagaza ingingo z'ingenzi n'iz'ingereka ziri mu mwandiko.

Ingingo z'ingenzi:

- Jenoside yahitanye abantu barenga miriyoni.
- Jenoside yakozwe mu gihe cy'amezi atatu.
- Ingaruka zinyuranye za jenoside.
- Jenoside yasize ibikomere byinshi ku mitima no ku mubiri.
- Ubukungu bwarazahaye cyane.
- U Rwanda rwasigaye rwagaragaye nabi mu ruhande mpuzamahanga.
- Kurwanya jenoside n'ingebitekerezo yayo.

Ingingo z'ingereka:

- Hari imiryango yazimye burundu
- Umutamenwa wa Banki Nkuru warasahuwe bitavugwa.

b) Ukurikije ingaruka zavuzwe mu mwandiko n'izitavuzwe, urumva hari ikindi cyaha kiruta gukora jenoside?

Icyaha cyo kwica, gukora amaraso hibasirwa inyoko muntu ni icyaha kibi cyane nta kindi kikiruta.

c) Mubona ari iki cyakorwa mu rwego rwo gukumira jenoside?

Abakiri bato bagomba kubwirwa ibya Jenoside Yakorewe Abatutsi, bakamenya ingaruka zayo kugira ngo bakure bayirwanya ntizongere kuba ukundi.

Abantu bagomba gukomeza kwerekwa no kubwirwa ububi bwayo ndetse n'ingaruka yagize mu Gihugu cyacu.

Ibiganiro kuri jenoside ni ngombwa cyane kugira ngo abantu bakomeze kumva no kumenya ububi bwayo.

Abantu bagomba gukomeza kwitabira igikorwa cyo kwibuka buri mwaka inzirakarengane zazize jenoside.

Jenoside igomba gukumirwa harwanywa ingengabitekerezo yayo ndetse hafatwa ibihano bikarishye ku bantu bagaragayeho ingengabitekerezo yayo...

Isomo rya kane: Umwitozo w'ubumenyi ngiro: Kujya impaka.

Intego zihariye
Nyuma y'iri somo umunyeshuri araba ashobora: <ul style="list-style-type: none">- Gusesengura insanganyamatsiko yatanzwe no kuyunguranaho ibitekerezo mu bwubahane.- Kuvugira mu ruhamo ashize amanga, atanga ibitekerezo bye.

I. Intangiriro

Umwarimu abaza abanyeshuri ibibazo bituma bibuka umwandiko uheruka kwigwa, n'insanganyamatsiko ubumbatiye.

Urugero rw'ibibazo n'ibisubizo:

a) Umwandiko duheruka kwiga wavugaga ku biki?

Ingaruka za Jenocide yakorewe Abatutsi.

b) Ese ubu hari ingaruka za jenocide zikiriho mu Gihugu cyacu?

Ziracyariho kandi nyinshi cyane.

c) icyaha cya jenocide gishobora gusibangana?

Oya icyaha cya jenocide ntigishobora na rimwe gusibangana

II. Uko isomo ryigishwa

Shyira abanyeshuri mu byiciro by'abagira uruhare mu kiganiro mpaka, ubasabe gukora igikorwa cyo kujya impaka kigaragara mu gitabo cyabo. Basabe kwishakamo umuyobozi w'ikiganiro mpaka abayobore mu gutanga ibitekerezo.

Igikorwa

Mu byiciro by'abagira uruhare mu kiganiro mpaka, muge impaka ku nsanganyamatsiko mwahawe, mwubahiriza uko bikorwa, hanyuma mugere ku mwanzuro w'ikiganiro mpaka.

Insanganyamatsiko:

Nta mpamvu yo gukiranura abantu barwanye utazi icyo bapfa kuko ushobora guhurira n'ibibazo mu mirwano yabo. Ibyiza ni ukwikuriramo akawe karengwe inzira zikigendwa maze ukabaha rugari bakesurana. N'ubundi Abanyarwanda bari barabivuze ngo: "Usenya urwe umutiza umuhoro". Umuntu utekereza atya uramushyigikiye cyangwa ntimuhuje imyumvire? Wifashishije ingero zifatika, sobanura uruhande ubogamiyemo.

Shyira abanyeshuri mu byiciro by'abagira uruhare mu kiganiro mpaka kugira ngo babone uko bakora icyo gikorwa.

Mu gihe bajya impaka, tega amatwi uko bitabira gutanga ibitekerezo kugira ngo ahakenewe ubwunganizi mu migendekere myiza y'impaka ubutange.

Igihe wabahaye kirangiye, saba abahagarariye amatsinda kumurika ibitekerezo byo mu matsinda yabo uze kubafasha gufata umwanzuro ku byo bunguranyeho ibitekerezo wandikwe ku kibaho.

Umwanzuro waza gufatwa ku nsanganyamatsiko:

- Amakimbirane aho ava akagera arasenya ntiyubaka.

- Amakimbirane ni intambamyi y'amahoro mu bantu nta muntu n'umwe ukwiriye kuyashyigikira.
- Abantu bagomba iteka kurangwa n'ubumwe n'ubufatanye hagati yabo nta mpamvu yo gushoza intambara.
- Abantu bagomba kwimakaza umuco w'amahoro barwanya ikintu icyari cyo cyose cyabatanya.

6.4.2. Inyandiko mvugo

Isomo rya gatanu: Inshoza y'inyandiko mvugo

Intego zihariye
Umunyeshuri ahereye ku rugero rw'inyandiko mvugo y'inama, araba ashobora: <ul style="list-style-type: none"> - Gusobanura inshoza y'inyandiko mvugo.
Imfashanyigisho: Igitabo cy'umwarimu, igitabo cy'umunyeshuri, urugero rw'inyandiko mvugo y'inama, imfashanyigisho z'iyumvabona n'izindi mfashanyigisho zaboneka mu rwego rwo gufasha abanyeshuri.

I. Intangiriro

Umwarimu abaza ibibazo bifatanye isano n'isomo rigiye kwigwa kugira ngo afashe abanyeshuri kuvumbura ikigwa.

Urugero rw'ibibazo yababaza:

a) Uramutse utumiwe mu nama ni iki cyazagufasha kujya wibuka ibyayivugiwemo nyuma yayo?

Nakwandika ibyayivugiwemo cyangwa nkakoresha uburyo bwo gufata amajwi n'amashusho.

b) Muri ubwo buryo bwombi ni ubuhe buryo buhendutse kandi bwizewe?

Uburyo buhendutse ni ukwandika ibyayivugiwemo.

Umwarimu asobanurira abanyeshuri ko uburyo bwo kwandika ibyavugiwe mu nama ari byo byitwa "gukora inyandiko mvugo y'inama."

II. Uko isomo ritangwa

Shyira abanyeshuri mu matsinda, ubasabe gusoma inyandiko mvugo y'inama iri mu bitabo byabo, bayisesengure batahura inshoza n'uturango twayo. Bahe igihe cyo gukora icyo gikorwa. Gendagenda mu matsinda ureba ko abanyeshuri basobanukiwe ibyo bagomba gukora kandi utanga ubufasha aho bukenewe

Igikorwa

Muge mu matsinda maze musome inyandiko mvugo y'inama iri mu bitabo byanyu, muyisesengure mutahure inshoza n'uturango byayo.

Igihe wabahaye kirangiye, saba abanyeshuri kumurika ibyo bakoze. Fatanya n'abagize amatsinda kunoza no kuzuza bisubizo byatanzwe hanyuma ibisubizo by'ingenzi byandikwe ku kibaho, abanyeshuri bose babyandike mu makayi yabo.

Dore ibyakwandikwa nyuma yo kumurika ibyavuye mu matsinda:

Inshoza y'inyandiko mvugo

Inyandiko mvugo nk'uko inyito ibivuga ni inyandiko igaragaza ibintu runaka byavuzwe. Inyandiko mvugo ikubiyemo ibyavugiwe mu nama cyangwa mu kiganiro runaka.

Habaho amoko abiri y'inyandiko mvugo:

- Inyandiko mvugo irambuye
- Inyandiko mvugo ivunaguye

Inyandiko mvugo irambuye: Igaragaza ibitekerezo byose byatanzwe n'amazina y'ababitanze ijamba ku rindi. Igaragaza ndetse n'amarangamutima y'abagiye bafata amagambo.

Urugero:

Umuyobozi w'Akagari (amazina ye) arahaguruka avuga mu ijwi rifite ubukana ko nta kwihanganira ingengabitekerezo ya jenoside n'amagambo yose asesereza.

Inyandiko mvugo ivunaguye: Igaragaza gusa ibitekerezo by'ingenzi byatanzwe hatitawe ku marangamutima ababitanze bagaragaje cyangwa abagiye batanga ibitekerezo byunganira.

Isomo rya gatandatu: Imbata y'inyandiko mvugo

Intego zihariye
Umunyeshuri ahereye ku rugero rw'inyandiko mvugo y'inama, araba ashobora: - Gusobanura imbata y'inyandiko mvugo.
Imfashanyigisho: Igitabo cy'umwarimu, igitabo cy'umunyeshuri, urugero rw'inyandiko mvugo y'inama, imfashanyigisho z'iyumvabona n'izindi mfashanyigisho

zaboneka mu rwego rwo gufasha abanyeshuri.

I. Intangiriro

Umwarimu abaza ibibazo bifatanye isano n'isomo rigiye kwigwa kugira ngo afashe abanyeshuri kuvumbura ikigwa.

Urugero rw'ibibazo yababaza:

a) Buri mwandiko ugira intangiriro igihimba n'umusozo. Umaze gusoma uno mwandiko, garagaza aho buri gice kigarukiye n'ibigikubiyemo

b) Buri gice gikubiyemo iki?

Umwarimu asobanurira abanyeshuri ko bagiye kwiga imbata y'inyandiko mvugo.

II. Uko isomo ritangwa

Shyira abanyeshuri mu matsinda, ubasabe kongera gusoma inyandiko mvugo y'inama iri mu bitabo byabo, bayisesengure batahura imbata yayo. Bahe igihe cyo gukora icyo gikorwa. Gendagenda mu matsinda ureba ko abanyeshuri basobanukiwe ibyo bagomba gukora kandi utanga ubufasha aho bukenewe

Igikorwa

Muge mu matsinda, mwongere musome inyandiko mvugo y'inama iri mu bitabo byanyu, muyisesengure maze mutahure imbata yayo.

Igihe wabahaye kirangiye, saba abanyeshuri kumurika ibyo bakoze. Fatanya n'abagize amatsinda kunoza no kuzuza bisubizo byatanzwe hanyuma ibisubizo by'ingenzi byandikwe ku kibaho, abanyeshuri bose babyandike mu makayi yabo.

Urugero rw'ibibazo n'ibisubizo

Imbata y'inyandiko mvugo

Kimwe n'izindi nyandiko zose za gihanga, inyandiko mvugo igira ibice bitatu ari byo: **intangiriro, igihimba n'umusozo.**

Intangiriro igaragaramo:

- Itariki n'aho inama cyangwa ikiganiro byabereye

- Uwayoboye inama cyangwa ikiganiro
- Insanganyamatsiko
- Abitabiriye (umubare wabo cyangwa ibyiciro barimo)
- Igihe inama yatangiriye.
- Ibyari ku murongo w'ibygwa.

Igihimba kigaragaza uko inama yagenze ingingo ku ngingo:

- Ibitekerezo byatangiye (ndetse bitewe n'urwego rwayo hakagaragazwa n'ababitanze), mu nama cyangwa mu kiganiro kuri buri ngingo.

Ibyemezo n'imyanzuro byafashwe kuri buri ngingo

Umusozo ugaragaramo:

- Gushimira abaje mu nama cyangwa ikiganiro
- Igihe inama yarangiriye

- Kugaragaza igihe bazongera guhura niba ari ngombwa

- Kwibutsa impanuro yatanze mu ijamba ry'umushyitsi mukuru

- icyaba cyakurikiyeho. (Urugero: Nyuma y'ikiganiro hakurikiyeho gufata amafoto y'urwibutso, kwakira abatumurwa...)

Ibyitabwaho mu gukora inyandiko mvugo

- Uwandika inyandiko mvugo agomba gukurikira ibivugwa, mu bwitonzi n'ubushishozi. Ntagomba kugira ibindi arangariramo.
- Kwandika ibitekerezo n'ibindi byose byakozwe uko bigenda bikurikirana kandi nta cyo akuyeho cyangwa yongeyeho.
- Kwandika nyiri igitekerezo iyo ari ngombwa bitewe n'ubwoko bw'inyandiko mvugo yakozwe.
- Gukoresha ngenga ya gatatu. Uwandika ntagomba kubyiyerekezaho.
- Kudashyiramo ibitekerezo bye bwite, agomba kwandika ibitekerezo byatanze n'abitabiriye inama, akirinda kugira ibyo ashaka kugorora azanamo amarangamutima ye bwite.

Urugero:

Kwandika ngo yasaga n'ushaka kuvuga ko...cyangwa se ngo witegereje neza wabonaga... urebye yashakaga kuvuga ko... Ibyo ntibyemewe.

Uwandika inyandiko mvugo agomba kwitoza kwandika vuba kugira ngo hatagira igitekerezo kimucika.

Ikitonderwa:

Inyandiko mvugo ni inyandiko ivuga ibyabaye, uko byagenze nta cyo ihinduyeho. Ishobora gukorwa n’umuntu witabiriye inama kugira ngo atazibagirwa ibyayibereyemo cyangwa igakorwa igenewe abantu batitabiriye inama kugira ngo bamenye uko inama yagenze n’imyanzuro yafatiwemo.

Umwitoto ku nyandiko mvugo

Umwarimu aratanga umwitoto, ukorerwa mu matsinda ya babiribabiri, wo kwandika inyandiko mvugo y’inama abanyeshuri bitabiriye, hanyuma anabasabe kuyigeze kuri bagenzi babo.

Uko ikibazo giteye:

Andika inyandiko mvugo y’inama witabiriye yabereye mu kigo cyanyu maze uzayigeze kuri bagenzi bawe.

Umwarimu afasha abanyeshuri kunoza inyandiko mvugo bakoze

6.4.3. Umwandiko: Jenoside ntikongere ukundi!

Isomo rya karindwi: Gusoma no gusobanura umwandiko

Intego zihariye
Nyuma y’iri somo umunyeshuri araba ashobora: - Gusoma umwandiko yahawe yubahiriza utwatuzo n’isesekaza. - Gusoma no gusobanura amagambo atari asobanukiwe ari mu mwandiko no kuyakoresha neza mu mvugo no mu nyandiko.
Imfashanyigisho: Igitabo cy’umunyeshuri, igitabo cy’umwarimu, imfashanyigisho z’iyumvabona, amashusho inkoranyamagambo n’ibindi.

I. Intangiriro

Umwarimu asaba abanyeshuri kwitegereza amashusho ajyanye n’umwandiko “Jenoside ntikongere ukundi!” bagiye gusoma akababazaho ibibazo bituma bavumbura insanganyamatsiko iri mu mwandiko.

Urugero rw’ibibazo yabaza n’ibisubizo:

a) Ni iki mubona kuri aya mashusho abanjirije umwandiko?

Hari inzu nziza ndetse imbeye yayo hari ibendera ry’u Rwanda.

b) Iriya nzu mwaba mwarigeze kuyibona he?

Ku rwibutso rwa Jenoside rwa Gisozi.

c) Jenoside twabonye ko ari iki?

Ni ubwicanyi ndengakamere bugamije gutsemba imbaga y’abantu bafite icyo bahuriyeho. Twavugaga nk’ubwoko, ururimi, igihugu, imyemerere, ibara ry’uruhu n’ibindi.

d) Kurwanya ingengabitekerezo ya jenoside mwumva bigamije iki?

Ni ukugira ngo itazongera kubaho ukundi.

II. Uko isomo ryigishwa

1. Gusoma bucece

Saba abanyeshuri gusoma umwandiko bucece badahwihwisa hanyuma ubabaze ibibazo byo kugenzura ko basomye.

a) Umutwe w'umwandiko mwasomye uvuga ngo iki?

Jenoside ntikongere ukundi.

b) Ese hari indi nyito ikwiriye guhabwa amahano yabaye mu Rwanda?

Nta yindi nyito uretse: "Jenoside Yakorewe Abatutsi."

c) Haba hari indi jenoside zakozwe ku isi uzi?

Yego, hari Jenoside Yakorewe Abayahudi.

2. Gusoma baranguruye

Somera abanyeshuri by'intangarugero ugaragaza isesekaza hanyuma ubasabe gusoma baranguruye basimburana. Genda ubakosora aho basoma nabi kandi wita ku banyeshuri bafite ibibazo byihariye. Fasha buri wese bitewe n'ikibazo afite.

3. Gusobanura amagambo

Shyira abanyeshuri mu matsinda. Saba abanyeshuri gukora igikorwa kijyanye n'inyunguramagambo kiri mu gitabo cyabo ubahe n'igihe cyo kugikora. Gendagenda mu matsinda ureba ko abanyeshuri basobanukiwe ibyo bagomba gukora kandi utanga ubufasha aho bukenewe.

Igikorwa

Soma umwandiko "Jenoside ntikongere ukundi!" ushakemo amagambo udasobanukiwe hanyuma uyasobanure wifashishije inkoranya cyangwa inyito afite mu mwandiko usubize n'ibibazo by'inyunguramagambo byatanzwe.

Igihe wabahaye kirangiye, saba abanyeshuri kumurika ibyo bakoze. Fatanya n'abagize amatsinda kunoza no kuzuza ibisubizo byatanzwe hanyuma ibisubizo by'ingenzi byandikwe ku kibaho, abanyeshuri bose babyandike mu makayi yabo.

Urugero rw'ibibazo n'ibisubizo byanogejwe:

Gusobanura amagambo

Shaka ibisobanuro by'amagambo akurikira ukurikije uko yakoreshejwe mu mwandiko.

a) Umwihariko: icyo ikintu gitandukaniyeho n'ibindi; icyo umuntu afite abandi badafite.

b) Gukumira: Kubuza ikintu kubaho cyangwa kugera ahantu runaka.

- c) **Impanuka:** Ikintu kibi kibayeho gitunguranye.
- d) **Urusobe:** Ibintu byinshi bihuriranye ndetse bisobekeranye.
- e) **Bikakaye:** Bikomeye, bifite imbaraga.
- f) **Ubukangurambaga:** Inyigisho ku kintu runaka zihabwa abantu benshi ku buryo buhoraho.
- g) **Nyirabayazana:** Uwateje ikibazo.
- h) **Ingoro:** Inzu y'umwami, inyito y'ahantu hubashywe cyane bitewe n'ibihakorerwa.

Umwitozo wo gukoresha amagambo mu nteruro

Umwarimu abwira abanyeshuri bose gukoresha neza amagambo mu nteruro ngufi ziboneye cyangwa kuzuza interuro bifashishije amagambo yakoreshejwe mu mwandiko, ariko buri munyeshuri agakora ku giti ke. Umwarimu agenda akosora buri munyeshuri uko yagiye akoresha amagambo mu nteruro.

Urugero rw'umwitozo n'ibisubizo byawo:

a) **Wifashishije rimwerimwe muri aya magambo, himba interuro ngufi kandi ziboneye.**

Nyirabayazana

Izuba ryavuye mu ki ni ryo **nyirabayazana** y'aya mapfa.

Ingoro

Ubutoni bwa cyane bukunyaza mu **ngoro**.

Urusobe

Ubuvanganzo ni **urusobe** rw'ibyahimbwe by'umwimerere.

Amahano

Amahano yagwiriyeye u Rwanda mu 1994 ntazongere ukundi.

b) **Uzuza interuro zikurikira wifashishije amagambo yakoreshejwe mu mwandiko.**

Jenoside Yakorewe **Abatutsi** mu Rwanda mu 1994 yamaze iminsi **ijana** gusa ihitana imbaga y'abantu.

Twese tugomba kurwanya **ingengabitekerezo** ya jenoside tukayirandurana n'imizi yayo yose.

Jenoside Yakorewe Abatutsi yarateguwe si ikintu gipfa kubaho nk'**impanuka**.

Amashuri agomba kutubera **umuyoboro** unyuzwamo ingamba zo gukumira jenocide, ntizongere **kubaho** ukundi.

Isomo rya munani: Gusoma no kumva umwandiko

Intego zihariye
Nyuma y'iri somo umunyeshuri araba ashobora: Gusoma umwandiko no gusubiza neza ibibazo byawubajijweho.
Imfashanyigisho: Igitabo cy'umunyeshuri, igitabo cy'umwarimu, imfashanyigisho z'iyumvabona, amashusho inkoranyamagambo n'ibindi.

I. Intangiriro

Umwarimu abaza abanyeshuri ibibazo bijyanye n'umwandiko baheruka gusoma akababazaho ibibazo bibinjiza mu isomo ryo kumva umwandiko.

Urugero rw'ibibazo yabaza n'urugero rw'ibisubizo:

a) Umutwe w'umwandiko mwasomye uvuga ngo iki?

Jenoside ntikongere ukundi.

b) Rondora ibintu nibura bitatu byagaragaza ko umuntu runaka afitte

ingengabitekerezo ya jenocide.

Amagambo no gusesereza byibasira abantu runaka, ibikorwa bibi nk'urugomo rwibasira igice cy'abantu runaka, kutifatanya n'abandi nkana mu bikorwa byo kwibuka...

II. Uko isomo ryigishwa

Gusoma no kumva umwandiko

Shyira abanyeshuri mu matsinda. Bahe igihe cyo kongera gusoma umwandiko uri mu gitabo cyabo no gusubiza ibibazo byo kumva umwandiko. Gendagenda mu matsinda ureba uko abanyeshuri bakora icyo gikorwa.

Igikorwa

Soma umwandiko "Jenoside ntikongere ukundi!" maze usubize ibibazo byawubajijweho.

Igihe wabahaye kirangiye, saba abanyeshuri kumurika ibyo bakoze. Fatanya n'abagize amatsinda kunoza no kuzuzanya bisubizo byatanzwe hanyuma ibisubizo by'ingenzi byandikwe ku kibaho, abanyeshuri bese babyandike mu makayi yabo.

Urugero rw'ibibazo n'ibisubizo byo kumva umwandiko:

Ibibazo byo kumva umwandiko

Jenoside ni iki?

Ni ubwicanyi ndengakamere bugamije gutsemba imbaga y'abantu bafite icyo bahuriyeho. Twavugaga nk'ubwoko, ururimi, igihugu, imyemerere, ibara ry'uruho n'ibindi.

Wifashishije umwandiko, vuga nibura jenoside ebyiri waba uzi zabaye ku isi.

Jenoside Yakorewe Abayahudi na Jenoside Yakorewe Abatutsi.

Jenoside Yakorewe Abatutsi mu Rwanda yaba ifite uwuhe mwihariko ugereranyije n'izindi?

Umwihariko wa Jenoside Yakorewe Abatutsi muri Mata 1994 ni uko yabaye mu gihe gito ariko igahitana abantu benshi. Ikindi ni uko yakozwe n'Abanyarwanda kandi igahitana Abanyarwanda ndetse ikaba yarahagaritswe n'Abanyarwanda ubwabo.

Ingengabitekerezo ya jenoside ni iki?

Ingengabitekerezo ni urusobe rw'ibitekerezo bigaragarira mu myifatire, imvugo, inyandiko n'ibindi bikorwa bigamije cyangwa bihamagarira abantu kwanga abandi bishingiye ku bwoko, inkomoko, ubwenegihugu, akarere, ibara ry'umubiri, isura, igitsina, ururimi, idini...

Ni uruhe ruhare urwego rw'uburezi rwagira mu kurwanya ingengabitekerezo ya jenoside?

Urwego rw'uburezi rwagirwa umuyoboro w'ibanze w'ingamba zihashya ingengabitekerezo ya jenoside n'amacakubiri.

Ushingiye ku mwandiko, sobanura ibitera jenoside, ingaruka zayo n'uko wumva yakumirwa.

Mu by'ukuri nta mpamvu n'imwe cyangwa urwitwazo rwakagombye kubaho rwo gukora jenoside. icyakora abayikora akenshi baba bashakaga kugundira ubutegetsu bagashyira imbere inzangano no kurema amacakubiri mu bo bayobora.

Ingaruka za jenoside ni nyinshi harimo imfu z'abantu, kwangirika k'ubukungu bw'igihugu, ibikorwa remezo birahatikirira, jenoside isiga inshike, abapfakazi n'imfubyi zitagira epfo na ruguru, ubumuga budakira, guhungabana kw'abarokotse jenoside, ipfunwe n'urwikekwe mu bantu, ubumwe burasenyuka...

Jenoside igomba gukumirwa, irwanywa ndetse n'ingengabitekerezo yayo, abagaragayeho ingengabitekerezo bagafatirwa ibihano bikarishye. Kugira ngo kandi ikumirwe igomba kuvugwa cyane abantu bakamenya ububi bwayo bityo bakayirwanya bivuye inyuma.

Uburyo burambye bwo gukumira jenoside buvugwa mu mwandiko bwaba ari ubuhe?

Uburyo burambye bwo gukumira jenoside ni uguca umuco wo kudahana, gushyiraho amategeko ahana kandi akanakumira icyaha cya jenoside n'ingengabitekerezo yayo ndetse no kwita ku muryango ukaba ingoro y'amahoro. Igikomeye ariko kurusha ibindi ni ubukangurambaga buhoraho no kugira urwego rw'uburezi umuyoboro w'ibanze w'ingamba zihashya ingengabitekerezo ya jenoside n'amacakubiri.

Ni ibihe bikorwa bifasha gukumira jenoside no kurwanya ingaruka zayo ujya ubona bikorerwa aho utuye?

(Aha ibisubizo biranyurana bitewe n'aho abanyeshuri batuye, gusa umwarimu areba neza niba koko ari ibikorwa bigamije kurwanya jenoside.)

Isomo rya kenda: Gusoma no gusesengura umwandiko

Intego zihariye

Nyuma y'iri somo umunyeshuri araba ashobora:

- Gusobanura ibijyanye no kwimakaza umuco w'amahoro ashingiye ku bivugwa mu mwandiko ndetse abihuza n'ubuzima busanzwe.
 - Kuvuga no kubwira abandi ibyo yumvise cyangwa atekereza ahereye ku ngingo yo
 - kwimakaza umuco w'amahoro.
 - Gusubiza ibibazo by'isesengura.

Imfashanyigisho: Igitabo cy'umunyeshuri, igitabo cy'umwarimu, imfashanyigisho z'iyumvabona, amashusho, inkoranyamagambo n'ibindi.

I. Intangiriro

Umwarimu abaza abanyeshuri ibibazo bijyanye n'umwandiko baheruka gusoma akababazaho ibibazo bibinjiza mu isomo ryo gusesengura umwandiko.

a) Umwandiko duheruka kwiga witwa ngo iki? Witwa

"Jenoside ntikongere ukundi!"

b) Muri rusange uvuga ku biki?

Usobanura jenoside icyo ari cyo, ukavuga ahabaye jenoside ku isi ukanavuga ku nzitwazo zimwe abategura jenoside bitwaza kugira ngo ikorwe.

c) Ni iki cyavuzwe ku burezi mu rwego rwo gukumira jenoside?

Uburezi bugomba kugirwa umuyoboro wa gahunda n'ingamba byo kurwanya jenoside.

Igikorwa

Soma umwandiko "Jenoside ntikongere ukundi!" maze usubize ibibazo byo gusesengura umwandiko byatanzwe.

Igihe wabahaye kirangiye, saba abanyeshuri kumurika ibyo bakoze. Fatanya n'abagize amatsinda kunoza no kuzuza bisubizo byatanzwe hanyuma ibisubizo by'ingenzi byandikwe ku kibaho, abanyeshuri bose babyandike mu makayi yabo.

II. Uko isomo ryigishwa

Gusoma no gusesengura umwandiko

Shyira abanyeshuri mu matsinda. Bahe igihe cyo kongera gusoma umwandiko uri mu gitabo cyabo no gusubiza ibibazo byo gusesengura umwandiko. Gendagenda mu matsinda ureba uko abanyeshuri bakora icyo gikorwa.

Igikorwa

Soma umwandiko "Jenoside ntikongere ukundi!" maze usubize ibibazo byo gusesengura umwandiko byatanzwe.

Igihe wabahaye kirangiye, saba abanyeshuri kumurika ibyo bakoze. Fatanya n'abagize amatsinda kunoza no kuzuza ibisubizo byatanzwe hanyuma ibisubizo by'ingenzi byandikwe ku kibaho, abanyeshuri bose babyandike mu makayi yabo.

Urugero rw'ibibazo n'ibisubizo:

a) Tahura ingingo z'ingenzi n'iz'ingereka ziri mu mwandiko umaze gusoma.

Ingingo z'ingenzi:

- Jenoside Yakorewe Abatutsi yaremejwe ku rwego rw'isi.
 - Nta yindi nyito ikwiye gukoreshwa uretse Jenoside Yakorewe Abatutsi.
 - Jenoside si impanuka irategurwa.
 - Ingengabitekerezo ya jenoside icyo ari cyo.
 - Hari abapfobya jenoside.
- Jenoside igomba gukumirwa.

Ingingo z'ingereka:

Leta y'u Rwanda ifite ubushobozi bwo gukumira jenoside, jenoside y'Abayahudi, iy'Abatutsi, uburezi mu kurwanya jenoside, kugundira ubutegetsu....

b) Ku bwawe, wumva ari ibihe bikorwa wakora bigashishikariza abandi gufasha abafite ibibazo baterwa n'ingaruka za jenoside.

Kubanza kumenya aho abantu bagize ibibazo batewe n'ingaruka za jenoside bari hanyuma hakifashishwa ibitangazamakuru tugahamagarira abantu kubafasha.

c) Ni iki ubona kwirinda nk'urubyiruko kugira ngo uzabe mu Rwanda ruzira jenoside, ahubwo u Rwanda rwimakaza umuco w'amahoro?

Kwirinda ingengabitekerezo ya jenoside, kwimakaza ubumwe n'ubwiyunge mu rubyiruko, kwimakaza umuco w'amahoro, kwirinda amakimbirane n'amacakubiri...

Isomo rya cumi: Umwitozo w'ubumenyi ngiro: Guhanga umwandiko.

Intego zihariye

Nyuma y'iri somo umunyeshuri araba ashobora:

- Kungurana ibitekerezo na bagenzi be ku nsanganyamatsiko bahawe.
- Gutanga ibitekerezo bihamye ashize amanga.

Imfashanyigisho: Igitabo cy’umwarimu, igitabo cy’umunyeshuri, imyandiko ivuga muco w’amahoro no kuri jenocide n’ingaruka zayo.

I. Intangiriro

Umwarimu abaza abanyeshuri ibibazo bituma bibuka umwandiko uheruka kwigwa, n’insanganyamatsiko ubumbatiye.

Urugero rw’ibibazo n’ibisubizo:

a) Umwandiko duheruka kwiga witwa ngo iki?

Witwa “Jenoside ntikongere ukundi.”

b) Twizeko umuryango ugomba kugirwa iki?

Umuryango ugomba kugirwa ingoro y’amahoro.

c) Ese Jenocide Yakorewe Abatutsi yakozwe n’abanyamahanga?

Oya. Ntabwo ari abanyamahanga bayikoze, yakozwe n’Abanyarwanda.

d) Jenocide Yakorewe Abatutsi yahagaritswe na bande?

Jenoside yakozwe n’Abanyarwanda kandi ihagarikwa n’Abanyarwanda

II. Uko isomo ryigishwa

Ha abanyeshuri umwitozo wo guhimba umwandiko ntekerezo ku bijyanye no kwimakaza umuco w’amahoro bubahiriza ikeshamvugo kuri imwe mu nsanganyamatsiko babahawe. Umwarimu akabakosora areba ko bubahirije amabwiriza agenga umwandiko ntekerezo

Igikorwa

Muhange umwandiko mu mirongo makumyabiri (20) kuri imwe mu nsanganyamatsiko zikurikira, mwebitaye ku ikeshamvugo n’imyandikire yemewe y’Ikinyarwanda

Insanganyamatsiko:

Amahoro y’igihugu ahera mu muryango.

Ikosa rikosojwe irindi riteza amakimbirane.

Guca umuco wo kudahana no kubahiriza amategeko bikemura amakimbirane.

Gendagenda mu ishuri witegereza uko buri wese ahanga umwandiko. Abo ubona bafite ibibazo byihariye ubafashe mu ihangamwandiko ubafashe.

Igihe wabahaye kirangiye, saba abanyeshuri kumurika imyandiko bahanze maze uyikosore

Umwanzuro waza gufatwa ku nsanganyamatsiko:

- Amakimbirane aho ava akagera arasenya ntiyubaka.

- Amakimbirane ni intambanyi y’amahoro mu bantu nta muntu n’umwe ukwiriye kuyashyigikira.

- Abantu bagomba iteka kurangwa n’ubumwe n’ubufatanye hagati yabo nta mpamvu yo gushoza intambara.

- Abantu bagomba kwimakaza umuco w’amahoro barwanya ikintu icyari cyo cyose cyabatanya.

Umukoro wo gusomera mu masomero

Umwarimu aha abanyeshuri umwitozo wo kubafasha gukangukira gusomera mu masomero bakora ubushakashashi kandi biyungura ubumenyi. Buri munyeshuri yitabira amasomero agakora inshamake y’ibyo yasomye, hanyuma nyuma y’igihe cyagenwe akageza kuri bagenzi be inshamake yakoze mu ruhame.

Igikorwa

” Gana isomero uhitemo umwandiko uvuga ku muco w’amahoro uwusome maze uzatangire inshamake y’ibyo wasomye mu ruhame, mu ishuri ryawe”

6.4.4 Ikinyazina

Isomo rya cumi na rimwe: Ikinyazina kibaza

Intego zihariye
Umunyeshuri ahereye ku nteruro zirimo ikinyazina kibaza yahawe, araba ashobora: <ul style="list-style-type: none">- Gutahura no gusobanura inshoza y’ikinyazina kibaza.- Gutahura intego n’uturango tw’ikinyazina kibaza.- Gutahura mu nteruro ibinyazina bibaza, kubisesengura no kugaragaza amategeko y’igenamajwi.
Imfashanyigisho: Igitabo cy’umunyeshuri, igitabo cy’umwarimu, ibitabo by’ikibonezamvugo n’ibindi.

I. Intangiriro

Umwarimu asaba abanyeshuri umukoro yabasigiye wo guhanga umwandiko, akareba ko bawukoze nza. akosora umukoro yahaye abanyeshuri. Nyuma yifashishisha interuro zirimo ibinyazina bibaza, agasaba abanyeshuri kujya mu matsinda ya babiribabiri bakitegereza amagambo yanditse mu nyuguti z’umukara tsiri, bagatahura imiterere n’imimaro yabyo mu nteruro.

Igikorwa

Soma interuro zikurikira, witegereze amagambo yagaragajwe mu ibara ry'umukara tsiri maze ugire icyo uyavugaho mu rwego rw'imiterere yayo n'umumaro afite mu nteruro.

Urugero rw'interuro zatangwa:

Uburyo burambye bwo gukumira jenocide bwaba **ubuho**?

Ni **izihe** nzira zikoreshwa muri iryo hakana n'ipfobya ryayo?

Muri ibi byose umwanzuro ukaba **uwuhe**?

Jenocide Yakorewe Abatutsi mu 1994 yahitanye inzirakarengane **zingahe**?

Ni **bingahe** bashobora kwemera guha imbabazi umuntu utazibasabye?

Igihe yabahaye kirangiye, abanyeshuri bagaragaza ibyo bakoze, umwarimu agafatanyana na bo kunoza no kuzuza ibisubizo bitanzwe.

Umwarimu ababwira ko amagambo yanditse mu nyuguti z'umukara tsiri afite umumaro wo kubaza.

II. Uko isomo ryigishwa

Umwarimu ashyira abanyeshuri mu matsinda akabasaba kugaragaza inshoza n'uturango tw'ikinyazina kibaza, akabafasha kunoza neza ibitekerezo bagezeho ubwabo, ibyagezweho bikandikwa ku kibaho n'inyuguti zigaragara ndetse bigasomwa mu ijwi riranguruye mu rwego rwo gufasha ababa bafite nk'ubumuga bwo kutumva neza cyangwa kutabona neza.

Igikorwa

Muge mu matsinda ya babiribabiri maze mugaragaze inshoza n'uturango tw'ikinyazina kibaza.

Igihe wabahaye kirangiye, saba abanyeshuri kumurika ibyo bakoze. Fatanya n'abagize amatsinda ubayobore ndetse ubafashe kunoza ibitekerezo byabo.

Ibisubizo byanogejwe:

Inshoza y'ikinyazina kibaza

Ikinyazina kibaza ni ijamba riherekeza izina rikagira ingingo yo gusiguza, gusiganuza, gusobanuza no kubaza ubwoko bw'ikintu, umuntu cyangwa ingano yabyo.

Ikitonderwa: Hari amagambo abaza ashobora kwitiranywa n'ibinyazina mbaza

Aha twavugaga nka **Ryari? He? Iki? Nde?**...

Ingero:

Jenocide ivugwa yabaye **ryari**?

Ni **nde** mwana watubwira zimwe mu ngaruka za jenocide?

Ni **iki** gituma umuntu atinyuka gukora amahano?

Intego y'ikinyazina kibaza

Ikinyazina kibaza kigira ibicumbi bibiri ari byo: “-he” na “-ngahe”. Ikinyazina kibaza gishobora kugira indomo, indangakinyazina n’igicumbi, ariko hari n’ikigira indangakinyazina n’igicumbi. Mu mpine ni (D-Rkz-C cyangwa Rkz - C)

Urugero:

Ni **izihe** nzira zikoreshwa muri iryo hakana n’ipfobya ryayo? **Izihe:** i-zi-he

Uburyo burambye bwo gukumira jenoside bwaba **ubuhe** rero?

Ubuhe: u-bu-he

Muri ibi byose umwanzuro ukaba **uwuhe?** **Uwuhe:** u-wu-he

Ni **ayahe** masaka agomba kugosorwa. **Ayahe:** a – ya – he

Ikitonderwa: Iki kinyazina kibaza gishobora gutakaza indomo iyo gikurikiye izina.

Urugero:

Umuntu **wuhe?** **Wuhe:** ø – wu – he

Amata **yahe?** **Yahe:** ø – ya – he

igiti **kihe?**

Kihe: ø – ki – he

Urugo **ruhe?** **Ruhe:** ø – ru – he

Ikinyazina kibaza gifite igicumbi – **ngahe**, kigira indangakinyazina n’igicumbi, kibaza umubare. Ni na yo mpamvu hari abakita ikinyazina mbazamubare. Ikinyazina kibaza gifite igicumbi –**ngahe** kiboneka mu nteko z’ubwinshi gusa.

Ingero:

Imirima **ingahe?** **Ingahe:**

i-ngahe

Inka **zingahe?** **Zingahe:** zi - ngahe

Amatara **angahe?** **Angahe:** a – ngahe

Imbonerahamwe y’ibinyazina mbaza

	Ibicumbi	
Inteko	-he	-ngahe
nt.1	Uwuhe	-
nt.2	Abahe	Bangahe
nt.3	Uwuhe	-

nt.4	Iyihe	Ingahe
nt.5	Irihe	-
nt.6	Ayahe	Angahe
nt.7	Ikihe	=
nt.8	Ibihe	Bingahe
nt.9	Iyihe	-
nt.10	Izihe	Zingahe
nt.11	Uruhe	-
nt.12	Akahe	-
nt.13	Utuhe	Tungahe
nt.14	Ubuhe	Bungahe
nt.15	Ukuhe	-
nt.16	Ahahe	Hangahe

Ikitonderwa:

Ikinyazina **kangahe** kiboneka mu nteko ya 12 kikaba kibaza umubare.

Urugero:

Turi ku wa **kangahe**?

Wabaye uwa **kangahe**?

Isomo rya cumi na kabiri: Ikinyazina mboneranteko

Intego zihariye

Umunyeshuri ahereye ku nteruro zirimo ikinyazina mboneranteko yahawe, araba ashobora:

- Gutahura no gusobanura inshoza y'ikinyazina mboneranteko.
- Gutahura intego n'uturango tw'ikinyazina mboneranteko.
- Gutahura mu nteruro ibinyazina mboneranteko, kubisesengura no kugaragaza amategeko y'igenamajwi.

Imfashanyigisho: Igitabo cy'umunyeshuri, igitabo cy'umwarimu, imfashanyigisho z'iyumvabona, amashusho inkoranyamagambo n'ibindi.

I. Intangiriro

Umwarimu yifashishishije interuro zirimo ibinyazina mboneranteko, asaba abanyeshuri kujya mu matsinda ya babiribabiri bakitegereza amagambo yanditse mu nyuguti z'umukara tsiri, bagatahura imiterere n'imimaro yabyo mu nteruro.

Igikorwa

Soma interuro zikurikira, witegereze amagambo yagaragajwe mu ibara ry'umukara tsiri maze ugire icyo uyavugaho mu rwego rw'imiterere yayo n'umumaro afite mu nteruro.

Urugero rw'interuro zatangwa:

Urugero rw'interuro zatangwa:

Ba Nkurunziza baje.

Za dodo ni imboga rwatsi.

Cya mahuma kirakangitse cyane.

Twa bushari turadwinga cyane.

Igihe yabahaye kirangiye, abanyeshuri bagaragaza ibyo bakoze, umwarimu agafatanya na bo kunoza no kuzuza ibisubizo bitanzwe.

Umwarimu ababwira ko amagambo yanditse mu nyuguti z'umukara tsiri afite umumaro wo kugaragaza inteko amagambo abanjirije arimo.

II. Uko isomo ryigishwa

Umwarimu ashya abanyeshuri mu matsinda akabasaba kugaragaza inshoza n'uturango tw'ikinyazina mboneranteko, akabafasha kunoza neza ibitekerezo bagezeho ubwabo, ibyagezweho bikandikwa ku kibaho n'inyuguti zigaragara ndetse bigasomwa mu ijwi riranguruye mu rwego rwo gufasha ababa bafite nk'ubumuga bwo kutumva neza cyangwa kutabona neza

Igikorwa

Muge mu matsinda ya babiribabiri maze mugaragaze inshoza n'uturango tw'ikinyazina kibaza

Igihe wabahaye kirangiye, saba abanyeshuri kumurika ibyo bakoze. Fatanya n'abagize amatsinda ubayobbore ndetse ubafashe kunoza ibitekerezo byabo.

Ibisubizo byanogejwe:

Inshoza y'ikinyazina mboneranteko

Ikinyazina mboneranteko ni ijamba rijya imbere y'izina ridafite indomo cyangwa izina rigizwe n'igicumbi gusa ritagaragaza indomo n'indanganteko. Ikinyazina mboneranteko kinajya imbere y'amazina bwite igihe hari ibintu byinshi cyangwa abantu benshi bahuriye kuri iryo zina.

Ikinyazina mboneranteko kandi gikoreshwa hagamijwe gutubya, gutubura cyangwa kugaya ikintu. icyo gihe kibanziriza izina maze iryo zina rigahita rita indomo iyo riyifite. Kerekana inteko izina rishyizwemo ari na yo mpamvu bamwe bakita ikinyazina ndanganteko.

Urugero:

Nawe rero ubwo uri **za** bakinnyi! nt 10

Ka Mugabo karaje(nt.12)

Twa bushari (Nt.13)

Za feri (nt. 10)

Ba data (nt. 2)

Cya Mukunzi (nt. 7)

Rwa Rutura (nt. 11)

Bya dodo (nt. 8)

Bariya bana bigize **za** magabo (nt. 10)

Intego y'ikinyazina mboneranteko

Ikinyazina ndanganteko kigira igicumbi **-a**. Intego y'ikinyazina mboneranteko igizwe n'utaremajambo tubiri ari two indangakinyazina n'igicumbi. Mu mpine ni Rkz - C.

Ingero:

Ba Rukarabankaba

Ba: ba-a a→∅/-J

Twa bushari

Twa: tu - a u→w/-J

Cya Mukunzi

Cya: ki - a i→y/-J, ky→cy mu myandikire

Bya dodo

Bya: bi - a i→y/-J

Bariya bana bigize **za** magabo

Za: zi - a i→∅/-J

Umwitozo ku kinyazina kibaza n'ikinyazina mboneranteko

Umwarimu atanga umwitozo ku **kinyazina kibaza n'ikinyazina mboneranteko**, agasaba buri munyeshuri gukora umwitozo ku giti ke maze akaza kubakosora, anareba niba isomo riri kumvikana bityo aho abona hari ikibazo hagashakirwa igisubizo.

1. Garagaza ibinyazina biri mu nteruro zikurikira ubiceho akarongo, unagaragaze intego zabyo n'amategeko y'igenemajwi.

Ba Mukamurigo bazanye ibiseke bingahe?

a) **Ba:** ikinyazina mboneranteko ba – a a→∅/-]

Nta tegeko.

Bingahe: ikinyazina kibaza bi – ngahe

b) Ni uwuhe murima wahaweho umugabane?

Nta

Uwuhe: ikinyazina kibaza u – wu – he

tegeko.

c) Za nka Uwamwiza yakowe ni zingahe?

Nta

Zingahe: ikinyazina kibaza zi – ngahe

tegeko.

d) Aya mazi wayavomye ku iriba rihe?

Nta

Rihe: ikinyazina kibaza ri – he

tegeko.

e) Umuco w'amahoro ugomba kuranga abahe bantu?

Abahe: ikinyazina kibaza a – ba – he

2. Kora interuro ebyirebyiri zirimo ikinyazina kibaza n'ikinyazina mboneranteko.

(Interuro ziraba zinyuranye bitewe n'ibyo abanyeshuri bahisemo, gusa umwarimu arakosora areba niba ibinyazina bibaza n'ibinyazina mboneranteko byakoreshejwe neza.)

6.4.5 Isuzuma risoza umutwe wa gatandatu

Ibigenderwaho mu isuzuma:

Ubushobozi bwo gusesengura umwandiko

Ubushobozi bwo kwandika inyandiko mvugo

Ubushobozi bwo gusesengura ibinyazina mbaza n'ibinyazina mboneranteko no kubikoresha mu nteruro.

Nyuma yo kurangiza umutwe wa gatandatu, umwarimu atanga isuzuma riteganyijwe buri munyeshuri arikora ku giti ke. Nyuma y'ikosora umwarimu asuzuma urwego abanyeshuri bagezeho kugira ngo niba hari ibigomba gusubirwamo bisubirwemo ndetse akareba abafite ibibazo byihariye kugira ngo abafashe mbere yo gutangira undi mutwe. Nyuma y'isuzuma umwarimu atanga imyitozo ku banyeshuri bafite intege nke mu myigire yabo.

Ibibazo n'ibisubizo by'isuzuma

I. Ibibazo byo kumva no gusesengura umwandiko

1. Gusaba imbabazi bimariye iki uwahemutse?

Bituma yiyunga n'uwu yahemukiye, bakareka kurebana ay'ingwe.

2. Gutanga imbabazi bimariye iki uwahemukiye?

Biruhura umutima binatinyura uwahemutse kuko rimwe na rimwe aba afite ubwoba n'ipfunwe imbere y'uwu yahemukiye.

3. Rondora ibyiciro bitatu bigirwa inama muri uyu mwandiko.

Abakoze jenocide, abayikorewe n' abatarakoze amahano ariko bafite ipfunwe kubera amakosa yakozwe na bene wabo.

4. Ni iki wakora kugira ngo Abanyarwanda bakomeze kubana neza nyuma ya jenocide yabaye mu Rwanda?

Nakwirinda amagambo akomeretsa abandi kandi ngashishikariza bagenzi bange gutera intero y'amahoro aho batuye n'aho bagenda.

II. Inyunguramagambo

1. Sobanura aya magambo akurikira yakoreshejwe mu mwandiko:

a) **Ipfunwe:** Ikimwaro cyangwa ubwoba akenshi buterwa no guhura cyangwa Kwibuka abo wahemukiye.

b) **Urwikekwe:** Kumva ko abantu bose bamenye amakosa yawe.

c) **Inzirakarengane:** Abantu bazize akarengane.

d) **Icyaha ndengakamere:** icyaha gikomeye cyane kirenze imyumvire.

e) Tanga imbusane y'aya magambo yakoreshejwe mu mwandiko:

Ubutwari ≠ Ubugwari.

Urwango ≠ Urukundo.

Intimba ≠ Ibyishimo.

III. Ikibonezamvugo

1. Garagaza ubwoko n'inteko by'amagambo yaciweho akarongo

a) Ariko se ni bangaha babitinyutse?

Bangahe: ikinyazina kibaza nt.2

b) Ba Rukarabankaba batinya kwirega.

Ba: ikinyazina mboneranteko nt.2

Batinya: inshinga isanzwe itondaguye ng 3 nt 2.

c) Ariko se ni uwuhe mwana waba waragize ubutwari bwo gusabira imbabazi ababyeyi be?

Uwuhwe: ikinyazina kibaza nt 1

Ubutwari: izina rusange nt 14

2. Garagaza ibinyazina mboneranteko byakoreshejwe muri izi nteruro zikurikira:

a) Yigize za masore ngo ntiyakwikoza umweyo. **(za)**

b) Cya Mugabo ni igisore pe! **(cya)**

c) Genda uzane za karuvati ndende. **(za)**

3. Garagaza ibinyazina bibaza muri izi nteruro:

- a) Ni bangahe bagize ubutwari bwo gusaba imbabazi? (**bangaha**)
b) Uwasabye imbabazi akatirwa igifungo k'imyaka ingahe? (**ingahe**)

4. Garagaza uturemajambo n'amategeko y'igenamajwi yakoreshejwe kuri aya magambo:

a) Ba data badutoza kwirinda ingengabitekerezo ya jenocide.

Ba: ba-a a→ø/-j

b) Uravuze ngo ni abantu bangaha bagiye ku wuhe mugabane ?

Bangahe: ba - ngahe

Wuhe: ø - wu - he

c) Abakoze za Jenocide zose ku isi ni abagome.

Za: zi - a i→ø/-j

d) Ni izihe ngorane wahuye nazo?

Izihe: i - zi - he

IV. Ihangamwandiko

Hanga umwandiko mu mirongo makumyabiri n'itanu kuri imwe muri izi nsanganyamatsiko zikurikira:

Vuga ku ngaruka nibura enye za Jenocide Yakorewe Abatutsi mu 1994 n'icyo ubona gikwiriye gukorwa ngo Abanyarwanda babane mu mahoro.

Vuga ku bintu nibura bibiri bishobora gutera amakimbirane mu muriyango uvuye n'uburyo bwo kuyakumira.

Ibyitabwaho:

- Kubahiriza imirongo n'andi mabwiriza uko byasabwe
- Isuku n'imigaragarire.
- Kutavanga indimi cyangwa ngo akoreshe amagambo atari ay'Ikinyarwanda cyangwa ngo ashyiremo ibindi bimenyetso bitemewe.
- Gukora interuro ziboneye.
- Kugaragaza no gusobanura nibura ingingo enye.

(Ibindiumwarimu abona ko ari ngombwa).

6.4.6 Ibikorwa by'inongerwa

●Imyitozo nzamurabushobozi

Umwarimu agena imyitozo ihabwa abanyeshuri bagenda buhoro mu myigire yabo, mu rwego rwo kubafasha kugera ku bushobozi bugamijwe mu mutwe bamaze kwiga.

Urugero rw'ibibazo n'ibisubizo byatangwa

a) Inyandiko mvugo y'inama ni iki?

Inyandiko mvugo nk'uko inyito ibivuga ni inyandiko igaragaza ibintu runaka byavuzwe. Inyandiko mvugo ikubiyemo ibyavugiwe mu nama cyangwa mu

kiganiro runaka. Habaho amoko abiri y'inyandiko mvugo: Inyandiko mvugo irambuye n'inyandiko mvugo ivunaguye.

b) Garagaza ibice bigize inyandiko mvugo y'inama, unavuge ibikorwa muri buri gice.

Kimwe n'izindi nyandiko zose za gihanga, inyandiko mvugo igira ibice bitatu ari byo: intangiriro, igihimba n'umusozo.

Mu ntangiriro igaragaramo:

- Itariki n'aho inama cyangwa ikiganiro byabereye.
- Uwayoboye inama cyangwa ikiganiro.
- Insanganyamatsiko.
- Abitabiriye (Umubare wabo cyangwa ibyiciro barimo).
- Igihe inama yatangiye.
- Ibyari ku murongo w'ibygwa.

Mu gihimba hagaragazwa uko inama yagenze ingingo ku ngingo:

Ibitekerezo byatangiye (ndetse bitewe n'urwego rwayo hakagaragazwa n'ababitanze), mu nama cyangwa mu kiganiro kuri buri ngingo.

Ibyemezo n'imyanzuro byafashwe kuri buri ngingo.

Mu musozo hagaragaramo:

- Gushimira abaje mu nama cyangwa ikiganiro.
- Igihe inama yarangiye.
- Kugaragaza igihe bazongera guhura niba ari ngombwa.
- Kwibutsa impanuro yatanze mu ijambo ry'umushyitsi mukuru.
- Icyaba cyakurikiyeho. (*Urugero: Nyuma y'ikiganiro hakurikiyeho gufata amafoto y'urwibutso, kwakira abatumurwa...*)

c) Ikinyazina kibaza ni iki?

Ikinyazina kibaza ni ijambo riherekeza izina rikagira ingingo yo gusiguza, gusiganuza, gusobanura no kubaza ubwoko bw'ikintu, umuntu cyangwa ingano yabyo.

d) Vuga intego z'ikinyazina kibaza.

Ikinyazina kibaza kigira ibicumbi bibiri ari byo: "- he" na "- ngahe". Ikinyazina kibaza gishobora kugira indomo, indangakinyazina n'igicumbi, ariko hari n'ikigira indangakinyazina n'igicumbi. Mu mpine ni (D-Rkz-C cyangwa Rkz - C).

e) Ikinyazina mboneranteko ni iki?

Ikinyazina mboneranteko ni ijambo rijya imbere y'izina ridafite indomo cyangwa izina rigizwe n'igicumbi gusa ritagaragaza indomo n'indanganteko. Ikinyazina mboneranteko kinajya imbere y'amazina bwite igihe hari ibintu byinshi cyangwa abantu benshi bahuriye kuri iryo zina.

Ikinyazina mboneranteko kandi gikoreshwa hagamijwe gutubya, gutubura cyangwa kugaya ikintu. Icyo gihe kibanziriza izina kikerekana inteko iryo zina rishyizwemo ari na yo mpamvu bamwe bakita ikinyazina ndanganteko

f) Garagaza intego z'ikinyazina mboneranteko.

Intego y'ikinyazina mboneranteko igizwe n'uturemajambo tubiri ari two indangakinyazina n'igicumbi -a. Mu mpine ni Rkz - C.

● Imyitozo nyagurabushobozi

Umwarimu akena imyitozo ihabwa abanyeshuri bihuta cyane mu myigire yabo, mu rwego rwo kubafasha kurushaho gucengerwa n'ibikubiye mu mutwe bamaze kwiga

a) Vuga ubwoko bw'amagambo aciweho akarongo mu nteruro zikurikira, maze ugaragaze uturemajambo twayo n'amategeko y'igenamajwi.

- Ababyeyi bazasabira abana babo imbabazi se ni bangahe?
- Inzego zose zakoze uko zishoboye ngo zibanishe Abanyarwanda.
- Ba Rukarabankaba batinya kwirega no kwemera icyaha.
- Ariko se ni uwuhe mwana waba waragize ubutwari bwo gusabira imbabazi ababyeyi be?
- Bigatuma ufite intimba yoroherwa vuba.

Ibisubizo:

Ababyeyi: izina rusange	a -ba - byeyi	Nta tegeko.
Bazasabira: inshinga isanzwe itondaguye:	ba - za - sab - ir - a	Nta tegeko.
Babo: ikinyazina ngenera ngenga:	ba - a - ba - o	a→∅/-J
Bangahe: ikinyazina kibaza/mbazamubare:	ba - ngahe	Nta tegeko.
Zose: ikinyazina ngenga gifite umusuma "se" zi - o (se)		i→∅/-J
Zakoze: inshinga isanzwe itondaguye	zi - a - kor - ye	i→∅/-J, r+y→z
Zibanishe: inshinga isanzwe itondaguye:	zi - ∅ - ban - ish - e	Nta tegeko.
Ba: ikinyazina mboneranteko	ba - a	a→∅/-J
Batinya: inshinga isanzwe itondaguye	ba - ∅ - tiny - a	Nta tegeko.
Bcyaha: izina rusange	i - ki - aha i→y/-J,	ky→cy mu Myandikire
Uwuhu: ikinyazina kibaza	u - wu - he	Nta tegeko.
Be: ikinyazina ngenera ngenga	ba - ∅ - ∅ - e	a→∅/-J
Ufite: inshinga nkene:	u - ∅ - fite	Nta tegeko.

6.4.7 Amakuru y'inyongera agenewe uwarimu

Imigani y'imigenurano ifatiye ku muco w'amahoro.

Aho umwaga utari uruhu rw'urukwavu rwisasira batanu:

Iyo abantu babanye neza babasha gusaranganya uduke bafite bakanyurwa.

Ubumwe buranuka:

Ahantu hari amahoro abantu babanye neza birigaragaza n'uhageze wese akabyibwira.

Ijisho ridahuga ntirihaka:

Ni byiza rimwe na rimwe kwirengagiza amakosa y'abandi kugira ngo mubane neza. Nta muntu udakosa ni yo mpamvu umuyobozi atagomba gushyira imbere cyane ibihano ahubwo habaho no kubabarira.

UMUTWE WA KARINDWI: ITUMANAHO

VII.1 Ubushobozi bw'ingenzi bugamijwe:

- Gusesengura imyandiko ku nsanganyamatsiko y'itumanaho;
- Kwandika inyandiko zikoreshwa mu butegetsi (umwirondoro), amatangazo anyuranye.

VII .2 Ibyo umunyeshuri asanzwe azi

- gusoma neza umwandiko, gukoresha ibimenyetso by'utwatuzo, gukoresha inkoranya y'Ikinyarwanda, zimwe mu ngeri z'ubuvanganzo bwo muri rubanda nk'ibitekerezo byo muri rubanda n'imigani migufi, inshoza y'ibinyazina na zimwe mu ngero zabyo ndetse akaba azi umwandiko ntekerezo icyo ari cyo.
- Akamaro k'uburinganire n'ubwuzuzanye (ibyo bize mu mwaka wa kabiri w' amashuri yisumbuye).
- Inshoza y' ikeshamvugo (ibyo bize mu mwaka wa kabiri w' amashuri yisumbuye).
- imikoreshereze y' utwatuzo.
- Gutondagura inshinga iri mu mbundo n'ibihe bikuru byazo.

7.3 Igikorwa cy'umwinjizo

Umwarimu aha abanyeshuri igikorwa kibinjiza mu nsanganyamatsiko y'umutwe.

Urugero rw'igikorwa:

Dukwiye kugira umuco wo gutumanaho hakoreshejwe ikoranabuhanga . Sobanura mu magambo yawe bwite uburyo dukwiye guha agaciro itumanaho.

Umwarimu atega amatwi ibitekerezo bitandukanye abanyeshuri batanga ku bufatanye muri rusange no gukorera hamwe.

Urugero rw'ibisubizo:

- Gusobanurira abanyeshuri akamaro k' itumanaho.
- Gukoresha neza ibikoresho by'itumanaho mu mirimo yacu ya buri muni.

7.4. Amasomo ari mu mutwe wa kane n'igihe yagenewe

Umutwe wa karindwi: Itumanaho		Umubare w'amasomo: 20
Amasomo	Intego rusange	Umubare w'amasomo
Umwandiko: Ibikoresho by' itumanaho		
Isomo rya mbere: Gusoma no gusobanura umwandiko.	- Gusoma umwandiko no gusobanura amagambo atari asobanukiwe. - Gukoresha neza mu mvugo no mu nyandiko amagambo yungutse.	Isomo 1
Isomo rya kabiri: Gusoma no kumva umwandiko.	Gusubiza ibibazo byo kumva umwandiko.	Isomo 1
Isomo rya gatatu: Gusoma no gusesengura umwandiko.	Gusubiza ibibazo byo gusesengura umwandiko.	Isomo 1
Isomo rya kane: Umwitozo w'ubumenyi ngiro: kungurana ibitekerezo.	Gutanga ibitekerezo bihamye ashize amanga ku nsanganyamatsiko bahawe.	Isomo 1
Inyandiko zikoreshwa mu butegetsi		
Isomo rya gatanu:Umwirondoro	Gutahura inshoza n' uturango by' umwirondoro.	amasomo 2
Isomo rya gatandatu: Ubumenyi	Kwandika umwirondoro yubahiriza ibisabwa	Amasomo 2

ngiro		
Umwandiko: Akamaro k' itumanaho		
Isomo rya karindwi: Gusoma no gusobanura umwandiko.	- Gusoma umwandiko no gusobanura amagambo atari asobanukiwe. - Gukoresha neza mu mvugo no mu nyandiko amagambo yungutse.	Isomo 1
Isomo rya nunani: Gusoma no kumva umwandiko.	Gusubiza ibibazo byo kumva umwandiko.	Isomo 1
Isomo rya kenda: Gusoma no gusesengura umwandiko.	Gusubiza ibibazo byo gusesengura umwandiko.	Isomo 1
Isomo rya cumi: Umwitozo w'ubumenyi ngiro: kungurana ibitekerezo.	Gutanga ibitekerezo bihamye ashize amanga ku nsanganyamatsiko bahawe.	Isomo 1
Amatangazo n' ubutumire		
Isomo rya cumi na rimwe: Gusobanura imiterere y' amatangazo n' ubutumire	- Gutahura inshoza y'amatangazo n' ubutumire.	Amasomo 2
Isomo rya cumi na kabiri: imiterere y' amatangazo n' ubutumire.	- Gusesengura amatangazo n' ubutumire batahura uturango twabyo.	Amasomo 2
Umwanya wahariwe ibikorwa byo gusoma		
Isomo rya cumi na gatatu: Ibikorwa byo gusoma	Gukora ibikorwa binyuranye bijyanye no gusoma.	Isomo 1
Isuzuma risoza umutwe wa karindwi		Amasomo 2

7.4. 1. Umwandiko: ibikoresho by'itumanaho

Isomo rya mber 1: Gusoma no gusobanura umwandiko

Intego zihariye

Nyuma y'iri somo umunyeshuri araba ashobora:

- Gusoma umwandiko yahawe yubahiriza utwatuzo n'isesekaza.
- Gusoma no gusobanura amagambo atari asobanukiwe ari mu mwandiko no kuyakoresha neza mu mvugo no mu nyandiko.

Imfashanyigisho: Igitabo cy'umunyeshuri, igitabo cy'umwarimu, imfashanyigisho z'iyumvabona, amashusho inkoranyamagambo n'ibindi.

I. Intangiriro

Saba abanyeshuri kwitegereza amashusho ajyanye n'umwandiko “ **Ibikoresho by'itumanaho**” bagiye gusoma ubabazeho ibibazo bituma bavumbura insanganyamatsiko iri mu mwandiko.

Urugero rw'ibibazo yabaza n'ibisubizo:

a) Mwitgereje iyi shusho murabonaho iki?

Turabona umugore ufite mudasobwa imbere ye kandi urimo kuvugira kuri terefoni.

b) Ni uwuhe murimo mudasobwa na terefoni bishobora guhuriraho?

Ni umurimo wo gufasha umuntu mu itumanaho.

c) Ese terefoni zitaraza abantu bohererezanyaga ubutumwa bate?

Bandikiranaga amabaruwa.

4. Mugereranyije ubwo buryo bwo hambere n'ubukoreshwa ubu bw'ikoranabuhanga, ni iki twavuga ku itumanaho?

Twavuga ko itumanaho ryateye imbere cyane rikaba rikoresha ikoranabuhanga.

II. Uko isomo ryigishwa

1. Gusoma bucece

Saba abanyeshuri gusoma umwandiko bucece badahwihwisa hanyuma ubabaze ibibazo byo kugenzura ko basomye.

Urugero rw'ibibazo n'ibisubizo:

1. Umwandiko mumaze gusoma witwa ngo iki?

Ibikoresho by'itumanaho

2. Uyu mwandiko uravuga ku biki?

Uravuga uko ibikoresho by'itumanaho byari bimeze kera n'uko byagiye bitera imbere.

3. Ni iyihe nama tugirwa ku byerekeye gukoresha imbuga nkoranyambaga?

Turasabwa gushishoza, kuko ibivugirwaho byose atari ko biba ari ukuri. Turasabwa no kwirinda kurondogoreraho, kuvugana n'uwo tutazi,...

2. Gusoma baranguruye

Somera abanyeshuri by'intangarugero ugaragaza isesekaza hanyuma ubasabe gusoma baranguruye basimburana. Genda ubakosora aho badasomye neza kandi wita ku banyeshuri bafite ibibazo byihariye. Fasha buri wese bitewe n'ikibazo afite.

3. Gusobanura amagambo

Shyira abanyeshuri mu matsinda. Saba abanyeshuri gukora igikorwa kijyanye n'inyunguramagambo kiri mu gitabo cyabo ubahe n'igihe cyo kugikora. Gendagenda mu matsinda ureba ko abanyeshuri basobanukiwe ibyo bagomba gukora kandi utanga ubufasha aho bukenewe.

Igikorwa

*Soma umwandiko “**Ibikoresho by’itumanaho**” ushakemo amagambo udasobanukiwe hanyuma uyasobanure wifashishije inkoranya cyangwa inyito afite mu mwandiko usubize n’ibibazo by’inyunguramagambo byatanzwe.*

Igihe wabahaye kirangiye, saba abanyeshuri kumurika ibyo bakoze. Fatanya n’abagize amatsinda kunoza no kuzuza ibisubizo byatanzwe hanyuma ibisubizo by’ingenzi byandikwe ku kibaho, abanyeshuri bese babyandike mu makayi yabo.

Urugero rw’ibibazo n’ibisubizo byanogejwe:

Gusobanura amagambo

- a) **Itumanaho:** Uburyo bwo guhana amakuru akenewe hagati y’abantu batandukanye.
- b) **Uko ibihe biha ibindi:** Uko iminsi igenda ihita.
- c) **Ibyegera:** Abafasha ba hafi, abagaragu b’umuntu bamwishyikiraho kurusha abandi. (Iri jambo rikunze gukoreshwa ku banyacyubahiro).
- d) **Abiru:** Bari abanyamabanga n’abanyamihango b’ibwami.
- e) **Abamotsi:** Bari abantu bashinzwe guhagarara ku karubanda bagakomera, bagatanga amatangazo avuye mu buyobozi agenewe abaturage. Uyu murimo wakorwaga mu museso kare cyangwa ku mugoroba.
- f) **Ibitekerezo:** Ni ubwoko bw’ibihangano byafatiraga ku byabaga byavuzwe n’umuvuzi w’amacumu cyangwa ku mateka yabayeho cyangwa ku bantu bazwi babayeho ariko abatekereza babyo bakongeramo n’amakabyankuru.
- g) **Iposita:** Urwego rw’ubuyobozi rushinzwe kwakira no kohereza ubutumwa bw’abantu muri rusange bunyujijwe mu mabaruruwa.
- h) **Gusakara:** Gukwira ahantu henshi.
- i) **Ubutumwa bugufi:** Ubwoko bw’inyandiko akenshi zitari ndende nk’uko izina ribivuga, zohererezanywa kuri terefone.
- j) **Interineta:** Urubuga rukoreshwa mu buryo bw’ikoranabuhanga mu guhanahana amakuru hirya no hino ku isi, ku bantu benshi kandi mu

buryo bunyaruka cyane.

k) **Iyo gihera:** Ahantu kure cyane.

l) **Imbuga nkoranyambaga:** Imbuga zihurizwaho amakuru menshi abantu bahanahana ari imbuga kandi mu gihe kimwe.

2. Tanga impuzanyito z'aya magambo yakoreshejwe mu mwandiko:

a) Rubanda: **Abaturage**

b) Rirakataje: **Ririhuta, riteye imbere**

3. Tanga imbusane z'aya magambo dusanga mu mwandiko:

a) Kera ≠ **Ubu, vuba aha.**

b) Biratandukanye ≠ **Birahura**

c) Guhubuka ≠ **Kwitonda, gushishoza**

4. Shaka muri iki kinyatuzu amagambo nibura umunani afitanye isano n'itumanaho mu Rwanda. Soma mu byerekezo byose (ubuhagarike, ubutambike, imberame).

Rebera ku rugero muri iki kinyatuzu, ahagaragajwe ijambo "ijwi".

I	T	I	B	A	R	U	W	A	M
P	D	E	U	T	E	K	B	T	U
O	P	G	R	A	D	I	Y	O	D
S	W	V	U	E	I	O	I	B	A
I	N	M	B	N	F	W	G	M	S
T	U	C	U	G	J	O	S	A	O
A	V	R	G	I	H	L	N	J	B
M	U	R	A	N	D	A	S	I	W
N	A	B	A	V	U	G	A	N	A
B	N	A	N	P	O	K	Y	T	W

Ibisubizo:

Mu butambike: Ibaruwa, radiyo, abavugana, murandasi.

Mu buhagarike: Iposita, urubuga, mudasobwa, ijambo.

Mu buryo buberamye: Terefoni, ijwi.

Umwitoto

Saba abanyeshuri bose gukora umwitoto bifashishije amagambo yakoreshejwe mu mwandiko ariko buri wese awukore ku giti ke. Kosorera hamwe n'abanyeshuri umwitoto, ugenda unoza ibisubizo bitanoze.

Urugero rw'umwitoto n'ibisubizo byawo:

1. Uzuzura izi nteruro ukoresheje amagambo ari mu mwandiko

- a) Itumanaho rikorewe ku **mbuga nkoranyambaga** nka fesibuke na twita ririhuta, kandi rigahenduka.
- b) Mu Rwanda rwo hambere, **abamotsi** bari bashinzwe gutangariza rubanda amakuru.
- c) Terefone zujuje **ubuziranenge** ni zo zikwiye gukoreshwa mu itumanaho kugira ngo umubiri wacu udahungabana.
- d) Mu byangombwa bisabwa umuntu ushaka akazi habamo **ibaruwa** isaba akazi.

Isomo rya 2: Gusoma no kumva umwandiko

Intego zihariye
Nyuma y'iri somo umunyeshuri araba ashobora: Gusoma umwandiko no gusubiza neza ibibazo byawubajijweho.
Imfashanyigisho: Igitabo cy'umunyeshuri, igitabo cy'umwarimu, imfashanyigisho z'iyumvabona, amashusho, inkoranyamagambo n'ibindi.

I. Intangiriro

Baza abanyeshuri ibibazo bijyanye n'umwandiko baheruka gusoma ubabazeho ibibazo bibinjiza mu isomo ryo kumva umwandiko.

Urugero rw'ibibazo yabaza n'urugero rw'ibisubizo:

1. Ubushize twize iki? Twasomye umwandiko ufite umutwe uvuga ngo: *“Ibikoresho by’itumanaho”*.

2. Ikoranabuhanga ritaraza, itumanaho ryakorwaga rite? Kera ubutumwa bwatwarwaga n’intumwa ikabugeza ku bo itumweho ikoresheje imvugo. Nk’umwami yatumaga ibyegera bye kugeza ubutumwa n’amabwiriza kuri rubanda. Ibyo byegera byarimo abatware, abiru, abasizi n’abandi. Abatware bakoreshaga inama zitandukanye, ubutumwa bwihutirwa nk’amatangazo agatangwa n’abitwaga abamotsi. Mu bucurabwenge no mu nzira z’ubwiru, abenge n’abiru na bo bagiraga itumanaho kuko babaga babitse amabanga yose y’ibwami. Habagaho n’uburyo bwo kumenyesha abantu igikorwa iki n’iki hakoreshejwe umurishyo w’ingoma, amakondera, umwirongi...

II. Uko isomo ryigishwa

Gusoma no kumva umwandiko

Shyira abanyeshuri mu matsinda. Bahe igihe cyo kongera gusoma umwandiko uri mu gitabo cyabo no gusubiza ibibazo byo kumva umwandiko. Gendagenda mu matsinda ureba uko abanyeshuri bakora icyo gikorwa. Kosora aho basomye uko bidakwiriye.

Igikorwa

Soma umwandiko “Ibikoresho by’itumanaho” maze usubize ibibazo byawubajijweho.

Igihe wabahaye kirangiye, saba abanyeshuri kumurika ibyo bakoze. Fatanya n’abagize amatsinda kunoza no kuzuzza bisubizo byatanzwe hanyuma ibisubizo by’ingenzi byandikwe ku kibaho, abanyeshuri bose babyandike mu makayi yabo.

Urugero rw’ibibazo n’ibisubizo byo kumva umwandiko:

1. Vuga uburyo itumanaho ryakorwaga ibwami.

Itumanaho ryo ku ngoma ya cyami ryakoreshaga imvugo. Bumwe mu buryo ryakorwagamo ni ubu bukurikira:

Umwami yashoboraga gutuma ibyegera bye kuri rubanda ubwo butumwa bugatangwa mu nama.

Abamotsi na bo bashoboraga gutumwa ku bantu bakabagezaho amatangazo yihutirwa.

Ibwami habaga n’imirishyo y’ingoma ifite icyo isobanura, nk’ivuga ko umwami yibambuye, ivuga ko agiye ku karubanda, n’iyindi.

2. Vuga uburyo bw’itumanaho bwashimbuye ubwakoreshaga imvugo kuva kera kugeza ubu.

Itumanaho ryakoreshaga imvugo rya simbuwe n’amabaruwa, nyuma haje amaradiyo n’amaterefoni atagendanwa, nyuma haza tereviziyo, none kuri ubu terefoni zigendanwa zacakaye hose mu Gihugu.

3. Kuki ari ngombwa kwitonda mu gihe tugura terefoni igendanwa?

Ni ngombwa kwitonda mu gihe tugura terefoni igendanwa kuko hari izishobora gukorwa zitujuje ubuziranenge, zikaba zakwangiza umubiri w’umuntu cyane cyane ubwonko bwe.

4. Ese ubuziranenge abantu bagomba kubwitaho kuri terefoni gusa?

Oya. Ubuziranenge bugomba kwitabwaho igihe cyose tugiye kugura ikintu, tukabanza gusuzuma niba cyujuje ubuziranenge.

5. Ese kugira ngo umuntu abashe gukoresha itumanaho ryo kuri murandasi ashobora kwifashisha ibihe bikoreshe bigaragara mu mwandiko?

Ashobora gukoresha terefoni cyangwa mudasobwa.

6. Ni izihe mbuga nkoranyambaga zagaragaye ko zikoreshwa mu itumanaho ryo kuri murandasi?

Imbuga nkoranyambaga zagaragaye ni Fesibuku, Twita na Watsapu.

7. Ni iyihe nyungu iri mu gutumanaho hakoreshejwe ikoranabuhanga?

Inyungu iri mu gukoresha ikoranabuhanga ni uko ushobora kuvugana n’abari mu bihugu bya kure ku buryo bwihuse kandi budahenze.

8. Ni iki gikwiye kwitonderwa mu gihe umuntu akoreshe itumanaho ryo kuri murandasi?

Mu itumanaho ryo kuri murandasi, umuntu akwiye kubanza kumenya umwirondoro w’uwo bavugana kandi akirinda kuvugiraho ibyo abonye byose abwira uwo atazi. Agomba kumenya kandi ko ibivugirwaho byose

atari ukuri. Hari abaryihisha inyuma bakavugiraho ibinyoma, abarikoresha

barasabwa gushishoza.

Isomo rya 3: Gusoma no gusesengura umwandiko

Intego zihariye
Nyuma y'iri somo umunyeshuri araba ashobora: - Kugaragaza ingingo z'ingenzi zikubiye mu mwandiko. - Gusobanura akamaro k'ibikoresho by'itumanaho ashingiye ku bivugwa mu mwandiko ndetse abihuza n'ubuzima busanzwe. - Gusubiza ibibazo by'isesengura.
Imfashanyigisho: Igitabo cy'umunyeshuri, igitabo cy'umwarimu, imfashanyigisho z'iyumvabona, amashusho, inkoranyamagambo n'ibindi.

I. Intangiriro

Baza abanyeshuri ibibazo bijyanye n'umwandiko baheruka gusoma ubabazeho ibibazo bibinjiza mu isomo ryo gusesengura umwandiko.

Urugero rw'ibibazo yabaza n'urugero rw'ibisubizo:

1. Umwandiko duheruka kwiga witwa ngo iki?

Witwa "Iterambere ry'itumanaho mu Rwanda."

2. Iryo terambere rishingiye kuki?

Rishingiye ku ikoresha ry'ikorabuhanga mu itumanaho.

3. Muri rusange umwandiko uvuga iki ku itumanaho mu Rwanda?

Uvuga uko itumanaho ryagiye ritera imbere kuva kera kugeza ubu.

4. Ni ibihe bikoresho by'itumanaho by'ikoranabuhanga bivugwamo?

Havugwamo mudasobwa, na terefoni zigendanwa n'izitagendanwa, radiyo na tereviziyo.

Shyira abanyeshuri mu matsinda. Bahe igihe cyo kongera gusoma umwandiko uri mu gitabo cyabo no gusubiza ibibazo byo gusesengura umwandiko. Gendagenda mu matsinda ureba uko abanyeshuri bakora icyo gikorwa.

Igikorwa

Soma umwandiko "Ibikoresho by'itumanaho" maze usubize ibibazo byo gusesengura umwandiko byatanzwe.

Igihe wabahaye kirangiye, saba abanyeshuri kumurika ibyo bakoze. Fatanya n'abagize amatsinda kunoza no kuzuzanya bisubizo byatanzwe hanyuma ibisubizo by'ingenzi byandikwe ku kibaho, abanyeshuri bose babyandike mu makayi yabo.

Urugero rw'ibibazo n'ibisubizo:

1. Muvumbure ingingo z'ingenzi ziboneka muri uyu mwandiko.

Ingingo z'ingenzi:

- Itumanaho rya kera ryari uruhererekane mvugo.
- Itumanaho ry'ubu ryifashisha ibikoresho by'ikoranabuhanga.

Ingingo z'ingereka:

- Amatangazo aca kuri radiyo na tereviziyo agira akamaro mu buzima bwa buri muni.
- Iyo umuntu yapfushije baramutabara, bakanasura abasigaye.

2. Ni ibihe bikoresho by'itumanaho bikoreshwa iwanyu? Ese ubona bikoreshwa ku kigero gishimishije?

(Ibisubizo biratandukana bitewe n'ibyo abanyeshuri babona iwabo. Ariko ahenshi radiyo na terefoni birakoreshwa, tereviziyo na interineta biracyari ku kigero cyo hasi cyane).

3. Nk'umunyeshuri wiga mu wa gatatu w'Amashuri Yisumbuye, ni iki wumva ukeneye kugira ngo witabire itumanaho rikoresha ikoranabuhanga?

(Ibisubizo byanyurana bitewe n'imyumvire y'abanyeshuri ndetse n'aho ibigo by'amashuri biri kuko hari nk'ahataragera amashanyarazi ngo babashe gukoresha mudasobwa neza...)

4. Mu buzima bwacu bwa buri muni, utekereza ko itumanaho ritabaho byagira iyihe ngaruka?

Itumanaho ritabayeho hakwangirika byinshi cyane, kuko akamaro karyo ni kenshi mu guhanahana amakuru, mu gusangira ibitekerezo, mu kumenya amakuru atandukanye yo hirya no hino, mu kumenyekanisha, kurangisha cyangwa kubikira abawe... Itumanaho ritabayeho abantu baba bameze nk'abari mu icuraburindi.

5. Ni iki cyakorwa kugira ngo abantu bitabire gukoresha itumanaho rikoresha ikoranabuhanga?

Abantu bagomba gukangurirwa kandi bakerekwa ibyiza biri mu itumanaho rikoresha ikoranabuhanga maze bakarushaho kuryitabira.

Isomo rya 4: Umwitozo w'ubumenyi ngiro: Kungurana ibitekerezo.

Intego zihariye
Nyuma y'iri somo, umunyeshuri araba ashobora: - Kujya impaka na bagenzi be ku nsanganyamatsiko bahawe. - Gutanga ibitekerezo bihamye ashize amanga ku ngaruka zo kudakoresha ikoranabuhanga mu itumanaho. - Kujora ibitekerezo bya bagenzi be mu bwubahane.
Imfashanyigisho: Igitabo cy'umunyeshuri, igitabo cy'umwarimu n'ibindi.

I. Intangiriro

Baza abanyeshuri ibibazo bituma bibuka umwandiko uheruka kwigwa, n'insanganyamatsiko ubumbatiye.

Urugero rw'ibibazo n'ibisubizo:

4. Ni irihe somo duheruka kwiga?

Duheruka gusesengura umwandiko witwa "Ibikoresho by'ikoranabuhanga"

5. Uburyo bw'itumanaho ryahozeho n'ubukoreshwa ubu ubwihuta ni ubuhe?

Ubwihuta ni ubukoreshwa ubu.

6. Mubona itumanaho ryo muri iki gihe ryihutishwa n'iki?

Ryihutishwa n'ikorabuhanga ritera imbere uko bwije n'uko bukeye.

4. Mukurikije aho isi igeze mubona kutajyana n'igihe twizirika ku bya kera bikwiye?

Oya ntibikwiye kuko umuntu utajyanye n'igihe abandi baramusiga, ugasanga yaratakaye atazi aho isi igeze.

II. Uko isomo ryigishwa

Shyira abanyeshuri mu matsinda, ubasabe gukora igikorwa cyo kungurana ibitekerezo kigaragara mu gitabo cyabo. Basabe kwishakamo umuyobozi w'ikiganiro nyunguranabitekerezo abayobore mu gutanga ibitekerezo.

Bahe insanganyamatsiko baza kujyaho impaka baziganireho mu matsinda yabo begeranya ibitekerezo bari butange mbere yo kujya mu ruhamo kumurika ibyo bateguye ku kiganiro mpaka.

Kurikirana uko abanyeshuri bakora ikiganiro mpaka n'ubwitabire bwabo, hanyuma uze kubafasha, hamwe n'indorerenzi, gufata umwanzuro wandikwa ku kibaho mu nyuguti zigaragara, unasomwe mu ijwi riranguruye mu rwego rwo gufasha nk'abafite ubumuga bwo kutumva cyangwa kutabona neza.

Insanganyamatsiko bajyaho impaka ni:

a) Kudakoresha ikorabuhanga mu itumanaho byadindiza iterambere ry'umuntu ku giti ke n'iry'igihugu muri rusange.

Ingingo zakwibandwaho:

- Ubwigunge no kudasabana n'abandi.
- Kutamenya amakuru ya ngombwa.
- Kutamenya amategeko n'amabwiriza.
- Kutamenya amasoko y'ibyo wayabarizamo.
- Kutamenya aho wahahira ibyo udafite kandi ukeneye.
- Kutajijuka.

b) Bimwe mu bikoresho by'ikoranabuhanga mu itumanaho bidakoreshejwe neza bigira ingaruka mbi ku bantu.

Ingingo zakwibandwaho:

- Gucunga ubuziranenge bw'ibikoresho by'itumanaho.
- Kuvugisha ukuri kuri terefoni no ku mbuga nkoranyambaga.
- Gusesengura amakuru atangwa ku mbuga nkoranyambaga ugatandukanya ukuri n'ibinyoma.
- Kuvangura ibifite akamaro n'ibitagafite mu bivugirwa ku mbuga nkoranyambaga cyangwa ibyerekanwaho.

Umwanzuro wafatwa ku nsanganyamatsiko zagiweho impaka:

Kudakoresha ikoranabuhanga mu itumanaho byadindiza umuntu kuko umuntu utarikoresha ntamenya aho isi igeze nta n'iterambere ashobora kugira. Tugomba kugendana n'igihe nta mpamvu n'imwe yo guheranwa n'ibintu bya kera byataye igihe. Ariko nubwo bwose itumanaho rikoresha ikoranabuhanga rifasha abatwage gutera imbere mu buryo bwihuse, abarikoresha bagomba kugira amakenga bakavangura ibifite akamaro n'ibitagafite mu bivugirwa ku mbuga nkoranyambaga cyangwa ibyerekanwaho, bagasesengura amakuru atangirwaho mbere yo kuyahururira kandi bakagenzura ubuziranenge bw'ibikoresho by'itumanaho mbere yo kubikoresha.

7. 4. 2. Inyandiko zikoreshejwe mu butegetsi

Isomo rya 5: Umwirondoro

Intego zihariye

Nyuma y'iri somo umunyeshuri araba ashobora:

- Gusobanura inshoza y'umwirondoro .
- Gutahura no gusobanura ibice bigize umwirondoro.

Imfashanyigisho: Igitabo cy'umunyeshuri, igitabo cy'umwarimu, inyandiko z'imyirondoro, imfashanyigisho z'iyumvabona n'izindi mfashanyigisho zaboneka mu rwego rwo gufasha abanyeshuri.

I. Intangiriro

Baza ibibazo bifatanye isano n'isomo rigiye kwigwa kugira ngo ufashe abanyeshuri kuvumbura ikigwa.

Urugero rw'ibibazo wababaza n'ibisubizo:

1. Ese iyo abantu bahuriye ahantu bataziranye bakora iki?

Baribwirana.

2. Muri uko kwibwirana havugwamo iki?

Amazina, aho umuntu aturuka, aho avuka, imyaka ye, icyo akora...

3. Ese iyo usaba akazi, utanga iki kugira ngo abo ugasaba bamenyeneza uwo uri we?

Utanga umwirondoro wawe.

II. Uko isomo ryigishwa

Shyira abanyeshuri mu matsinda, ubasabe gukora igikorwa gikurikira. Gendagenda mu matsinda ureba uko abanyeshuri bakora icyo gikorwa. Fasha abakeneye ubufasha bw'umwihariko.

Igikorwa

Mu matsinda yanyu, musome umwirondoro uri mu gitabo cyanyu, mutahure inshoza y'umwirondoro, ndetse n'ibice bigize umwirondoro, munitegereza neza uko umwirondoro ukorwa.

Igihe wabahaye kirangiye, saba buri tsinda kumurikira ayandi ibyo ryagezeho, nyuma y'igihe runaka cyagenwe, ubafashe kubinoza no kubinonosora, byandikwe ku kibaho kandi bisomwe mu ijwi riranguruye mu rwego rwo gufasha ababa bakeneye ubufasha bwihariye, nk'abafite ubumuga bwo kutumva neza cyangwa kutabona neza.

Urugero rw'umwirondoro yabaha:

Umwirondoro

I. Ibiranga umuntu

Amazina: MANZI Jacques

Data: MURERAMANZI Jean

Mama: KANGABE Marie

Itariki y'amavuko: 1/1/1991

Igitsina: Gabo

Irangamimerere: Ingaragu

Ubwenegihugu: Umunyarwanda

Imeri: mayako@yahoo.fr

Terefoni: 0788.....

07288.....

Aho navukiye:

Akagari ka Remera

Umurenge wa Remera

Akarere ka Ruhango

Intara y'Amajyepfo

Aho ntuye:

Akagari ka Munini

Umurenge wa Muko

Akarere ka Kacyiru

Umujyi wa Kigali

II. Amashuri nize

2010- 2013: Kaminuza y'u Rwanda, Koreji y'Uburezi, Agashami k'Indimi.

2004-2009: Amashuri yisumbuye mu Rwunge rw'Amashuri rwa Byimana.

1998-2003: Amashuri Abanza ku Ishuri Ribanza Inyange, mu Ruhango.

1995-1997: Amashuri y'Inshuke ku Ishuri Ribanza Inyange.

III. Imirimo nashinzwe n'iyi nakoze

2016: Umuyobozi w'Urwunge rw'Amashuri Kacyiru, mu Karere ka Kacyiru.

2014- 2015: Umwarimu ku Ishuri Ryisumbuye rya Byimana, mu Karere ka Ruhango.

IV. Indimi nzi kuvuga no kwandika:

Ikinyarwanda

Igifaransa

Icyongereza

Igiswahili.

V. Ubundi bumenyi mfite

Ubumenyi mu ikoranabuhanga: Windows OS, Word software, MS Excel, MS PowerPoint.

VI. Ibyo nkunda

Nkunda gusoma inkuru no kuzandika, gukurikirana amakinamico nkoresheje ibikoresho by'itumanaho mu ikoranabuhanga.

VII. Abahamya

1. UWINEZA Mariam, Umuyobozi w'Ishuri Ryisumbuye rya Byimana, terefoni: 0788.....
2. KAMANA Jean Claude, umwarimu muri Kaminuza y'u Rwanda, Koreji y'Uburezi, mu Gashami k'Indimi. Terefoni: 0788.....
3. KARENZI Bosco Umuyobozi w'Akarere ka Kacyiru.

Ndahamya ko amakuru maze gutanga haruguru ari ukuri.

Bikorewe ku Kacyiru, ku wa 26 Mutarama 2017.

MANZI Jacques

Ibisubizo byanogejwe:

Inshoza y'umwirondoro

Umwirondoro ni urwandiko rukoresha mu butegetsi. Umwirondoro urondora ubuzima umuntu yacyiyemo n'ubushobozi yagiye ageraho. Muri rusange havugwamo ibiranga umuntu, amashuri yize, n'imirimo yagiye akora n'ibyo akunda bimuhesha kwizerwa nk'umukandida wahatanira umwanya w'akazi uri ku isoko. Urwo rwandiko ni nk'icyungo hagati yo gusaba akazi no kugahabwa. N'ubwo umwirondoro ukunze gukoreshwa mu rwego rwo gusaba akazi, ujya unakoreshwa mu biganiro by'abantu, igihe barimo kwibwirana kugira ngo basabane baziranye.

Uturango tw'umwirondoro

Nk'uko twabibonye mu rwandiko twasomye, umwirondoro ugira ibice bikuru

Birindwi ari na byo biwuranga:

- Ibiranga umuntu**, ni ukuvuga amakuru kuri nyiri ubwite
- Amashuri yize** ahereye ku yo yize nyuma y'ayandi
- **Imirimo yashinzwe** cyangwa yaba yarakoze,
- **Ubundi bumenyi** afite
- **Indimi** azi kuvuga no kwandika.
- **Ibyo akunda**, hagaheruka
- Abantu bamuzi**, bahamya ibyo avuze ko ari ukuri bibaye ngombwa.

Mu makuru atangwa, yaba ayerekeye amashuri cyangwa imirimo umukandida yagiye ashingwa, umuntu agenda ayatondeka ahereye ku makuru aheruka. Dufatiye urugero ku rwandiko twasomye, twabonye ko duhera ku mashuri ya kaminuza tugasoreza ku y'inshuke; imirimo twahereye ku wo muri 2016, haheruka uwo muri 2014.

Mu gice cy'ubundi bumenyi, umuntu avugamo ubwo yungukiye mu mahugurwa no mu bundi buryo bwo kwiyungura ubumenyi yagiye agira nyuma y'amashuri yize. icyo gihe biba byiza kwerekana ikemezo wahawe nyuma yo guhugurwa bikaba gihamya ko ubwo bumenyi ubufite koko. Naho mu gice cy'abantu bakuzi, ni byiza kuvugamo abakwigishije cyangwa se abakuyoboye mu mirimo wagiye ukora kuko ari

bo bashobora guhamya ubuhanga n'ubudakemwa byawe maze ukavuga icyo bashinzwe na nimero ya terefone bashakirwaho biramutse bibaye ngombwa.

Ikitonderwa: Umwirondoro usozwa n'indahiro yemeza ko amakuru nyiri ukuyikora yatanze ko ari ukuri koko. Uwandika umwirondoro kandi agomba gushyira amazina n'umukono ku mwirondoro we.

Isomo rya gatandatu: Ubumenyi ngiro

Intego zihariye
Nyuma y'iri somo umunyeshuri araba ashobora: Kwandika umwirondoro wujuje ibisabwa byose
Imfashanyigisho: Igitabo cy'umunyeshuri, igitabo cy'umwarimu, inkoranyamagambo n'ibindi.

I. Intangiriro

Baza abanyeshuri ibibazo ku isomo baheruka kwiga ubafashe kwibukiranya ibyo bize.

Urugero rw'ibibazo yabaza n'urugero rw'ibisubizo:

- 1. Duheruka kwiga irihe somo?** Duheruka kwiga inshoza n'uturango tw'umwirondoro.
- 2. Umwirondoro ugira ibihe bice by'ingenzi?** Ibiranga umuntu, amashuri yize, imirimo yashinzwe n'iyo yakoze, indimi azi kuvuga no kwandika, ubundi bumenyi afite, ibyo akunda nest n'abahamya bamuzi.

II Uko isomo ryigishwa:

Saba abanyeshuri gukora igikorwa gikurikira, buri wese ku giti ke. Gendagenda mu ishuri ureba uko buri munyeshuri akora uwo mwitoto. Fasha abakeneye ubufasha buri muntu uko akeneye gufashwa.

Igikorwa:

Kora umwirondoro w’umuntu warangije amashuri makuru muri Kaminuza Yigenga ya Kigali, mu ishami wihitiyemo. Uwo muntu amaze imyaka cumi n’umwe ari umucungamutungo. Yakoreye ibigo bitatu bitandukanye (bishake), maze wandike umwirondoro wujuje ibisabwa byose.

Ibisubizo:

(Abanyeshuri barakora imyirondoro itandukanye, umwarimu abakosore areba niba bugariya ibisabwa byose).

Isomo rya 7: Gusoma no gusobanura umwandiko

Intego zihariye
Nyuma y’iri somo umunyeshuri araba ashobora: - Gusoma umwandiko yahawe yubahiriza utwatuzo n’isesekaza. - Gusoma no gusobanura amagambo atari asobanukiwe ari mu mwandiko no kuyakoresha neza mu mvugo no mu nyandiko.
Imfashanyigisho: Igitabo cy’umunyeshuri, igitabo cy’umwarimu, imfashanyigisho z’iyumvabona, amashusho inkoranyamagambo n’ibindi.

I. Intangiriro

Saba abanyeshuri kwitegereza amashusho ajyanye n’umwandiko “ **Ibikoresho by’itumanaho**” bagiye gusoma ubabazeho ibibazo bituma bavumbura insanganyamatsiko iri mu mwandiko.

Urugero rw’ibibazo yabaza n’ibisubizo:

1. Mwitgereje iyi shusho murabonaho iki?

Turabona amatangazo amanitse ahantu ku kibaho.

2. Kuki ayo matangazo ahamanitse?

Ni ukugira ngo abantu bamenye ibiyavugwamo.

3. Ese gutanga itangazo bimaze iki?

Ni uburyo bwo gutumaho abantu ukoresheje inyandiko, bakamenya ibyo washakaga kubagezaho utagombye kuvugana na bo.

II. Uko isomo ryigishwa

1. Gusoma bucece

Saba abanyeshuri gusoma umwandiko bucece badahwihwisa hanyuma ubabaze ibibazo byo kugenzura ko basomye.

Urugero rw'ibibazo n'ibisubizo:

1. Umwandiko mumaze gusoma witwa ngo iki?

Witwa "Itumanaho n'akamaro karyo."

2. Uyu mwandiko uravuga ku biki?

Uravuga uburyo itumanaho rikoreshwa mu buzima bw'abantu.

3. Ni ubuhe buryo bw'itumanaho bwavuzwe cyane?

Ni amatangazo, yaba ayanditse, aca kuri radiyo n'amanikwa ahantu. Haravugwa n'itumanaho rya terefoni.

2. Gusoma baranguruye

Somera abanyeshuri by'intangarugero ugaragaza isesekaza hanyuma ubasabe gusoma baranguruye basimburana. Genda ubakosora aho basoma nabi kandi wita ku banyeshuri bafite ibibazo byihariye. Fasha buri wese bitewe n'ikibazo afite.

3. Gusobanura amagambo

Shyira abanyeshuri mu matsinda. Saba abanyeshuri gukora igikorwa kijyanye n'inyunguramagambo kiri mu gitabo cyabo ubahe n'igihe cyo kugikora. Gendagenda mu matsinda ureba ko abanyeshuri basobanukiwe ibyo bagomba gukora kandi utanga ubufasha aho bukenewe.

Igikorwa

Soma umwandiko "Itumanaho n'akamaro karyo" ushakemo amagambo udasobanukiwe hanyuma uyasobanure wifashishije inkoranya cyangwa inyito afite mu mwandiko usubize n'ibibazo by'inyunguramagambo byatanzwe.

Igihe wabahaye kirangiye, saba abanyeshuri kumurika ibyo bakoze. Fatanya n'abagize amatsinda kunoza no kuzuza ibisubizo byatanzwe hanyuma ibisubizo by'ingenzi byandikwe ku kibaho, abanyeshuri bose babyandike mu makayi yabo.

Urugero rw'ibibazo n'ibisubizo byanogejwe:

Gusobanura amagambo

1. Tanga ibisobanuro by'amagambo akurikira dusanga muri uyu mwandiko:

- a) **Guhugukira:** Gukangukira kwita ku kintu.
- b) **Kubika:** Kumenyeshya abandi ko umuntu yapfuye.
- c) **Kunoga:** Gutungana, kugenda neza.
- d) **Mu kanya nk'ako guhumbya:** Mu kanya gato cyane, bidatinze na gato.
- e) **Iyo bigwa:** Ahantu kure cyane.
- f) **Yabaye nk'umudugudu:** Yabaye nto.

2. Tanga impuzanyito z'aya magambo yakoreshejwe mu mwandiko:

- a) (uburyo) butandukanye: **Bunyuranye.**
- b) Interineti: **Murandasi.**
- c) (umusaruro) ushimishije: **Unejeje.**

3. Tanga imbusane z'aya magambo yakoreshejwe mu mwandiko.

- a) (uburyo) butandukanye ≠ **Buhuye, bumwe.**
- b) Gahunda ≠ **Akavuyo.**
- c) Ibyago ≠ **Amahirwe, umugisha**

Umwitozo wo gukoresha amagambo mu nteruro

Saba abanyeshuri bose gukora umwitozo bifashishije amagambo yakoreshejwe mu mwandiko ariko buri wese akore ku giti ke. Kosorera hamwe n'abanyeshuri umwitozo, ugenda unoza ibisubizo bitanoze.

Urugero rw'umwitozo n'ibisubizo byawo:

1. Koresha neza buri jambo mu nteruro yawe bwite kandi yumvikana:

a) **Guhugukira**

Abantu benshi bamaze **guhugukira** gukoresha ikoranabuhanga mu itumanaho.

b) **Kubika**

Amatangazo yo **kubika** aba atabariza imiryango yapfushije abantu.

c) **Imikoranire**

Abayobozi bafi te **imikoranire** myiza n'abo bayobora bagera kuri byinshi.

d) **Iyo bigwa**

Isi isigaye yarabaye nk'umudugudu kuko n'abari **iyu bigwa** ubu muravugana.

e) **Kunoga**

Ibiganiro mpaka bituma gahunda nyinshi zikorwa mu buryo **bunoze**.

2. Uzurisha buri nteruro rimwe muri aya magambo akurikira:

Kubika, umushinga, ikoranabuhanga, kwamamaza, gahunda.

a) Amatangazo yo **kwamamaza** agirira akamaro rwiyezamezimirimo, akanakagirira abakiriya be.

b) Gashugi yapfiriye mu nzu ari wenyine maze habura umuntu wo **kumubika**.

c) **Ikoranabuhanga** ni ikintu k'ingenzi gituma iterambere ryihuta.

d) Umuntu wize arangwa no kugira **gahunda** mu byo akora byose.

e) Niba ufite **umushinga** ushaka ko tuguteramo inkunga, andika ibaruwa ibisaba maze tugufashe kwiteza imbere.

Isomo rya 8 : Gusoma no kumva umwandiko

Intego zihariye
Nyuma y'iri somo umunyeshuri araba ashobora: Gusoma umwandiko no gusubiza neza ibibazo byawubajijweho.
Imfashanyigisho: Igitabo cy'umunyeshuri, igitabo cy'umwarimu, imfashanyigisho z'iyumvabona, amashusho, inkoranyamagambo n'ibindi.

I. Intangiriro

Baza abanyeshuri ibibazo bijyanye n'umwandiko baheruka gusoma ubabazeho ibibazo bibinjiza mu isomo ryo kumva umwandiko.

Urugero rw'ibibazo yabaza n'urugero rw'ibisubizo:

1. **Ni uwuhe mwandiko duheruka gusoma?** Umwandiko witwa **"Itumanaho n'akamaro karyo"**
2. **Ni akahe kamaro k'itumanaho?** Itumanaho rifite akamaro kanini cyane. Twavugaga nko kuba rituma ukeneye ikintu amenya aho yagikura, abafitanye gahunda bakayubahiriza kuko bashoboye guhana amakuru akenewe, rifasha kandi mu kumenya ko naka yagize ibago bakamutabara, rigafasha abayobozi kugeza imigambi yabo ku baturage,...

II. Uko isomo ryigishwa

Gusoma no kumva umwandiko

Shyira abanyeshuri mu matsinda. Bahe igihe cyo kongera gusoma umwandiko uri mu gitabo cyabo no gusubiza ibibazo byo kumva umwandiko. Gendagenda mu matsinda ureba uko abanyeshuri bakora icyo gikorwa. Kosora aho basomye uko bidakwiriye.

Igikorwa

Soma umwandiko **"Itumanaho n'akamaro karyo"** maze usubize ibibazo byawubajijweho.

Igihe wabahaye kirangiye, saba abanyeshuri kumurika ibyo bakoze. Fatanya n'abagize amatsinda kunoza no kuzuza bisubizo byatanzwe hanyuma ibisubizo by'ingenzi byandikwe ku kibaho, abanyeshuri bese babyandike mu makayi yabo.

Urugero rw'ibibazo n'ibisubizo byo kumva umwandiko:

1. Ni ubuhe buryo dufite bwo kumenya ibyo abo tutari kumwe bavuga?

Uburyo dufite bwo kumenya ibyo abo tutari kumwe bavuga ni ukwitabaza ibikoresho by'itumanaho.

2. Vuga ubwoko bune bw'amatangazo dushobora kumva kuri radiyo cyangwa tereviziyo?

Amatangazo ahita kuri radiyo arimo ayo kumenyeshya, ayo kurangisha, ayo kwamamaza n'ayo kubika.

3. Itumanaho rimariye iki abantu mu buzima bwabo bwa buri muni?

Rituma abantu bamenya amakuru ku byo bakeneye n'aho babibariza, rituma abahanye gahunda bazikomeza neza, rituma uwagize ibyago atabarwa akanasurwa n'ibindi.

4. Ni ubuhe buryo bw'itumanaho mpuzamahanga butari terefoni umuntu yakoresha avugana n'abari mu bindi bihugu?

Ubwo buryo bw'itumanaho ni ubwa interineti.

5. Ese iryo tumanaho rigezweho ubona rifite akahe kamaro kisumbuye Ku ka terefoni?

Interineti isumba terefoni cyane kuko usibye kuvugana n'umuntu ushobora no kumwoherereza ifoto cyangwa kopi y'icyangombwa ashaka, ushobora kumwoherereza n'akaririmbo, wamwoherereza igitabo agasoma n'ibindi. Ikindi kandi ni uburyo bwihuta kandi buhendutse kuruta terefoni iyo uvugisha umuntu uri kure.

6. Kera ibikoresho by'itumanaho bitarasakara, umuntu yabigenzaga ate iyo yakeneraga kugira icyo avugana n'umuri kure?

Byamusabaga gukora urugendo, akajya kumuvugisha.

7. Ubu buryo bwo kujya gushaka uwo ukeneye kuvugisha, urabona

bwarashoboraga gutera ibihe bibazo?

Kujya gushaka umuntu ushaka kuvugisha byashoboraga guteza ibi bibazo :

- Imvune y'urugendo umuntu ajya gushaka uwo bavugana cyangwa atanga amafaranga y'urugendo rujyayo.
- Kugenda ugasanga adahari kandi wenda ari hafi aho, ukagaruka mutabonanye.
- Gutakaza igihe umuntu yagakoze ibindi.

8. Ereka uburyo itumanaho rishingiye ku ikoranabuhanga rikemura ibyo bibazo?

Iyo ukoresha itumanaho rya terefone cyangwa rya interineti ntibiba bikiri ngombwa gufata urugendo, uvugira aho uri cyangwa ukandika ikoranabuhanga rikabigeza aho bigomba kugera; igihe n'amafaranga bikaba birasugiyeho. Ibyo bikaba utavunitse kandi nta n'amafaranga y'urugendo utanze. Umuntu ujya kumusura mukabanza mukavugana ukumva ko aboneka ukajyayo abizi, yakwiteguye. Ntawugisura umuntu amutunguye. N'iyi usanze hari aho anyarukiye, uramuhamagara na terefone akamenya ko

wahageze kandi nawe ukamenya aho ari.

Isomo rya 9: Gusoma no gusesengura umwandiko

Intego zihariye
Nyuma y'iri somo umunyeshuri araba ashobora: <ul style="list-style-type: none">- Kugaragaza ingingo z'ingenzi zikubiye mu mwandiko.- Gusobanura akamaro k'itumanaho ashingiyeho ku bivugwa mu mwandiko ndetse abihuza n'ubuzima busanzwe.- Gusubiza ibibazo by'isesengura.
Imfashanyigisho: Igitabo cy'umunyeshuri, igitabo cy'umwarimu, imfashanyigisho z'iyumvabona, amashusho, inkoranyamagambo n'ibindi.

I. Intangiriro

Baza abanyeshuri ibibazo bijyanye n'umwandiko baheruka gusoma ubabazeho ibibazo bibinjiza mu isomo ryo gusesengura umwandiko.

Urugero rw'ibibazo yabaza n'urugero rw'ibisubizo:

- 1. Ni irihe somo duheruka kwiga? Umwandiko witwa "Itumanaho n'akamaro karyo"**
- 2. Kera ibikoresho by'itumanaho rikoresha ikoranabuhanga bitarasakara, abantu bategeranye bahanaga amakuru bate? Ni izihe mbogamizi zabonekaga muri bene ubwo buryo bw'itumanaho?**

Byamusabaga umuntu gukora urugendo, akajya kureba uwo ashaka kuvugisha.

Kujya gushaka umuntu ushaka kuvugisha byagiraga imbogamizi nyinshi:

- Imvune y'urugendo umuntu ajya gushaka uwo bavugana
- Gutanga amafaranga y'urugendo rujyayo.
- Kugenda ugasanga adahari kandi wenda ari hafi aho, ukagaruka
- Kuba yamenya ko uhavuye ako kanya ariko ntakugarure kuko atazi aho wanyuze
- N' ibindi.

II. Uko isomo ryigishwa:

Shyira abanyeshuri mu matsinda. Bahe igihe cyo kongera gusoma umwandiko uri mu gitabo cyabo no gusubiza ibibazo byo gusesengura umwandiko. Gendagenda mu matsinda ureba uko abanyeshuri bakora icyo gikorwa.

Igikorwa

Soma umwandiko "Itumanaho n'akamaro karyo" maze usubize ibibazo byo gusesengura umwandiko byatanzwe.

Igihe wabahaye kirangiye, saba abanyeshuri kumurika ibyo bakoze. Fatanya n'abagize amatsinda kunoza no kuzuza bisubizo byatanzwe hanyuma ibisubizo by'ingenzi byandikwe ku kibaho, abanyeshuri bose babyandike mu makayi yabo.

Urugero rw'ibibazo n'ibisubizo:

- 1. Shaka ingingo z'ingenzi n'iz'ingereka ziboneka muri uyu mwandiko.**

Ingingo z'ingenzi:

- Itumanaho rituma abantu bamenya aho ibyo bakeneye biri.
- Itumanaho rituma abantu bamenya uwabo witabye imana bagatabara.

- Terefoni na interineti bituma abakozi n’abakoresha bahanahana amakuru akazi kakihuta.

2. Kuba bemeza ko isi yabaye nk’umudugudu kubera itumanaho rikoresha ikoranabuhanga bishatse kwerekana iki?

Bishatse kwerekana ko abantu babasha gushyikirana no koherezanya ubundi butumwa hirya no hino ku isi mu kanya nk’ako guhumbya bifashishije itumanaho ryihuse.

3. Ubona ari ibihe bibazo byugarije urubyiruko biterwa no gukoresha itumanaho rya interineti? Ni iki cyakorwa mu kubishakira umuti?

Ibibazo:

- Kureberaho amashusho y’urukozasoni atuma bashamadukira kwigana ibiyagararamo bishora mu busambanyi, uburara.
- Guta igihe ku mbuga nkoranyambaga zo kuri interineti bityo bakanebwa, ntibite ku murimo.
- Gutakaza indangagaciro yo gusabana n’abo bari kumwe bagahugira kuri izo mbuga.
- Gukwirakwiza amakuru y’ibihuha bakoresheje imbuga nkoranyambaga...

Umuti:

- Kuganiriza urubyiruko rukumvishwa ububi bwo kureba amashusho y’urukozasoni agaragara kuri interineti no kubasaba kubicikaho.
- Gushyiraho amategeko abuza abantu kujya ku mbuga nkoranyambaga mu masaha y’akazi.
- Gutoza abantu kubaha no kugaragariza urugwiro abaje babagana birinda guhugira ku mbuga nkoranyambaga igihe k’imirimo.
- Gutoza abantu kuvugisha ukuri ku mbuga za interineti no gushyiraho uburyo bwo gukurikirana abakwirakwizaho ibinyoma.

Isomo rya 10: Umwitozo w’ubumenyi ngiro: Kungurana ibitekerezo.

Intego zihariye
Nyuma y’iri somo, umunyeshuri araba ashobora: - Kungurana ibitekerezo na bagenzi be ku nsanganyamatsiko bahawe. - Gutanga ibitekerezo bihamye ashize amanga ku ngaruka
Imfashanyigisho: Igitabo cy’umunyeshuri, igitabo cy’umwarimu n'ibindi.

I. Intangiriro

Baza abanyeshuri ibibazo bituma bibuka umwandiko uheruka kwigwa, n’insanganyamatsiko ubumbatiye.

Urugero rw’ibibazo n’ibisubizo:

1. Ni uwuhe mwandiko duheruka gusoma? Umwandiko **“Itumanaho n’akamaro karyo”**
2. **Vuga ingingo z’ingenzi ziwugize.**

Ingingo z’ingenzi:

- Itumanaho rya kera ryari uruhererekane mvugo.
- Itumanaho ry’ubu ryifashisha ibikoresho by’ikoranabuhanga.

II. Uko isomo ryigishwa

Shyira abanyeshuri mu matsinda, ubasabe gukora igikorwa gikurikira:

Igikorwa:

*Mu matsinda, nimwungurane ibitekerezo ku nsanganyamatsiko **“ Itumanaho rikoresha ikoranabuhanga ni ryiza ariko rititondewe ryarimbura ikiremwa muntu”, mwubahiriza uko bikorwa, hanyuma muhurize hamwe ibyo mwagezeho.***

Gendagenda mu matsinda ureba uko abanyeshuri bakora umwitozo wo kungurana ibitekerezo n’ubwitabire bwabo, kandi ufasha ababikeneye. Umurimo mu matsinda nurangira, uze kubafasha guhuza ibyo bagezeho, kugorora ibitekerezo n’imvugo

zakoreshejwe no gufata umwanzuro wandikwa ku kibaho mu nyuguti zigaragara, unasomwe mu ijwi riranguruyemu rwego rwo gufasha nk'abafite ubumuga bwo kutumva cyangwa kutabona neza.

Isomo rya 11: Inshoza y'amatangazo n' ubutumire

Intego zihariye
Nyuma y'iri somo umunyeshuri araba ashobora: - Gusobanura inshoza y'amatangazo n'ubutumire
Imfashanyigisho: Igitabo cy'umunyeshuri, igitabo cy'umwarimu, ingero z'amatangazo n'ubutumire, n'ibindi.

I. Intangiriro

Shyira abanyeshuri mu matsinda, ubabaze ibibazo bifatanye isano n'isomo rigiye kwigwa kugira ngo ubafashe kuvumbura ikigwa gishya.

Urugero rw'ibibazo yababaza:

1. Isomo duheruka kwiga ni irihe?

Twashubije ibibazo byo gusesengura umwandiko « Ibikoresho by'itumanaho ».

2. Ni ubuhe buryo bw'itumanaho bukoreshwa n'umuntu ushaka kumenyesha abandi ko afite umunsi mukuru ? Aboherereza ubutumire

3. Ni ubuhe buryo bw'itumanaho bukoreshwa n'umuyobozi ushaka kumenyesha abaturage ko bafatanye inama ? Akoresha itangazo

II. Uko isomo ryigishwa

Shyira abanyeshuri mu matsinda, ubasabe gukora igikorwa gikurikira. Bahe igihe cyo gukora icyo gikorwa. Gendagenda mu matsinda ureba ko abanyeshuri basobanukiwe ibyo bagomba gukora kandi utanga ubufasha aho bukenewe.

Igikorwa

Mu matsinda yanyu, mwifashishe umwandiko “Akamaro k’itumanaho,” musome n’amatangazo yanditse mu bitabo byanyu. maze muhereye ku buryo muyumvise, ku bumenyi musanganywe, munakore ubushakashatsi kugira ngo mutahure inshoza y’amatangazo n’ubutumire.

Igihe wabahaye kirangiye, saba abanyeshuri kumurika ibyo bakoze. Fatanya n'abagize matsinda kunoza no kuzuzwa bisubizo byatanzwe hanyuma iby'ingenzi byandikwe ku kibaho, abanyeshuri bose babyandike mu makayi yabo.

Ibisubizo byanogejwe:

1. Inshoza y’itangazo

Itangazo ni ubutumwa bugenewe umuntu umwe cyangwa imbaga, butangwa hakoreshejwe imvugo cyangwa inyandiko, bakabumanika ahantu ngo busomwe cyangwa bugaca mu bitangazamakuru byandika n’ibivuga kugira ngo bumenyekane hagamijwe kwamamaza, kurangisha cyangwa kumenyesha, n’ibindi.

2. Inshoza y’ubutumire

Ubutumire ni ubutumwa bugenewe umuntu umwe cyangwa imbaga hagamijwe kumenyekanisha igikorwa runaka giteganijwe no kubahamagarira kukitabira/ kukigiramo uruhare.

Ubutumire bukoreshwa mu minsi mikuru inyuranye nko gushyingirwa, kubatirisha, kwizihiza isabukuru runaka, gutaha igikorwa runaka, gusangira ku meza, kwishimira kugera ku gikorwa runaka nko gufata impamyabumenyi...

Isomo rya 12: Uturango tw' amatangazo n' ubutumire.

Intego zihariye
Nyuma y'iri somo umunyeshuri araba ashobora: -Gusobanura uturango tw'amatangazo n' ubutumire. - Gusobanura amoko y'amatangazo
Imfashanyigisho: Igitabo cy'umunyeshuri, igitabo cy'umwarimu, ingero z'amatangazo n'ubutumire, n'ibindi.

I. Intangiriro

Saba abanyeshuri kuvuga icyo bize mu isomo riheruka. Bafashe kwibukiranya ibyo bize ku nshoza y'amatangazo n'ubutumire.

Ibibazo byakwifashishwa n'ibisubizo byabyo:

- 1) Ni irihe somo twize ubushize? Twize inshoza y'amatangazo n'ubutumire'
- 2) Ni iki amatangazo ahuriyeho n'ubutumire? Bihuriye ku kuba byose bifite umumaro wo gutanga amakuru ku gikorwa giteganijwe, bigahamagarira abantu kukitabira.

II. Uko isomo ryigishwa

Shyira abanyeshuri mu matsinda, ubasabe kongera gusoma amatangazo ari mu bitabo byabo, bayasesengure maze bagaragaze uturango tw'amatangazo n'ubutumire. Bahe igihe cyo gukora icyo gikorwa. Gendagenda mu matsinda ureba ko abanyeshuri basobanukiwe ibyo bagomba gukora kandi utanga ubufasha aho bukenewe.

Igikorwa

Mu matsinda yanyu, mwongere musome amatangazo yanditse mu bitabo byanyu, maze mwitegereze imiterere yayo, mutahure uturango tw'amatangazo n'ubutumire. Mu garagaze kandi amoko y'amatangazo.

Igihe wabahaye kirangiye, saba abanyeshuri kumurika ibyo bakoze. Fatanya n'abagize matsinda kunoza no kuzuza bisubizo byatanzwe hanyuma iby'ingenzi byandikwe ku kibaho, abanyeshuri bose babyandike mu makayi yabo.

Ibisubizo byanogejwe:

1. Uturango tw'ubutumire

Ubutumire burangwa n'imiterere yabwo yo kuba hagaragaramo ibintu by'ingenzi bikurikira:

- *Umutwe w'ubutumire.*
- *Amazina y'utumira.*
- *Utumirwa.*
- *Igikorwa umutumiramo.*
- *Aho igikorwa kizabera.*
- *Aho utumira abarizwa.*
- *Umunsi n'isaha kizaberaho.*

2. Uturango tw'amatangazo

Mu itangazo hagomba kubonekamo ibi bikurikira:

- Umutwe (ubwoko bw'itangazo),
- Utanze itangazo,
- icyo aritangiye,
- Aho kibera (cyabereye cyangwa kizabera),
- Igihe kibera
(cyabereye cyangwa kizabera),
- Ugenewe itangazo
- n'icyo ategerejweho.

Ku buryo bw'umwihariko, itangazo ryo kubika rigaragaramo amazina y'uwitabye Imana, aho yaguye, igihe azashyingurirwa n'aho bazamushyingura. Hagaragaramo kandi utanze itangazo n'abo rigenewe cyangwa abamesheshejwe.

Itangazo ryo kumenyesha rirangwa no kugira umenyesha, abamenyeshwa, icyo bamenyeshwa n'icyo abamenyeshwa basabwa.

Itangazo rirangisha rirangwa no kugaragaza amazina y'urangisha, ibirangishwa, aho byaburiye cyangwa byabonywe, aho byashyikirizwa n'ibihembo bizahabwa uwaba yarabibonye.

Isomo rya 13: Igikorwa cyo gusoma: Kuja mu isomero

Intego zihariye
Nyuma y'iri somo umunyeshuri araba ashobora: - Gusoma igitabo no kugisesengura agaragaza ingingo z'ingenzi zigikubiyemo; - Gukora inshamake y'igitabo ahereye ku ngingo z'ingenzi zikigize.
Imfashanyigisho: Igitabo cy'umwarimu, igitabo cy'umunyeshuri, mudasobwa.

I. Intangiriro:

Saba abanyeshuri kukubwira ibitabo basomye. Akira ibisubizo byabo, abataragize igitabo na kimwe basoma ubashishikarize kuzajya basoma ibitabo.

II.Uko isomo ryigishwa

matsinda ubasabe gukora igikorwa gikurikira:

Shyira abanyeshuri mu

Igikorwa:

Saba abanyeshuri kuja mu isomero cyangwa bifashishishe ikoranabuhanga, buri wese asome igitabo, hanyuma ashakemo ingingo z'ingenzi zirimo, kandi akore inshamake yacyo.

Gendagenda mu ishuri cyangwa mu isomero ureba ko abanyeshuri basobanukiwe ibyo bagomba gukora kandi ubibutse uko bakora inshamake y'umwandiko cyangwa y'igitabo.

Urugero rw’uko bakora inshamake y’umwandiko cyangwa y’igitabo:

Inshamake rikoranwa ubwitonzi n’ubuhanga. Biba byiza iyo ari kimwe cya kane cy’umwandiko w’umwimerere cyangwa se ntirirenze kimwe cya gatatu cyawo. Dore bumwe mu buryo bwiza bwo gutangira impine igihe usabwa guhina umwandiko cyangwa igitabo.

“Mu mwandiko (mu gitabo) havugwamo...” cyangwa se “Umwanditsi avuga ko...”

Intambwe zikwiriye guterwa kugira ngo inshamake rikorwe mu buryo bunoze

a) Gusoma umwandiko inshuro zirenze imwe/ gusoma igitabo witonze

Kugira ngo usobanukirwe kandi wumve neza inkuru cyangwa ibiri mu gitabo, ni ngombwa gusoma witonze waba ari umwandiko ukawusoma inshuro nyinshi.

b) Kurobanura ingingo z’ingenzi no gushyira ku ruhande ingingo z’ingereka

Akenshi umwandiko iyo wanditswe n’umuhanga, igika kimwe kibumbatira ingingo imwe y’ingenzi cyangwa ingingo zirenze imwe ariko zuzuzanya. Izindi ngingo ziba ari ingingo z’ingereka. Iyo ari igitabo, habonekamo ingingo z’ingenzi nyinshi kuko uba ari muremure.

c) Kumenya amagambo y’ingenzi

Mu mwandiko/igitabo hari ubwo habamo amagambo y’ingenzi aba adashobora gukurwamo. Ibyo biterwa n’uko aba abumbatiye ingingo ikomeye. Bene ayo magambo rero agomba kwitabwaho.

d) Gukurikiranya za ngingo z’ingenzi

Inshamake ikurikiranya ingingo nk’uko zari ziri mu gihangano wasomye.

e) Kwandika inshamake hongerwamo amagambo yunga ibika n’imvugo ziboneye

Amagambo yunga ibika afasha cyane mu guhuza ibitekerezo naho imigani migufi ikanoza imvugo. Imigani migufi kandi ifasha cyane mu kuvuga byinshi mu magambo make. Igaragaza kandi ubuhanga n’ubukeshya mu rurimi n’umuco nyarwanda.

f) Kwandukura ibyo wakoraga ku rupapuro rwiza

Kwandukura umwandiko bigomba gukoranwa isuku. Nta gusiribanga cyangwa guhekeranya amagambo cyangwa kuyandika aho atagomba kwandikwa nko mu mwanya usigwa iburyo cyangwa ibumoso bw'urupapuro.

Ibidakwiriye gukorwa mu gukora inshamake.

1. Si byiza kwandukura interuro yose cyangwa igika uko cyakabaye mu mwandiko w'umwimerere cyangwa mu gitabo wasomye.
2. Inshamake si urubuga rwo kwivugira ibitekerezo byawe bwite. Ibitekerezo by'ingenzi byandikwa uko biri n'iyi waba utabyemera. Niyo waba ubishyigikiye kandi ntugomba gushyiramo amarangamutima yawe.
3. Mu nshamake nta mitwe yo hagati izamo kabone n'iyi mu mwandiko w'umwimerere yaba yari irimo.
4. Uhina umwandiko/igitabo ntagomba kugaragaramo akoresha ngenga ya mbere y'ubumwe.

7.5. Isuzuma risoza umutwe wa karindwi

Ibigenderwaho mu isuzuma risoza umutwe wa gatatu
<ul style="list-style-type: none">- Ubushobozi bwo gusesengura umwandiko ku nsanganyamatsiko ijyanye n'itumanaho;- Ubushobozi bwo kwandika umwirondoro, amatangazo anyuranye n'ubutumire.

Nyuma yo kurangiza umutwe wa karindwi, umwarimu atanga isuzuma riteganyijwe buri munyeshuri arikora ku giti ke. Nyuma y'ikosora umwarimu asuzuma urwego abanyeshuri bagezeho kugira ngo niba hari ibigomba gusubirwamo bisubirwemo ndetse akareba abafite ibibazo byihariye kugira ngo abafashe mbere yo gutangira undi mutwe. Nyuma y'isuzuma umwarimu atanga imyitozo ku banyeshuri bafite intege nke mu myigire yabo.

I. Ibibazo byo kumva no gusesengura umwandiko:

1. Uyu mwandiko uravuga ku yihe nsanganyamatsiko?

Uravuga ku itumanaho.

2. Abamotsi bavugwa mu mwandiko bari bashinzwe iki mu Rwanda rwa kera?

Bari bashinzwe gutangaza amakuru avuye mu buyobozi.

3. Ni iki ubona cyari kibangamiye abajyaga gutara amakuru mu Rwanda rwo hambere?

Ni imvune yaterwaga n'urugendo rujya gushaka ayo makuru.

4. Vuga ibikoresho by'itumanaho byavuzwe mu mwandiko n'icyo babivuzeho.

Havuzwemo telefoni, radiyo, televiziyo, murandasi. Havuzwe ko ari byiza iyo bikoreshejwe neza. Ariko iyo bikoreshejwe nabi bigira ingaruka mbi. Si byiza kubikoresha mu migambi mibi, kubitindaho ukirengagiza abaje bakugana na byo si byiza. Nka telefoni kuyihoza ku gutwi bagaragaje ko byatera indwara mu matwi.

5. Ni akahe kamaro k'itumanaho mu mibanire y'abantu?

Itumanaho ryoroshye ubuzima, abantu babasha kugezanyaho ubutumwa ku buryo bwihuse, butavunanye kandi budahenze.

6. Ni iyihe nama wagira umunyeshuri mugenzi wawe ku ikoresha rya murandasi?

Namugira inama yo kuyikoresha mu bushakashatsi, ariko ntimutware ngo abe ari yo ahoraho. Namubwira kandi ko amakuru ayibonekaho yose atari ko aba ari ukuri, asabwa gushishoza. Ikindi namubwira ko habaho n'imbuga zitangaza iby'urukozasoni akaba akwiye kuzirinda.

7. Ushingiye ku ngero zifatika, sobanura aho ubona itumanaho mu Rwanda rigeze.

Itumanaho mu Rwanda mbona ryarateye imbere, abanyarwanda benshi cyane, baba abo mu migi n'abo mu cyaro, abakire n'abaciriritse bakoresha telefoni zigendanwa. Amaradiyo n'amaterreviziyo ni menshi mu Gihugu ku buryo guhererekanya amakuru bisigaye iri nko guhumbya.

8. Iyo terefone na mudasobwa zikoresha interineti bikoreshejwe neza bifasha umunyeshuri kuzuza inshingano ze. Byakoreshwa nabi bikamuyobya. Uhereye ku ngero zifatika, nk'umunyeshuri garagaza uko wumva gukoresha neza no gukoresha nabi ibyuma nk'ibi by'itumanaho.

Ku munyeshuri gukoresha neza interineti ni ukuyibyaza ubumenyi, akayishakiraho ibijyanye n'amasomo yiga. Yaba yahawe umukoro agakoreraho ubushakashatsi kugira ngo abashe gusubiza neza ibyo yabajijwe. Ariko iyo umunyeshuri akoresheje interineti mu kureba amashusho y'urukozasoni, iyo aho kwiga yibera iteka kuri interineti, iyo igihe ke akimara mu kwandikirana utuganire tudafite umumaro n'urundi rubyiruko cyangwa n'abakuze bamushuka, icyo gihe aba arimo gukoresha interineti nabi kandi bishobora kumukururira n'izindi ngaruka mbi nko gutsindwa, kugwa mu bishuko n'ibindi.

II. Inyunguramagambo

1. Mu magambo yawe bwite, sobanura aya magambo yakoreshejwe mu mwandiko:

- a) **Gutara amakuru:** Kujya ahantu habereye ikintu, ukabaza abo uhasanze uko byagenze, hanyuma ukazabitangaza mu gitangazamakuru.
- b) **Ikantarange:** Ahantu hari kure.
- c) **Imbutu:** Imyaka yatoranyijwe kugira ngo izaterwe mu gihe k'ihinga.
- d) **Ikerekezo:** Aho umuntu agana cyangwa aho ikintu giherereyemo.
- e) **Mu kanya nk'ako guhumbya:** Mu gihe gito cyane.

2. Simbuza ijambo cyangwa itsinda ry'amagambo akurikira irindi jambo bihuje inyito uvanye mu mwandiko

- a) **Umupaka:** Inkiko.
- b) **Rutuku:** Umuzungu.

III. Ubumenyi bw'ururimi

Hitamo ikibazo kimwe mu bibazo bikurikira maze ugisubize neza :

1. Tekereza umwirondoro waba ufite urangije amashuri yisumbuye maze uwandike wubahirije ibisabwa byose.

(Umwarimu arakosora areba ko umwirondoro wujuje ibisabwa.)

2. Wubahirije ibijya mu itangazo, andika itangazo rirangisha ikintu waba watoraguye. *(Umwarimu arakosora areba niba itangazo ryujuje ibisabwa.)*

7.6. Ibikorwa by'inyongera

• Imyitozo nzamurabushobozi

1. Ku bwawe wumva ikoranabuhanga rimaze iki mu itumanaho?

Ikoranabuhanga rituma itumanaho rirushaho kunoga, tukava ku itumanaho

rivunanye kandi rigoye ndetse ritanizewe, tugakoresha itumanaho ryihuta, rihendutse ndetse ryizewe.

2. Garagaza ibice bigize umwirondoro?

Ibice bigize umwirondoro ni: ibiranga nyiri ubwite, amashuri yize, impamyabumenyi, akazi yaba yarashinzwe, indimi avuga, ubundi bumenyi afite, abantu bamuzi ndetse n'indahiro ihamya ko ibyavuzwe ari ukuri.

3. Sobanura inshoza y'amatangazo.

Amatangazo ni inyandiko yandikiwe abantu bose, igashyirwa ahantu bashobora kuyisomera cyangwa ikanyuzwa mu bitangazamakuru bisomwa cyangwa bivuga. Amatangazo abamo amoko anyuranye: amatangazo abika, amatangazo amenyesha, amatangazo arangisha n'ayandi.

4. Garagaza amoko y'amatangazo akoreshwa mu buzima bwa buri muni.

Mu buzima bwa buri muni hakoreshwa amatangazo amenyesha, amatangazo arangisha, amatangazo yamamaza n'amatangazo yo kubika.

• Imyitozo nyagurabushobozi

1. Andikira minisitiri wa minisiteri ifite inshingano runaka, umusabe akazi nurangiza ushyireho n'umwirondoro nk'umuntu warangije kaminuza kandi umaze imyaka ibiri mu kazi runaka.

(Umwarimu akosora areba niba ibaruwa y'ubutegetsi ikoze neza ndetsen'umwirondoro wujuje ibisabwa byose).

7.7. Ubumenyi bw'inyongera bwagenewe umwarimu

Imigani migufi igusha ku nsanganyamatsiko y'itumanaho

a) Utaganiriye na se ntamenya icyo sekuru yasize avuze:

Mu buzima bw'abantu ni ngombwa ko abantu bahanahana amakuru mu rwego rwo guhugurana.

b) Akanyoni katagurutse ntikamenya iyo bweze:

Aha barashaka kutwereka ko, kubaho mu bwigunge ntacyo byatugezaho. Ni ngombwa ko abantu bamenya uburyo bwo gushakisha amakuru, bityo bakabona n'uburyo bwo kubaho.

c) Utageze ibwami abeshywa byinshi:

Aha na ho baradukangurira kumenya gutara amakuru, hato tutazajya tubwirwa ibinyoma cyangwa amakuru atari yo.

d) Ifuni ibagara ubucuti ni akarenge:

Kugira ngo abantu b'inshuti basangire ibitekerezo cyangwa babwirane ibyiyumviro byabo, bisaba ko basurana.

UMUTWE WA MUNANI: UBUFATANYE NO GUKORERA HAMWE

VIII.1 Ubushobozi bw'ingenzi bugamijwe:

- Gusesengura imyandiko ku nsanganyamatsiko y'ubufatanye no gukorera hamwe;
- Gusesengura inkuru ishushanyije n'inyandiko y'ikinyamakuru

VIII .2 Ibyo umunyeshuri asanzwe azi

- gusoma neza umwandiko, gukoresha ibimenyetso by'utwatuzo, gukoresha inkoranya y'Ikinyarwanda, zimwe mu ngeri z'ubuvanganzo bwo muri rubanda nk'ibitekerezo byo muri rubanda n'imigani migufi, inshoza y'ibinyazina na zimwe mu ngero zabyo ndetse akaba azi umwandiko ntekerezo icyo ari cyo.
- Akamaro k'uburinganire n'ubwuzuzanye (ibyho bize mu mwaka wa kabiri w' amashuri yisumbuye).
- Inshoza y' ikeshamvugo (ibyho bize mu mwaka wa kabiri w' amashuri yisumbuye).
- imikoreshereze y' utwatuzo.
- Gutondagura inshinga iri mu mbundo n'ibihe bikuru byazo.

8.3 Igikorwa cy'umwinjizo

Umwarimu aha abanyeshuri igikorwa kibinjiza mu nsanganyamatsiko y'umutwe.

Urugero rw'igikorwa:

Ubufatanye no gukorera hamwe ni ingirakamaro mu buzima bwacu bwa buri muni . Sobanura mu magambo yawe bwite uburyo dukwiye gukorera hamwe mu bufatanye.

Umwarimu atega amatwi ibitekerezo bitandukanye abanyeshuri batanga ku bufatanye muri rusange no gukorera hamwe.

Urugero rw'ibisubizo:

- Gusobanurira abana ibirebana nuko ubufatanye no gukorera hamwe ari ingirakamaro mu buzima bwacu;
- Gukorera hamwe byaduteza imbere;
- Muntu aho ava akagera akenera mugenzi we ni yo mpamvu ubufatanye ari ngombwa.

VIII.4. Amasomo ari mu mutwe wa munani n'igihe yagenewe

Umutwe wa munani: Ubufatanye no gukorera hamwe		Umubare w'amasomo: 15
Amasomo	Intego rusange	Umubare w'amasomo
Umwandiko: Kwishyira hamwe		
Isomo rya mbere: Gusoma no gusobanura umwandiko.	- Gusoma umwandiko no gusobanura amagambo atari asobanukiwe. - Gukoresha neza mu mvugo no mu nyandiko amagambo yungutse.	Isomo 1
Isomo rya kabiri: Gusoma no kumva umwandiko.	Gusubiza ibibazo byo kumva umwandiko.	Isomo 1
Isomo rya gatatu: Gusoma no gusesengura umwandiko.	Gusubiza ibibazo byo gusesengura umwandiko.	Isomo 1
Isomo rya kane: Umwitozo w'ubumenyi ngiro: kungurana ibitekerezo.	Gutanga ibitekerezo bihamye ashize amanga ku nsanganyamatsiko bahawe.	Isomo 1
Inkuru ishushanyije		
Isomo rya gatanu: Inkuru ishushanyije	Kugaragaza inshoza n' uturango tw' inkuru ishushanyije.	amasomo 2
Isomo rya gatandatu: Ubumenyi ngiro	Gukina inkuru ishushanyije no kuyihanga.	Amasomo 3
Inyandiko y' ikinyamakuru		
Isomo rya karindwi: Inyandiko y' ikinyamakuru	Kugaragaza inshoza n' uturango by' inyandiko y' ikinyamakuru.	Amasomo 2
Isomo rya munani: Ubumenyi ngiro	Kwandika inyandiko y' ikinyamakuru	Isomo 1
Isuzuma risoza umutwe wa munani		Amasomo 2
Imyitozo nzamurabushobozi na nyagurabushobozi		Amasomo 1

8.4.1. umwandiko: Kwishyira hamwe

Isomo rya mbere: Gusoma no gusobanura umwandiko

Intego zihariye
Nyuma y'iri somo umunyeshuri araba ashobora: - Gusoma umwandiko yahawe yubahiriza utwatuzo n'isesekaza. - Gusoma no gusobanura amagambo atari asobanukiwe ari mu mwandiko no kuyakoresha neza mu mvugo no mu nyandiko.
Imfashanyigisho: Igitabo cy'umunyeshuri, igitabo cy'umwarimu, imfashanyigisho z'iyumvabona, inkoranyamagambo n'ibindi.

I. Intangiriro

Umwarimu asaba abanyeshuri kwitegereza amashusho ajyanye n'umwandiko "Kwishyira hamwe" bagiye gusoma akababazaho ibibazo bituma bavumbura insanganyamatsiko iri mu mwandiko.

Urugero rw'ibibazo yabaza n'ibisubizo:

a) Mwitgereje iyi shusho murabonaho iki?

Turabona abantu benshi b'ibitsina byombi barimo gusarurira hamwe ikawa mu murima munini.

b) Ese twavuga ku buri wese muri aba bantu yisoromera?

Biragaragara ko barimo gukorera hamwe, nk'ishyirahamwe cyangwa koperative y'ubuhinzi bw'ikawa.

c) Mutekereje murumva umurimo bari bukore umuntu umwe yawushobora?

Oya umuntu umwe ntiyawushobora.

II. Uko isomo ryigishwa

1. Gusoma bucece

Saba abanyeshuri gusoma umwandiko bucece badahwihwisa hanyuma ubabaze ibibazo byo kugenzura ko basomye.

Urugero rw'ibibazo n'ibisubizo:

Urugero rw'ibibazo yababaza n'ibisubizo byabyo:

Umwandiko mumaze gusoma witwa ngo iki? Witwa:
"Kwishyira hamwe."

Uyu mwandiko uravuga ku biki?

Uravuga ukuntu kwishyira hamwe biri mu muco w'Abanyarwanda kuva kera ukavuga uburyo bwo kwishyira hamwe bukorwa ubu.

Umwandiko urahamagarira Abanyarwanda gukora bate?

Umwandiko urasaba Abanyarwanda kureka kuba ba nyamwigendaho, bakibumbira mu mashyirahammwe kuko ari byo bizana inyungu nyinshi.

2. Gusoma baranguruye

Somera abanyeshuri by'intangarugero ugaragaza isesekaza hanyuma ubasabe gusoma baranguruye basimburana. Genda ubakosora aho basoma nabi kandi wita ku banyeshuri bafite ibibazo byihariye. Fasha buri wese bitewe n'ikibazo afite.

3. Gusobanura amagambo

Shyira abanyeshuri mu matsinda. Saba abanyeshuri gukora igikorwa kijyanye n'inyunguramagambo kiri mu gitabo cyabo ubahe n'igihe cyo kugikora. Gendagenda mu matsinda ureba ko abanyeshuri basobanukiwe ibyo bagomba gukora kandi utanga ubufasha aho bukenewe.

Igikorwa

Soma umwandiko "Kwishyira hamwe" ushakemo amagambo udasobanukiwe hanyuma uyasobanure wifashishije inkoranya cyangwa inyito afite mu mwandiko usubize n'ibibazo by'inyunguramagambo byatanzwe.

Igihe wabahaye kirangiye, saba abanyeshuri kumurika ibyo bakoze. Fatanya n'abagize amatsinda kunoza no kuzuza ibisubizo byatanzwe hanyuma ibisubizo by'ingenzi byandikwe ku kibaho, abanyeshuri bese babyandike mu makayi yabo.

Urugero rw'ibibazo n'ibisubizo byanogejwe:

Gusobanura amagambo

Sobanura amagambo akurikira yakoreshejwe mu mwandiko:

Shaka ibisobanuro by'amagambo akurikira dusanga mu mwandiko:

- **Nyamwigendaho:** Umuntu uba ushaka kubaho no gukora wenyine.
- **Indangamitekereze:** Urusobe rw'ibitekerezo by'uko abaturage b'igihugu runaka bumva ibintu, bikababamo, bakabigenderaho igihe kirekire.
- **Guca mu rihumye:** Kutagaragara kw'ikintu runaka, kwihisha.
- **Ubugeni n'ubukorikori:** Umwuga runaka ugaragaramo ubwenge bwo gukora cyangwa kubyaza ibintu ibindi byinshi bitandukanye binogeye ijisho.
- **Katagereranywa:** Kanini cyane.
- **Urebererwa:** Uchungwa ngo utangizwa.

-Ingwate: icyo umuntu atanga kugira ngo agurizwe, akiyemerera ko cyafatirwa mu gihe ananiwe cyangwa yanze kwishyura.

-Terera iyo: Utagira icyo yitaho.

- **Ntibawumunge:** Ntibawonone, ntibawurigise mu buryo butazwi.

Shaka impuzanyito z'amagambo akurikira yakoreshejwe mu mwandiko:

Kunganirana: **Gufashanya, kuyambana, guterana ingabo mu bitugu.**

Kongera: **Gusubira.**

Kwihuta: **Kunyaruka.**

Shaka imbusane z'amagambo akurikira yakoreshejwe mu mwandiko:

Umutekano ≠ **Amahane, akaduruvayo.**

Gushidikanya ≠ **Kwemeza, guhakana.**

Kugira agaciro ≠ **Gusuzugurika.**

Guca mu rihumye ≠ **Kugaragara.**

Saba abanyeshuri bese gukora umwitozo bifashishije amagambo yakoreshejwe mu mwandiko ariko buri wese akore ku giti ke. Kosorera hamwe n'abanyeshuri umwitozo, ugenda unoza ibisubizo bitanoze.

Urugero rw'umwitozo n'ibisubizo byawo

a)Huza amagambo yo mu ruhushya A n'ibisobanuro byayo mu ruhushya B ukoresheje akambi

A	B
Guca mu rihumye	Umujura
Ingwate	Guha umuntu icyo akeneye kugira ngo abashe gutunganya ibyo arimo gukora.
Uw'akaboko karekare	Kugenda ntawukubonye.
Kumunga	Ikintu utanga kugira ngo nutishyura bazabe ari cyo bafata biyishyure.
Kunganira	Kwangiza.
Urwego	Kutabasha kumenya icyo ufata n'icyo ureka.
Umusaruro	Ibintu byose bikomoka ku kwiyuha akuya.
Gushidikanya	Ikiciro ikintu gifatwamo

b)Uzurisha interuro zikurikira amagambo yakoreshejwe mu mwandiko.

Iyo umuntu **ashidikanya** ku kemezo agomba gufata, abanza kugisha inama inshuti ze.

Amatembabuzi yo mu gasabo k'indurwe **yishyira hamwe** n'ayo mu gifu bigatuma igogorwa ry'ibiryo rigenda neza.

Uyu mwandiko twari twawukosoreye mu itsinda ryacu kandi twizeye ko nta kosa risigayemo; ukuntu iri **ryaduciye mu rihumye** sinabimenya rwose.

Amazi afite akamaro **katagereranywa** mu buzima bwa muntu.

Abanyarwanda bagira **ingengamitekereze** yabo bwite itandukanye n'iy'abanyamahanga.

Isomo rya kabiri: Gusoma no kumva umwandiko

Intego zihariye
Nyuma y'iri somo umunyeshuri araba ashobora: Gusoma umwandiko no gusubiza neza ibibazo byawubajijweho.
Imfashanyigisho: Igitabo cy'umunyeshuri, igitabo cy'umwarimu, imfashanyigisho z'iyumvabona, amashusho inkoranyamagambo n'ibindi.

I. Intangiriro

Umwarimu abaza abanyeshuri ibibazo bijyanye n'umwandiko baheruka gusoma akababazaho ibibazo bibinjiza mu isomo ryo kumva umwandiko.

Urugero rw'ibibazo yabaza n'urugero rw'ibisubizo:

c) Umwandiko duheruka kwiga witwa ngo iki?

Umwandiko duheruka gusoma witwa "kwishyira hamwe"

d) Uvuga ku biki muri rusange?

Uvuga ko abantu bagomba kwishyira hamwe bakareka kuba ba nyamwigendaho, bagafatanyaga, bakunganirana ngo bagere ku iterambere.

II. Uko isomo ryigishwa

Gusoma no kumva umwandiko

Shyira abanyeshuri mu matsinda. Bahe igihe cyo kongera gusoma umwandiko uri mu gitabo cyabo no gusubiza ibibazo byo kumva umwandiko. Gendagenda mu matsinda ureba uko abanyeshuri bakora icyo gikorwa.

Igikorwa

Soma umwandiko "kwishyira hamwe" maze usubize ibibazo byawubajijweho.

Igihe wabahaye kirangiye, saba abanyeshuri kumurika ibyo bakoze. Fatanya n'abagize amatsinda kunoza no kuzuza bisubizo byatanzwe hanyuma ibisubizo by'ingenzi byandikwe ku kibaho, abanyeshuri bose babyandike mu makayi yabo.

Urugero rw'ibibazo n'ibisubizo byo kumva umwandiko:

Ibibazo byo kumva umwandiko:

1. Vuga ingero ebyiri zerekana ko mu muco wabo Abanyarwanda kuva kera bashyigikiye umuco w'ubufatanye.

Mu muco w'Abanyarwanda hagaragaramo ubufatanye mu buryo bahingiraga hamwe mu "budehe" n'uburyo bafatanyaga mu gihe k'imihango y'ubukwe batwemerana.

2. Ni ubuhe buryo bwo gushyira hamwe ubuyobozi bw'uyu muni buhamagarira Abanyarwanda gushyira mu bikorwa?

Ni ukwibumbira mu mashyirahamwe cyangwa amakoperative.

3. Vuga ingero z'ibikorwa by'amashyirahamwe n'amakoperative akunze kuboneka mu Rwanda?

Hari agamije guteza imbere uburezi, ay'ubuhinzi, ay'ubworozi bw'amafi, ay'uburobyi, n'ayandi.

3. Amashyirahamwe n'amakoperative se amariye iki abanyamuryango bayo?

Atuma abanyamuryango bongera umusaruro bityo bakabasha kwiteza imbere.

4. Amashyirahamwe amariye iki igihugu?

Iyo abaturage biteje imbere mu mashyirahamwe n'amakoperative n'igihugu na cyo kirahazamukira. Iterambere ry'abaturage, ni na ryo terambere ry'igihugu muri rusange.

5. Vuga izindi nyungu ebyiri zitavuzwe mu mwandiko zo kwishyira hamwe?

Kwishyira hamwe bituma umutungo n'ibintu by'abantu bicungirwa neza umutekano kandi iyo abantu bishyize hamwe, kubona inguzanyo muri banki biroroha.

6. Abantu batinya gukorera mu mashyirahamwe n'amakoperative wumva wabagira iyihe nama?

Nabagira inama yo gutinyuka gukorana n'abandi, nkababwira ko «umwe aya bihora», kandi ko «Inkingi imwe itagera inzu». Nababwira ko gukorera hamwe atari bibi, ahubwo ko ikibi ari ugukora nta ngamba z'imicungire myiza y'umutungo abantu basangiye. Nababwira ko iyo umutungo ucunzwe neza, koperative zunguka n'abanyamuryango bazo bakiteza imbere ku buryo bugaragara.

Isomo rya gatatu: Gusoma no gusesengura umwandiko

Intego zihariye

Nyuma y'iri somo umunyeshuri araba ashobora:

- Kugaragaza ingingo z'ingenzi zikubiye mu mwandiko
- Gusobanura ibijyanye n'ubuzima bw'imyororokere ashingiye ku bivugwa mu mwandiko ndetse abihuza n'ubuzima busanzwe..
- Gusubiza ibibazo by'isesengura

Imfashanyigisho: Igitabo cy'umunyeshuri, igitabo cy'umwarimu, imfashanyigisho z'iyumvabona, amashusho, inkoranyamagambo n'ibindi.

I. Intangiriro

Umwarimu abaza abanyeshuri ibibazo bijyanye n'umwandiko baheruka gusoma akababazaho ibibazo bibinjiza mu isomo ryo gusesengura umwandiko.

Urugero rw'ibibazo yabaza n'urugero rw'ibisubizo:

b)Umwandiko duheruka kwiga witwa ngo iki?

Umwandiko witwa "Kwishyira hamwe".

b)Umwandiko uvuga ku biki muri rusange?

Uvuga ku buryo abantu bakwiye gukorera hamwe bagafatanya bagatabarana ntibabe ba nyamwigendaho.

Shyira abanyeshuri mu matsinda. Bahe igihe cyo kongera gusoma umwandiko uri mu gitabo cyabo no gusubiza ibibazo byo gusesengura umwandiko. Gendagenda mu matsinda ureba uko abanyeshuri bakora icyo gikorwa.

c) Ni ubuhe buryo bwo kwishyira hamwe buvugwa mu mwandiko?

Havugwamo gukorera mu mashyirahamwe cyangwa mu makoperative.

Igikorwa

Soma umwandiko "Kwishyira hamwe" maze usubize ibibazo byo gusesengura umwandiko byatanzwe.

Igihe wabahaye kirangiye, saba abanyeshuri kumurika ibyo bakoze. Fatanya n'abagize amatsinda kunoza no kuzusa bisubizo byatanzwe hanyuma ibisubizo by'ingenzi byandikwe ku kibaho, abanyeshuri bose babyandike mu makayi yabo.

Urugero rw'ibibazo n'ibisubizo:

1. Vuga ingingo z'ingenzi n'iz'ingereka ziboneka mu mwandiko?

Ingingo z'ingenzi:

- Nta mugabo umwe
- Umuco w'ubufatanye watangiye kera.
- Ubuyobozi bukangurira abantu gukorera mu mashyirahamwe n'amakoperative.
- Muri iki gihe kwishyira hamwe biboneka ku buryo bunyuranye.
- Abanyarwanda bakwiye kwitabira kwibumbira mu mashyirahamwe

Ingingo z'ingereka:

- Kwibaza ku musaruro w'umuntu umwe.
- Ingero z'amashyirahamwe.
- Kongera umusaruro bituma abantu biteza imbere.

2. Uhereye ku bivugwa mu mwandiko? Ni iki wungukiyemo kijyanye no gukorera hamwe?

Kwishyira hamwe bituma abantu bahuza imbaraga n'ibitekerezo bikaba byinshi ku buryo nta kintu bashaka gukora ngo kibananire. Kwishyira hamwe bituma abantu bizerwa n'amabanki, bituma kandi abangizi batinya ibikorwa byabo kuko biba birinzwe na benshi.

3. Mu buzima bwacu bwa buri muni duhora twumva gahunda ya «Gira inka Munyarwanda », urumva mu rwego rw'ubufatanye izageza iki ku Banyarwanda?

Binyuze mu gikorwa kiza cyo kuziturirana, gahunda ya «Gira inka Munyarwanda» izateza imbere Abanyarwanda babe aborozi b'inka zitanga umukamo utubutse barwanye ubukene n'inzara, babone ifumbire yongera umusaruro maze bihaze mu biribwa ndetse bakumire indwara ya bwaki iterwa n'imirire mibi. Iyi gahunda kandi izatuma Abanyarwanda babona amafaranga kuko basagurira amakusanyirizo y'amata ku mukamo babona.

Iyi gahunda kandi izashimangira ubumwe bw'Abanyarwanda binyuze mu gusabana no kugabirana.

Isomo rya kane: Umwitozo w'ubumenyi ngiro: Kungurana ibitekerezo.

Intego zihariye
Nyuma y'iri somo umunyeshuri araba ashobora: <ul style="list-style-type: none"> - Gusesengura insanganyamatsiko yatanzwe no kuyunguranaho ibitekerezo mu bwubahane. - Kuvugira mu ruhamwe ashize amanga, atanga ibitekerezo bye.
Imfashanyigisho: Igitabo cy'umunyeshuri, igitabo cy'umwarimu n'ibindi, inkoranyamagambo n'izindi mfashanyigisho zifatika.

I. Intangiriro

Umwarimu abaza abanyeshuri ibibazo bituma bibuka umwandiko uheruka kwigwa, n'insanganyamatsiko ubumbatiye.

Urugero rw'ibibazo n'ibisubizo:

a) Ni irihe somo duheruka kwiga?

Duheruka kwiga umwandiko witwa "Kwishyira hamwe".

b) Ni ubuhe buryo bwo kwishyira hamwe buvugwa mu mwandiko?

Havugwamo gukorera mu mashyirahamwe cyangwa mu makoperative.

Igikorwa

Umwarimu abwira abanyeshuri kujya mu matsinda bakungurana ibitekerezo ku nsanganyamatsiko iri mu gitabo cyabo.

Insanganyamatsiko:

Uhereye ku rugero rw'aho utuye, vuga inyungu umunyamuryango wa koperative y'ubuhinzi cyangwa ubworozi ashobora kugira.

Amatsinda agenda asimburanwa, kugeza amatsinda yose akoze uwo mwitoto wo kuvugira mu ruhamwe no kungurana ibitekerezo.

Umwarimu akurikirana uko abanyeshuri bungurana ibitekerezo, uko bifata imbere y'abandi nuko bavuga bashize amanga, abagaragaje integere nke bakunganirwa. Umwarimu asaba abanyeshuri kugaragaza icyo umwandiko ubasigiye ku bijyanye n'insanganyamatsiko ivuga ku ngingo y'inyungu umunyamuryango yakura muri koperative.

Urugero rw'ibitekerezo byatangwa:

Inyungu ni uko umuntu akorana n'abandi, akunguka ubumenyi ku mirimo ye ya buri muni kandi akizamura we n'umuryango we. Ikindi iyo umuntu ari muri koperative afatanyaga n'abandi kandi iyo inyungu yabonetse bayigabanira hamwe, bakajya inama ku buryo bakwiteza imbere kuko umutwe umwe ntiwigira inama.

Amashyirahamwe atuma abantu bunganirana mu byo bakora, atuma buzuzanya, ahuza imbaraga zabo bagakora ibintu byinshi mu gihe gito, atuma umuntu yungukira byinshi mu gusabana n'abandi. Iyo ugize ikibazo uri mu ishyirahamwe, abandi baragufasha.

8.4.2. Inkuru ishushanyije

Isomo rya gatanu: Inkuru ishushanyije

Intego zihariye
Nyuma y'iri somo umunyeshuri araba ashobora: Kugaragaza inshoza n' uturango tw' inkuru ishushanyije.
Imfashanyigisho: Igitabo cy'umunyeshuri, igitabo cy'umwarimu, ibitabo by'ikibonezamvugo n'ibindi.

I. Intangiriro

Umwarimu asaba abanyeshuri kwitegereza ishusho ijyanye n'umwandiko "Kagenzi mu iterambere" bagiyeye gusoma akayibabazaho ibibazo.

Urugero rw'ibibazo yabaza n'urugero rw'ibisubizo :

a) Mwitgereje uyu mwandiko murabona umeze ute?

Uyu mwandiko ugizwe n'amashusho menshi atandukanye ndetse n'akaziga karimo amagambo hejuru ya buri shusho.

b) Umwandiko ugizwe n'abantu bameze kuriya kandi herekanwa ikiganiro bavugana witwa ngo iki?

Bawita inkuru ishushanyije

II. Uko isomo ryigishwa

Shyira abanyeshuri mu matsinda ubasabe gukora igikorwa gikurikira:

Igikorwa:

Soma umwandiko "Kagenzi mu iterambere" witegereze amashusho arimo n'imiterere yawo, hanyuma ukore ubushakashatsi utahure kandi usobanure inshoza y'uwo mwandiko unagaragaze n'uturango twawo.

Gendagenda mu ishuri ureba ko abanyeshuri basobanukiwe ibyo bagomba gukora kandi utanga ubufasha aho bukenewe. Fasha abafite ibibazo byihariye.

Igihe wabahaye kirangiye, saba itsinda rimwe rimurike ibyo ryakoze. Yobora andi matsinda mu bikorwa byo gukora ubugororangingo anongeramo ibitavuzwe n'iryo tsinda hanyuma ibisubizo by'ingenzi byandikwe ku kibaho, abanyeshuri bose babyandike mu makayi yabo.

Urugero rw'ibisubizo byanogejwe:

Inshoza y'inkuru ishushanyije

Inkuru ishushanyije ni inkuru ibarwa amagambo aherekejwe n'ibishushanyo. Bene iyo nkuru ishobora kugaragamo amashusho yivugira adaherekejwe n'amagambo ku buryo uyisoma amenya icyo iyo shusho isobanura.

Uturango tw'inkuru ishushanyije

Inkuru ishushanyije irangwa n'amashusho mbere na mbere. Igira abanyarubuga, ikagira urusobe rw'ibikorwa kuva ku ntangiriro kugera ku musozo. Buri munyarubuga arangwa n'igishushanyo gisa ukwacyo yaba ari umuntu akambara ukwe, ku buryo ntawamwitiranya n'undi. Amagambo umunyarubuga avuga aganira na bagenzi be ashyirwa mu kaziga kabwase cyangwa mu gakiramende gafite akarizo kerekeza ku gishushanyo kimugaragaza. Amashusho n'amagambo agabanywa mu tuzu, buri munyarubuga uri mu kazu avuga rimwe risa. Ibiganiro bitondekwa uva ibumoso ujya iburyo, ukabona kumanuka. Ibyo bikubahirizwa mu gutondeka utuzu no mu gutondeka ibiganiro byo muri buri kazu. Iyo hakenewe ibisobanuro, umubarankuru abitanga mu gakiramende katagira igishushanyo.

Umukoro:

Fatanya na bagenzi bawe mu itsinda, mwitoye gukina inkuru ishushanyije "Kagenzi mu iterambere" muzayikinire imbere ya bagenzi banyu mu isomo ritaha.

Isomo rya gatandatu: Umwitozo w'ubumenyi ngiro

Intego zihariye
Nyuma y'iri somo umunyeshuri araba ashobora: -Gukina inkuru ishushanyije. -Guhanga inkuru ishushanyije
Imfashanyigisho: Igitabo cy'umunyeshuri, igitabo cy'umwarimu, ibitabo by'ikibonezamvugo n'ibindi.

I. Intangiriro

Umwarimu abaza abanyeshuri ibibazo bibibutsa isomo baheruka kwiga kugira ngo bibinjize mu isomo rishya.

Urugero rw'ibibazo yabaza n'urugero rw'ibisubizo :

a) Ni irihe somo duheruka kwiga?

Duheruka kwiga inkuru ishushanyije “ Kagenzi mu iterambere”

b) Inkuru ishushanyije irangwa n’iki?

Inkuru ishushanyije irangwa n’amashusho ikagira abanyarubuga ndetse n’urusobe rw’ibikorwa kuva ku ntangiriro kugera ku musozo.

II. Uko isomo ryigishwa

Saba abanyeshuri mu matsinda bongere basome inkuru “Kagenzi mu iterambere” hanyuma bakine inkuru bigana abanyarubuga.

Saba buri tsinda gukina inkuru ishushanyije nk’uko babyitoje. Genzura ko abagize buri tsinda bakina inkuru bashize amanga, bakurikiza isesekaza rikwiye kandi bigana abanyarubuga. Nyuma ya buri tsinda, fatanya n’abanyeshuri gukora ubugororangingo ku mivugire, imikinire, ndetse n’uburyo biganye abanyarubuga bayigize.

Umukoro

Fatanya na bagenzi bawe mu matsinda muhange inkuru ishushanyije mukurikije uturango twayo muzayikinire imbere ya bagenzi banyu mu isomo ritaha.

8.4.3. Inyandiko y’ikinyamakuru

Isomo rya karindwi: Inyandiko y’ikinyamakuru

Intego zihariye
Nyuma y’iri somo umunyeshuri araba ashobora: Kugaragaza inshoza n’ uturango by’ inyandiko y’ ikinyamakuru.
Imfashanyigisho: Igitabo cy’umunyeshuri, igitabo cy’umwarimu, ibitabo by’ikibonezamvugo n’ibindi.

I. Intangiriro

Umwarimu asaba abanyeshuri kwitegereza imitereterere y’umwandiko bagiye gusoma akawubabazaho ibibazo.

Urugero rw’ibibazo yabaza n’urugero rw’ibisubizo :

a) Mwitgereje uyu mwandiko murabona umeze ute?

Uyu mwandiko wanditse mu mpushya eshatu.

b) Umwandiko wanditse muri buriya buryo bawita ngo iki?

Bawita inyandiko y’ikinyamakuru.

c) Usibye ibitabo ni iki kindi gisomwa wakuramo amakuru?

Ibindi wakuramo amakuru bitari ibitabo ni ibinyamakuru byanditse.

II.Uko isomo ryigishwa

Shyira abanyeshuri mu matsinda ubasabe gukora igikorwa gikurikira:

Igikorwa:

Soma umwandiko uri mu gitabo cy'umunyeshuri witegereze uburyo wanditsemo: imiterere yawo n'ibice biwugize hanyuma ukore ubushakashatsi utahure inshoza y'uwo mwandiko, unagaragaze uturango twawo.

Gendagenda mu ishuri ureba ko abanyeshuri basobanukiwe ibyo bagomba gukora kandi utanga ubufasha aho bukenewe. Fasha abafite ibibazo byihariye.

Igihe wabahaye kirangiye, saba itsinda rimwe rimurike ibyo ryakoze. Yobora andi matsinda mu bikorwa byo gukora ubugororangingo anongeramo ibitavuzwe n'iryo tsinda hanyuma ibisubizo by'ingenzi byandikwe ku kibaho, abanyeshuri bose babyandike mu makayi yabo.

Urugero rw'ibisubizo byanogejwe:

Inshoza y'inyandiko y'ikinyamakuru

Nk'uko byumvikana, inyandiko y'ikinyamakuru ni inyandiko abanyamakuru bakoresha kugira ngo bageze ku basomyi b'ibinyamakuru amakuru agezweho. Iyi nyandiko ishobora kuboneka mu kinyamakuru cyandikwa ku mpapuro cyangwa ikaboneka mu kinyamakuru gikoresha urubuga rwa interineti.

Uturango tw'inyandiko y'ikinyamakuru

Inyandiko y'ikinyamakuru igomba kuba yanditse ku buryo umusomyi agera ku makuru bitamugoye. Igomba kuba isubiza ibibazo bitandatu bikurikira: Nde? Iki? Hehe? Ryari? Kuki? Gute? Igomba kuba idacucitse kandi yanditse ku buryo bw'inkingi kugira ngo uyisoma yihute. Bitewe n'igihe afite, umusomyi ashobora gusoma umutwe wonyine, intangiriro, imitwe yo hagati, cyangwa agasoma inkuru yose. Ni ngombwa rero ko ibyo bice bitandukanywa, bikagaragarira buri musomyi.

Inyandiko y'ikinyamakuru yuzuye irangwa no kugira ibice umunani: umutwe, intangiriro (igizwe n'inshamake y'inkuru yanditse ku buryo bwihariye), umwinjiri (utangira igihimba kandi hagomba kubonekamo ibisubizo by'ibibazo bine: Nde? Iki? Hehe? Ryari?) igihimba, ishusho (ishobora kuba ifoto, igishushanyo), igisobanuro k'ishusho, imitwe yo hagati, umusozo (ushobora kuba umwanzuro, ikibazo cyangwa urwenya).

Ushingiye ku buryo yubatswe, inyandiko y'ikinyamakuru wasanga ishobora gukurikiza injyabihe y'ibikorwa ivugaho cyangwa ikagenda ivuga igikorwa n'inkurikizi zacyo. Ushingiye ku bivugwamo, inyandiko z'ibinyamakuru wazisangamo amoko atandukanye: inyandiko itangira ikinyamakuru (yandikwa n'umuyobozi wacyo avuga umurongo gikorera), inshamake z'ibyabaye, inyandiko mvugo z'ibyabaye (iz'igikorwa cyangwa ibiganiro impaka runaka), inkuru mbonakubone (umunyamakuru avuga igikorwa nk'uko yakibonye), ikiganiro n'umutangabuhamya (ibibazo n'ibisubizo), ubushakashatsi (gusobanura ikintu runaka uhuza ubuhamya butandukanye), intekerezo (ku nsanganyamatsiko runaka), ijora (ry'ibyavuzwe mu bitangamakuru cyangwa mu bitabo).

Isomo rya gatandatu: Umwitozo w'ubumenyi ngiro

Intego zihariye
Nyuma y'iri somo umunyeshuri araba ashobora: Kwandika inyandiko y' ikinyamakuru.
Imfashanyigisho: Igitabo cy'umunyeshuri, igitabo cy'umwarimu, ibitabo by'ikibonezamvugo n'ibindi.

I. Intangiriro

Umwarimu abaza abanyeshuri ibibazo bibibutsa isomo baheruka kwiga kugira ngo bibinjize mu isomo rishya.

Urugero rw'ibibazo yabaza n'urugero rw'ibisubizo :

a) Ni irihe somo duheruka kwiga?

Duheruka kwiga inyandiko y'ikinyamakuru.

b) Inyandiko y'ikinyamakuru ni iki?

Inyandiko y'ikinyamakuru ni inyandiko abanyamakuru bakoresha kugira ngo bageze ku basomyi b'ibinyamakuru amakuru agezweho.

II. Uko isomo ryigishwa

Bwira abanyeshuri ko bagiye kwandika inkuru yo mu kinyamakuru, hanyuma ubasabe gukora igikorwa gikurikira buri muntu ku giti ke:

Igikorwa:

Hanga inyandiko y'ikinyamakuru ku nsanganyamatsiko wihitanyemo wigana ibiranga izo nkuru mwasomye.

Reba niba abanyeshuri bateguye iyo nyandiko bubahiriza amabwiriza agenga inyandiko y'ikinyamakuru, fatanya n'abanyeshuri kuyikorera ubugororangingo. Inkuru eshanu za mbere zarushije izindi usabwira abanyeshuri kuzisomera mu ruhame kugira ngo abanyeshuri barusheho gusobanukirwa neza imiterere n'uturango tw'inyandiko

y'ikinyamakuru ndetse n'ubushobozi bwo kuyitegura no kuyandika.

8.5. Ubumenyi bw'inyongera

Imigani migufi ivuga ku burunganire n'ubufatanye mu muryango

Umwe arya bihora:

Umurimo ukozwe n'umuntu umwe uratinda ariko ukozwe n'abantu bashyize hamwe urihuta ukarangira vuba.

Abagiye inama Imana irabasanga:

Iyo abantu bagiye inama bagera kuri byinshi kuko nta mahane aba arimo. Bivugwa ko Imana iba yabashyigikiye bakagira umugisha mu byo bakora bikunguka.

Ababiri bajya inama baruta umunani urasana:

Abantu nubwo baba ari babiri ariko buzuzanya bagirana inama mu byo bakora, baruta abantu benshi ba nyamwigendaho (badashyira hamwe) cyangwa benshi barangwa n'umwiryane n'amakimbirane.

Ukurusha umugore akurusha urugo

Urugo rufite umugore w'umunyabwenge rurahirwa cyane kurusha ururimo umugore w'umupfapfa.

Inkingi imwe ntigera inzu:

Umuntu umwe ntacyo yabasha kwigezaho wenyine ni ngombwa ko afatanaya n'abandi.

8.6. Isuzuma risoza umutwe wa munani

-Ubushobozi bwo gusesengura imyandiko ku nsanganyamatsiko y'ubufatanye no gukorera hamwe;

-Ubushobozi bwo gusesengura no kwandika inkuru y'ikinyamakuru no guhanga inkuru ishushanyije.

Nyuma yo kurangiza umutwe wa munani, umwarimu atanga isuzuma riteganyijwe buri munyeshuri akarikora ku giti ke. Nyuma y'ikosora umwarimu asuzuma urwego abanyeshuri bagezeho kugira ngo niba hari ibigomba gusubirwamo bisubirwemo ndetse akareba abafite ibibazo byihariye kugira ngo abafashe mbere yo gutangira undi mutwe. Nyuma y'isuzuma umwarimu atanga imyitozo ku banyeshuri bafite intege nke mu myigire yabo.

Ibibazo n'ibisubizo by'isuzuma

Ibibazo byo kumva no gusesengura umwandiko

1. Uyu mwandiko uravuga ku yihe nsanganyamatsiko?

Uyu mwandiko uravuga ku nsanganyamatsiko yo kwishyira hamwe.

2.Rondora akamaro k’amashyirahamwe kavuzwe mu mwandiko.

Amashyirahamwe atuma abantu bunganirana mu byo bakora, atuma buzuzanya, ahuza imbaraga zabo bagakora ibintu byinshi mu gihe gito, atuma umuntu yungukira byinshi mu gusabana n’abandi. Iyo ugize ikibazo uri mu ishyirahamwe, abandi baragufasha.

3.Ni iki uyu mubyeyi yabwiye umwana abonye ibitotsi bigiye kumutwara? Yamubwiye ko kwibumbira mu mashyirahamwe ari byiza, ko abishyize hamwe ntakibananira.

4.Nyina w’uyu mwana ubara inkuru yigiye he guteka neza? Yabyigiye mu ishyirahamwe abyigishijwe na bagenzi be.

5. Umwandiko urangira ute?

Urangira umwana abonye ko kwishyira hamwe bidasaba abantu bakuru gusa, ko n’abana bakwishyira hamwe.

6. Ni iki ushima umubyeyi w’uyu mubarankuru?

Uyu mubyeyi ndamushima ko afata umwanya akaganira n’umwana, kandi yigisha neza atanga ingero zifatika.

7. Mu buzima busanzwe ubona gufatanya n’abandi ku ishuri byakugeza kuki?

Gufatanya n’abandi ku ishuri mbona ari byiza kuko bituma twunga,tugasobanurirana, ndetse tukanabazanya.

8.Ni iki wungutse umaze gusoma uyu mwandiko?

Icyo nungutse ni uko kwishyira hamwe atari iby’abantu bakuru gusa, ko abato na bo bashobora gukorera hamwe bikabafasha. Nungukiyemo kandi igisobanuro cy’umugani “Inkingi imwe ntigera inzu”.

I. Inyunguramagambo

1. Tanga ibisobanuro by’aya magambo yakoreshejwe mu mwandiko:

- a)Abakurambere:** Ababyeyi b’ababyeyi bacu bo mu bisekuru bya kera, abasokuruza.
- b)Urumambo:** Agati gasongoye ku mutwe umwe, kagenewe gushingwa ahantu bapimye ngo bahakorere ikintu nko kuhubaka.
- c) Imbariro:** Ibiti birebire bitabyibushye bigenewe kuzirikwa ku bindi bishinze
- d)Atwengatwenga:** Kwenda guseka ukabicikiriza bitewe n’umunezero ufite.
- e)Kubashashura:** Kubaha amafaranga bakoreye, kubishyura.

2.Koresha aya magambo mu nteruro ngufi kandi ziboneye.

a)Gutwengatwenga

Umwana w'igisekeramwanzi iyo arebanye n'umuntu **aratwengatwenga**.

b)Imbariro

Ziriya **mbariro** zo ku rugo, nubwo zumye ntihagire uzicana.

3. Uzuza izi nteruro ukoresheje amagambo ukuye mu mwandiko

Umwana wiga agafata neza ibyo yize bamwita injijuke.

Inkingi ni igiti cyangwa ikintu gikoze mu cyuma gifata inzu.

Abantu ntibakirwara ngo bahere mu nzu bativuje kubera ko bafite **ubwishingizi**.

Ubuvanganzo

Rondora uturango tw'inyandiko y'ikinyamakuru.

Iyo nyandiko igomba kuba yanditse ku buryo umusomyi agera ku makuru bitamugoye. Igomba kuba isubiza ibibazo bitandatu bikurikira: Nde? Iki? Hehe? Ryari? Kuki? Gute? Igomba kuba idacucitse kandi yanditse ku buryo bw'inkingi kugira ngo uyisoma yihute. Bitewe n'igihe afite, umusomyi ashobora gusoma umutwe wonyine, intagiriro, imitwe yo hagati, cyangwa agasoma inkuru yose. Ni ngombwa rero ko ibyo bice bitandukanywa, bikagaragarira buri musomyi.

Inyandiko y'ikinyamakuru itandukaniye he n'izindi nyandiko?

Inyandiko y'ikinyamakuru yuzuye yo mu kinyamakuru irangwa no kugira ibice umunani : umutwe, intangiriro (igizwe n'inshamake y'inkuru yanditse ku buryo bwihariye), umwinjiri (utangira igihimba kandi hagomba kubonekamo ibisubizo by'ibibazo bine: Nde? Iki? Hehe? Ryari?) igihimba, ishusho (ishobora kuba ifoto, igishushanyo).

Aho bitandukaniye, ni uko buri munyarubuga arangwa n'igishushanyo gisa ukwacyo yaba ari umuntu akambara ukwe, ku buryo ntawamwitiranya n'undi. Amagambo umunyarubuga avuga aganira na bagenzi be ashyirwa mu kaziga kabwase cyangwa mu gakiramende gafite akarizo kerekeza ku gishushanyo kimugaragaza. Amashusho n'amagambo agabanywa mu tuzu, buri munyarubuga uri mu kazu avuga rimwe risa.

III.Ihangamwandiko

Hanga inyandiko ngufi y'ikinyamakuru wumva yazashimisha bagenzi bawe mwigana ivuga ku ngingo yo gufashanya no gukorera hamwe.

(Abanyeshuri bahanga inyandiko y'ikinyamakuru hanyuma umwarimu agakosora areba ko bujuje ibisabwa.)

8.7. Imyitozo y'inyongera

8.7.1. Imyitozo nzamurabushobozi

1. Ni akahe kamaro ko gukorera hamwe?

Gukorera hamwe bifite akamaro ntagereranywa kuko bituma abantu bahuza imbaraga bityo bakagera kuri byinshi byiza mu gihe gito. Twibuke ko “umwe aya bihora” n’ “abashyize hamwe ntakibananira.”

2. Tandukanya inkuru ishushanyije n'izindi nkuru dusanzwe tubona mu rwego rw'inyandikire.

Inkuru ishushanyije ahanini iba igizwe n'amashusho aherekejwe n'amagambo make agaragaza ibyo abanyarubuga bavuga. Mu gihe inkuru dusanzwe tubona zo zigizwe n'inyandiko ndende ziri mu bika ndetse rimwe na rimwe tukaba tutanabonamo ishusho.

3. Inyandiko y'ikinyamakuru yo iba iteye ite muri rusange?

Inyandiko y'ikinyamakuru na yo iba igizwe n'inyandiko ikoze ibika ariko by'umwihariko yo iba yanditse mu mpushya ndetse ikaba yagira ashusho yerekana ibivugwaho.

4. Hanga inkuru ishushanyije ivuga ku ihame ry'ubufatanye no gukorera hamwe.

Ikitonderwa: Inkuru igomba kuba nibura iri ku mpapuro zitari muni y'eshatu.

8.7.2. Imyitozo nyagurabushobozi

Shyira abanyeshuri mu matsinda ubasabe gukora umwitozo ukurikira bunguraneho ibitekerezo.

Ikibazo:

Iyo bavuze ihame ry'uburinganire n'ubwuzuzanye wumva ryaba rihuriye he n'insanganyamatsiko y'ubufatanye no gukorera hamwe?

Ihame ry'uburinganire n'ubwuzuzanye rikangurira abantu ko bagomba kugira uburenganzira bumwe mu buzima bwa buri muni, haba ku mutungo, mu ishuri, mu kazi, mu mirimo ya Leta, mu nzego z'ubuyobozi...kandi bakuzuzanya muri byose nta vangura iryo ari ryo ryose rishingiye ku gitsina kuko ibitsina byombi birashoboye.

Ubufatanye no gukorera hamwe ni ihame riza ryunga mu burunganire n'ubwuzuzanye, kuko abantu bafite uburenganzira bumwe, bubahana, bagasangira ibitekerezo, bakajya inama; barafatanyaga. Mu bufatanye ni ho hagaragarira kwa gukorera hamwe bagahuza imbaraga maze bakiteza imbere.

Ese ayo mahame yombi hari aho yaba avuguruzanya?

Oya, ayo mahame yombi ntavuguruzanya ahubwo aruzuzanya kuko ibyo avuga bijya kuba bimwe.

UMUTWE WA KENDA: UBUREZI N'UBURERE

IX.1 Ubushobozi bw'ingenzi bugamijwe:

- Gusesengura imyandiko ku ngingo yo guteza imbere uburezi n'uburere;
- Kwandika yubahiriza amabwiriza agenga imyandikire y'Ikinyarwanda ku magambo afatana n'adafatana;
- Gukoresha uko bikwiye imigani migufi.

IX .2 Ibyo umunyeshuri asanzwe azi

- gusoma neza umwandiko, gukoresha ibimenyetso by'utwatuzo,
- gukoresha inkoranya y'Ikinyarwanda,
- zimwe mu ngeri z'ubuvanganzo bwo muri rubanda nk'imigani miremire n'insigamigani n'imigani migufi.
- Ubwoko bw'amagambo
- Kwandika ibihokane n'amagambo

9.3 Igikorwa cy'umwinjizo

Umwarimu aha abanyeshuri igikorwa kibinjiza mu nsanganyamatsiko y'umutwe.

Urugero rw'igikorwa:

Uburezi n' uburere bwukwiye guhabwa umwana akiri muto kugeza amenye ubwenge bwo gutandukanya ikibi n'ikiza . Sobanura mu magambo yawe bwite uburyo dukwiye guha umwana uburere kuva akiri muto.

Umwarimu atega amatwi ibitekerezo bitandukanye abanyeshuri batanga ku bufatanye muri rusange no gukorera hamwe.

Urugero rw'ibisubizo:

- Gusobanurira abana ibirebana n' uburezi n' uburere;
- kubatoza imyifatire myiza haba ku meza , mu kuramukanya no mu birori.
- kubaha ibikoresho bibafasha gukunda ishuri mbere yo kuritangira.
- Guha abana uburere bwiza buzatuma baba abantu bahamye barangwa n' indangagaciro.

IX.4. Amasomo ari mu mutwe wa kane n'igihe yagenewe

Umutwe wa kane: Uburezi n' uburere		Umubare w'amasomo: 21
Amasomo	Intego rusange	Umubare w'amasomo
Umwandiko: Uburere buruta ubuvuke		
Isomo rya mbere: Gusoma no gusobanura umwandiko.	- Gusoma umwandiko no gusobanura amagambo atari asobanukiwe. - Gukoresha neza mu mvugo no mu nyandiko amagambo yungutse.	Isomo 1
Isomo rya kabiri: Gusoma no kumva umwandiko.	Gusubiza ibibazo byo kumva umwandiko.	Isomo 1
Isomo rya gatatu: Gusoma no gusesengura umwandiko.	- Kugaragaza ingingo z'ingenzi zikubiye mu mwandiko. -Gusobanura akamaro k'uburezi n'uburere bigaragara mu mwandiko ndetse abihuza n'ubuzima busanzwe. -Gusubiza ibibazo by'isesengura.	Isomo 1
Isomo rya kane: Umwitozo w'ubumenyi ngiro: kungurana ibitekerezo.	Gutanga ibitekerezo bihamye ashize amanga ku nsanganyamatsiko bahawe.	Isomo 1
Imyandikire yemewe y' Ikinyarwanda		
Isomo rya gatanu: Amagambo afatanye	Gutahura imyandikire y'amagambo yandikwa afatanye no kurondora aho yandikwa afatanye.	amasomo 2
Isomo rya gatandatu: Amagambo atandukanye	Gutahura imyandikire y'amagambo yandikwa adafatanye no kurondora aho yandikwa afatanye.	Amasomo 2
Umwandiko: Akamaro k' ishuri		
Isomo rya karindwi: Gusoma no gusobanura umwandiko.	- Gusoma umwandiko no gusobanura amagambo atari asobanukiwe.	Amasomo 2

	- Gukoresha neza mu mvugo no mu nyandiko amagambo yungutse.	
Isomo rya munani: Gusoma no kumva umwandiko	Gusubiza ibibazo byo kumva umwandiko.	Amasomo 2
Isomo rya kenda: Gusoma no gusesengura umwandiko	Gusubiza ibibazo byo gusesengura umwandiko.	Isomo 1
Isomo rya cumi: Umwitozo w'ubumenyi ngiro	Kwandika ibitekerezo bye ku nsanganyamatsiko bahawe yubahiriza amategeko y'imyandikire..	Isomo 1
Imigani		
Isomo rya cumi na rimwe: Imigani migufi	Gutahura inshoza n' uturango by'imigani migufi.	Isomo 1
Isomo rya cumi na kabiri: Umwitozo w'ubumenyi ngiro	Guhanga inkuru yiganjemo imigani migufi y' Ikinyarwanda.	Amasomo 2
Isuzuma risoza umutwe wa kenda		Amasomo 2
Imyitozo nzamurabushobozi na nyagurabushobozi		Amasomo 3

9.4.1. Umwandiko: Uburere buruta ubuvuke

Isomo rya mbere: Gusoma no gusobanura umwandiko

Intego zihariye
Nyuma y'iri somo umunyeshuri araba ashobora: - Gusoma umwandiko yahawe yubahiriza utwatuzo n'isesekaza. - Gusoma no gusobanura amagambo atari asobanukiwe ari mu mwandiko no kuyakoresha neza mu mvugo no mu nyandiko.
Imfashanyigisho: Igitabo cy'umunyeshuri, igitabo cy'umwarimu, imfashanyigisho z'iyumvabona, amashusho, inkoranyamagambo n'izindi mfashanyigisho zifatika.

I. Intangiriro

Umwarimu asaba abanyeshuri kwitegereza amashusho ajyanye n'umwandiko **“Uburere buruta ubuvuke”** bagiye gusoma akababazaho ibibazo bituma bavumbura insanganyamatsiko iri mu mwandiko.

Urugero rw'ibibazo yabaza n'ibisubizo:

a) Mwitgereje iyi shusho murabonaho iki?

Turabona abantu bamwe bari mu mahema abandi bari hanze yayo.

b) Murabona abo bana bameze bate? Turabona bambaye imyambaro y'ubukwe ndetse harimo n'uwambaye ivara.

c) Mugeye ku mitegurire y'aho bariya bantu bari n'imyambarire yabo murabona hari habaye iki?

Hari habaye ubukwe bwo gushyingirwa.

II. Uko isomo ryigishwa

1. Gusoma bucece

Saba abanyeshuri gusoma umwandiko bucece badahwihwisa hanyuma ubabaze ibibazo byo kugenzura ko basomye.

Urugero rw'ibibazo n'ibisubizo:

Mwitegereje iyi shusho murabonaho iki?

Turabona umugeni wambaye agatimba, umukecuru uteze urugori n'umusore wambaye ikositimu y'umukara. Hirya yabo hagaragara ihema ryicayemo abantu.

Bariya bantu bari mu ihema mutekereza ko bakoramo iki? Bari mu bukwe.

Uriya mukecuru murabona ameze ate?

Bigaragara ko akeye kandi yishimye.

Hanyuma se mutekereza ko ashimishijwe n'iki?

Ashimishijwe no kubona abana be bakoze ubukwe.

Nyuma yo gusubiza ibyo bibazo cyangwa ibindi yababaza biganisha ku mwandiko bagiye kwiga, umwarimu arabwira abanyeshuri ko bagiye gusoma umwandiko **“Uburere buruta ubuvuke”**.

c) Uyu mwandiko ufite uwuhe mutwe?

Umutwe w'uyu mwandiko ni “Uburere buruta ubuvuke”.

d) Vuga umunyarubuga umwe mu bavugwa mu mwandiko.

Umwe mu banyarubuga bavugwa mu mwandiko ni Murorunkwere.

2. Gusoma baranguruye

Somera abanyeshuri by'intangarugero ugaragaza isesekaza hanyuma ubasabe gusoma baranguruye basimburana. Genda ubakosora aho basoma nabi kandi wita ku banyeshuri bafite ibibazo byihariye. Fasha buri wese bitewe n'ikibazo afite.

3. Gusobanura amagambo

Shyira abanyeshuri mu matsinda. Saba abanyeshuri gukora igikorwa kijyanye n'inyunguramagambo kiri mu gitabo cyabo ubahe n'igihe cyo kugikora. Gendagenda mu matsinda ureba ko abanyeshuri basobanukiwe ibyo bagomba gukora kandi utanga ubufasha aho bukenewe.

Igikorwa

Soma umwandiko "Uburere buruta ubuvuke" ushakemo amagambo udasobanukiwe hanyuma uyasobanure wifashishije inkoranya cyangwa inyito afite mu mwandiko usubize n'ibibazo by'inyunguramagambo byatanzwe.

Igihe wabahaye kirangiye, saba abanyeshuri kumurika ibyo bakoze. Fatanya n'abagize amatsinda kunoza no kuzuza ibisubizo byatanzwe hanyuma ibisubizo by'ingenzi byandikwe ku kibaho, abanyeshuri bose babyandike mu makayi yabo.

Urugero rw'ibibazo n'ibisubizo byanogejwe:

Gusobanura amagambo

1. Shaka ibisobanuro by'amagambo cyangwa amatsinda y'amagambo akurikira ukurikije uko yakoreshejwe mu mwandiko:

Umwari: Umukobwa w'inkumi uwo ari we wese.

Ubwangavu: Umukobwa umaze kumera amabere.

Ihoho: Izina bita umuntu mwiza cyane.

Ubupfura: Imigirire n'imyifatire y'indakemwa ituma umuntu agwa neza abandi bakamukunda.

Agaciro: Umumaro.

Akabashwishuriza: Akabahakanira yivuye inyuma.

2. Mu byerekezo byose bishoboka (harimo n'impuzampembe), shaka amagambo avuga ku burezi n'uburere ari muri iki kinyatuzu.

Urugero: Umuryango

	A	B	C	D	E	F	G	H	H
1	U	M	U	R	Y	A	N	G	O
2	B	M	R	I	S	I	Y	A	A
3	U	B	U	T	E	I	I	M	B
4	R	A	G	B	E	S	N	A	A

5	E	J	O	I	Y	H	A	S	K
6	R	U	R	A	M	E	O	U	O
7	E	B	I	K	E	M	Y	G	B
8	B	I	S	U	R	A	A	I	W
9	U	M	U	H	U	N	G	U	A

Ibisubizo: Uburere, urugori, umubyeyi, urugori, isura, amasugi, umuhungu, abakobwa, nyina.

Umwitozo wo gukoresha amagambo mu nteruro

Umwarimu abwira abanyeshuri bose gukoresha neza amagambo mu nteruro ngufi ziboneye cyangwa kuzuzwa interuro bifashishije amagambo yakoreshejwe mu mwandiko, ariko buri munyeshuri agakora ku giti ke. Umwarimu agenda akosora buri munyeshuri uko yagiye akoresha amagambo mu nteruro.

1. Koresha amagambo akurikira mu nteruro ngufi kandi ziboneye:

Wifashije

Kuba umuryango **wifashije** bituma abawugize babaho neza.

Ubwangavu

Umukobwa urenze igihe cy'**ubwangavu** aba amaze guca akenge.

Akataraboneka

Ubukwe bwa Murorunkwere bwabaye **akataraboneka**.

Ibishuko

Abari b'u Rwanda bagomba gutozwa kwirinda **ibishuko** kuva bakiri bato.

Agaciro

Iyo umwana akurikiza inama nziza ahabwa n'abamurera, ahesha **agaciro** umuryango avukamo.

2. Uzuzwa interuro zikurikira wifashishije amagambo yakoreshejwe mu mwandiko:

Uburere duhabwa n'ababyeyi bugomba kuturanga aho turi hose.

Abana b'**abakobwa** bageze mu gihe cy'ubwangavu batozwa kutiyandarika.

Imyambaro yacu tuyigirira **isuku** kugira ngo duhore dukeye.

Umunsi w'ubukwe aba ari umunsi w'**ibirori**.

Isomo rya kabiri: Gusoma no kumva umwandiko

Intego zihariye

Nyuma y'iri somo umunyeshuri araba ashobora:

Gusoma umwandiko no gusubiza neza ibibazo byawubajijweho.

Imfashanyigisho: Igitabo cy'umunyeshuri, igitabo cy'umwarimu, imfashanyigisho z'iyumvabona, amashusho inkoranyamagambo n'ibindi.

I. Intangiriro

Umwarimu abaza abanyeshuri ibibazo bijyanye n'umwandiko baheruka gusoma akababazaho ibibazo bibinjiza mu isomo ryo kumva umwandiko.

Urugero rw'ibibazo yabaza n'urugero rw'ibisubizo:

e) Umwandiko duheruka kwiga witwa ngo iki?

Uburere buruta ubuvuke.

f) Muri rusange uvuga ku biki?

Uravuga ku burere.

c) Gusobanukirwa uburere abantu bakiri bato bimaze iki? Bituma umuntu akura bashimwa na bese kandi ntibate umuco.

II. Uko isomo ryigishwa

Gusoma no kumva umwandiko

Shyira abanyeshuri mu matsinda. Bahe igihe cyo kongera gusoma umwandiko uri mu gitabo cyabo no gusubiza ibibazo byo kumva umwandiko. Gendagenda mu matsinda ureba uko abanyeshuri bakora icyo gikorwa.

Igikorwa

Soma umwandiko "Uburere buruta ubushake" maze usubize ibibazo byawubajijweho.

Igihe wabahaye kirangiye, saba abanyeshuri kumurika ibyo bakoze. Fatanya n'abagize amatsinda kunoza no kuzuza ibisubizo byatanzwe hanyuma ibisubizo by'ingenzi byandikwe ku kibaho, abanyeshuri bese babyandike mu makayi yabo.

Urugero rw'ibibazo n'ibisubizo byo kumva umwandiko:

1. Shaka imigani migufi iri muri uyu mwandiko nurangiza unasobanure igihe ikoresheya ugendeye ku mikoreshereze yayo mu mwandiko.

"Uburere buruta ubuvuke": Bawukoresha iyo babonye umuntu witwara neza mu buzima abikomora ku burere yahawe.

"Inyana ni iya mweru": Bawukoresha iyo babonye umuntu uteye cyangwa witwara nk'umubyeyi we.

"Izina ni ryo muntu": Bawukoresha babonye umuntu urangwa n'ibikorwa bijyanye n'igisobanuro k'izina rye.

"Amagara ntaguranwa amagana": Bawuca bashaka kwerekana ko umuntu adakwiye kurarikira ubutunzi (cyanecyane amafaranga) ngo agere aho ashyira ubuzima bwe mu kaga.

2. Rondora abanyarubuga bavugwa muri uyu mwandiko.

Murorunkwere, ababyeyi be, abarezi be, inshuti n'abaturanyi, abasore bamurambagizaga, ndetse na muganga waje kumubera umugabo.

3. Erekana mu buryo burambuye imyitwarire yaranze Murorunkwere.

Murorunkwere yaranzwe no kumvira ababyeyi be, yumvira n'inama nziza yahabwaga n'inshuti n'abaturanyi. Akurikira amashuri ye neza, yirinda kwiyandarika. Byarangiye abonye akazi keza n'umugabo. Yihesha ishema arihesha n'umuryango we.

4. Ni izihe nyungu Murorunkwere yagize kubera iyo myitwarire ye myiza?

Byamuviriyemo kubona impamyabumenyi n'akazi. Nyuma abona n'umugabo umwizihye. Ibi byose kandi byamuviriyemo kwihesha ishema ndetse arihesha n'umuryango we.

5. Sobanura imyitwarire y'ababyeyi ba Murorunkwere ku bijyanye n'uburezi n'uburere bw'umukobwa wabo.

Aba babyeyi bitwaye neza ku nshingano zabo mu burere n'uburezi by'umwana wabo. Bamuhaye uburere bwiza banamubera ikitegererezo bakanamuha inama nyinshi. Bamutangiza ishuri, igihe cyose yavaga ku ishuri kandi bakamufasha gusubira mu masomo ye. Bamwitagaho, ku buryo banamusuraga no ku ishuri.

6. Muri uyu mwandiko hari abantu bavuzwemo bafata amafoto bakayashyira mu nkuru zishushanyije no mu nyandiko z'ibinyamakuru. Ni ba nde?

Ni abanyamakuru.

7. Sobanura igikorwa k'iterambere Murorunkwere yituye ababyeyi be. Yabubakiye inzu y'akataraboneka ijyanye n'igihe.

8. Sobanura akamaro k'ishuri kagaragara mu mwandiko.

Ishuri rituma umuntu ajijuka akamenya uko atunganya imibereho ye. Mu mwandiko bagaragaje Murorunkwere n'umugabo we bakurikiye amashuri yabo neza bituma babona akazi keza, bibahesha no gukora ubukwe bubahesheje ishema bukanarihesha imiryango yabo.

Isomo rya gatatu: Gusoma no gusesengura umwandiko

Intego zihariye

Nyuma y'iri somo umunyeshuri araba ashobora:

- Kugaragaza ingingo z'ingenzi zikubiye mu mwandiko.
- Gusobanura akamaro k'uburezi n'uburere bigaragara mu mwandiko ndetse abihuza

n'ubuzima busanzwe.
-Gusubiza ibibazo by'isesengura.

Imfashanyigisho: Igitabo cy'umunyeshuri, igitabo cy'umwarimu, imfashanyigisho z'iyumvabona, inkoranyamagambo n'izindi mfashanyigisho zifatika.

I. Intangiriro

Umwarimu abaza abanyeshuri ibibazo bijyanye n'umwandiko baheruka gusoma akababazaho ibibazo bibinjiza mu isomo ryo gusesengura umwandiko.

Urugero rw'ibibazo yabaza n'urugero rw'ibisubizo:

1. Ni irihe somo duheruka kwiga? Duheruka kwiga umwandiko witwa "Uburere buruta ubuvuke".

2. Vuga ikintu kimwe wibukamo.

Nibukamo ko umukobwa Murorunkwere yahesheje ababyeyi be ishema.

Nyuma yo gusubiza ibi bibazo, shyira abanyeshuri mu matsinda. Bahe igihe cyo kongera gusoma umwandiko uri mu gitabo cyabo no gusubiza ibibazo byo gusesengura umwandiko. Gendagenda mu matsinda ureba uko abanyeshuri bakora icyo gikorwa.

Igikorwa

Soma umwandiko "Uburere buruta ubuvuke" maze usubize ibibazo byo gusesengura umwandiko byatanzwe.

Igihe wabahaye kirangiye, saba abanyeshuri kumurika ibyo bakoze. Fatanya n'abagize amatsinda kunoza no kuzuza bisubizo byatanzwe hanyuma ibisubizo by'ingenzi byandikwe ku kibaho, abanyeshuri bose babyandike mu makayi yabo.

Urugero rw'ibibazo n'ibisubizo:

Urugero rw'ibibazo yababaza:

Umwandiko duheruka kwiga witwa ngo iki?

Witwa "Uburere buruta ubuvuke."

Muri rusange uvuga ku biki?

Uvuga ku buzima bw'umukobwa witwa Murorunkwere.

Ubuzima bwa Murorunkwere ubuvugaho iki?

Uvuga ukuntu yavutse agahabwa uburezi n'uburere mu muryango we, agakomereza no ku ishuri bikamuviramo kwihesha agaciro, akagahesha n'umuryango we.

Gusoma

Umwarimu abwira abanyeshuri bakabanza kongera gusoma umwandiko “**Uburere buruta ubuvuke.**” Umunyeshuri umwumwe agenda asimburana na bagenzi be, basoma baranguruye ijwi ku buryo bufasha abafite ubumuga bwo kutumva neza, maze ibibazo byo gusesengura umwandiko bakanabyandika ku kibaho kugira ngo n’ufite ikibazo cyo kutumva abisome, hanyuma bakaboneraho gutangira gusubiza ibibazo byo gusesengura umwandiko.

III. Gusesengura umwandiko

Umwarimu ashyira abanyeshuri mu matsinda ya banebane, agasaba abanyeshuri gusubiza ibibazo biteguye mu gitabo cyabo mu rwego rwo gusesengura umwandiko. Babanza kungurana ibitekerezo ku bisubizo bari butange, umwarimu na we akazenguruka mu matsinda areba niba bose bitabira gutanga ibitekerezo. Buri tsinda ryitoramo umuyobozi n’umwanditsi hanyuma uhagarariye buri tsinda akaza kumurikira abandi ibyo ryagezeho, umwarimu agafasha abanyeshuri kunonosora ibyo bagiye bageraho mu matsinda.

Urugero rw’ibibazo n’ibisubizo byo gusesengura umwandiko.

1. Uyu mwandiko uri mu buhe bwoko bw’imyandiko? Sobanura impamvu. Ni umwandiko mbarankuru.

Impamvu ni uko urondora ibintu nk’aho byabayeho, ukarondora uko byagenze ukabivuga nkaho ari impamo kabone naho byaba ari ibihimbano, uyu mwandiko uragaragaza uko ibikorwa byakurikiranye, ufite abakinankuru barimo umukinankuru mukuru n’abakinankuru bungirije. Ni inkuru igaragaza intangiriro ikageza ku iherezo ry’ibivugwamo.

2. Erekana ingingo z’ingenzi n’iz’ingereka ziri muri uyu mwandiko. Ingingo z’ingenzi:

Ubufatanye bw’ababyeyi mu kwita ku burere n’uburezi bw’umwana.

Inyungu yo gukurikira ishuri neza.

Ibyiza byo kutiyandarika no kwitwara neza mu buzima.

Ingingo z’ingereka:

Kubakira ababyeyi inzu nziza.

Ibijyanye n’uburinganire n’ubwuzuzanye.

Ubuziranenge bw’amafunguro.

3. Insanganyamatsiko ivugwa mu mwandiko ihuriye he n’ubuzima busanzwe bwa buri muni.

Uyu mwandiko ufite insanganyamatsiko y’uburere bwiza umuntu akomora mu muryango. Aho ihuriye n’ubuzima bwa buri muni ni uko uvuga ku burezi n’uburere kandi kikaba ari ikintu gishingiyeho ubuzima muri rusange.

4. Sobanura muri make ibikubiye mu gika cya nyuma cy’uyu mwandiko. Igika cya nyuma cy’uyu mwandiko gikubiyemo ukuntu Murorunkwere yabonye uwo bashingana urugo waminuje amashuri, bagakora ubukwe bw’igitangaza buhesheje icyubahiro ababyeyi, Imana n’ubuyobozi. Ubu bukwe bwariho amafunguro ateguye neza kandi bwahurije imbaga irimo n’abanyamakuru. Ibyo byose byaturutse ku burere bwiza yakomoye ku muryango na we akemera kubukurikiza.

Isomo rya kane: Umwitozo w’ubumenyi ngiro: Kungurana ibitekerezo.

Intego zihariye
Nyuma y’iri somo umunyeshuri araba ashobora: - Gusesengura insanganyamatsiko yatanzwe no kuyunguranaho ibitekerezo mu bwubahane. - Kuvugira mu ruhame ashize amanga, atanga ibitekerezo bye ku nsanganyamatsiko bahawe.
Imfashanyigisho: Igitabo cy’umunyeshuri, igitabo cy’umwarimu n’ibindi.

I. Intangiriro

Umwarimu abaza abanyeshuri ibibazo bituma bibuka umwandiko uheruka kwigwa, n’insanganyamatsiko ubumbatiye.

Urugero rw’ibibazo n’ibisubizo:

- 7. Ni uwuhe mwandiko duheruka gusesengura?**
Duheruka gusesengura umwandiko witwa “Uburere buruta ubuvuke”.
- 8. Murorunkwere uvugwa yitwaye ate mu buto bwe na nyuma yaho?**
Murorunkwere uvugwa yitwaye neza akura yubaha ababyeyi be kugeza ashyingiwe.
- 9. Uburere buruta ubuvuke bisha kuvuga iki?**
Bishaka kuvuga ko umuntu avukira mu muryango maze uburere ahawe nyuma bukaza kumugira mwiza n’iyo yaba avuka cyangwa avukira ahatari heza.

II. Uko isomo ritangwa

Igikorwa:

Ha abanyeshuri insanganyamatsiko bunguranaho ibitekerezo.

Insanganyamatsiko:

Abana bamwe bagira amahirwe bakarerwa n’ababyeyi babo bombi, abandi bakarerwa mu bigo by’imfubyi. Tanga ibitekerezo byawe ku byiza byo kurererwa mu muryango n’ingaruka urererwa mu kigo k’imfubyi ahura na zo.

Gabanya abanyeshuri mu matsinda. Bamwe bavuge ku byiza abandi bavuge ku ngaruka. Mu kumurika, habanze kumurika abavuga ibyiza abandi bavuge nyuma. Ibitekerezo bya buri ruhande byandikwe ku kibaho. Umwarimu afatanye n’abanyeshuri gufata umwanzuro. Umwarimu akurikirana uko abanyeshuri bifata imbere y’abandi n’uko bavuga bashize amanga, abagaragaje intege nke bakunganirwa.

Urugero rw’ ibitekerezo byatangwa:

Ibyiza byo kurererwa mu muryango	Ingaruka zo kurererwa mu bigo by’imfubyi
Umwana ahabwa uburere n’ababyeyi bombi akabigiraho.	Umwana ahabwa uburere n’abantu bashinze ibyo bigo ndetse n’abakozi babihemberwa bashobora guhindagurika bakabura uwo kwigiraho
Umwana akura anezerewe kuko ababyeyi bamwitaho nk’umwana bibyariye.	umwana akurana agahinda ko guhora yibaza impamvu ari aho, nta babyeyi
Umwana uri iwabo yumva yisanzuye mu byo akora kuko ababyeyi be bamwihanganira n’iyo yakosheje.	Umwana wamenye ko ari mu kigo atari mu rugo icyo bamukoreye nko muhana yumva ko bamuhoye ko batamubyaye.
Umwana agirira ubwuzu abo mu muryango we mugari bamusura.	Umwana abaho atazi inkomoko ye ntazigera amenya abo mu muryango mugari we.

9.4.2. Imyandikire yemewe y’Ikinyarwanda

Isomo rya gatanu: Amagambo afatanye

Intego zihariye
<p>Umunyeshuri ahereye ku nteruro yahawe araba ashobora: Gutahura imyandikire y’amagambo yandikwa afatanye n’ayandikwa adafatanye.</p> <p>Kurondora aho amagambo yandikwa afatanye n’aho yandikwa adafatanye.</p> <p>Gukosora umwandiko bandika neza amagambo afatana n’atandukana mu myandikire yayo.</p>
<p>Imfashanyigisho: Igitabo cy’umwarimu, igitabo cy’umunyeshuri, amabwiriza y’imyandikire yemewe y’Ikinyarwanda, igitabo k’ikibonezamvugo n’izindi mfashanyigisho zaboneka mu rwego rwo gufasha abafite ibibazo runaka.</p>

Intangiriro

Umwarimu arabaza abanyeshuri ibibazo by'isubiramo ku myandikire

1. Ni irihe jambo rifite umwihariko wo kwiharira igiheke "bg"?

2. Mu myandikire yemewe y'Ikinyarwanda ni ayahe magambo uzi akatwa?

Mu myandikire yemewe y'Ikinyarwanda ni amagambo nzi akatwa ni ibyungo "na" na "nka" n'ibinyazina ngenera.

3. Rondora ubwoko bw'amagambo uzi.

Amazina, inshinga, ibinyazina, ntera, ibyungo, impakanyu,

II.Uko isomo ryigishwa

Umwarimu yifashishije interuro zikoreshejwemo neza amagambo yandikwa afatanye n'ayandikwa atandukanye, asaba abanyeshuri kujya mu matsinda yubahiriza ihame ry'uburinganire n'ubwuzuzanye bakitegereza uko zanditse maze bagatahura imikoreshereze y'amagambo yandikwa afatanye n'amagambo yandikwa atandukanye.

Igikorwa:

Musome interuro zikurikira maze mwitegereze imyandikire y'amagambo y'umukara tsiri, muvuge imiterere n'uburyo bw'imyandikire yayo.

-Ababyeyi be bari **intangarugero** muri ako gace batuyemo.

-Uko bazaga kumusura ababyeyi **be** babazaga abashinzwe imyitwarire uko umukobwa **wabo** yitwaye.

-**Ntawutarabajije** niba hari icyo yaba yarahinduweho na bagenzi be.

-**Cyanecyane** nyina utarahwemaga kumusura igihe itariki yo gusura y'ishuri **ryabo** yageraga.

-Icyakora akabahakanira avuga ko igihe gikwiriye **nikigera** azakoshwa **nk'uko** izina rye ribivuga.

-Yahoraga yibaza icyo azakora ngo yiture umuryango we wamuhaye umurongo **agenderaho**.

-Abanyamakuru na bo bari bashitse bifatira ibyo gutangaza mu binyamakuru **byabo**.

-Biteguye ko ubwo bukwe bagiye **kububuzamo** inkuru zishushanyije.

Muri izi nteruro harimo amagambo yanditswe afatanye n'andi yanditswe adafatanye.

Nyuma yo kuganira kuri iyi myandikire, ha buri tsinda ingingo z'amabwiriza agenga ifatana ry'amagambo bazisome maze baze kujya imbere kuzisobanura. Genda unoza ibisobanuro bitanzwe. Hanyuma ingingo zirangije kuganirwaho zandikwe ku kibaho.

Ingingo z'amabwiriza zaganirwaho:

Imyandikire yemewe y'Ikinyarwanda iteganya amagambo yandikwa afatanye aha hakurikira:

Ingingo ya 1:

Amazina y'inyunge harimo n'amazina bwite y'inyunge yandikwa afatanye.

Ingero:

Umwihanduzacumu
Rugwizangoga

Ingingo ya 2:

Ibyungo "na" na "nka" bikurikiwe n'ibinyazina ngenga bivuga nyakuvuga na nyakubwirwa (ngenga ya 1 n'ya 2) byandikwa mu ijamba rimwe.

Ingero:

Ndumva **nawe** umeze **nkange**.
Ndabona **natwe** tumeze **nkamwe**.

Ingingo ya 3:

Ikinyazina ngenera gikurikiwe n'ikinyazina ngenga byandikwa mu ijamba rimwe.

Ingero:

Umwana **wange**.
Amafaranga **yabo**.

Ingingo ya 4:

Impakanyi "nta" yandikwa ifatanye n'inshinga itondaguye iyikurikiye.

Ingero:

Iwacu **ntawurwaye**.
Muri iri shuri **ntabatsinzwe**.

Ingingo ya 5:

Ibinyazina ngenga byo mu nteko ndangahantu "ho", "yo", "mo (mwo)" n'akajambo "ko" bifatana n'inshinga bikurikiye mu gihe iyo nshinga atari "ni" cyangwa "si".

Ingero:

Wa mugabo **nimusangayo turagenderako** ntitugaruka.
Umuryango we wamuhaye umurongo **agenderaho**.

Ingingo ya 6:

Ijambo “**ni**” rikurikiwe n’inshinga ifite inshoza yo gutegeka cyangwa iyo guteganya ryandikwa rifatanye na yo.

Ingero:

Nimugende mudasanga imodoka yabasize.

Nimugerayo muzamunsuhurize.

Ingingo ya 7:

Amagambo yerekana ibihe yandikwa mu ijambo rimwe: “**nimunsi**”, “**nijoro (ninjoro)**”, “**nimugoroba**”, “**ejobundi**”.

Ingero:

Aragera ino **nijoro**.

Yatashye **ejobundi**.

Ingingo ya 8:

Ijambo “**munsi**” ryerekana ahantu na ryo ryandikwa mu ijambo rimwe.

Urugero:

Imbeba yihishe **munsi** y’akabati.

Ingingo ya 9:

Imigereka ndangahantu iremewe ku ndangahantu “i” (imuhira, iheru, iburyo, ibumoso, ivure, imbere, inyuma, ibwami...) n’amagambo akomoka kuri “i” y’indangahantu ikurikiwe n’ikinyazina ngenera “wa”, n’ikinyazina ngenga yandikishwa ijambo rimwe.

Ingero:

Nujya **iburyo** ndajya **ibumoso**.

Mbwirira abari **ikambere** bazimanira abashyitsi.

Nimuza **iwacu** nzishima.

Ingingo ya 10:

Amagambo afatiwe hamwe akarema inyumane y’umugereka, inyumane y’icyungo cyangwa iy’irangamutima akomoka ku binyazina bitakibukwa amazina bisimbura yandikwa afatanye.

Ingero:

Niko, uraza?
Urahinga nuko uteza.

Ingingo ya 11:

Amagambo ashingiye ku isubiramo yandikwa afatanye.

Ingero:

Perezida yavuze ijamba arangije amashyi ngo: **“kacikaci”!**

Babwire bage binjira **umwumwe**.
Ingingo ya 12:

Ijamba “nyiri” iyo riri mu mazina amwe n’amwe y’icyubahiro rifatana n’ijamba ririkurikiye.

Ingero:

Nyiricyubahiro Musenyeri
Nyirubutungane Papa

Umwitoto ku myandikire yemewe y’Ikinyarwanda

Umwarimu atanga umwitoto ku mazina y’urusobe, agasaba buri munyeshuri gukora umwitoto ku giti ke maze akaza kubakosora, Anareba niba isomo riri kumvikana bityo aho abona hari ikibazo hagashakirwa igisubizo.

Witaye ku bumenyi bw’ururimi umaze gusobanukirwa, andukura bundi bushya ibi bika byombi ukosora amakosa y’imyandikire yaba arimo.

Umuco nyarwanda ntugacike. Umva rero mwana wa nge buriya ukwiye kugerageza kwitwara nka twe. kuko mu bintu byose umuntu uzi ubwenge agenda yigiraku babyeyi be agakurikiza inama za bo. Birumvikana ariko agomba gukurikiza imyitwarire ya bo igihe bagaragaza ubunyanga mugayo wongeye ho n’ikinya bupfura. Ibyo ari byo byose ndumva natwe tutarakubereye ababyeyi babi

Si ibyo gusa kandi; ahubwo ni witwara neza mu buzima bwa we, nta kizaguhungabanya, kandi nta wuzaguhutaza na rimwe cyangwa ngo agusuzugure. Uhereye ubu uge witabira ishuri kandi wubahe abarezi ba we. Inama nziza bakugira buri muni uzikurikize. Ntukaziteshukeho ngo ugane i buryo cyangwa i bumoso bwa zo. Ni ujya ugera i muhira uge uruhuka ho gato, ni joro usubire mu masomo yawe cyane cyane ayo utumvise neza. Ibi byose nkubwiye mwana wa nge nubikurikiza uzabona abandi bagushyigikira maze i wacu muhateze i mbere.

Ibisubizo by'umwitozo ku magambo yandikwa afatanye :

Umuco nyarwanda ntugacike. Umva rero mwana wange buriya ukwiye kugerageza kwitwara nkatwe. Kuko mu bintu byose, umuntu uzi ubwenge agenda yigira ku babyeyi be, agakurikiza inama zabo. Birumvikana ariko agomba gukurikiza imyitwarire yabo, igihe bagaragaza ubunyangamugayo wongeyeho n'ikinyabupfura. Ibyo ari byo byose, ndumva natwe tutarakubereye ababyeyi babi.

Si ibyo gusa kandi; ahubwo niwitwara neza mu buzima bwawe, ntakizaguhungabanya, kandi ntawuzaguhutaza na rimwe cyangwa ngo agusuzugure. Uhereye ubu uge witabira ishuri kandi wubahe abarezi bawe. Inama nziza bakugira buri munsu uzikurikize. Ntukaziteshukeho ngo ugane iburyo cyangwa ibumoso bwazo. Nujya ugera imuhira uge uruhukaho gato, nijoro usubire mu masomo yawe cyanecyane ayo utumvise neza. Ibi byose nkubwiye mwana wange nubikurikiza uzabona abandi bagushyigikira maze iwacu muhateze imbere.

Isomo rya gatandatu: Amagambo yandikwa adafatanye

Intego zihariye

Umunyeshuri ahereye ku nteruro yahawe araba ashobora:

-Gutahura imyandikire y' amagambo yandikwa adafatanye no kurondora aho yandikwa afatanye

-Gukosora umwandiko bandika neza amagambo afatana n'atandukana mu myandikire yayo.

Imfashanyigisho: Igitabo cy'umwarimu, igitabo cy'umunyeshuri, amabwiriza y'imyandikire yemewe y'Ikinyarwanda, igitabo k'ikibonezamvugo n'izindi mfashanyigisho zaboneka mu rwego rwo gufasha abafite ibibazo runaka.

Intangiriro

Umwarimu arabaza abanyeshuri ibibazo by'isubiramo ku myandikire.

1. Ubushize twize irihe somo?

Ubushize twize isomo ry'imyandikire y'amagambo yandikwa atandukanye.

2. Ibyungo na/nka bikurikiwe n'ibinyazina ngenga byo muri ngenga ya mbere n'iya kabiri byandikwa bite?

Ibyungo na/nka bikurikiwe n'ibinyazina ngenga byo muri ngenga ya mbere n'iya kabiri byandikwa bifatanye.

II.Uko isomo ryigishwa

Umwarimu yifashishije interuro zikoreshejwemo neza amagambo yandikwa atandukanye, asaba abanyeshuri kujya mu matsinda yubahiriza ihame ry'uburinganire n'ubwuzuzanye bakitegereza uko zanditse maze bagatahura imikoreshereze y'amagambo yandikwa atandukanye.

Igikiorwa:

Musome interuro zikurikira maze mwitegereze imyandikire y'amagambo y'umukara tsiri, muvuge imiterere n'uburyo bw'imyandikire yayo.

Dore ko ababyeyi be **bari** intangarugero aho batuye.

Yiga ku ishuri riri **ku ntera** ntoya uvuye **mu rugo** rw'iwabo.

Na we agashishikazwa no kwereka ababyeyi be ibyo yigishijwe.

"Inyana **ni iya** mweru" kandi ngo: "Uko muturera **ni ko** tuzakura".

Akababwira ko umwari w'u Rwanda adakwiye kugurwa nk'itungo.

Akaba **na we** yarakuze ari **nyiri ubupfura** mu muryango yarerewemo.

Hari abivugiye ko ubwo bukwe bagiye kububuzamo **inkuru shusho**.

Amagambo abirabiri ari muri izi nteruro yanditswe adafatanye. Muri izi nteruro harimo amagambo yanditswe afatanye n'andi yanditswe adafatanye.

Nyuma yo kuganira kuri iyi myandikire, ha buri tsinda ingingo z'amabwiriza agenga ifatana ry'amagambo bazisome maze baze kujya imbere kuzisobanura. Genda unoza ibisobanuro bitanzwe. Hanyuma ingingo zirangije kuganirwaho zandikwe ku kibaho.

Ingingo z'amabwiriza zaganirwaho:

Imyandikire yemewe y'Ikinyarwanda iteganya amagambo yandikwa adafatanye aha hakurikira:

Ingingo ya 1:

Amagambo mfutuzi yandikwa atandukanye n'amagambo afuturwa.

Ingero:

Inama **Njyanama**

Inyandiko **mvugo**

Ingingo ya 2:

Amazina nteruro agizwe n'amagambo arenze ane yo mu bisingizo, mu byivugo no mu migani yandikwa atandukanyijwe kandi agashyirwa mu twuguruzo n'utwugarizo.

Ingero:

Ubwo "Inshyikanya ku mubiri ya Rugema ahica" aba arahashinze.

"Saruhara rwa Nkomokomo umwami w'ibishwi n'ibisiga."

Ingingo ya 3:

Ibyungo “**na**” na “**nka**” bikurikiwe n’ibinyazina ngenga bivuga nyakuvugwa (ngenga ya 3) byandikwa bitandukanye n’ibinyazina ngenga.

Ingero:

Ndumva **na we** ameze **nka bo**.

Ndabona **na ko** kameze **nka bwo**.

Ingingo ya 4:

Impakanyi “**nta**” yandikwa itandukanye n’ubundi bwoko bw’ijambo riyikurikiye ritari inshinga itondaguye.

Ingero:

Nta we mbona.

Nta cyo ndwaye.

Ingingo ya 5:

Ibinyazina ngenga byo mu nteko ndangahantu “**ho**”, “**yo**”, “**mo (mwo)**” n’akajambo “**ko**” bitandukana n’inshinga ibikurikiye mu gihe iyo nshinga ari “**ni**” cyangwa “**si**”.

Ingero:

Ni ho ngiye.

Si ko avuze

Ingingo ya 6 :

Akajambo “**ko**” kunga inyangingo ebyeri gatandukana n’amagambo agakikije.

Ingero:

Nizeye **ko** tuzatsinda.

Hari abivugiye **ko** ubwo bukwe bagiye kububayazamo inkuru zishushanyije

Ingingo ya 7:

Urujyano rurimo ijambo “**ngo**” kimwe n’ibinyazina “**wa wundi**”, “**bya bindi**”, “**aho ngaho**”, “**uwo nguwo**” n’ibindi biremetse nka byo byandikwa mu magambo abiri.

Ingero:

Kugira ngo **wa wundi** atakubura, ukwiye kuba ugumye aho ngaho.

Fata aka ngaka, **ibyo ngiby**o bireke.

Ingingo ya 8:

Amagambo “**ku**” na “**mu**” yandikwa atandukanye n’ikinyazina ngenera ndetse no mu magambo “ku wa” na “mu wa” abanziriza itariki cyangwa umubare mu izina ry’umunsi.

Ingero:

Sindiho **ku bwabo**.

Navutse **ku wa** 12 Ugushyingo.

Azaza **ku wa** Mbere.

Yiga **mu wa** Kane.

Ingingo ya 9:

Ijambo “**(i) saa**”, rikurikiwe n’umubare byerekana isaha byandikwa mu magambo atandukanye.

Ingero:

Abashyitsi barahagera **saa** tatu.

I saa yine haba hakiri kare.

Ingingo ya 10:

Indangahantu “**i**” ikurikiwe n’izina bwite ry’ahantu yandikwa itandukanye n’iryo zina.

Ingero:

i Kirinda

i Muyunzwe

Ingingo ya 11:

Inshinga mburabuzi “**ari**” iyo ikoreshejwe mu nyangingo ngaragira yandikwa itandukanye n’ikinyazina kiyibanziriza n’ikiyikurikira.

Ingero:

Itegeko rihana umuntu **uwo ari we** wese wangiza umutungo wa Leta.

Ibyo ari byo byose sindara ntaje kukureba.

Ingingo ya 12:

Amagambo ahuje ishusho n’inyumane, ibinyazina biri kumwe bikerekeza ku kintu kizwi cyangwa kibukwa mu buryo bugaragara byandikwa bitandukanye.

Ingero:

Uko arya **ni ko** akora.

Uku kwezi **ni uko** guhinga.

Ingingo ya 13:

Amazina bwite y’ibihungu n’ay’aturere afite indomo yandikwa atandukanye n’iyo ndomo. Iyo ndomo ikandikwa mu nyuguti nto, keretse iyo itangira interuro.

Ingero:

A Marangara n’i Gisaka ni tumwe mu turere twa kera tuvugwa mu mateka y’**u Rwanda**.

U Bubirigi ni kimwe mu bihugu by’**i Burayi**.

Ingingo ya 14:

Akabimbura “**nyiri**” n’inshinga mburabuzi “**ni**” na “**si**” byandikwa bitandukanye n’amazina abikurikiye.

Ingero:

Nyiri ubwenge aruta nyiri uburyo.

Amasunzu **si** amasaka.

Umwana **ni** umutware.

Umwitoto ku myandikire yemewe y’Ikinyarwanda

Umwarimu atanga umwitoto, agasaba buri munyeshuri gukora umwitoto ku giti ke. Maze akaza kubakosora anareba niba isomo ririmo kumvikana, bityo aho abona hari ikibazo hagashakirwa igisubizo.

Igikorwa:

Andukura bundi bushya ibi bika byombi bikurikira ukosora amakosa y’imyandikire yaba arimo witaye ku bumenyi bw’ururimi umaze gusobanukirwa.

Koko ubwenge burarahurwa. umunyeshuri yakundaga kwitabira ishuri. Igihe kiragera yiga mu ishami ry'indimi, maze agakunda kwitabira ibiganirompaka. Kubera ubuhanga abantu bamubonanaga, iyo bakoraga inama niwe basabaga kuzikorera inyandikomvugo. Aho arangirije amashuri yisumbuye, ategereje kujya mu mashuri makuru, doreko yari yagize amanota abimwemerera, yabaye yikorera ibihangano by'umuconyarwanda. Ahanga ibyivugo n'imigani miremire agakoreshamo na ya magambo atoroshye gukoresha nka "Saruhararwa Nkomokomo umwami w'ibishwin'ibisiga", "Inshyikanyakumubiriya Rugemahica", "Rukubira umukakarwagikenyamukambwe ikaba impyisi y'umukubita igatwara inkotamukanwa iti: 'Ubwonzamutse Rukoma ni ntamanukana Bikomo muzankure muri izimpyisi' ". Ageze n'ahongaho muri kaminuza, yabwiye bagenzi beko inzoze ari izo kuba umuntu ukomeye. Nibyo kandi koko ngo: "Ushaka arashobora". Ibyo ari byo byose amashuri ye yayarangije afite amanota menshi bihebuje, ahita abona akazi keza k'ubusemuze kwa Nyir'icyubahiro Musenyeri. Kubera ko yakomeje kugaragaza ubuhanga n'umurava, yazamuwe mu ntera ahabwa gukomeza uwo murimo kwa Nyiri ubutungane Paapâ.

Ibisubizo by'imyitoto ku magambo yandikwa atandukanye:

Koko ubwenge burarahurwa. Umunyeshuri yakundaga kwitabira ishuri. Igihe kiragera yiga mu ishami ry'indimi, maze agakunda kwitabira ibiganiro mpaka. Kubera ubuhanga abantu bamubonanaga, iyo bakoraga inama ni we basabaga kuzikorera inyandiko mvugo. Aho arangirije amashuri yisumbuye, ategereje kujya mu mashuri makuru, dore ko yari yagize amanota abimwemerera, yabaye yikorera ibihangano by'umuco nyarwanda. Ahanga ibyivugo n'imigani miremire agakoreshamo na ya magambo atoroshye gukoresha nka "Saruhara rwa Nkomokomo umwami w'ibishwi n'ibisiga", "Inshyikanya ku mubiri ya Rugemahica", "Rukubirumukaka rwa Gikenyamukambwe" ikaba impyisi y'umukubita igatwara inkota mu kanwa iti: 'Ubwo nzamutse Rukoma nintamanukana Bikomo muzankure muri izi mpyisi.'

Ageze n'aho ngaho muri kaminuza, yabwiye bagenzi be ko inzozi ze ari izo kuba umuntu ukomeye. Ni byo kandi koko ngo: "Ushaka arashobora". Ibyo ari byo byose amashuri ye yayarangije afite amanota menshi bihebuje, ahita abona akazi keza k'ubusemuze kwa Nyir'icyubahiro Musenyeri. Kubera ko yakomeje kugaragaza ubuhanga n'umurava, yazamuwe mu ntera ahabwa gukomeza uwo murimo kwa Nyirubutungane Papa.

9.4.3. Umwandiko: Akamaro k'itorero

Isomo rya karindwi: Gusoma no gusobanura umwandiko

Intego zihariye

Nyuma y'iri somo umunyeshuri araba ashobora:

- Gusoma umwandiko no gusobanura amagambo atari asobanukiwe.
- Gukoresha neza mu mvugo no mu nyandiko amagambo yungutse.

Imfashanyigisho: Igitabo cy'umunyeshuri, igitabo cy'umwarimu, imfashanyigisho z'iyumvabona, amashusho, inkoranyamagambo n'izindi mfashanyigisho zifatika.

I. Intangiriro

Umwarimu asaba abanyeshuri kwitegereza amashusho ajoyanye n'umwandiko **“Akamaro k'itorero”** bagiye gusoma akababazaho ibibazo bituma bavumbura insanganyamatsiko cyangwa ibikubiye mu mwandiko bagiye gusoma.

Urugero rw'ibibazo yabaza n'ibisubizo:

1. Mwitgereje iyi shusho murabonaho iki?

Turabona abana babiri (umuhungu n'umukobwa) bareba mu gitabo gishushanyijemo indege.

2. Utekereza ko bariya bana bari he?

Bameze nk'abari ku ishuri.

3. Kuki ari umuhungu n'umukobwa?

Impamvu ni uko abana bose bagomba kwiga nta vangura ribayeho.

4. Ziriya ndege ziri hejuru mu tuziga murazitekerezaho iki?

Turatekereza ko bariya banyeshuri bazitegereza bikaba bivuze ko mu kamaro k'ishuri hashobora kubamo no kugenda mu ndege, kuyitwara, kuyigura ndetse no kuyikora.

Nyuma yo gusubiza ibyo bibazo cyangwa ibindi yababaza biganisha ku mwandiko bagiye kwiga umwarimu arabwira abanyeshuri ko bagiye gusoma umwandiko **“Akamaro k'ishuri”**.

II. Gusoma umwandiko mu matsinda.

Gusoma bucece

Umwarimu ashyira abanyeshuri mu matsinda ya banebane akongera kubibutsa urupapuro ruriho umwandiko **“Akamaro k'ishuri.”** Umwarimu abwira abanyeshuri gusoma umwandiko bucece kandi buri muntu ku giti ke.

Iyo amaze kubona ko barangije gusoma bucece, umwarimu ababaza ibibazo bike bigaragaza ko abanyeshuri basomye koko.

Urugero rw'ibibazo yababaza n'ibisubizo byabyo:

Uyu mwandiko uravuga ku biki?

Uravuga ku ishuri.

Ni ibiki urivugaho?

Uravuga ku kamaro karyo mu buzima bw'umarikurikiye neza.

2. Gusoma baranguruye

Somera abanyeshuri by'intangarugero ugaragaza isesekaza hanyuma ubasabe gusoma baranguruye basimburana. Genda ubakosora aho basoma nabi kandi wita ku banyeshuri bafite ibibazo byihariye. Fasha buri wese bitewe n'ibibazo afite.

3. Gusobanura amagambo

Shyira abanyeshuri mu matsinda maze ubasabe gukora igikorwa kijyanye n'inyunguramagambo kiri mu gitabo cyabo ubahe n'igihe cyo kugikora. Gendagenda mu matsinda ureba ko abanyeshuri basobanukiwe ibyo bagomba gukora kandi utanga ubufasha aho bukenewe.

Igikorwa:

Soma umwandiko "Akamaro k'ishuri" ushakemo amagambo udasobanukiwe hanyuma uyasobanure wifashishije inkoranya cyangwa inyito afite mu mwandiko usubize n'ibibazo by'inyunguramagambo byatanzwe.

Igihe wabahaye kirangiye, saba abanyeshuri kumurika ibyo bakoze. Fatanya n'abagize amatsinda kunoza no kuzuza ibisubizo byatanzwe hanyuma ibisubizo by'ingenzi byandikwe ku kibaho, abanyeshuri bose babyandike mu makayi yabo.

Urugero rw'ibibazo n'ibisubizo byanogejwe:

1. Shaka ibisobanuro by'amagambo akurikira ukurikije uko yakoreshejwe mu mwandiko:

Byarafatitse: Byaragaragaye ko bifite ireme.

Rubebe: Umuntu utagira uburere, ikirara.

Akayabo: Ibintu byinshi cyane.

Injijuke: Umuntu usobanukiwe, ufite ubwenge.

Urufaya: Aha bishatse kuvuga amashyi n'impundu byinshi cyane.

2. Shaka impuzanyito z'amagambo akurikira yakoreshejwe mu mwandiko:

Guhezwa: **Gukumirwa, kudahabwa ibyo wari ufiteye uburenganzira.**

Ubukungu bwinshi: **Ubukire bwinshi.**

Gusanga: **Kugana.**

Ingenzi: **Ingirakamaro.**

3. Shaka imbusane z'amagambo akurikira yakoreshejwe mu mwandiko:

Igihombo ≠ **Inyungu**
Ushimwa ≠ **Ugawa, unengwa**
Inzitizi ≠ **Inyunganizi**
Abagusanze ≠ **Abaguhunze.**

Umwitoto wo gukoresha amagambo mu nteruro

Umwari mu abwira abanyeshuri bese gukoresha neza amagambo mu nteruro ngufi ziboneye cyangwa kuzuza interuro bifashishije amagambo yakoreshejwe mu mwandiko, ariko buri munyeshuri agakora ku giti ke. Umwarimu agenda akosora buri munyeshuri uko yagiye akoresha amagambo mu nteruro.

Koresha amagambo akurikira dusanga mu mwandiko mu nteruro ngufi kandi ziboneye.

Abatakuzi

Rwanda yacu ubwiza bwawe tuzaburira **abatakuzi.**

Umutwaro

Birabujijwe kwikoreza umwana bakiri bato **umutwaro** uremereye.

Umubyeyi

Umuntu mukuru wese w'umugiraneza bamwita **umubyeyi.**

Uburezi

Uburezi bufite ireme ni inkingi y'iterambere.

Ubumuga

Abafite **ubumuga** bagomba kwitabwaho nk'abandi kuko atari bo baba barabwiteye.

Isomo rya munani: Gusoma no kumva umwandiko

Intego zihariye

Nyuma y'iri somo umunyeshuri araba ashobora:

Gusoma umwandiko no gushyiraho neza ibibazo byawubajijweho.

Imfashanyigisho: Igitabo cy'umunyeshuri, igitabo cy'umwarimu, imfashanyigisho z'iyumvabona, amashusho inkoranyamagambo n'ibindi.

I. Intangiriro

Umwari mu abaza abanyeshuri ibibazo bijyanye n'umwandiko baheruka gusoma akababazaho ibibazo bibinjiza mu isomo ryo kumva umwandiko.

Urugero rw'ibibazo yabaza n'urugero rw'ibisubizo:

Inkuru ibarwa mu mwandiko irabera he?

Inkuru ibarwa mu mwandiko irabera mu muryango no ku ishuri.

Ni iki kivugwa mu mwandiko cyahindutse amateka muri iki gihe turimo?

Ni uburyo hambere abafite ubumuga batigaga none ubu hakaba harimakajwe uburezi budahaheza uwo ari we wese.

II. Uko isomo ritangwa

Igikorwa

Ongera usome umwandiko “Akamaro k’ishuri” maze usubize ibibazo byo kumva umwandiko byatanzwe.

Igihe wabahaye kirangiye, saba abanyeshuri kumurika ibyo bakoze. Fatanya n'abagize amatsinda kunoza no kuzuza bisubizo byatanzwe hanyuma ibisubizo by'ingenzi byandikwe ku kibaho, abanyeshuri bose babyandike mu makayi yabo.

Urugero rw'ibibazo n'ibisubizo batanga:

1. Uyu mwandiko uravuga ku ki? icyo kintu kiravugwaho iki?

Uravuga ku ishuri cyangwa se uburezi muri rusange. Iri shuri rirasingizwa kubera akamaro karyo.

2. Erekana inyungu yo gukurikirana neza inzira y'ishuri.

Inyungu yabyo ni uko bituma umuntu ajijuka akirinda kuba ikirara ngo yangirike, ahubwo agakora ibikorwa byiza byo kumuteza imbere.

3. Abanyarwanda bagira bati: “Kutiga biragatsindwa”. Sobanura iyi mvugo wifashishije ibivugwa mu mwandiko.

“Kutiga biragatsindwa” kuko bituma umuntu yubikirwa n'icuraburindi ry'ubujiji bityo bikamudindiza mu iterambere. Ubwo kandi n'ubukungu burahadindirira.

4. Sobanura ibyiciro by'abantu bashimwa muri uyu mwandiko.

Ikiciro cy'ababyeyi batoza umwana uburere bwiza, bakamujiyana mu ishuri, bakamuha ibikoresho by'ishuri, n'ikiciro cy'abarezi bagira uruhare rwo gutanga ubumenyi n'uburere.

5. Sobanura ukuntu uburezi n'ubumenyi ishuri ritanga bishobora kongera umutungo.

Uburezi n'ubumenyi bikomoka ku ishuri bishobora kongera ubukungu kuko bituma umuntu amenya kwitwara neza, ibi bigatuma yirinda ingeso mbi zamutera gusesagura. Aboneraho ubumenyi n'ikoranabuhanga bimufasha kongera umutungo binyuze no mu gukunda umurimo no kuwunoza.

6. Uyu mwandiko uravuga iki ku barwayi n'abafite ubumuga?

Uravuga ko bakwiye kwitabwaho ku bijyanye no kwiga, ibyo guhezwa bigasigara ari amateka.

7. Erekana aho ubuyobozi bwiza buhuriye n'ibivugwa muri uyu mwandiko? Aho ubuyobozi bwiza buhuriye n'umwandiko ni aho bavuga ko abakurikiye ishuri kandi bagakurikiza ibyo ryabatoje bavamo abayobozi beza. Baba baratojwe ikinyabupfura, gukunda umurimo no kuwunoza.

8. Ni uwuhe mugenzi mwiza ujyanye n'umuco w'Abanyarwanda wo gushimira wavuzwe mu mwandiko?

Gutanga (gukoma) amashyi no kuvuza impundu, ndetse no kwifuriza ibyiza.

Isomo rya kenda: Gusoma no gusesengura umwandiko

Intego zihariye
Nyuma y'iri somo umunyeshuri araba ashobora: -Gusobanura akamaro k'ishuri abihuza n'ubuzima busanzwe. -Gusubiza ibibazo by'isesengura.
Imfashanyigisho: Igitabo cy'umunyeshuri, igitabo cy'umwarimu, imfashanyigisho z'iyumvabona, n'izindi mfashanyigisho zifatika.

I. Intangiriro

Umwarimu abaza abanyeshuri ibibazo byo kwiyibutsa umwandiko baheruka gusoma.

Urugero rw'ibibazo yabaza n'urugero rw'ibisubizo:

Umwandiko duheruka kwiga witwa ngo iki?

Umwandiko duheruka kwiga witwa "Akamaro k'ishuri".

Muri rusange uvuga ku biki?

Uvuga ku byiza byo kwitabira ishuri no kurikurikira neza.

Kwitabira ishuri bimaze iki?

Bituma umuntu ajijuka agaha ubuzima bwe ikerekezo bityo bikazamufasha kubaho neza, akigirira akamaro, akakagirira igihugu ke n'umuryango rusange w'abantu.

Nyuma yo gusubiza ibi bibazo, shyira abanyeshuri mu matsinda. Bahe igihe cyo kongera gusoma umwandiko uri mu gitabo cyabo no gusubiza ibibazo byo gusesengura umwandiko. Gendagenda mu matsinda ureba uko abanyeshuri bakora icyo gikorwa. Fasha abafite ibibazo byihariye.

Igikorwa

Soma umwandiko "Akamaro k'ishuri" maze usubize ibibazo byo gusesengura umwandiko byatanzwe.

Igihe wabahaye kirangiye, saba abanyeshuri kumurika ibyo bakoze. Fatanya n'abagize amatsinda kunoza no kuzuzwa bisubizo byatanzwe, hanyuma ibisubizo by'ingenzi byandikwe ku kibaho.

Urugero rw'ibibazo n'ibisubizo:

1. Uyu mwandiko uri mu buhe bwoko bw'imyandiko?

Uyu mwandiko uri mu bwoko bw'imyandiko yitwa imivugo.

2. Garagaza uturango twa bene ubwo bwoko bw'umwandiko.

Umuvuguzi ni ubwoko bw'umwandiko w'ubuvanganzo urangwa n'ibi bikurikira:

Uba wanditse mu mikarago.

Buri mukarago utangizwa inyuguti nkuru.

Ukoresha imvugo ijimije kandi itatse inganzo (yiganjemo uturango tw'ikeshamvugo).

Ku bijyanye n'ikivugwa usanga urata cyangwa utaka ubwiza bw'umuntu cyagwa ikintu runaka, cyangwa se bikaba kubyamagana bitewe n'ububi umuhanzi abibonaho.

3. Erekanako aho insanganyamatsiko y'uyu mwandiko ihuriye n'ubuzima busanzwe bwa buri munsu?

Aho bihuriye ni uko uvuga ku kamaro k'ishuri. Ni mu gihe rero kuko ishuri ari ikintu gihuriweho n'ibyiciro byinshi by'abantu. Abanyeshuri, abarezi, ababyeyi, abayobozi mu nzego zinyuranye n'abandi.

4. Garagaza ibindi bintu birebana n'ishuri ubona bitavuzweho muri uyu mwandiko.

Kwiga kubana n'abandi, imyambaro y'ishuri, ubusitani bw'ishuri, imirimo ikorerwa ku ishuri nk'iy'ubuhinzi n'ubworozi...

Isomo rya cumi: Ubumenyi ngiro

Intego zihariye

Nyuma y'iri somo, umunyeshuri araba ashobora:
Kwandika ibitekerezo bye ku nsanganyamatsiko bahawe yubahiriza amategeko y'imyandikire.

Imfashanyigisho: Igitabo cy'umwarimu, igitabo cy'umunyeshuri, imyandiko ivuga ku kamaro k'ishuri, amabwiriza agenga imyandikire n'izindi mfashanyigisho zaboneka mu rwego rwo gufasha abanyeshuri.

I. Intangiriro

Umwarimu abaza abanyeshuri ibibazo bituma bibuka umwandiko uheruka kwigwa, n'insanganyamatsiko ubumbatiye.

Urugero rw'ibibazo yababaza:

Ni uwuhe mwandiko duheruka gusesengura?

Umwandiko duheruka gusesengura witwa "Akamaro k'ishuri."

Muri uyu mwandiko hagaragajwe iki muri rusange?

Hagaragajwe akamaro k'ishuri.

Uwo mwandiko uri mu buhe bwoko bw'imyandiko?

Uwo mwandiko uri mu buhe bw'imyandiko imyandiko yitwa "imivugo".

II. uko isomo ryigishwa

Umwarimu atanga umwitozo usaba abanyeshuri gutanga ibitekerezo byabo bandika ku kamaro k'ishuri. yubahiriza amabwiriza agenga imyandikire.

Igikorwa:

Andika mu magambo make ibitekerezo byawe ku kamaro k'ishuri mu burezi n'uburere by'umwana kandi wubahirize amabwiriza y'imyandikire yemewe y'Ikinyarwanda.

Urugero rw'igisubizo:

Ibitekerezo biranyurana bitewe n’imyumvire y’abanyeshuri. Umwarimu abakosora areba ibitekerezo byatanzwe niba koko bigusha ku kamaro k’ishuri kandi inyandiko yubahirije amabwiriza y’imyandikire yemewe y’Ikinyarwanda.

Muri make: “Ishuri rituma umuntu ajijuka akazabaho neza mu buzima bwe kandi akigirira akamaro kuko aba yararihashyemo ubwenge n’uburere bikwiye.”

9.4.3. Imigani migufi

Isomo rya cumi na rimwe: Imigani migufi

Intego zihariye
Nyuma y’iri somo, umunyeshuri araba ashobora: Gutahura inshoza n’uturango tw’imigani.
Imfashanyigisho: Igitabo cy’umwarimu, igitabo cy’umunyeshuri, igitabo cy’ubuvanganzo n’izindi mfashanyigisho zaboneka mu rwego rwo gufasha abafite ibibazo runaka.

I. Intangiriro

Umwarimu abaza ibibazo bifitanye isano n’isomo rigiye kwigwa kugira ngo afashe abanyeshuri kuvumbura ikigwa.

Ingero z’ibibazo yababaza n’ibisubizo byabyo:

1. Ni nde watwibutsa ingeri z’ubuvanganzo bwo muri rubanda?

Harimo imigani miremire, imigani migufi, insigamigani, ibisakuzo, imbyino, ibitekerezo...

2. Mu rwego rw’imikusire umugani mugufi n’insigamugani bihuriye he? Byose bigizwe n’imvugo ikoresha amagambo make igizwe n’interuro ngufi.

3. Ko twabonye ko insigamugani igira inkomoko imigani migufi yo ihimbwa na bande?

Ntabwo wamenya uwahimbye imigani migufi, ni imvugo iba yaramenyereye igakoreshwa ariko tutazi uwayihimbye.

II. Uko isomo ritangwa

Umwarimu yifashishije ingero z’imigani y’imigenurano iri mu mwandiko “Akamaro k’itorero” ugaragara mu gitabo cy’abanyeshuri cyangwa indi migenurano yihitiyemo, ashyira abanyeshuri mu matsinda ya babiribabiri, akabasaba gusoma imigenurano, batahura imiterere yayo, inshoza ndetse n’uturango twayo. Buri tsinda rimurikira ayandi ibyo ryagezeho, nyuma y’igihe runaka cyagenwe, umwarimu akabafasha kubinoza no kubinonosora, bikandikwa ku kibaho kandi bigasomwa mu ijwi riranguruye mu rwego rwo

gufasha ababa bakeneye ubufasha bwihariye, nk'abafite ubumuga bwo kutumva neza cyangwa kutabona neza.

Igikorwa:

Mu matsinda ya babiribabiri musome interuro zikurikira muzitekerezeho hanyuma muvuge imiterere yazo ugendeye ku butumwa bukubiyemo.

Uburere buruta ubuvuke.
Igiti kigororwa kikiri gito.
Agahugu umuco akandi umuco.
Agahugu katagira umuco karacika.
Nta mugabo umwe.
Abantu ni magirirane.
Abagiye inama Imana irabasanga.

Nyuma y'igihe yabageneye umwarimu ahuriza abanyeshuri hamwe bavuye mu matsinda, buri tsinda rikageza ku bandi ibisubizo byaryo. Ibisubizo batanga birabageza ku nshoza n'uturango by'imigani migufi.

Urugero rw'ibyava mu matsinda byanogejwe:

Inshoza y'imigani migufi

Imigani migufi ni interuro ngufi iba ikubiyemo ubutumwa mu buryo bw'amarenga. Imigani migufi ikoresha invugo igizwe n'amagambo make nyamara igisobanuro ari kirekire. Bayita kandi imigani y'imigenurano kubera ko ikoresha ifite ikintu runaka igenuriraho cyangwa ikurizaho.

Imigani migufi bayikoresha batanga impanuro, inyigisho cyangwa bagira ngo bagire ibyo bakosora mu buzima bwacu bwa buri muni, ndetse bakaba banakwerekana ibikwiye gukorwa bakangurira umuntu kubyitabira. Iyi ngeri y'ubuvanganzo ikubiyemo ubuhanga buhanitse bityo ikagaragaza umuntu wakenetse ururimi ndetse n'umuco wa ba nyirarwo.

Uturango tw'umugani mugufi

Umugani mugufi urangwa no kuba ugizwe n'amagambo make; ukoresha invugo ica amarenga ku buryo uyibwiwe rimwe na rimwe adahita yumva icyo bashatse kuvuga atarebeye mu bwenge icyo bakurijeho. Umugani w'umugenurano uba ugizwe n'ibice bibiri by'interuro byuzuzanya. Ingingo zo mu buzima zifatirwaho imigenurano ni nyinshi kandi ntawamenya uwahimbye umugenurano.

Umugani mugufi usobanurwa mu buryo bubiri:

Uburyo bwa mbere ni uburyo bwa kamere yawo bukoresha invugo itaziguye; ni ukuvuga igisobanuro cy'amagambo awugize ubwawo nk'interuro.

Uburyo bwa kabiri ari bwa bundi bw'amarenga bushushanya busaba uwo bawuciriye kwitonda agakoresha inyurabwenge kugira ngo avumbure ubutumwa bukubiyemo.

Ingero z'imigani migufi isobanuye:

Ntawuvuma iritararenga:

Uburyo bwa mbere (kumva amagambo agize interuro): Hano iryo bavuga rirenga ni "izuba." "Kuvuma" byo bisobanuye; gutuka cyangwa kwifuriza umuntu nabi. Ubwo bishatse kuvuga ko ntawutuka izuba ritararenga.

Uburyo bwa kabiri (uburyo bw'amarenga): Uyu mugani ushatse gusobanura ko ntawukwiye kwiheba burundu kubera ibibazo ahuye na byo kuko bishobora guhinduka mu kanya gato agahembuka. Bawucira umuntu bitewe n'ibibazo by'ubuzima ahuye na byo bagira ngo bamwihanganishe areke kwiheba.

Agapfa kaburiwe ni impongo:

Uburyo bwa mbere: Kuburira ni ukugira inama. Impongo ni ubwoko bw'inyamaswa. Ni ukuvuga ko impongo ari inyamaswa ipfa kandi yari yagiriwe inama zo gukira.

Uburyo bwa kabiri: Uyu mugani ushatse gusobanura ko igihe cyose umuntu ahawe inama nziza ntazikurikize ashobora guhura n'ibibazo bikomeye. Bawucira umuntu bagira ngo bamukebure agaruke mu murongo adashyira ubuzima bwe mu kaga.

Igiti kigororwa kikiri gito:

Ubusanzwe abamenyere iby'ubuhinzi babona ko iyo ushaka kugira isura runaka uha igiti ugomba kubikora kikiri gito kitarakomera; iyo ugoroye igiti kimaze gukura cyararengeranye; kiravunika. Uyu mugani rero bawuca bagereranya igiti n'umwana bakaba bashaka kuvuga ko umwana ahabwa uburere akiri muto, amazi atararenga inkombe. Ibyo bituma akurana uburere bwiza yatojwe hakiri kare; bitaba ibyo rero ukaba utamukosora yaramaze gukura.

Imyitozo ku migani y'imigenurano

Umwarimu aratanga umwitozo ukorwa mu matsinda ya babiribabiri Uyu mwitozo urakorwa nk'umukoro uzamurikwa nyuma y'igihe abanyeshuri bumvikanye n'umwarimu.

Mu gihe cyo kumumurika ibyagezweho, umwarimu azagenzura ko ibibazo byatanzwe bisubijwe neza ndetse ko umwandiko bahimbye wubahirije ibisabwa.

Ibibazo yatanga ku migani mugufi:

Nimushake imigani migufi yose yakoreshejwe mu nteruro zo mu mwandiko "Akamaro k'itorero."

Mutange imigani ibiri migufi kuri buri ngingo muri izi zikurikira:

- a) Ubugiraneza
- b) Ubupfura
- c) Ibidukikije
- d) Inama

Umukoro:

Soma umwandiko “Akamaro k’itorero” urebe uburyo imigani y’imigenurano ikoreshwejemo hanyuma nawe uhangе inkuru yiganjemo imigani migufi y’Ikinyarwanda maze uzayibarire bagenzi banyu.

Isomo rya cumi na kabiri: Umwitozo w’ubumenyi ngiro

Intego zihariye
Nyuma y’iri somo, umunyeshuri araba ashobora: Kwandika inkuru yiganjemo imigani migufi kandi yubahiriza abamwiriza y’imyandikire yemewe y’Ikinyarwanda.
Imfashanyigisho: Igitabo cy’umwarimu, igitabo cy’umunyeshuri, amabwiriza agenga imyandikire n’izindi mfashanyigisho zaboneka mu rwego rwo gufasha abanyeshuri.

I. Intangiriro

Umwarimu abaza abanyeshuri ibibazo bituma bibuka imbata y’umwandiko, n’imyandikire iboneye.

Urugero rw’ibibazo yababaza:

Umwandiko uhimbye neza ugira ibihe bice?

Umwandiko uhimbye neza ugira umutwe, intangiriro, igihimba n’umusozo.

Uwandika inkuru akora iki kugira ngo inkuru ye iryohere abazayisoma cyangwa abazayibarirwa?

Kugira ngo inkuru ye iryohere abazayisoma cyangwa abazayibarirwa, uwandika akurikiranya ibivugwa yubahiriza injyabihe yabyo kandi akandika yubahiriza imyandikire yemewe n’imikoreshereze y’utwatuzo.

Gukoresha imigani migufi mu nkuru wahimbye bifite akahe kamaro?

Gukoresha imigani migufi mu nkuru wahimbye bituma wumvikanisha ibitekerezo byinshi ukoresheje amagambo make kandi ukurura umusomyi.

II. uko isomo ryigishwa

Umwarimu atanga umwitozo usaba abanyeshuri guhanga inkuru yiganjemo imigani migufi

Igikorwa:

Hanga inkuru yiganjemo imigani migufi wubahiriza injyabihe y'ibivugwa, imyandikire yemewe n'imikoreshereze y'utwatuzo.

Mu gukosora umwarimu aragenzura ko inkuru yahanzwe yiganjemo imigani migufi kandi ikaba inubahiriza injyabihe y'ibivugwa, imyandikire yemewe n'imikoreshereze y'utwatuzo.

9.5. Isuzuma risoza umutwe waa kenda

Ibigerwaho mu isuzuma risoza umutwe wa mbere

- Ubushobozi bwo gusesengura umwandiko;
- Ubushobozi bwo kwandika yubahiriza imyandikire iboneye y'Ikinyarwanda ku magambo afatana n'adafatana;
- Ubushobozi bwo gukoresha imigani y'imigenurano mu mvugo no munyandiko.

Ifashishe ibibazo biri mu gitabo cy'umunyeshuri hanyuma utegurire abanyeshuri isuzuma. Saba abanyeshuri kwitegura gukora isuzuma risoza umutwe wa mbere buri wese ku giti ke. **Urugero rw'ibibazo n'ibisubizo by'isuzuma:**

Ibibazo byo kumva no gusesengura umwandiko

1. Rondora abanyarubuga bavugwa muri uyu mwandiko?

Nyagahungu, Nyiramahirwe, umugabo wa Nyiramahirwe, abana bo kwa Nyiramahirwe.

2. Nyagahungu yakiriwe ate akigera mu muryango wo kwa nyirasenge? Sobanura impamvu yakiriwe muri ubwo buryo.

Yakiriwe neza cyane baramuzimanira. Impamvu ni uko babyara be bari baratojwe uburere bwiza mu muryango wabo.

3. Ni iyihe mpamvu nyamukuru y'uruzinduko rwa Nyagahungu kwa nyirasenge?

Yari yazinduwe no kubatumira mu birori byo kwakira impamyabumenyi y'amashuri ya kaminuza no kwerekana umukunzi we mu muryango. Yasabiraga na babyara be uruhushya rwo kuzaza kubafasha imirimo muri ibyo birori.

4. Garagaza unasobanure imwe mu migenzo myiza y'umuco nyarwanda igaragara muri uyu mwandiko usobanure n'abo igaragara.

Umugenzo mwiza wo gutumirana no kudahishanya ibirori: Ugaragara kuri Nyagahungu n'umuryango w'iwabo kuko ibirori bye yagiye kubimenyesha no kubitumiramo umuryango wo kwa nyirasenge.

Umugenzo mwiza wo gusurana: ugaragara kuri Nyiramahirwe n'umugabo we kuko Nyagahungu abasura yasanze na bo bagiye gusura abaturanyi babo.

Umugenzo mwiza wo kutarogoya ikiganiro cy'abandi: Ugaragara ku mugabo wa Nyiramahirwe n'abana be kuko bigaragara ko bahaye umwanya Nyagahungu akaganira na nyirasenge bisanzuye.

Umugenzo mwiza wo kudakekakeka ibyo umuntu adafitiye gihamya: Ugaragara kuri Nyiramahirwe aho yivugira ko atagombaga gukeka ko umukobwa yasanze kwa Nyagahungu ari we bitegura kurushingana.

Umugenzo wo kuganiriza abashyitsi, kubaherekeza no kwibuka gutashya abandi kandi na yo iramuranga.

5. Gereranya ibivugwa muri uyu mwandiko n'ubuzima busanzwe bwa buri muni.

Uyu mwandiko uhuye cyane n'ubuzima busanzwe kuko ugaragaramo ibintu byinshi mu biranga ubuzima busanzwe bw'Abanyarwanda. Gusurana, gutumirana, gufashanya mu mirimo imwe n'imwe, gushinga urugo, kwiga amashuri n'ibindi.

6. Sobanura mu magambo yawe uko ikiganiro cya Nyiramahirwe n'umwisengeneza we cyasojwe.

Iki kiganiro cyasojwe Nyagahungu ashimira nyirasenge ko yemeye kumutega amatwi no kwakira ibyifuzo yamugejejeho. Nyagahungu kandi asoza agaragaza umuco mwiza wo kwibuka gusezera ku bagize umuryango yasuye.

7. Vuga abanyarubuga bakuru bari muri uyu mwandiko unasobanure impamvu.

Ni Nyagahungu na Nyiramahirwe. Kubera ko bigaragara ko ikiganiro cyabo ari cyo gifata umwanya munini mu mwandiko, akaba ari cyo umwandiko wubakiyeho.

II. Inyunguramagambo

1. Tanga ibisobanuro by'amagambo akurikira ukurikije uko yakoreshejwe mu mwandiko.

Ingorabahizi: Ibintu bikomeye cyane, biruhije.

Nta yindi ntumwa: Gahunda ni iyo duhanye.

Inkumi: Umukobwa ugeze mu gihe cyo gushyingirwa.

Twabukereye: Twiteguye, twabyambariye.

Uduca mu rihumye: Udukungura, uhimbira tutamureba.

2. Shaka amagambo ari mu mwandiko y'imbusane z'aya yatanze.

Umusangwa ≠ **Umushyitsi.**

Akazuba ≠ **Akavura.**

Gusuzugura ≠ **Kubaha.**

3. Koresha amagambo akurikira mu nteruro ngufi kandi ziboneye.

Uburere

Uburere bwiza umwana abuharwa mu muryango no ku ishuri.

Indangagaciro

Indangagaciro z' umuco nyarwanda zikwiye kubahirizwa na buri wese.

Irungu

Iyo umuntu aganiriye n'abandi bimurinda kugira **irungu.**

Akaducucura

Nimugenda mwibuke gukinga neza hatagira umujura wingira mu nzu **akaducucura**.

Kurenza umuntu irembo

Reka uyu mushyitsi wansuye mbanze **murenze irembo** ndaje duhane gahunda neza.

III. Ubumenyi bw'ururimi n'ubuvanganzo:

1. Kosora umwandiko ukurikira wandika neza amagambo afatana n'adafatana ukurikije uko bigenwa n'amabwiriza y'imyandikire yemewe y'Ikinyarwanda.

Umwana warezwe neza agakurira mumuco nyarwanda agendana ishema akarangwa n'umurava mu byo akora. Si byo gusa; ahubwo usanga arangwa n'umuco mwiza wo kumvira abamukuriye cyanecyane mu gihe bamuyobora mu nzira nziza ijyanye n'umuco wabo. Iyo ari mu ishuri ntapfa gufata ijambo mu kajagari; ahubwo akurikiza gahunda y'uko hagomba kuvuga umwe umwe. Umuntu wese rero akwiye kurangwa n'ikinyabupfura mu byo akora byose n'aho ari hose.

Igisubizo:

Umwana warezwe neza agakurira mu mucu nyarwanda agendana ishema akarangwa n'umurava mu byo akora. Si ibyo gusa; ahubwo usanga arangwa n'umuco mwiza wo kumvira abamukuriye cyanecyane mu gihe bamuyobora mu nzira nziza ijyanye n'umuco wabo. Iyo ari mu ishuri ntapfa gufata ijambo mu kajagari; ahubwo akurikiza gahunda y'uko hagomba kuvuga umwumwe. Umuntu wese rero akwiye kurangwa n'ikinyabupfura mu byo akora byose n'aho ari hose.

2. Sobanura iyi migani migufi nurangiza uvuge aho ihuriye n'insanganyamatsiko y'uburezi n'uburere.

Ubwenge burarahurwa:

Uyu mugani ushatse gusobanura ko umuntu atakwiycarira gusa ngo ubumenyi buzamwizanira; ahubwo ko agomba kwegera abandi bakagenda bamwungura ibyo atazi. Aho uyu mugani uhuriye n'insanganyamatsiko y'uburezi n'uburere ni uko ibyo byose abyungukira mu bamurera ndetse n'abamwigisha muri gahunda zinyuranye.

Nyiri ikirimi kibi yatanze umurozi gupfa:

Uyu mugani ushatse kuvuga ko umuntu agomba kwitwararika ibyo avuga, ntapfe guhuragura amagambo adafitiye gihamya kuko bishobora kumukoraho. Uyu mugani uhuye n'insanganyamatsiko y'uburezi n'uburere kuko mu biranga umuntu warezwe neza harimo no kutagenda abunza umunwa.

Umwana apfa mu iterura:

Uyu mugani ushatse kuvuga ko uko umuntu azaba bitegurwa guhera akiri muto. Uyu mugani uhuye n'insanganyamatsiko y'uburezi n'uburere kuko iyo umuntu atarezwe ngo anigishwe akiri muto aba atakaye kubikosora ugasanga bigoranye cyangwa se bitagishoboka.

IV. Ihangamwandiko

Hanga umwandiko uvuga ku nsanganyamatsiko y'uburezi n'uburere wiganjemo imigani migufi kandi ukoresheho n'ikeshamvugo.

Umwandiko umunyeshuri ahanga ugomba kuba uvuga kuri zimwe mu ngingo zikurikira:
Akamaro k'umuryango mu burere bw'umwana.
Akamaro k'ishuri mu burere bw'umwana.
Akamaro k'itorero mu gihe cya kera no kuri ubu.
Imyitwarire y'umuntu wahawe uburere bukwiye.

(Umwarimu akosora umwandiko areba niba abanyeshuri, bubahirije ibisabwa mu ihangamwandiko, akanagenzura niba imigenurano yakoreshejwe ari yo koko).

9.6. Imyitozo nzamurabushobozi na nyagurabushobozi

Imyitozo nzamurabushobozi

1. Vuga akamaro k'ishuri n'akamaro k'itorero mu burere bw'umwana w'Umunyarwanda.

Ishuri ritanga ubumenyi butandukanye, ku ishuri umuntu ahigira byinshi bigamije kumwubaka no gutuma yihesha agaciro mu ruhando rw'abandi. Impamyabumenyi umuntu akura ku ishuri zituma umuntu abasha gushaka akazi kamubeshaho mu buzima we ubwe n'umuryango we. Ishuri rituma umuntu ajijuka akirinda kuba ikirara ngo yangirike, ahubwo agakora ibikorwa byiza byo kumuteza imbere.

2. Iyo bavuze ngo : “Uburere buruta ubuvuke” baba bashaka kuvuga iki? Bishatse kuvuga ko ibyo umuntu yungukira ku bandi mu burere ahabwa n'ababyeyi ndetse n'abandi bagenda bamurera nyuma yo kuvuka, ni byo bimugira umuntu nyamuntu ufite agaciro runaka mu bandi. Kuko umuntu avutse nyuma ntarerwe, nta muco yagira nta n'ubwenge yagira.

3. Tanga ingero enye zigaragaza aho amagambo yandikwa afatanye mu Kinyarwanda.

Amazina y'inyunge harimo n'amazina bwite y'inyunge yandikwa afatanye. Urugero:
Rugwizangoga

Ibyungo “na” na “nka” bikurikiwe n'ibinyazina ngenga bivuga nyakuvuga na nyakubwirwa (ngenga ya 1 n'iya 2) byandikwa mu ijambo rimwe.

Urugero: Ndumva nawe umeze nkange.

Ikinyazina ngenera gikurikiwe n'ikinyazina ngenza byandikwa mu ijamba rimwe. Urugero: Umwana wange.

Impakanyi "nta" yandikwa ifatanye n'inshinga itondaguye iyikurikiye.

Imyitozo nyagurabushobozi

Bitewe n'abo ubuvanganzo nyarwanda bwabaga bugenewe burimo ibice bingahe?

Habamo ubuvanganzo nyabami n'ubuvanganzo bwo muri rubanda.

Bitewe n'uburyo bugezwa ku babugenewe burimo ibice bingahe?

Harimo ubuvanganzo nyemvugo n'ubuvanganzo nyandiko.

Tandukanya ingeri y'insigamugani n'iy'imigani migufi.

Insigamugani ni imvugo cyangwa se imigani iba yarakomotse ku bantu bazwi mu mateka (aho babaye, ibyababayeho byakomotseho iyo mvugo, aho byabereye n'igihe byabereye). Umwandiko w'ikirari k'insigamugani utangira uvuga uwo iyo mvugo yakomotseho, igihe n'aho byabereye, ugazozza werekana uko iyo mvugo yabaye gikwira.

Na ho Imigani migufi ni interuro ngufi iba ikubiyemo ubutumwa mu buryo bw'amarenga. Imigani migufi ikoresha imvugo igizwe n'amagambo make nyamara igisobanuro ari kirekire. Bayita kandi imigani y'imigenurano kubera ko ikoresha ifite ikintu runaka igenuriraho cyangwa ikurizaho. Imigani migufi bayikoresha batanga impanuro, inyigisho cyangwa bagira ngo bagire ibyo bakosora mu buzima bwacu bwa buri muni.

Iyo bavuze inshoberamahanga wumva iki?

Nk'uko izina ubwaryo ribivuga inshoberamahanga ni ikintu cyashobeye cyangwa cyayobeye amahanga. Inshoberamahanga rero ni imvugo ikoresha n'abenerurimi runaka ku buryo umuntu utarakenetse urwo rurimi nk'umunyamahanga, ayumva ntahite amenya icyo bashatse kuvuga. Bigasaba ko asobanurirwa icyo bashatsekuvuga bakoresheje iyo mvugo mu by'ukuri idasobanura icyo amagambo ayigize ubwayo avuze, ahubwo ari imvugo shusho.

Urugero tuvuze tuti: "Kanaka agenda atera isekuru." Umuntu utazi neza ururimi rw'Ikinyarwanda yumvise iyi mvugo yamubera urujijo kuko gutera isekuru atahita yiyumvisha icyo bishatse kuvuga. Ubundi mu Kinyarwanda batera ibiti, bagatera imbuto y'imyaka nk'ibishyimbo, ibirayi n'ibindi. Kugira ngo amenye ko bashatse kuvuga ko kanaka agenda acumbagira, byasaba ko asobanurirwa icyo bashatse kuvuga.

Tanga ingero nibura eshanu z'inshoberamahanga. Ingero z'inshoberamahanga:

Kugenda biguru ntege, kugenda runono, kwiruka amasigamana, kurara rwantambi, kurara nzira, kugenda iya rubika...

9. 7. Ubumenyi bw'inyongera

Imigani migufi ijyanye n'insanganyamatsiko y'uburezi n'uburere.

Uburere buruta ubuvuke:

Uyu mugani ushatse gusobanura ko ubwenge buyobora umuntu mu by'ukuri atari ubwo aba yaravukanye ; ahubwo ari ubwo agenda yigishwa uko agenda akura. Aho uyu mugani uhuriye n'insanganyamatsiko y'uburezi n'uburere ni uko ubwenge umuntu yunguka abukura muri gahunda z'uburezi (mu mashuri) n'uburere (mu muryango) agenda ahabwa.

Ubwenge burarahurwa:

Uyu mugani ushatse gusobanura ko umuntu atakwiyicarira gusa ngo ubumenyi buzamwizanira; ahubwo ko agomba kwegera abandi bakagenda bamwungura ibyo atazi. Aho uyu mugani uhuriye n'insanganyamatsiko y'uburezi n'uburere ni uko ibyo byose abyungukira mu bamurera ndetse n'abamwigisha muri gahunda zinyuranye.

Nyiri ikirimi kibi yatanze umurozi gupfa:

Uyu mugani ushatse kuvuga ko umuntu agomba kwitwararika ibyo avuga, ntapfe guhuragura amagambo adafitiye gihamya kuko bishobora kumukoraho. Uyu mugani uhuye n'insanganyamatsiko y'uburezi n'uburere kuko mu biranga umuntu warezwe neza harimo no kutagenda abunza umunwa.

Ubugabo butisubiraho bubyara ububwa:

Uyu mugani ushatse gusobanura ko igihe umuntu agaragarijwe impungenge z'umwanzuro yafashe aba agomba kwemera kwisubiraho akaba yawuhindura. Aho uyu mugani uhuriye n'insanganyamatsiko y'uburezi n'uburere ni uko umuntu wize cyangwa warezwe neza yemera gukosorwa igihe bibaye ngombwa.

Umwana apfa mu iterura:

Uyu mugani ushatse kuvuga ko uko umuntu azaba bitegurwa guhera akiri muto. Uyu mugani uhuye n'insanganyamatsiko y'uburezi n'uburere kuko iyo umuntu atarezwe ngo anigishwe akiri muto aba atakaye kubikosora ugasanga bigoranye cyangwa se bitagishoboka.

“Uwiba ahetse aba abwiriza uwo mu mugongo”:

Uyu mugani ushatse kuvuga ko umubyeyi iyo akora ikintu umwana amureba, ibyo akora umwana arabifata akabikurana. Aho uhuriye n'insanganyamatsiko ni uko ibyo abana babona ku babarera, ingeso zabo se, byose bifatwa nk'ingero bari guha abana bityo ugasanga abana barabikuranye.

“Ihene mbi ntawuyizirikaho iye”:

Uyu mugani urerekana ko imico cyangwa imyifatire runaka ishobora kwa kwanduzwa n'abantu umuntu ahura cyangwa abana nabo. Aho uhuriye n'insanganyamatsiko ni uko mu burere abana bahabwa nko ku ishuri umwana ashobora kujya mu gikundi cy'abanyangeso mbi bityo izo ngeso mbi na we akazandura.

“Isuku igira isoko”:

Uyu mugani urerekana ko mu buzima **“Ntakabura imvano.”** Buri kintu kiba hari impamvu cyangwa intandaro itumye kiba. Aho uyu mugani uhuriye n'insanganyamatsiko ni uko akenshi mu buzima usanga abana bafite ikinyabupfura baba baragitojwe bakiri bato, bakagitozwa n'ababyeyi babo. Birumvika ko umubyeyi abaye nta kinyabupfura afite n'abana abyaye bakura ntacyo bafite cyane ko : **“Ntayima nyina akabara”** kandi **“Ntawutanga icyo adafite”** kandi **“Amata asabwa aho ari.”**